cosmopolit

cosmopolit

oamna Albă
a
labsburgilor

Paul Morand

Traducere de Nadia Farcaș

compania

Macheta și realizarea: compania

Ilustrația copertei: Gustav Klimt - *Iubirea,* 1895, Muzeul de Istorie al Orașului Viena

Redactarea: Adina Kenereș

Procesare computerizată: Bogdan Constantinescu

Corectură: Maria Mușuroiu

Coordonare editorială: Carmen Șerbănescu

Procesare filme: ZOOM-Soft

Tipărit la MASIB Sibiu

Editura ti mulțumește domnului Mihai Manea
pentru consultanța în istorie acordată la realizarea acestui volum.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
MORAND, PAUL
Doamna Albă a Habsburgilor/ Paul Morand;
trad.: Nadia Farcaș. - București: Compania, 2001
232 p.; 23 cm. - (cosmopolit)
ISBN 973-8119-31-6

I. Farcaș, Nadia (trad.)

821.133.1-311.6=135.1

© Librairie Academique Perrin, 1980
Tidul original: *La dame blanche des Habsbourg*

© compania, 2001 pentru versiunea în limba română

Str. Prof. Ion Bogdan Nr. 16, Sector 1, 71149 București
Tel.: 211 59 64 Fax: 211 59 48
Departamentul difuzare Tel.: 210 66 90 210 61 94 e-mail: compania@fic.ro

Cuprins

I

Ilustra fantomă

Traversează printr-un vad Styxul, în vîrful picioarelor, abia umezindu-și pantofii, *â la* Fanny Elssler[1], trecînd de la o moarte la alta, pășind peste veacuri. Fără lumină călăuzitoare și fără zăngănit de lanțuri, moarta aceasta mereu înviată nu are nevoie nici de slujbe și nici de reparații la mausoleu, discretă chiar și în indiscretele sale apariții, precisă ca un deșteptător al vieții de apoi, supunîndu-se unui tainic protocol spaniol de dincolo de mormînt. Inveșmîntată într-o rochie cu trenă, ca o soprană, ea rămîne spectrul cel mai familiar vienezilor. Are propriile ei intrări la Hofburg, deși n-are nevoie de ele, căci poate trece prin pereți. La fel trece granițele pentru a fi prezentă pretutindeni: la Yuste[2], la căpătâiul lui Carol Quintul; la Geneva, pe pasarela unui vapor, pentru a-și aștepta o altă victimă, pe împărăteasa Elisabeta[3], această porumbiță înjunghiată. « La Viena apare atunci cînd urmează să moară un membru al familiei imperiale », îi mărturisește Maria-Luiza lui Darlincourt, în timpul unei vizite a acestuia la Ischl. Apoi adaugă: « Mama era pe moarte și, deodată, sora mea mai mică, Leopoldina, a zărit în

1 Dansatoare austriacă (1810-1884), una din cele mai mari balerine ale epocii romantice.

2 Mănăstire în Spania (Extremadura), în care s-a retras în 1556 Carol Quintul și în care a și murit, în 1558.

3 Elisabeta de Wittelsbach, soția lui Franz Joseph I. A fost asasinată în 1898, la Geneva, de către un anarhist italian.

spatele fotoliului bolnavei fantoma Doamnei Albe. „Cine e doamna aceea ?“ a întrebat micuța. „E Doamna Albă, care a venit după mine“, i-a răspuns mama.»

Se mai povestește că arhiducele Antoniu, în timpul ultimei împărtășanii, a văzut-o pe Doamna Albă îngenuncheată lîngă patul său. Ducele de Reichstadt[4] o zărise și el pe cînd era în agonie, mai albă chiar decît cascada de la Schdnbrunn[5].

Vienezii mai știu că, în ajunul unei faimoase vînători, un hăitaș o surprinsese, la rîndul său, prin hîrtoapele de la Mayerling.

Doamna Albă anunță veștile proaste, așa cum familia Rothschild din Viena anunța la Hofburg veștile bune — Waterloo sau moartea prizonierului de pe Sfînta Elena -, care fac să crească rentele cu doi taleri.

Habsburgii nu sînt o familie de asasini, ca Atrizii, ci mai curînd una de asasinați — e de-ajuns să privim în jurul împărătesei Elisa- beta și nu mai sfârșim de numărat morții: Maximilian[6], împușcat la Queretaro; soția sa, împărăteasa Charlotte[7], moartă nebună; ducesa de Alențon, sora lui, arsă la Bazarul de Binefacere; arhiducele Ioan de Toscana (Ioan Orth), pierdut pe mare; arhiducele Wilhelm, mort în urma unei căzături de pe cal; arhiducesa Matilda, arsă de vie; arhiducele Ladislas, fiul arhiducelui Joseph, ucis la vînătoare etc.

Iată deci, dintr-o sută de exemple posibile, prețul de

4 Napoleon al II-lea, fiul lui Napoleon I și al Mariei-Luiza de Habs- burg-Lorena (1811-1832), proclamat Rege al Romei la naștere. După a doua abdicare a tatălui său (în 1815), a primit și tidul de duce de Reichstadt.

5 Castel din secolul al XVIII-lea, situat la marginea Vienei, reședința de vară a Habsburgilor.

6 Arhiduce de Austria (1832-1867), fratele mai mic al împăratului Franz Joseph I. A devenit împărat al Mexicului cu sprijinul lui Napoleon al III-lea, dar în lupta dusă împotriva naționalismului mexican a fost abandonat de Franța, prins de revoluționari și împușcat.

7 Prințesă de Saxa-Coburg-Gotha (1840-1927), soția arhiducelui Maximilian, și-a pierdut mințile la aflarea veștii executării soțului său.

sînge pe care « mîndra și neînduplecata Casă de Austria » l-a plătit Doamnei Albe (Louis Blanc).

Doamna Albă n-a rămas niciodată fără ocupație. De îndată ce apărea la această Curte, în care fiecare minut era hotărît dinainte, capucinii bărboși știau deja că trebuie să deschidă în cripta fami-

liei un nou sarcofag, iar canonicii de la catedrala Sfîntul Ștefan să pregătească încă o urnă de argint care avea să găzduiască o inimă imperială.

In urma atâtor secole de domnie, toți biografii Habsburgilor evocă ilustra fantomă, așa cum ofițerii gărzii care se retrage au lăsat *Marșul turc* sau *Militar Marscti*[8] gărzii de onoare așezate în cerc în fața unor pupitre de lemn, în curtea interioară de la Hofburg. Ei o scot pe Doamna Albă din cripta imperială la momentul dorit, ca pe un accesoriu. Să urmăm deci această frumusețe devastatoare. Să ne supunem tradiției infernale.

Nicăieri nu i se înfățișează mai clar vizitatorului unitatea Casei > »

de Austria, Casa Arhiducală, decît la Kaisergruft, lugubra criptă a capucinilor vienezi de la Neue Markt, în care și Napoleon a venit într-o noapte să se gîndească la cele veșnice. Sînt acolo toți Habs- burgii în afară de Carol[9], ultimul împărat, uitat în exilul său din Madeira. Toți cei care s-au numit Fedinand, Franz, Leopold, Maximilian, Iosif, toți, în mausoleurile sau sarcofagele lor. (căci numai împărații au dreptul la mausoleu), sarcofage de cupru verzui, cu bogate ornamente rococo și îngerași răsuciți ca niște copilași care se gîdilă, figuri ce par că prelungesc sub pămînt viața de afară. Sub bolțile văruite, luminate la

8 Marșul militar (în limba germană în text).

9 Carol I, născut în 1887 și mort în 1922, în Madeira. A fost ultimul împărat al Austriei și rege al Ungariei. După proclamarea republicii în Austria (1918), a fost obligat să ia drumul exilului, la început în Elveția, apoi în insula Madeira, unde a murit în 1922 în urma unei pneumonii.

intrare de slabul licăr a două felinare, iar ceva mai departe, de opaițe care răspîndesc o lumină sinistră de bodegă rusească, la o temperatură de cameră frigorifică, toți acești suverani fără coroane dorm, în vreme ce Viena de azi le curge peste trupuri, cu larma sa de autobuze, camioane și trăsuri cu doi cai.

La intrarea în osuar domnește Maria Tereza. Ea domină totul, așa cum civilizația sa a dominat Austria nu doar în secolul al XVIII-lea, ci și într-al XIX-lea. Doarme lîngă soțul său, Fran- cisc de Lorena, înconjurată de cele patru Virtuți care plîng. Alte morminte sînt și mai emoționante: cel al Mariei-Luiza, singură,

în penitență, în fața unui Maximilian întors din Mexic; sicriele arhiducilor copii; locul gol al Regelui Romei; rămășițele lui Franz Joseph, care o are în dreapta sa pe multiubita-i soție, împărăteasa Elisabeta — acest spirit agitat, țintuit în sfârșit locului —, iar în stânga, pe arhiducele Rudolf. Maria Tereza rămîne însă doamna criptei imperiale în mijlocul atîtor morți iluștri, încununarea celei mai mărețe Austrii, cu stilul său imuabil, cel de la Schdnbrunn, de la Belvedere sau de la Hofburg. După ea vor veni doar Habsburgi preocupați să-i păstreze moștenirea, să astupe găurile, să împiedice prăbușirea imensului edificiu feudal suspendat în golul de deasupra unei alte lumi — lumea noastră.

II

Habsburgii și iubirea

Ce fel de iubire ? La Habsburgi întîlnim de toate felurile : iubirea pentru bărbați la Maria-Luiza, dragostea filială la ducele de Reichstadt, iubirea de sine la împărăteasa Elisabeta, amorul datoriei la Franz Joseph, dragul de moarte la arhiducele Rudolf.

Dar la toți, sau aproape la toți, întîlnim iubirea conjugală. Dacă nu se poate face literatură bună cu sentimente cuminți, se poate scrie cel puțin o Istorie de calitate. Cuceririle amoroase au construit Austria mult mai mult decît cele războinice. In acest domeniu, Habsburgii i-au depășit pe Coburgi, care erau totuși « campionii» căsătoriilor în secolul al XIX-lea. Primul Habsburg, Rudolf I, îi cere prințului elector al Bavariei drept de trecere pentru trupele sale. Cum va plăti acest drept ? Cu fiica sa. Această exploatare a femeii va fi urmată de multe altele. Primul triumf matrimonial al Habsburgilor datează din secolul al XV-lea, de la ilustra căsătorie a lui Frederic al III-lea cu cea mai bună partidă a epocii, Maria de Burgundia, unica fiică a lui Carol Temerarul, care îi aduce ca dotă Țările de Jos. Urmează apoi căsătoria lui Filip cel Frumos[1] cu Ioana de Castilia. La moartea sa, coroana Spaniei și cea a Austriei se găsesc reunite pe capul lui Carol Quintul. Cum imperiul său devenise

[1] Filip cel Frumos (1478-1506), fiul lui Maximilian I și al Măriei de Burgundia, suveran al Țărilor de Jos și rege al Castiliei. In urma căsătoriei cu Ioana de Castilia, Ioana cea Nebună, se vor naște Carol Quintul și Ferdinand I.

prea mare, acesta îi va ceda fiului său, Filip al II-lea, Spania și Țările de Jos, iar fratelui său, Ferdinand I, statele germane.

Habsburgii vor da șaisprezece împărați Germaniei, patru regi Spaniei, patru regine Franței: pe soția lui Francisc I, Eleonora de Austria; pe nepoata lui Carol Quintul, fiica lui Maximilian al II-lea și soția lui Carol al IX-lea, regele Franței, Elisabeta de Austria; pe soția lui Ludovic al XIII-lea, Ana de Austria; și pe soția lui Ludovic al XrV-lea, Maria Tereza. In secolul al XVIII-lea, cînd Casa de Lorena își va adăuga numele la cel al dinastiei Habsburgilor, această Casă le va mai da Franței pe Maria Antoaneta și pe Maria-Luiza.

Fideli prin natură, Habsburgii au fost soți foarte buni, îndatoritori. Nici nu ți—i poți imagina altminteri decît cu soțiile lor, așa cum îi vedem în reliefurile sigiliilor sau pe cameele pictate cu două profiluri gemene, unul doar puțin mai retras față de celălalt. La începutul secolului al XLX-lea, de la Francisc al II-lea la Franz Joseph, toți bărbații sînt lipsiți de entuziasme, dar răbdători și cu pasiuni solide. Nici vorbă de metrese viclene, pasiuni scandaloase, escapade, efebi sau bastarzi în cazul lor. Principi ai unui imperiu fără limite, ei au știut întotdeauna să-și pună frîu sentimentelor și n-au căzut niciodată în excesele baroce ale prințișorilor germani, în intrigile ilicite ale Bourbonilor, în moravurile de harem ale otomanilor - totuși, atît de apropiați în spațiu - sau, asemenea vecinului și rudei lor, Ludovic de Bavaria, în brațele vreunui ofițer din gardă. închiși iama în cetatea imperială, se retrag vara la țară, în familie, iar atunci istoria lor devine un simplu capitol *â la* Maison Rustique[10]. Femeile Casei de Austria preferă să nu dea prilej să se vorbească despre ele: Maria-Luiza se ascunde pentru a face dragoste, iar împărăteasa Elisabeta, care are oroare de publicitate, își

10 Veche editură franceză, specializată în cărți și publicații consacrate grădinăritului, arhitecturii și decorațiunilor interioare. Aparținînd astăzi editurii Flammarion, La Maison Rustique susține gustul și valorile tradiționale, o domesticitate blîndă, cu ecouri rurale.

deschide întotdeauna evantaiul cînd trece prin fața fotografilor. Le mai scapă cîte o mică ieșire, dar nu sar niciodată în ochi. Pasiunile lor nu pun în mișcare decît cercuri restrînse, astfel încît ordinea nu este tulburată.

Ceea ce Habsburgii au mai pierdut în iubire au recuperat, în schimb, în teritorii. Au ieșit în cîștig din toate căsătoriile - și Austria

odată cu ei —, chiar și din uniunile cele mai nepotrivite. Cel puțin așa s-a întâmplat pînă la Franz Joseph, căci acesta, luînd-o de soție pe Elisabeta de Bavaria, avea să bea cupa nenorocirilor pînă la fund — și Austria împreună cu el.

Iubirea conjugală e o pacoste pentru autorii de biografii scîn- teietoare și pentru editorii lor. Respectul, toleranța, unirea întru onoare și încredere reciprocă, armonia unei asocieri totale, sentimentele constante, în sfârșit, adevărata uniune creștină riscă să fie tot atîtea dezamăgiri pentru un public învățat să vadă deschizîn- du-se larg « cufărul» sexualității și să pîndească, precum englezul în fața cuștii leului, cu nemărturisită plăcere, declanșarea celui mai mare rău — în cazul Vienei, un rău din cele mai încîntătoare, căci i-ar avea ca actori pe membrii celei mai regale dintre familiile regale. Acestă revanșă populară n-ar merge, oricum, prea departe. O dovedește interesul permanent al mulțimilor de azi pentru măretele nunți princiare, pentru trusou sau patul nupțial, pentru catedrală sau chiar primărie - sînt mulțimi de gură-cască fascinați, sătui de amorurile starurilor, care preferă să transfere asupra capetelor încoronate frustrările lor intime.

Iubirea conjugală este cu atît mai admirabilă la Habsburgi cu cît ea este aproape mitică, aproape eroică. Lucru de mirare, căci Habsburgii nu sînt un neam de eroi: ei n-au dat nici un mare căpitan de oști (în afara unui bastard, Don Juan de Austria[1]), nici un Henric al IV-lea, nici un Petru cel Mare, nici un Frederic al II-lea. Pentru a cîștiga bătălii, Habsburgii s-au folosit de războinicii altor națiuni: Tilly[2], Wallenstein[3], Prințul

[1] Fiu natural al lui Carol Quintul, a obținut în fruntea Ligii Sfinte o strălucită victorie împotriva turcilor la Lepanto, în 1571. In 1573 a cucerit Tunisul. A fost și guvernator al Țărilor de Jos, iar în această calitate a luptat împotriva seniorilor

protestanți din provinciile Holland și Zeeland, pe care i-a învins în bătălia de la Gembloux, în 1578.

[2]Johan Tserdaes, conte de Tilly (1559-1632), general flamand aflat în slujba Sfintului Imperiu. A condus armata Ligii Catolice în timpul Războiului de Treizeci de Ani. împreună cu Albrecht von Wallenstein, i-a înfrânt pe cehi (1620) și pe danezi (1626). în 1632 a pierdut bătălia de la Rain-pe-Lech, în care a și murit.

[3] Albrecht Wenzel Eusebius von Wallenstein (1583-1634), general de origine cehă, comandant suprem al armatelor imperiale în Războiul de Treizeci de Ani. Victorios în fața regelui Danemarcei (1626-1627), a fost înfrînt

Eugeniu[1]. în schimb, toți au avut o calitate esențială: înclinația pentru muncă, mai ales pentru cea mai mare corvoadă, viața conjugală. Vulturul bicefal nu seduce, nu amuză, nu exaltă ; efortul lui încrincenat a însemnat, de fapt, o imensă putere matrimonială — cel mai evident beneficiu a fost o colosală acumulare de dote : din Alsacia pînă în Elveția, din Suabia pînă în Boemia.

Habsburgii au forța a tot ce durează prin propria-i greutate, prin greutatea Timpului. Acolo unde omul singur se sfarîmă în lupta cu secolele, familia rezistă. Ei sînt mai mult decît o dinastie, ei sînt un limbaj comun într-un Turn Babei a cărui unitate o exprimă și al cărui suflet îl interpretează. Temeiniciei riturilor, a căror expresie este faimosul lor ceremonial, ei îi opun fragilitatea doctrinelor. Așa se explică fäptui că în imperiul lor n-a existat ură atâta vreme. Diversele popoare ale Austriei, alipite de-a lungul istoriei prin « altoire » sau partenogeneză, riscau, mai ales după eforturile centrifuge de la 1789, să se despartă prin fragmentare. Au rămas însă unite, și aceasta numai datorită aurei instituției conjugale, al cărei dintîi exemplu erau Habsburgii: ei păreau că iradiază o ordine morală și o politică, iar această sfințenie îi cucerea pe supuși. O singură familie a ținut legate toate aceste popoare; ea însemna, în fond, un bărbat și o femeie legați prin iubire. Din această unire intimă se năștea și unirea statelor lor; din această îmbinare se degaja un principiu de sacralitate ce împiedica națiunile să se risipească, să se despartă. Dacă romantismul

a discreditat ideea de « națiuni conjugale », lucrul n-a reușit să-i atingă pe Habsburgi, cel puțin pînă la Rudolf...

Dar atunci...

în acel moment, Casa de Austria își pierde deodată aplombul și se prăbușește în gol; în acel moment, ceremonia nu mai are îndreptățire, iar iubirea romantică devine dinamită pusă pe tron. Printr-un ciudat paralelism, se pare că atunci cînd Rudolf, prințul

în bătălia de la Liitzen (1632) de armata suedeză comandată de Gustav II Adolf. Implicat în negocieri secrete cu protestanții, a fost acuzat de înaltă trădare și executat din ordinul împăratului.

[1] Eugeniu de Savoia-Carignan, zis și Prințul Eugeniu (1663-1736), comandant militar aflat în serviciul Austriei. A înfrint armata lui Ludovic al XIV-lea în 1709, în timpul Războiului de Succesiune al Spaniei, dar a fost învins la Denain, în 1712. în 1717 a recucerit Belgradul din mîinile turcilor.

moștenitor, a hotărât că e Eber să renunțe la mariaj și la viață, și popoarele peste care ar fi trebuit să domnească au hotărît că sînt libere să renunțe la legătura cu persoana împăratului. Succesorii lui Franz Joseph — împăratul Carol, apoi arhiducele Otto — optează la rîndul lor pentru o conduită exemplară. Va fi însă prea tîrziu.

La Habsburgi — chiar și la cei revoltați, precum Rudolf —, mai presus de iubirea conjugală stă iubirea pentru Casa lor, cu ale sale zece secole fără mezalianțe, fără divorțuri, fără repudieri. Și mai ales fără furnicarul de bastarzi în care a excelat Versailles-ul - *Memoriile* Prințesei Palatine[1] stau mărturie în acest sens: « Doamna aparținea națiunii germanice, iar națiunea aceasta detesta bastarzii și mezalianțele.» (Saint-Simon) —, furnicar ce îngrozește rasa germanică, fidelă tradiției burgunde și feudale, conform căreia orice societate se bazează pe genealogie.

După Franz Joseph, Casa de Austria se prăbușește, ca în Edgar Alan Poe : « Văzui solidele ziduri prăbușindu-se,

despicate în două, și heleșteul întinzîndu-și apele clocite deasupra ruinelor Casei Usher...»

Franța a spus dintotdeauna că « Austria n-are suflet», și tot așa au spus Rusia, Prusia, Germania, Italia și Balcanii. In viața lor privată însă, Habsburgii au avut suflet. Nu se știe prea mult despre această latură a ființei lor, căci o ascundeau cu grijă: știau că asupra intimității prinților se răzbună o întreagă literatură ce urmărește doar să-i nimicească pe cei mari. Dacă au cunoscut vreodată patimă, Habsburgii au trecut-o sub tăcere. La ei, tradiția și unitatea familială primează. Monarhia lor n-a fost ca toate celelalte, ci un joc al naturii, nedefinit și de nedefinit, născut din echilibrul interior între principiul federativ și principiul centralizator, un succes empiric și baroc. In ajunul lui 1914, Austria se afla încă în stadiul de fărîmițare economică și politică a Evului Mediu și în cel al

[1] Charlotte-Elisabeta de Bavaria (1652-1722) a fost cea de-a doua soție a ducelui Filip de Orleans, fratele lui Ludovic al XIV-lea, și mama viitorului Regent.

confesiunilor multiple din Renaștere; secolul al XIX-lea îi va adăuga dislocarea naționalismelor sale pestrițe și contrastante. (Atunci bancnotele se tipăresc uneori în douăsprezece limbi!) Austria a rezistat acestor diviziuni suprapuse gratie dinastiei sale și centralismului sentimental. Habsburgii pot fi vînători, alchimiști, călători sau, mai rar, soldati, dar au întotdeauna suflet de suveran. Ei vor fi pietrele de temelie, fundațiile edificiului. In cursul unei călătorii la Paris, pe timpul lui Ludovic al XVI-lea, Iosif al Il-lea[1] cunoaște o femeie cu idei progresiste, care îl întreabă dacă este « pentru insurgenții din America. — Doamnă, i-a răspuns Iosif, meseria mea este să fiu regalist». Reformismul acestui prieten al iluminiștilor nu era o marfa de export. Detestați și iubiți ca nimeni alții, Habsburgii n-au fost regi paraziți — ei nu sînt născuți de Austria, ci Austria

le datorează viața. Nu sînt o monarhie ca și celelalte, ci tradiționali șefi de stat ai unei alianțe de popoare, aleși pe viață. Cîtă vreme au domnit ei, nu au existat austrieci, ci supuși ai Habsburgilor.

Să fie imperiali și să fie căsătoriți - iată dubla obligație a Habsburgilor. O căsătorie morganatică poate distruge în ei maiestatea, dar nu maiestuosul. Cei ce, în mod excepțional, ies din cadrele căsătoriei de conveniență rămîn pe veci atașați legăturilor lor clandestine, aducînd în relație onoarea, tenacitatea, meticulozitatea, amorul propriu, groaza de lașitate, simplitatea moravurilor și inocența. Eroici sau nătingi, ei rămîn aceiași: niciodată antipatici, dar adesea demni de plîns. Renunță la orice, dacă trebuie, dar nu și la orgoliul lor de castă, acest *punto de honor*[2] pe care l-au adus de la Escorial[3] ; pot fi proști sau naivi, dar pasiunea lor impune respect. Cafeaua cu lapte pe care Franz Joseph o bea la orele șase ale dimineții la vechea sa prietenă, doamna Schratt, ne emoționează mai mult decît cafeaua contesei du Barry: e mai dulce această cafea cu frișcă.

[1] Iosif al II-lea, fiul lui Francisc I și al Măriei Tereza. A domnit între 1780 și 1790. Despot luminat, a modernizat guvernarea statelor sale, iar în 1781 a abolit iobăgia.

[2] Punct de onoare (în limba spaniolă în text).

[3] Castel-mănăstire din Spania, construit între 1563 și 1584 ca urmare a unui jurămînt făcut de Filip al II-lea. Astăzi adăpostește una din cele mai valoroase colecții de artă din lume.

15

Doamna Albă a Habsburgilor

« Pretutindeni în lume există femei ușoare, scrie Stendhal, dar, de regulă, femeile Vienei sînt fidele amantului pe care și l-au ales. » Și Habsburgii sînt fideli opțiunilor lor. « Nu este oare atmosfera de la Hofburg un amestec de singurătate plicticoasă și cîteva baluri», un amestec atît de favorabil, în opinia lui Beyle[1], nașterii și cristalizării iubirii, avînd ca decor grota de la Salzburg, chiar în inima Austriei montane ?

Dar iubirea la Viena e una, iar iubirea la Habsburgi e cu

totul altceva. In primul caz, ea e doar spuma sufletului; în cel de-al doilea, e figura amară a destinului. Habsburgii pun ordine în toate, chiar și în dezordinea iubirii, pe care reușesc să o împace cu respectul de sine. (De altfel, totul e ordonat la ei, chiar și războaiele, pînă și demtele.) Sînt una din acele rare familii care oferă o viziune coerentă asupra unei epoci sau a unei societăți. Stabilitatea lor îi face să semene cu aurul-etalon.

Dintre diversele variante ale etimologiei numelui de Habsburg livrate de autorii de genealogii am prefera-o pe aceea care spune că numele provine de la verbul *haben* (a poseda).

La unul din capetele vastului arc montan ce pornește din Carpați pentru a ajunge în Alpi, protejînd astfel sudul Europei de invaziile nordului, Habsburgii au făcut din Viena, din vechea *Vin- dobona* romană, o cetate imperială. Landgrafi de Alsacia și conți de Ziirich — deveniri duci, apoi arhiduci de Austria —, au uitat repede donjonul pătrat din cantonul Glaris, castelul Uliilor, de la poalele Wulpelsberg-ului. La început, au fost niște arhiduci ca toți ceilalți — căci arhiduci au existat în Evul Mediu pretutindeni, din Lorena pînă în Neapole —, dar cînd au ajuns arhiduci de Austria, au fost cei mai căutări soți. Și de atunci uliii se transformară în vulturi.

Și domniră în toată Europa: de la Madrid pînă la Viena și din Italia pînă în Țările de Jos. Franța a încercat secole de-a rîndul să scape din lațul ce se stringea în jurul ei — era sugrumată, pe de-o parte, de Casa de Aragon și, pe de alta, de ducii de Burgundia. A fost nevoie de victoriile lui Ludovic al XlV-lea pentru ca ea să poată respira un pic. Odată trecută primejdia, alianța între Franța și Habsburgi a devenit posibilă, un secol mai tîrziu. E adevărat că,

[1] Henri Beyle, numele adevărat al lui Stendhal. Textul face aluzie, în continuare, la etapele identificate de scriitor în cartea sa *Despre iubire.*

vrind să respire în ritmul său propriu și nu în cel al Europei,

Franța din vremea Capețienilor și a lui Filip cel Frumos a împiedicat unitatea continentului. Poate că aceasta a fost măreția ei; poate că aceasta este micimea ei de azi.

Istoria e plină de maiestăți individuale, însă la Habsburgi predomină maiestatea dinastică. Să se ridice de la proprietatea asupra unui donjon elvețian pînă la dominarea lumii, să dureze zece secole, să prelungească feudalismul pînă în zilele noastre - iată o aventură într-adevăr extraordinară! Să fie nu doar o familie, ci o țară, să reprezinte nu doar o țară, ci un conglomerat de națiuni, să fie stăpîni peste jumătate din Europa și peste o mare parte a Ame- ricii, să poarte o coroană mai grea decît cea britanică și, în același timp, să se plimbe cu umbrela sub braț în Prater — iată un spectacol cum nu vom mai vedea niciodată! Habsburgii aveau un minunat echilibru între maiestate și simplitate. Ei stau la poarta istoriei asemenea ușierilor vienezi de odinioară la porțile palatelor, vara, cu pantalonii lor albi și bastonul de sergent-major. Cînd au dispărut, Habsburgii și-au luat țara cu ei în mormînt. Astăzi nu mai vedem decît un cap fără trup : Viena. Habsburgii însemnau Austria.

Viena zilelor noastre nu mai are nimic din capitala pestriță de la sfîrșitul secolului trecut, cînd, în palatele cu o sută de servitori ce sărutau mîna stăpînilor *(Kiiss die Hănde),* grădinarii erau aduși din Cehia, cameristele din Dalmația, preceptorii din Trieste, cofetarii din Transilvania, ajutoarele de bucătar din Polonia, iar majordomul din Ungaria (acesta înțepenea în dosul fotoliului stăpînului său). Viena de astăzi este doar austriacă.

Habsburgii nu au știut să aleagă. « Au fost internaționali prea devreme și naționali prea tîrziu» (Gaston Shepherd). Au trăit, au iubit, s-au desfășurat în falsa liniște a Congresului de la Viena, care le reconstituise artificial o Europă de dinainte de 1789; și au continuat să domnească într-un fel de muzeu Grevin[1]. Cînd li s-a impus să aleagă, au preferat să-și joace ultima carte în Occident și

[1] Celebră galerie a figurilor de ceară din Paris, situată pe bulevardul Montmartre. A fost creată în 1882 de ziaristul A. Meyer și desenatorul A. Grevin.

în sudul Europei. Au încercat atunci să reia o politică franceză care, după ce se dovedise nefastă cu Maria-Antoaneta și Maria-Luiza, nu s-a arătat mai fericită nici în fața lui Napoleon al III-lea sau a lui Briand. Apoi s-au lansat într-o politică italiană și mai dezastruoasă, care avea să le marcheze sfîrșitul, de la Solferino[1] la Isonzo[2]. Dacă nu le-a mers cu Franța, Italia le va fi mormînt.

Tot ce au însemnat Habsburgii și tot ce au realizat se explică prin dragostea față de Casa lor, care nu poate fi separată de dragostea pentru Austria. Sentimentul acesta avea să traverseze secolele pînă la Carol, ultimul împărat, pe care-1 vedem în 1920 părăsind brusc Elveția, unde se afla în exil, pentru a se arunca nebunește asupra Ungariei, ca într-o aventură amoroasă.

Există în gestul acesta o învestitură morală, la fel de șocantă ca și transmiterea, de-a lungul a o mie de ani, a profilului de Habsburg, a nasului de Habsburg, a bărbiei de Habsburg, ușor de recunoscut chiar și pe sub bărbi, mustăți sau făvoriți. Dacă le privim statuile sau portretele, regăsim două tipuri: cel de pe faimoasa piatră funerară de la Spire, o figură alungită, cu ridurile ca niște accente circonflexe, cu paranteze la colțurile gurii — așa au fost Filip cel îndrăzneț, Filip cel Bun, Maximilian, Carol Quintul, Don Carlos, Filip al rV-lea, Maria Antoaneta, Francisc al II-lea, Maria-Luiza, Alfonso al XIII-lea și mama sa, Maria-Cristina. Ce de-al doilea tip e rubicond, cu nasul rotunjit și cu bărbie triplă — figura lui Carol al VI-lea, cea a Măriei Tereza, a lui Franz Joseph, a arhiducelui Rudolf, a lui Franz Ferdinand și a împăratului Carol[3].

Metternich spunea: « Adevărata capodoperă este să creezi ceva durabil. » Habsburgii au reușit această capodoperă. Au durat o mie

[1] In bătălia de la Solferino (24 iunie 1859), din campania franceză în Italia, se înfruntă trupele franco-piemonteze, conduse de Napoleon al III-lea, și trupele austriece ale lui Franz Joseph, care pierd bătălia. în același an, Italia, ajutată de

Franța, se eliberează de dominația austriacă.

[2] Fluviu ce trece prin Slovenia și Italia, locul a numeroase bătălii între trupele italiene și cele austro-germane între 1915 și 1917.

[3] Vezi *Le Role des femmes dans la transmission des caracteres familiaux chez les Habsbourg,* de W. Stromayer, și *Blut und Rasse des Hauses Habsbwg-Lorena,* de Julius Wolf *(n. a.).*

18

Habsburgii ți iubirea

de ani, izolați în mediul cel mai închis care a existat vreodată, la Viena sau la Madrid, la fel de închis ca Orașul Imperial al împăraților manciurieni. Si cui să-i atribui o astfel de durabilitate dacă * »
nu acestei *litnpieza de sangre*[1] care a sfîrșit, de altfel — grație consangvinității, orgoliului, tradițiilor, izolării rasiale și eredității protocolare —, prin a ceda sub greutatea unei segregări fatale ?

[1] Puritatea sîngelui (în limba spaniolă în text).

III

Francisc al II-lea, socrul lui Napoleon

Austria se bazează pe o armată de soldați in picioare, de funcționari așezați, de preoți tngenuncheați și de delatori lungiți la pămînt.

Richter

Dacă am încerca să-i urmărim pe Habsburgi pînă la origini, am aluneca în timp pînă la noaptea carolingiană. Secolul al XIX-lea este suficient ca să-i înțelegem, căci le conține toate dramele; secolul XX nu va face decît să le dea lovitura finală.

Mai întâi trebuie să-i situăm în Europa, și anume în Germania. Marca Orientală *(Osterreicti),* ai cărei reprezentanți sînt la început margrafii[1], descendenți ai lui Carol cel Mare, trebuie să le fi apărut hunilor la fel de ciudată ca un mic fort saharian în fața ochilor arabilor nomazi. înaintea Habsburgilor, membrii unei alte familii — Babenberg — stăpîniseră această citadelă în virtutea ridurilor lor de duci ereditari. Aceștia s-au stins în secolul al XIII-lea, după ce Viena le devenise deja capitală. Moștenitor a fost cumnatul lor Ottokar, regele Boemiei, învins apoi și ucis de Rudolf de Habsburg, care îi luase deja tronul imperial. Senior în Alsacia, pe Rin și în Austria, Rudolf I, «strămoșul, marele bărbat», fin al împăratului Frederic

[1] Tidu acordat în Evul Mediu unor principi germani ale căror principate erau sau fuseseră cîndva mărci (comitate de frontieră).

al II-lea de Hohenstaufen, a fost uns la rîndul său împărat la Aachen, în 1273. Din acel moment, cu rare întreruperi, toți împărații Sfântului Imperiu Romano-German au fost Habsburgi. Nici nu e de mirare: Austria era de departe cea mai importantă din cele nouă zone în care fusese împărțită Germania după Carol cel Mare.

Carol al VI-lea va fi ultimul împărat pe linie pur habsburgică. în virtutea Pragmaticei Sancțiuni[1], fiica sa avea să-i moștenească toată averea, dar accesul la tronul imperial îi era interzis. Profitând de interregn, pe tron se instalase deja prințul elector al Bavariei. Maria Tereza puse însă capăt rapid acestei necuviințe, impunînd alegerea ca împărat a soțului său, Francisc-Ștefan de Lorena, care devenea astfel cap al Sântului Imperiu sub numele de Francisc I.

După căsătoria Măriei Tereza, Habsburgii vor lua numele de Habsburg-Lorena. Adusă în fața tribunalului revoluționar și întrebată cine este, Maria Antoaneta avea să răspundă: « Mă numesc Maria Antoaneta de Lorena și Austria. »

Fiul Măriei Tereza este Iosif al II-lea, fratele Măriei Antoaneta, suveran liberal și reformist, căruia îi succede fratele său, Leopold al II-lea, din ramura de Toscana. La tron urmează fiul acestuia, Francisc al II-lea.

Dintre toți acești împărați, Francisc al II-lea este cel a cărui istorie se împletește cel mai mult cu istoria Franței prin războiul dus cu Convenția[2] sau cu Napoleon, pe care, după ce îi dă fiica de soție, îl și infringe.

De altfel, avea destule motive să—1 deteste pe acest viitor ginere. Cum nu se mulțumise să-1 zdrobească la Austerlitz și la Wagram, Napoleon demolase Sfântul Imperiu, înlocuindu-1 cu Confederația Rinului. Francisc al II-lea devenea astfel numai împăratul Austriei, titlu și funcție cu totul noi, care provocată indignarea strălucitului Gentz, omul de încredere al lui Metternich. Acesta îi scria stăpînului său: « Ce credeți despre povestea asta lamentabilă a Austriei erijată în imperiu ? Un împărat al Austriei

[2] Acest decret, emis de Carol al VI-lea la 19 aprilie 1713, stabilea indivizibilitatea teritoriilor monarhiei și succesiunea la tron prin descendență direcți, masculini sau feminini. Impusă din 1720 și contestată în 1740, Pragmatica Sancțiune a rămas totuși în vigoare pînă în 1919.

[3] Convenția Națională a înlocuit Adunarea Legislativă în 21 septembrie 1792, guvemînd Franța pînă la 26 octombrie 1795.

este un solecism politic, căci Austria nu e decît o provincie a imperiului. Atunci de ce nu un imperiu al Frankfurtului ? (Cuvintele acestea au fost profetice.) Și această extravaganță se grefează pe cea mai detestabilă dintre uzurpări, cea a demnității imperiale, de către un Bonaparte ! »

Dar Francisc al II-lea își asumă liniștit ridul, adăugîndu-și-1 pe acela, destul de comic, de « continuator al imperiului»; își așeză pe cap coroana strămoșului Rudolf și fixă deasupra tronului său de aur vulturul bicefal. Suveranul acesta resemnat, care spunea cu modestie : « Dacă Napoleon îmi lasă castelul de Laxenburg, am să mă declar mulțumit», nu era nici pe departe liniștit; după bătălia de la Wagram, Austria pierdea teritorii vaste, trei milioane de locuitori și plătea optzeci și cinci de milioane despăgubiri de război. Napoleon ar fi putut să sufle doar asupra Austriei ca să o facă să dispară.

Francisc al II-lea voi să cunoască mai bine starea de lucruri din imperiul său și îi ceru fratelui său Carol, mult mai inteligent decît el, să-i facă o descriere completă. « Altădată o putere de primă mărime, astăzi profund decăzută... are o întirziere de un secol față de celelalte state...» - așa începe diagnosticul arhiducelui Carol, care expune în continuare și viciile sistemului: dezorganizarea administrativă, înmulțirea funcționarilor incapabili (sînt douăzeci de funcționari pe un loc și numai la Hofburg există o sută de notari), decadența universităților, miniștri ignoranți care se laudă că n-au deschis timp de treizeci de ani nici o carte sau gazetă, legislație de neînțeles, afaceri importante tratate în taina cabinetului imperial, cadastre,

bănci de stat, pompieri inexistenți, un deficit de douăzeci și șapte de milioane de florini, scurgerea capitalurilor în afara țării. Pe scurt, Austria ajunsese pe ultima treaptă a descompunerii: « Un guvern nu trebuie disprețuit, ci urît», conchidea arhiducele, superb reacționar din dragoste pentru măreția Habsburgilor.

Casa lor fusese însărcinată de Europa întreagă să țină piept avarilor, lombarzilor, hunilor și turcilor. Luptele acestea au fost datoria și onoarea ei, iar răsplata a fost o imensă avere. Habsburgii moșteniseră de la Evul Mediu fărâmițarea economică; de la Re- naștere, diviziunile religioase; iar din secolul al XVIII-lea, dezmembrarea în numeroase naționalități. Această pulverizare etnică a în-ceput prin a-i servi și a sfîrșit prin a-i pierde.

22

Francisc al II-lea, socrul lui Napoleon

Francisc al II-lea este împăratul cu patru soții și treisprezece copii; nevestele sale par că se sfarîmă sub el, așa cum un cavaler prea greu își obosește caii, *oppritne d'affeto e di sensualitd*[1]. La 20 de ani se însoară cu Elisabeta de Wurtemberg, o palidă umbră, despre care nu știm nimic. Francisc al II-lea ar fi putut să cînte, precum Barbă-Albastră al lui Offenbach:

> *Prima mea soția a murit A doua*
> *Si a treia... >*

Și, într-adevăr, abia s-a văzut împărăteasă această Wurtemberg, că Doamna Albă i-a și făcut semn.

împăratul e foarte grăbit s-o înlocuiască. Habsburgul acesta încorsetat de scrupule religioase își interzice iubirea în afara căsătoriei ; minotaur încoronat, își cere partea de fecioare princiare. Doar cîteva luni trec între o soție și cealaltă.

Și iat-o pe Maria Tereza de Bourbon-Sicilia, fiică a Mariei- Carolina, regină a Neapolelui, sora Măriei Antoaneta, celebră pentru energia sa de suverană și slăbiciunile ei de femeie («Mesalină și lesbiană », avea să spună despre ea Napoleon la Milano). Istoria a reținut strania prietenie ce o lega de Nelson și de frumoasa lui amantă, lady Hamilton.

Maria Tereza a moștenit de la mama ei o sănătate

robustă. Avea nevoie de ea, căci soțul său o obsedează, o târăște pretutindeni și o obosește cu asalturile sale amoroase. Napolitana avea gusturi bucolice: îi plăcea să locuiască la țară, adora vacile, laptele proaspăt, își instala în castelele sale mici ferme-model, în care își petrecea cea mai mare parte a timpului împreună cu împăratul, bucuros să cedeze și el acestei trăsături caracteristice a Habsburgilor care a fost numită *die Flucht ins Bilrgerliche* — evadarea în viața burgheză.

Maria Tereza rezistă vitejește la cincisprezece ani de muncă silnică și treisprezece sarcini; sucombă însă la ultima, în 1807, lăsînd nouă copii în viață, dintre care cea mai mare era Maria-Luiza, viitoarea împărăteasă a Franței.

E imposibil de imaginat o mai mare deosebire decît cea dintre fermiera ce a dat naștere atâtor copii și mica prințesă periculoasă ce-i va succeda la tronul Austriei.

[1] împilează prin afecțiune și senzualitate (în limba italiană în text).

23

Doamna Albă a Habsburgilor

Maria Ludovica de Modena este fiica lui Ferdinand de Habsburg și a lui Beatrice d’Este-Malapina. De la strămoșii austrieci n-a păstrat decît orgoliul și tenacitatea. Strămoșii italieni au îmbogățit-o însă în alt fel: ea descinde din acei superbi sălbatici, despoți și protectori ai artelor, care, prin lăcomie, furii războinice și rafinament, au făcut întreaga istorie a Renașterii. Strămoșii săi sînt cei ce au protejat poeții, iar Tasso[1] i-a iubit pentru asta. Goethe o iubește și o admiră, iar scriitorul La Fontaine (un La Fontaine care nu are în comun cu francezul decît numele) scrie romane pentru ea. Maria Ludovica e o femeie cultivată, o artistă. îl invită pe Isabey la Curte să picteze familia împăratului — așa se face că ne-a rămas portretul său făcut de Isabey: într-un norișor de dantele și tuluri, ea apare cu o figură încîntătoare, alungită, un surîs ambiguu și ochi imenși, de o strălucire și o profunzime incredibile (ne trimite cu gîndul la o celebră frumusețe de la 1900, Liane de Pougy). Portretele lui Isabey seamănă cu originalele : pentru a te convinge, e suficient să compari portretul Măriei Ludovica cu cel al

Mariei-Luiza.

Maria Ludovica era cu doar trei ani mai mare decît neajutorata ei fiică vitregă, care o numește *liebe Mama*[2]. Cei nouă copii din căsătoria precedentă sînt imediat fermecări de ea. Cît despre împărat, cu el a făcut întotdeauna ce a vrut, căci această ființă încîntătoare, pîndită de tuberculoză, nu se temea deloc de efuziunile soțului său. Dimpotrivă, mai degrabă le provocaj scrisorile pe care i le trimitea sînt de un erotism care le face de nepublicat, iar Mene- val afirmă că uneori i se auzeau țipetele isterice.

O altă patimă care o măcina era ura. îi urăște cu o furie înspăi- mîntătoare pe acești francezi care i-au vînat tatăl prin toate statele sale, care au alungat-o și pe ea pînă în Austria, obligînd-o să-și părăsească draga-i capitală. Cu toate acestea, își împinge fiica vitregă în brațele călăului Europei, căci, nelipsindu-i inteligența, a înțeles interesul acestei alianțe. Ea știe că imperiul lui Napoleon e fragil și că nu trebuie decît să aștepte să-i sune ceasul.

[2] Torquato Tasso, poet italian (1544-1595), a cărui viață aventuroasă, marcată în final de nebunie, l-a inspirat pe Goethe.

[3] Mămică dragă (în limba germană în text).

24

Frandsc al II-lea, socrul lui Napoleon

Dar ce încet vine ceasul acela! Au trecut cîțiva ani de la nunta franco-austriacă, a venit și Dresda[1], gloria lui Napoleon. Maria Lu- dovica se așteaptă să-i sosească o victimă de consolat, căci scrisorile Mariei-Luiza sînt toate plîngărețe, dar cea care se va arunca de gîtul lui *liebe Mama* va fi o tânără femeie fericită, îndrăgostită, radioasă, mai suplă și mai frumoasă, elegantă și scînteind de diamante, în făta împărătesei francezilor, orgolioasa împărătească a Austriei pare o rudă săracă, umilită de avalanșa de cadouri.

Odată cu furia amară, se trezește în Maria Ludovica aviditatea și invidia: ar vrea și ea tot ce posedă fiica sa

vitregă. Căpcăunul face eforturi pentru a-și seduce socrii și, mai ales, pe «superba sa inamică». Slăbită și obosită, Maria Ludovica este transportată pe scaun de-a lungul interminabilelor săli; Napoleon, cu pălăria într-o mînă și cu cealaltă rezemată de scaun, flecărește, iar Meneval o vede pe împărăteasă răspunzîndu-i, surîzătoare și binedispusă. Scrisorile pe care Maria Ludovica i le trimite zilnic mamei sale nu lasă să se întrevadă nimic din plăcerea pe care o încearcă ascultîndu-1 pe cel mai mare geniu al timpului său, căci multe femei au căzut victimă seducției lui Napoleon (chiar dacă mai tîrziu l-au detestat crîncen pentru indiferența lui). E puțin probabil ca Maria Ludovica să nu fi fost și ea fascinată. Dar ce haos în sufletul acesta plin de ură! Și ce mînie să-1 vadă pe soțul său, slabă personalitate, cucerit pe deplin, repetând toată ziua: *Das ist ein ganzer Kerl!,* « Ce tip extraordinar! », gata să-și dea armata proprie Marii Armate și să intre în Rusia alături de ginerele său. însă Maria Ludovica și țipetele ei îl opresc: se agață cu toate cele zece unghii mici ale ei de mîneca lui Fran- cisc al II-lea, urlînd: «Nu, n-ai să colaborezi cu el! »

Atunci cînd Francisc al II-lea și Metternich se gîndesc să-i permită lui Napoleon să rămînă pe tron — Imperiul francez ajunsese o ruină —, nu doar țarul Alexandru și Anglia cer să fie dizgrațiat, ci și Maria Ludovica.

Ceea ce urmează e sinistru: Maria Ludovica o așteaptă pe Maria-Luiza, o atrage cu momeala Austriei. După abdicare, o învăluie cu cea mai tandră grijă, o izolează, o «lucrează », o îndepărtează de Napoleon și de Franța, o pregătește pentru Neipperg. Lui

[1] în bătălia de la Dresda, din 26-27 august 1813, Napoleon zdrobește armatele austriece.

Napoleon, exilat, i se ia soția. Aceasta este degradată și înjosită. Cît despre fiul lui Napoleon, Maria Ludovica are un plan și pentru el: îl va face episcop.

Dar pentru ca această împărăteasă austriacă, umilită și ofensată, să simtă că si-a luat într-adevăr revanșa, e nevoie

de mai mult - e nevoie de Congresul de la Viena. Ce zile frumoase pentru ea! Din păcate, boala nu-i îngăduie să se bucure din plin de ele. Dar chiar și amnd de febră găsește puterea să organizeze partide de vînătoare, la care participă trăgînd ca un bărbat, fără să rateze vreodată vînatul. « Frumoasa împărăteasă », cum o numește francezul La Garde, invitat la serbări, oferă baluri și banchete ; numai bătaia cu bulgări de zăpadă din cetăți construite pe gheață îi este interzisă. La Curte se dă un întreg spectacol; ar vrea să aibă un rol acolo, cel al Măriei Stuart sau al reginei din *Don Carlos,* dar Schiller este proscris la Hof- burg, căci e considerat iacobin.

Și apoi, împărăteasa e prea bolnavă. Cu luminile stinse și cu viorile Congresului reduse la tăcere de cele O Sută de Zile, Maria Ludovica mai trăiește atît cît să—1 vadă pe Napoleon exilat pe Sfînta Elena. De-acum poate muri. Ceea ce și face în 1816.

La nouă luni după ce au fost așezate în cripta capucinilor acest «trup subțire ca un sparanghel», această inimă înflăcărată și această figură încîntătoare, văduvul, gata consolat, se căsătorește cu Charlotte de Bavaria. Cu această ocazie face o observație de o înduiosă- 1 »
toare sensibilitate: « Sper că măcar asta o să țină și că n-o să mă pomenesc iar cu o moartă în brațe! »

Charlotte de Bavaria va fi cea care se va pomeni cu împăratul Francisc al II-lea mort în brațe, căci el va muri mai întîi.

împăratul Francisc al II-lea este un remarcabil tată nobil, cu maniere impecabile, un indiferent ce poate lăcrima; incomparabil în uniunea austriacă personală — un vestigiu al Evului Mediu —, el ține imperiul în viață prin simpla sa prezență, « precum cercurile de fier țin un butoi crăpat», în ciuda antagonismelor naționale și a incoerenței popoarelor peste care domnește. Le-a întors pe unele împotriva celorlalte, lucru relativ ușor la vremea aceea lipsită de mijloace de comunicare rapidă. Cu ajutorul regimentelor italiene, ținea sub control Ungaria, iar cu trupe croate, Lombardia (așa cum

în Franța, sub cea de-a Treia Republică, atunci cînd trebuiau mobilizate trupe împotriva viticultorilor din sud, se trimiteau regimente din Pas-de-Calais).

In 1804, ambasadorul Franței la Viena scria: « Trăind în interior, împăratul nu are altă companie decît familia sa. » Dar pentru un Habsburg, familia este Europa. La Congresul de la Viena, fără fast excesiv, vom vedea cum Francisc al II-lea primește cu naturalețe la el întreaga Europă, ca o gazdă perfectă. La Viena, Europa era ca la ea acasă.

Viitorul acesta strălucitor este încă departe. Pentru moment, Francisc al II-lea tremură în fața lui Napoleon. Din fericire, posedă o armă secretă: pe fiica sa, Maria-Luiza.

Acest tată nu e chiar atît de naiv cum pare. In aparență supus miniștrilor săi, el se menține pe poziție cu o tainică încăpățînare. Vrea, desigur, să accepte ideea nebunesc de îndrăzneață a căsătoriei fiicei sale cu Căpcăunul, dar fără să se angajeze și fără să se compromită. Este așteptat pînă în ultima clipă la Tuileries pentru a asista la cununia imperială; nu va veni. Și nu va veni nici la botezul Regelui Romei. Nu va veni la Paris decît în 1814, și atunci ca învingător. Rezistă cine poate; pe lîngă alți rezistenți — familiile Stein sau Komer, luptătorii de gherilă spanioli sau țăranii tirolezi împușcați de Napoleon —, Francisc al II-lea face probabil figură de laș, dar este un laș care nu se lasă. își rănește ginerele cu lovituri de etichetă, iar aceste răni nu se vindecă - Napoleon va duce cu el veninul acumula*: pînă și pe Sfînta Elena.

Sub aparența unei bunătăți fără margini, Habsburgii au știut întotdeauna să rămînă monștri sacri. Văzîndu-i cum se plimbă pe jos prin Viena, ai putea să-i confunzi cu niște burghezi, cu descen- denții burgheziei înstărite care, începînd din secolul al XVIII-lea, domină întreaga lume germanică. însă îți dai repede seama că te înșeli. Habsburgii fac uneori munci nătângi, corectează virgule, pun ștampile,

fac rapoarte sau acordă audiențe. Dar sînt apărați de atîtea secole și de atîtea anticamere, încît cel căruia i s-a acordat în sfîrșit audiența, ajungînd la ei, se crede primit în Sfînta Sfintelor și iese de acolo convins că aceia sînt de drept divin. Cu toții par să justi-

fice titlul acordat odinioară lui Carol Quintul, acela de « cel mai mare maestru de ceremonii din toate timpurile». Habsburgii impun chiar și atunci cînd sînt mediocri. Sînt salutați cum era salutat cîndva, în Spania, cu o reverență, baldachinul gol sub care se găsea tronul lui Filip al II-lea, absent (sau așa cum, pînă la cel de-al doilea război mondial, se mergea ghemuit prin fața zidurilor ce apărau palatul împăratului Japoniei). Gărzile de la Hofburg au o cheie de fier, șambelanii au o cheie aurită; doar împăratul are o cheie de aur. Orgoliul, aroganța, răceala, maiestatea sînt toate în firea spaniolă; Ludovic al XIV-lea a moștenit ceva din toate aceste maniere și și-a conceput chiar o metodă de guvernare pe baza lor, dar pentru el era vorba de o atitudine exterioară, ce nu aparținea tradiției regilor francezi. Spania, și nu Franța, a moștenit ceremonialul burgund și Escorialul, unde felurile de mîncare erau aduse la masă pe platouri închise cu lacăt și erau gustate înainte de a fi servite, unde asistența se prezenta în genunchi, ca la Curțile asiatice. Ceremonialul acesta, înmuiat deja spre sfîrșitul secolului al XVIII-lea, se practică încă în Austria lui Francisc al II-lea.

Un pamfletar austro-american, Charles Sealsfield, scria în 1828: «Tirania lui Napoleon era o glumă față de arbitrarul lui Francisc al II-lea, ce se manifesta sub masca unei perfecte bonomii.» Deși nu se vădea, acest orgoliu imperial devenea crunt atunci cînd era rănit. El iese din cînd în cînd la iveală de-a lungul a treizeci de generații. împăratul accepta cu condescendență să se declare părintele popoarelor sale, dar la « totul pentru popor » adăuga imediat « nimic prin poporj>. Fiecare proclamație de-a sa este o minciună oficială căci, fiind slab, nu poate supraviețui decît prin minciună. Numește efemera sa înțelegere cu

Napoleon «o uniune intimă și durabilă ». « Monarhia a sacrificat ce avea mai scump pentru interesul superior al Patriei.» Formula aceasta va sluji în două rinduri: la semnarea păcii cu Napoleon, în 1810, și la începerea războiului împotriva lui Napoleon, în 1813. «îngrijindu-se să-și scape supușii de sărăcie », Francisc al II-lea devalorizează moneda cu patru cincimi în 1811. «Omul ăsta e Tartuffe pe tron! » exclamă Schen. Figura sa alungită, cabalină, are ceva din răceala implacabilă a statuilor oarbe. « Era un bărbat dotat cu oarecare inteligență, cu prea puțină inimă și fără urmă de simț al dreptății», notează lordul Holland în *Memoriile* sale.

28

Francisc al II-lea, socrul lui Napoleon

Desigur, Napoleon îi inspiră o profundă antipatie viitorului său socru. « Seamănă cu un croitor », a zis Francisc al II-lea. « Poate să spună ce vrea fiica mea, omul acesta mie nu-mi place deloc. » Și cît dispreț în cuvintele sale : « Nefiind născut pe tron, Napoleon credea în afecțiunea familială.» In ochii săi, corsicanul nu va fi niciodată altceva decît un revoluționar pocăit.

Oscilează între două politici: oare să se alieze cu Napoleon împotriva Rusiei ? — urletele Măriei Ludovica îl împiedică s-o fiică; să se alieze cu Rusia împotriva lui Napoleon ? — Prusia îl împinge către această alianță, iar înfiîngerile suferite de Marea Armată îl determină să ia o hotărîre. Dar o schimbare bruscă se va produce în mintea lui și va spune: « Nu doresc să-mi distrug ginerele, ci doar să-1 aduc la rațiune. » Se întreabă chiar dacă nu cumva l-a distrus pe corsican pentru ca rusul să-i ia locul. Și ideea îi va fi confirmată din plin în 1825, cînd țarul va revendica gurile Dunării și protectoratul asupra Greciei. Din 1814, cu Napoleon exilat, scutiți de umbra sa apăsătoare, «oamenii raționali erau înspăimîntați de imixtiunea forțată a Rusiei în Europa civilizată » (Bausset).

în timpul celor O Sută de Zile, Napoleon are privirea ațintită spre socrul său, « acest schelet, spune el, pe care numai meritele strămoșilor l-au urcat pe tron ». Crezuse că-i poate manevra pe Habsburgi, căci avea atuul habsburgic, dar fusese manevrat de ei. Crește numărul trimișilor la

curtea socrului, dar acesta nici nu se obosește să-i răspundă. Francisc al II-lea îi are pe Maria-Luiza și pe Regele Romei, și nu le va da drumul. Dar, cum se îngrijește de imaginea sa în fața posterității, împăratul Francisc declară : « Eu nu voi face nici o presiune asupra arhiducesei, ea singură își va hotărî soarta. » Dacă ar fi crezut-o mai inteligentă, n-ar fi adoptat poate tonul acesta degajat. Dar își cunoaște fiica și știe că-1 va asculta, că se va întoarce fără vorbă multă la Viena, în sînul familiei. Mai știe însă că fiica sa are nevoie de un bărbat, și atunci îl inventează pe Neipperg, despre care va spune cu devotament : « Slavă Domnului, alegerea cavalerului a fost una fericită. »

Socrul acesta, pe care Napoleon îl lua drept « un brav idiot», nu era chiar atît de prost. O dovedesc cuvintele pe care i le-a adresat ministrului său de Finanțe, contele Zichy: «După războaie, popoarele au o greutate mai mare în balanță. » A înțeles perfect importanța fiului lui Napoleon — acest ostatic nesperat va fi întotdeauna, în mîinile sale, o amenințare la adresa Bourbonilor. Așa

că îl ține lîngă el, îl desparte de Maria-Luiza, împărțind astfel rolurile pentru istorie: Metternich va fi temnicerul cel rău, iar el, bunicul care își răsfață nepotul - mese în doi cu micul prinț, mustrări surâzătoare, mîngîieri, lacrimi afectuoase. Și totuși, îi refuză nu doar Parma și o călătorie în Italia, ci și drepturile ereditare la domeniul palatino-bavarez din Boemia și ducatul de Reichstadt. Nu-i va da nici măcar un regiment. II va face doar alteță serenisimă, neacordîndu-i nici titlul de alteță regală, nici Lîna de Aur. Iar cînd rânărul duce se îmbolnăvește grav, îi va interzice să se ducă la mama sa. « Copilul rămîne aici», spune el. II iubește prea mult ca să se poată despărți de el. II va crește la Curte, dar rangul pe care i-1 va acorda va fi mai mic decît al celui mai mic dintre arhiduci. Nici un prizonier de stat n-a fost vreodată încarcerat și distrus cu mai multă afecțiune. Insă Francisc al II-lea, ca de altfel si Maria-Luiza, nu va asista nici măcar la înmormîntarea nepotului — ar fi trebuit să se deplaseze cîteva leghe.

îngust la minte și viclean, suflet de conțopist și figură de mare senior, acest fals bonom de o bunătate sinistră, acest om făcut să stingă vieți are o scuză. Născut la Florența, în decadenta Italie plină de ispite și demnă de dispreț a secolului al XVIII-lea, este «transplantat » brusc la Viena și supus furiei educaționale ce făcea ravagii pretutindeni, la Hofburg chiar mai mult decît aiurea. Era nevoie de o fire puternică pentru a rezista unui astfel de dresaj încrâncenat. Francisc al II-lea va ieși din el oțelit și cu inima uscată pentru totdeauna. Metternich îl numea *ein Aktenbohrer,* « un perforator de documente, care pătrundea în vraf pe dedesubt și ieșea pe deasupra, fără vreun alt efect vizibil decît gaura prin care intrase ».

Palid, cu spatele țeapăn, cu craniul rotund și neted, cu tenul de ceară și obrajii perfect plăți răsărind din lavaliera de muselină albă petrecută de trei ori, Francisc al II-lea se plimbă pe jos prin oraș, cu o umbrelă în mînă - iar umbrela aceasta nu srâmeste râsul nimănui. Sau se arată supușilor săi cu împărăteasa alături, în cabrioleta trasă de un singur cal, cu frâiele în mînă, vorbindu-le oamenilor cu accent vienez — imagine a simplității bonome care cucerește mulțimile. Asta este tot ce i-a mai rămas din învățăturile tatălui său, Leopold al II-lea: « Mai presus de orice, prinții trebuie să țină minte că toți oamenii sînt egali. »

30

Frandsc al II-lea, socrul lui Napoleon

Francisc al II-lea era născut să fie împărat, așa cum Metternich zicea : « Eu m-am născut prim-ministru.» In ciuda vicisitudinilor războaielor napoleoniene, el simte că Austria nu se îndoiește de ea însăși, pentru că, așa cum bine spusese arhiducele Carol, « un colos ca Austria nu se poate prăbuși fără să tragă după el toată Europa ».

Mai inteligentă, mai înțeleaptă decît Europa lui 1918, Europa din 1814 a știut să-și asigure supraviețuirea, consolidînd această străveche dar atît de fragilă și de utilă structură.

La Congres, la această « gală a păcii», Viena își deschise porțile în fața a zece mii de străini de rang înalt, ca și cum ar fi deschis ușile unei săli de recepție rămase intacte într-o Europă aflată în ruină. Cum au reușit Viena, o

capitală relativ mică, și Francisc al II-lea, un suveran cu moravuri burgheze, să facă față feeriei care dură un an întreg? Unde au reușit să cazeze patru sute cincizeci de înalte personaje, cu suitele lor? Cum a adăpostit Hofburg-ul doi împărați, două împărătesc, patru regi, o regină și doi prinți moștenitori, toți cu suitele lor, în același timp ? Cum au asigurat vestitele « grajduri albe » destui cai și destule trăsuri pentru plimbările misiunilor diplomatice ale tuturor acestor « regi în vacanță » (Prințul de Ligne) ? Cum a făcut față Francisc al II-lea enormelor cheltuieli, la doar trei ani de la devalorizarea cu patru cincimi a monedei ? Suveranii străini se oferiră să-i ramburseze cheltuielile, dar el refuză cu un gest simplu, regal, iar Metternich rămase «ministrul ospitalității austriece ».

Viena nu mai văzuse atâtea capete încoronate la un loc de la Maximilian I care, în 1515, îi primise la castelul său pe regii Boe- miei, Poloniei și Ungariei. Iată ce scria un vizitator francez de atunci: « Numai printr-un mare ghinion ai putea să nu te întâlnești cu un împărat, un rege sau un prinț regent plimbîndu-se pe jos, ca într-o stațiune balneară (atunci cînd nu se joacă de-a soldații). Cînd nu are loc nici o mare paradă și nici o vînătoare [...], strălucesc cu toții în frumoasele lor uniforme pe la petrecerile oferite de împăratul Francisc al II-lea, atât de simplu, de sobru, de magnific. »

Mărinimia aceasta a costat mult: treizeci de milioane de florini. Viața la Viena devine amețitor de scumpă, lemnele de foc costă greutatea lor în aur, periferiile se umplu cu preaplinul hanurilor din oraș, chiriile ajung la asemenea prețuri, că în trei luni un proprietar își poate cumpăra un imobil. Viena va avea nevoie de

douăzeci de ani ca să se refacă după Congres, dar s-a distrat pe cinste^ Ce minunăție, cu șirurile de călești aurite pictate de Rubens, însoțite de trupele în caftane, cu centuri de cașmir, care-i îndepărtau pe curioși cu bastoanele lor cu mînere de argint! Ce minunăție și echipajele precedate de alergătorii lor, toți aleși cu grijă, căci se organizau întreceri la care puteai vedea familiile aristocrate încu- rajînd cu

strigăte puternice alergătorii ce le purtau livreaua! In Prater, costumele orientale sau semiorientale, poloneze sau rusești se amestecau cu țepenele uniforme germane, făcute după modelul celor din Anglia Casei de Hanovra; artileriștii ruși, în alb, își încrucișează drumurile cu ulanii prusaci, tot în alb. Toată lumea bună e cazată prin grija Hofburg-ului și hrănită de ofițerii și șambelanii împăratului, care țin mereu masa pusă. Suveranii își fac vizite și se decorează reciproc, schimbă cadouri — haine de interior tivite cu zibelină sau carafe din argint de Prusia. Fiecare îl numește pe celălalt colonel onorific în armata sa, ceea ce înseamnă că trebuie comandată o uniformă corespunzătoare - croitorii din Viena au de lucru pînă peste cap. Meniurile se schimbă, ca și veșmintele, din oră în oră, în funcție de festivități; ordinea decorațiilor etalate pe tunicile albe (faimoasele tunici pe care le purta încă Franz Joseph și pe care le-au copiat naziștii) se schimbă și ea în funcție de prezența unui monarh sau a altuia.

împăratul le oferea oaspeților săi vînători de bîtlani, demonstrații de dresaj de șoimi și țarcuri cu vînat, împrejmuite cu plase din epoci preistorice, așa cum se pot vedea și pe tapiseriile lui Maximilian reprezentând *Vînătorile.* După vînătoare veneau superbele caruseluri montate în manejul lui Carol Quintul, sub albele galerii, azi goale, dar atunci pline de spectatori: tumiruri cu vestitori, jocuri de societate sub imensele candelabre cu luminări, a căror strălucire se reflecta pe valtrapurile albe ale cailor dresați la înalta școală spaniolă. Metternich prezida ziua ședințele Congresului la Cancelarie, iar seara, reprezentațiile trubadurilor amatori sau tablourile vivante. Căci lumea se dădea în vînt după aceste tablouri în care se înfruntau toate frumusețile Europei.

Pretutindeni, loterii de obiecte mirifice; cea mai mare loterie era însă Congresul, asaltat de prinți mediatizați și de conți mediatori. Aici, cu suficientă îndemînare, se puteau cîștiga averi sau... regate. Erau acolo toți cerșetorii Europei: prinții de Conde, « cîini lași» (Stein), șobolanii scăpați din naufragiul Primului Imperiu,

«scursoarea Confederației[1]». în dosul vieții mondene se țeseau intrigile diverselor interese politice. Lumea rusească își avea « cartierul general» la prințul Bagration, care va da ulterior faliment, căci fondurile sale secrete vor seca. Era rivala lumii austriece, stabilite în salonul prințesei de Sagan. Salonul Talleyrand păstra echilibrul între ele. « La Viena, spune contele de la Garde, se întâlneau marii ofițeri ai maiestăților jefuitoare cu avocații maiestăților jefuite.»

Hanul împărăteasa Austriei, cel mai vestit din Viena, adăpostește lumea afacerilor și a jurnalismului (un fel de bar al Rjtz-ului din Parisul de la 1919). Publicistul Gentz, omul lui Metternich, mergea adesea acolo pentru a transmite cuvîntul de ordine sau pentru a culege informații.

în această « Capua[2] a spiritului» (Grillparzer), divertismentele se succedau fără încetare: vizite la ateherul lui Isabey, baluri mascate pentru copiii nobilimii, cîntăreți tirolezi, jocuri de noroc la ruși — prințul Galițîn își pierdu într-o noapte întreaga avere, pînă și caleașca, pentru ca apoi, jucîndu-și hamașamentul, să recîștige totul în aceeași noapte. însă cu adevărat feerice erau nocturnele de pe lacul înghețat de la Schdnbrunn : sănii în formă de lebădă, conduse de vizitii îmbrăcați în catifele de culoarea smaraldului, clopoței de argint, cai din care ieșeau aburi de sub pieile de tigru ce-i înveleau, femei încîntătoare, cu diademele lor de diamante acoperite de promoroacă, tremurînd în hainele de zibelină (hermina le era rezervată împăraților), însoțite de nobili patinatori, urmați de oameni cu timpane și trompete, pe caii lor cu potcoave pentru gheață, cai ale căror cozi și coame erau împletite cu panglici în culorile Habs- burgilor, galben și negru.

Toată fantasmagoria asta de bal polar cu torțe contrasta bizar cu simplitatea patriarhală a stăpînului casei, care continua să pășească liniștit, sprijinindu-se în cele două toiege ale sale, Metternich și poliția.

[1] Confederația Rinului — uniune politică a cîtorva state germane (1806-1813). Plasată sub protecția lui Napoleon, începînd cu 1808, Confederația cuprindea toate statele germane, cu excepția Prusiei. S-a destrămat după bătălia de la Leipzig, din octombrie 1813.

[2] Oraș antic din sudul Italiei. A fost întemeiat de etrusci în secolul al VII-lea î.Hr. Colonizat de romani, devine unul din orașele romane cele mai prospere în timpul Republicii și al Imperiului.

Metternich reușise un tur de forță obținînd trecerea prin Austria nu doar a « majorității transporturilor poștale, a celor dinspre India, a corespondenței către Italia meridională, care ar fi putut la fel de bine să treacă prin Marsilia și Piemont» - cum spune excelentul biograf al lui Metternich, C. de Griinwald -, ci și a valizelor diplomatice ale mai multor state (ne întrebăm de ce toate aceste state n-au intuit viclenia, deși știau ce înseamnă un Cabinet negru), în Europa Centrală, Austria asigura un serviciu poștal regulat pentru Anglia, Sardinia, Bavaria și Franța. Ce pradă bogată pentru misteriosul Cabinet negru, «care desigila rapoartele tuturor ambasadorilor și înalților funcționari, fără a-i ierta pe membrii familiei imperiale și pe suveranii străini». Unele scrisori nu mai ajungeau la destinatar. Așa s-a întîmplat și cu cele ale lui Napoleon către Maria-Luiza în timpul celor O Sută de Zile. Aceste scrisori se găsesc și astăzi în Arhivele Vienei, dar Maria-Luiza nu le-a văzut niciodată.

Metternich avusese întotdeauna o mare admirație pentru sistemul de supraveghere politică practicat de Napoleon... și îl luase ca model. (Faimoasa politică austriacă, atît de incriminată de Stendhal în Italia, nu era poate decît o palidă copie a administrației napoleoniene.) Corsicanii s-au priceput întotdeauna la treburi polițienești.

Cabinetul negru deschidea pînă la cincisprezece mii de plicuri pe an și le lipea perfect la loc. Tenebroasa instituție citea astfel scrisorile lui Napoleon, ale Papei, ale țarului, ale lui Carol al X-lea. Eichfeld, șeful acestui serviciu, descoperise cheia a optzeci și cinci de cifruri, iar cancelarul era tare mîndru că se specializase în codul rusesc, a cărui descifrare durase patru ani. Specialiștii în coduri de la Viena erau atît de vestiți, încît celelalte state apelau la *Ballhaus- platz* pentru elaborarea noilor cifruri. în călătoriile sale, cancelarul era întotdeauna însoțit de specialiștii săi în cifru, deghizați în servitori. în 1833, cifrul francez a fost sustras pentru cîteva ore din dormitorul fiului ambasadorului Saint-Aulaire. De multe ori, cînd îi primea pe ambasadorii străini, Metternich cunoștea deja instrucțiunile pe care le primiseră și se amuza observîndu-i cum se achită

de sarcini. «Am găsit în dosarul „Franța 1832“, scria Griinwald, o sută șapte documente. Impresia este năucitoare : te-ai putea crede în arhivele de la Quai d’Orsay. »

34

Francisc al II-lea, socrul lui Napoleon

Poliția începe să cenzureze abia la începutul secolului. Pînă atunci, această acțiune se aflase în mîinile iezuiților, servitori ai ordinii morale.

Această poliție de stat depindea de poliția Curții *(Hofstelle),* un adevărat minister. Nu e greu de ghicit în ce sens se exercita această cenzură: interdicție pentru frenologul Gall de a ține conferințe de craniologie, căci conferințele lui sînt necredincioase; interdicție pentru volumul *Lieder* al lui Heine. (Metternich plîngea citindu-i versurile, dar tot le interzicea.) Pentru că pe o piatră funereră se găsise inscripția *Cârpe diem,* toate inscripțiile de pe pietrele funerare au început să fie supravegheate. Romanele, chiar și cele clasice, care au ca subiect dragostea, sînt suspecte, pentru că dragostea nu este înălțătoare pentru spirit. Iar atunci cînd marele poet austriac Grillparzer nu este interzis, operele lui sînt prelucrate. (« Există oare ceva periculos în operele mele ? » îl întrebase scriitorul pe cenzor. Acesta îi răspunsese: « Nu se știe niciodată.»)

In artă, găselnițele criticii dovedeau deja o imaginație debordantă : tablourile trebuiau repictate, sculpturile revizuite sau îmbrăcate. Cît despre învățămîntul public, într-un discurs ținut la Universitate, împăratul spusese : « Nu avem nevoie de savanți, ci de cetățeni onești.» I »

Cenzorii de teatru trebuie să vegheze ca, în timpul unei scene de dragoste, cei doi logodnici să nu părăsească scena în același timp. Există interdicția de a vorbi despre divorțuri sau divorțați. Pentru că un paricid ar putea șoca spectatorii, în *Kabale und Idebe (Intrigă și iubire),* tatăl este înlocuit cu un unchi. Schiller e considerat unul din autorii cei mai periculoși: în *Hoții,* unui ticălos care se numește Francisc i se va schimba numele, căci Francisc este numele împăratului ; *Maria Stuart* este la rîndul ei interzisă, pentru că decapitarea eroinei poate duce cu gîndul la cea a Măriei

Antoaneta. Cuvîntul «libertate » este proscris; Donjuan nu mai are voie să cînte « Trăiască libertatea! », el va cînta «Trăiască veselia! ». *Wallenstein* este interzisă. *Conjurația lui Fiesco* va putea fi jucată cu condiția ca, în final, conjurații să cadă la picioarele Dogelui, mulțumindu-i pentru clemența sa - pentru a arăta limpede că întreg complotul eșuase. Goethe este mai puțin neliniștitor. Totuși, cenzorul austriac îi reproșează îngerului lui *Faust* că este mai lipsit de bun-simț decît Mefisto. *Nathan der Weise (Nathan înțeleptul),* în care trei religii apar

pe același plan, va trebui revizuită de-a lungul anilor. De asemenea, nu se poate spune O *Gott!,* numele lui Dumnezeu fiind rezervat Teatrului Curții.

Moravurile sînt supravegheate îndeaproape: cele douăzeci de mii de prostituate ale Vienei sînt tunse și condamnate să mături străzile. Cînd trece împăratul, acestea îl salută în bătaie de joc, dînd onorul cu măturile. Dacă vreun trecător le face curte, este înrolat cu forța în armata măturătorilor de stradă. Maria Tereza instituise vreo cincizeci de comisii de castitate — probabil pentru a-și supraveghea soțul, pe Francisc de Lorena —, care făceau vizite la domiciliu și urmăreau adulterii. Abuzurile au fost atât de mari, încît aceste comisii au trebuit să fie desființate. Insă sistemul polițienesc nu s-a înmuiat pentru atâta lucru.

Ne edificăm parcurgând fișele de informații ale lui Metternich. Cunoaștem astfel latura echivocă a Sfintei Alianțe, ea însăși o operațiune polițienească internațională și un cordon sanitar de tip politic. Cu toate acestea, dacă îl privim pe Metternich doar din perspectiva poliției sale sau a atitudinii sale nemiloase față de Maria- Luiza și Regele Romei, riscăm să—1 judecăm greșit pe acest mare om de stat. « Lumea atîmă de un fir de păr », îi scria el mamei sale, cu douăzeci și cinci de ani înainte de Congresul de la Viena. Dar el a consolidat acel fir. A fost de acord cu stăpînul său imperial care, pe patul de moarte, i-a spus fiului: « Guvernează fără să schimbi nimic. » Ni i-am putea

imagina pe acești doi bărbați cu fața întoarsă spre trecut, asemenea damnărilor lui Dante. Dacă Metternich se teme de schimbări, e pentru că a văzut de-a lungul vieții totul și contrariul său. El ghicește în dosul schimbărilor « marea și profunda imobilitate » pe care o vor simți Maurras[1] și Paul Valery, lăsînd evenimentul mulțimii de gură-cască. («Detest evenimentul», ne spunea cîndva Valery.) Frumos, spiritual, iubit de femei, avînd aventuri celebre pînă și în rîndurile inamicilor (Caroline Murat[2],

[1] Charles Maurras (1868-1952), scriitor, teoretician și om politic francez. A luptat pentru reinstaurarea monarhiei și a făcut din Biserică un instrument politic, care a atras asupra mișcării inițiate de el, Acțiunea franceză, oprobiul Romei (1926). în cel de-al doilea război mondial l-a susținut pe mareșalul Petain. în 1945 a fost condamnat la închisoare pe viață.

[2] Una din surorile lui Napoleon, soție a mareșalului Joachim Murat, devenit în 1808 rege al Neapolelui.

ducesa de Abrantes etc.), călător pe la toate Curțile Europei, pe care le cunoaște în profunzime și ale căror limbi le vorbește fără accent, cu privirea rece, pătrunzătoare și voluntară, Metternich va trata de la egal la egal cu cele mai mari personalități ale timpului său. Să fie oare vina lui că Austria va fi, după o celebră zicală, «în urmă cu o idee, cu o armată, cu un an » ? Dar întîrzierea este cuvîn- tul de ordine al oricărui reacționar.

La fel de rece ca și cancelarul său dar mai impenetrabil, Francisc al II-lea, de-a lungul celor patruzeci și trei de ani de domnie, își va parcurge drumul din înfiîngere în înfringere, cu o inconștiență care te lasă mut de admirație. La fel de impasibil ca atunci cînd trece prin iubita lui Lombardie, cu ocnele pline de patrioți, va lăsa să fie împușcări și membrii rezistenței tiroleze. Iată o aventură din care va ieși victorios: să-i facă să dispară pe cei pe care el însuși îi chemase la libertate. Patriotismul îi era străin : nu cunoștea decît loialitatea față de propria-i persoană. « Dar cine v-a comandat versuri patriotice ?»l-a întrebat,

nemulțumit, pe poetul Castelli. El va face din Austria ultimul bastion al spiritului conservator.

Iar cînd a fost să moară, în jurul sicriului său s-au adunat numeroase figuri brusc înveselite - cele pe care le lasă de obicei în urmă prinții idolatrizați.

37

IV

Maria-Luiza

Istoria i-a fost potrivnică. Se poate spune în favoarea ei că nu ea și-a comandat destinul: soarta i-a căzut din cer. Aleasă deja de Metternich fără ca ea s-o știe, Maria-Luiza îi scria cu inocență unei prietene despre noutatea zilei, divorțul lui Napoleon: « O plîng pe biata prințesă pe care o va alege acum. » Această vorbă de gâsculiță îi va atrage nenorocirea.

Maria-Luiza are defectele obișnuite ale unei femei « care n-are încredere în ea însăși» (Generalul Durand). Singura sa forță e vulnerabilitatea, și tocmai acest lucru îl va emoționa pe Napoleon: « Dacă Franța ar cunoaște

meritele acestei femei, i s-ar prosterna », îi va spune el mai tîrziu lui Chaptal[1]. A iubit-o pentru defectele și pentru calitățile ei, pentru lungile-i brațe legănate cu indiferență, pentru ușorul său accent germanic, pentru manierele ei de străină stânjenită, pentru ochii mari, lăcrămoși, cu care vede lumea din preajmă ca prin ceață, pentru stângăciile ei, pentru tinerețea ei fără apărare în societatea franceză tare ca piatra. Nu i-a purtat niciodată pică nici pentru tatăl ei, nici pentru Neipperg. Ea va rămîne pentru el «buna sa Luiza». S-a bucurat chiar de la început de imensa lui încredere, care va dura pînă la Sfânta Elena; iar acest credit nu se va închide niciodată, în primul rând pentru că i-a dăruit

[1] Jean Chaptal, conte de Chanteloup, chimist și om politic francez. A fost ministrul de Interne al lui Napoleon.

un fiu, apoi, poate, pentru că o simțea inocentă pînă și în rătăcirile ei. « Castitatea este pentru o femeie ceea ce este curajul pentru un bărbat», spunea Napoleon, adăugind: «Disprețuiesc femeile lipsite de pudoare.» Maria-Luiza trebuie să fi fost o voluptuoasă, dar cu pudoare. Și egoistă, desigur - ea însăși se acuză de egoism în fața împăratului, care-i răspunse cu o admirabilă inconștiență: « E viciul cel mai îngrozitor dintre toate.» Lipsită de nebunie dar și de înțelepciune, întotdeauna obosită și plîngăreață, cauta odihna tot atât cît Napoleon căuta pacea. Statică în mijlocul unei societăți dinamice, pe veci închisă în această Franță imperială, visînd un vis nemărginit, pare o somnambulă tăcută, gemînd de plictiseală ziua și de plăcere noaptea. Maria-Luiza este o femeie dintre cele mai obișnuite: nesigură pe ea, punîndu-și toată nădejdea în bărbat, deloc frivolă, deloc ușuratică, dar legată de orice bărbat se afla prin preajmă, legată de sex precum măgarul de țărușul lui (Napoleon află acest lucru și îi recomandă să nu rămînă niciodată singură cu cumnatul său, regele Joseph[1], sau cu bătrînul Cambaceres[2]), mereu prizonieră a bărbatului, negăsindu-și fericirea și echilibrul decît în el, indiferentă la

orice formă de viață în afară de cea legată de trupul ei, mai curînd o bună reproducătoare decît o mamă bună, etern pasivă, o femeie cu toane, mereu răcită, cu nasul curgînd, la cheremul temperaturii anotimpurilor și, fără îndoială, sub influența lunii, dorindu-și o viață pașnică și blîndă, cu nevoi foarte mărunte și un omuleț alături (căci pe Napoleon îl numește Nana sau Popo), fără memorie, fără asprimi, ușor de furat, dar agățată de tot ce posedă, precum cochilia de stânca ei, închizîndu-se ca o scoică peste necesarul vieții sale letargice, trăgând perdelele patului pentru a face dragoste, incapabilă să-și lege propriul corset, reumatică, gurmandă, con- stipată, adorînd patul și cina în pat. Nu atît stupidă cît îngustă, limitată la clipa de față, fără curiozități de vreun fel, traversînd războaiele ocupată cu pila de unghii și petrecînd revoluțiile la coafor, citind cu nesaț lungile scrisori trimise de Neipperg de pe frontul napoli- tan, dar fără să despăturească măcar bilețelele încărcate de vînt și

[1] Joseph Bonaparte, fratele lui Napoleon. A fost rege al Neapolelui, apoi al Spaniei.

[2]Jean-Jacques de Cambaceres, duce de Parma (1753-1824). A fost deputat, apoi consul și unul din principalii autori ai Codului civil.

pulbere pe care i le trimite Napoleon în cele O Suta de Zile, în marșul său spre Paris. « Mă însor cu un pîntec », spusese împăratul, explicînd că se recăsătorea doar pentru a-și asigura descendența. Ar fi putut spune la fel de bine : cu un pîntec fără urechi.

Atunci cînd Maria-Luiza, copilă fiind, se juca de-a soldații, ea facea întotdeauna ca francezii să fie bătuți, iar Napoleon, luat prizonier, să fie supus torturilor și străpuns de ace — această anecdotă a intrat deja în istorie. Maria-Luiza îl ura pe Napoleon înainte de a-1 cunoaște ; apoi l-a iubit puțin, chiar a suferit pentru el, dar după aceea l-a uitat. Aceste atitudini au totuși o trăsătură comună: supunerea. Detestîndu-și viitorul soț, se supunea gustului zilei; acceptând să se căsătorească cu el, se supunea voinței tatălui; iu- bindu-1, se supunea seducției învingătorului;

trebui apoi să se supună voinței lui Metternich; în fine, i se supuse lui Neipperg.

Maria-Luiza l-ar fi urmat întotdeauna pe cel mai puternic. Dar oare Istoria, femeie și ea, n-ar fi procedat la fel ?

Unii au văzut în Maria-Luiza o Nemesis dar, date fiind greșelile lui Napoleon, începînd cu 1808, totul este pregătit pentru răzbunare. Toate femeile sînt instrumente ale Destinului: Josephine, din cauza sterilității sale; contesa Walewska, pentru că proiectul napoleonian al unei Mari Polonii i-1 îndepărta pentru totdeauna pe țar; Maria-Luiza, pentru că ea nu trebuia să fie decît momeala din cursa întinsă de Metternich.

Relațiile franco-austriece, din care Maria-Luiza nu reprezintă decît o mică parte, sînt blestemate, iar blestemul acesta o depășește, așa cum îl depășește poate și pe Napoleon. De la Francisc I la Clemenceau, ura franco-austriacă va dura patru secole.

Maria-Luiza nu este decît un accident. « Prințesele sînt monede de schimb în politică », a spus ea cu tristețe. (Și chiar în asta constă măreția și justificarea lor.) Maria-Luiza s-a supus, plîngînd ca o fîntînă arteziană. Trecînd Rinul, la sosirea în Franța, la Strasbourg, este tot în lacrimi pentru că răutăcioasa Caroline Murat, venită să o întâmpine, îi alungă cățelul favorit și o concediază pe doamna sa de onoare. Iar patru ani mai târziu, părăsind palatul Tuileries și Franța, va plînge din nou la Rambouillet, «statuie a melancoliei Nordului, rămasă fără țară în tumultul taberei» (Lamartine).

40

Maria-Luiza

După Austerlitz, Napoleon se năpustește ca o avalanșă asupra Vienei. Tînăra arhiducesă Maria-Luiza, împreună cu toată Curtea, este dusă la Often; acolo doarme în paturi pline de ploșnițe, pe care le numește « napoleoni» ; bunica sa, regina Neapolelui, deposedată de toate statele sale de către francezi, o învață să se teamă de ei ca de dracu’.

Teama aceasta n-o va părăsi niciodată pe Maria- Luiza, nici măcar atunci cînd se va scălda în cadouri, bogății, glorie și iubire. In 1805 va face o mie două sute de kilometri ca să scape de învingător, dar cinci ani mai rirziu va fi ajunsă de acesta. In acel moment, Napoleon avea un singur gînd: mai întâi să aibă un moștenitor, apoi, dacă va fi nevoie, să găsească un refugiu pentru moștenitorul și pentru mama lui pe lîngă împăratul Austriei.

O tînără fugară în propria-i țară, o țară învinsă, zdrobită, umilită, aflată la cheremul învingătorului — iată cum arată prezentul. Puternicul Francisc al II-lea, împăratul germanilor, nu mai e împărat, nici măcar Francisc al II-lea; și-a pierdut ridul său roman ce dura de secole. Acum nu mai e decît împărat al Austriei și va trebui să se numească Francisc I. Se așteaptă chiar să fie detronat și să-și vadă imperiul devenind un departament francez.

După Wagram, dezastrul este complet: trei milioane de locuitori și imense teritorii pierdute, nici o ieșire la mare pentru Austria, un viitor imprevizibil, legat de arbitrarul unui Napoleon care și-a întărit prietenia cu țarul în ultimul timp.

Geniul lui Metternich va salva însă Austria. Unde se mai poate ataca pentru a distruge alianța franco-rusă ? Austria, învinsă, nu mai are de oferit corsicanului decît o fată, iar Metternich se va folosi de asta — o va oferi pe Maria-Luiza, tînără, proaspătă și rozalie ca un porțelan vienez.

Pe Metternich nu-1 interesa deloc faptul că această căsnicie nu avea să dureze și era convins că nici domnia Căpcăunului nu va dăinui. Trebuia acționat rapid, de aceea lucrurile s-au precipitat. Acest om de stat, cel mai informat dintre toți oamenii de stat ai tuturor timpurilor, nu știa că erau prea puține șanse să se încheie o căsătorie a lui Napoleon cu o prințesă a Rusiei — lucru de care se temea cel mai tare. Acest jucător, de obicei atît de stăpîn pe sine, se teme că își aruncă pe masă toate atuurile. Cînd planul îi va reuși și se va hotărî căsătoria austriacă, va alerga la Paris să reclame avantajele scontate pentru Austria. Dar va fi prea tîrziu -

nu va obține nimic, iar Napoleon se va bucura de ultima sa mare victorie diplomatică.

Această căsătorie austriacă era pentru Napoleon un fel de ultimă scăpare. In bună alianță cu rușii, și-ar fi dorit o căsătorie rusească: ar fi vrut-o pe Ana, sora țarului, în vîrstă de 15 ani.

Napoleon se gîndea de multă vreme să divorțeze de Josephine ; ținea la ea, dar sterilitatea ei îl amăra, iar eforturile împărătesei de a-1 convinge să-1 adopte de Eugene de Beauhamais[1] îl agasau. Ișí dorea un moștenitor care să fie sînge din sîngele lui. Cel pe care-1 alesese la început, fiul fratelui său Ludovic, murise la 5 ani, provocîndu-i împăratului o durere atît de mare, încît multi au crezut că acest copil ar fi fost al lui. Știa că poate avea copii, contesa Walewska tocmai i-o dovedise. De cîte ori obținea o victorie grea, la Eylau[2] sau la Essling[3], vedea moartea cu ochii și de aceea se temea pentru viitor. La Schdnbrunn fusese cît pe ce să fie ucis de tînărul german Staps. îl întrebase atunci: « O crimă nu înseamnă chiar nimic pentru tine ? » — « Dar să vă ucid n-ar fi o crimă, ci o datorie. » Și Staps murise strigând: « Trăiască Germania! » Primă dezvăluire a fanatismului național. La Essling, Napoleon îl văzuse pe vechiul său prieten Lannes în agonie, după ce el însuși scăpase ca prin minune din ghearele mortii la Regensburg, unde un glonț îl zgîriase puțin. Totul arăta limpede că avea nevoie de un moștenitor.

Din păcate, rușii erau reticenți. Mama țarului și a marii ducese Ana, ortodoxă înflăcărată, ca toate țarinele, tinere sau bătrîne, nici nu voia să audă de francezul acesta necredincios. De neam germanic, francofobă, își dorea pentru fiica ei « un prinț adevărat». Napoleon se oferi în van să aducă un popă ortodox la Tuileries și să construiască o capelă ortodoxă! Afacerile rusești, asemenea celor chinezești, se prelungesc la nesfîrșit. Napoleon, grăbit ca întotdeauna, începuse să-și piardă răbdarea. Alexandru emitea pretenții inacceptabile — îi cerea lui Napoleon să-i promită că nu va sprijini niciodată Polonia.

[1] Eugene de Beauhamais era fiuljosephinei din căsătoria

sa anterioară cu vicontele de Beauhamais.

[2] în bătălia de la Eylau (8 februarie 1807), Napoleon a învins cu mare dificultate armata țarului.

[3] Bătălia de la Essling (21-22 mai 1809) s-a încheiat cu o victorie greu obținută de francezi asupra armatei austriece conduse de arhiducele Carol de Habsburg.

42

Maria-Luiza

Ne găsim, de fapt, într-un fel de *Comedie a erorilor,* în care și Napoleon, și țarul doresc această uniune, dar fiecare se teme că va fi refuzat de celălalt. Așa că Napoleon luă brusc inițiativa.

In decembrie 1809, Josephine acceptă divorțul. In ianuarie 1810, într-o convorbire cu doamna Metternich, aceasta va pronunța numele arhiducesei Maria-Luiza.

Numele acesta avu darul de a-i înspăimînta pe regicizii de la Curtea împăratului, pe cei din tabăra lui Fouche și Cambaceres. Nepoata Măriei Antoaneta să vină să domnească la Tuileries ? Ce amenințare ! Dar ce era spaima lor în comparație cu cea a Mariei- Luiza ?! Căci ea se gîndea fără să vrea la ghilotină și-și spunea că mariajul acesta era pentru ea doar o ghilotină rece. L-a acceptat totuși, supusă, ca să-și facă datoria.

Aflînd despre bunăvoința austriacă, Napoleon îl trimite în grabă pe Eugene de Beauhamais la ambasadorul Austriei, prințul de Schwarzenberg, și pretinde un « da » imediat, într-atît se teme ca valiza diplomatică rusească să nu-i aducă un « nu » umilitor.

Schwarzenberg fu nevoit să semneze contractul în aceeași zi, nemaiavînd timp să consulte Viena. Scuzîndu-se în fața împăratului Francisc al II-lea, diplomatul — botezat din acel moment« artizanul căsătoriei politice » — scrie: « Dacă toată afacerea a fost atît de precipitată, este pentru că Napoleon nu procedează niciodată altminteri.» împăratul Austriei consideră că procedeul este un ultra- giu. Prințul de Schwarzenberg, îngrozit de responsabilitatea ce apăsa pe umerii săi, se preface că dorește o ratificare din partea lui Francisc al II-lea, dar îl cunoaște prea puțin pe Napoleon, care comandase deja trusoul și cadourile de nuntă. Emoție în Austria, panică la Bursa din Viena, presa se agită. Maria-

Luiza va afla vestea din ziare. (Tot din ziare avea să afle și despre întoarcerea împăratului din insula Elba, căci nimeni nu se gîndește vreodată să o pună și pe ea la curent cu asemenea secrete.) « Nu e imposibil să fiu eu cea aleasă... », scrie ea atunci cînd hotărîrea fusese deja luată.

Austriecii se prefac că nu ei sînt inițiatorii negocierilor. Napoleon însă știe altceva, pentru că îi va spune mai tîrziu lui Wassenberg : « Să fi uitat oare Metternich că această căsătorie a mea este opera lui ?»

Metternich îi scrisese lui Schwarzenberg: « Maiestatea sa nu-și va obliga niciodată fiica multiubită la o căsătorie pe care o detestă.»

43

Doamna Albă a Habsburgilor

Dar o fiică multiubită are oare dreptul să deteste ceva ? Metternich crede că nu și se bucură nespus citind scrisoarea de la soția sa, pe care o lăsase la Paris pentru a culege informații: « Eugene de Beauhamais a avut curajul să-l sfătuiască pe Napoleon să ceară mina arhiducesei.» Cu doi ani mai înainte, Napoleon refuzase ideea: «Fără austriece! Ar aminti de Maria Antoaneta. » Intre timp însă se răzgândise.

Ce avea să facă Maria-Luiza în mijlocul acestei imense drame ? Ce avea să se aleagă de visele sale de călugăriță amatoare de dulciuri, de idealul său de femeie de interior, condamnată acum să facă drumuri lungi și să doarmă în cort? Aflînd despre divorțul Josephinei, zisese: « Nu am deloc chef să fiu eu mielul sacrificat. » Maria-Luiza va traversa imperiul ca într-un coșmar, privind în jur cu ochii săi mari, speriată de flăcăii veseli în uniforme pompoase, îngrozită de francezii care au văzut totul, au încercat și au făcut de toate. Ce sarabandă țopăie viața cea nouă sub fruntea ei înaltă și bombată ! Sosește ca de pe altă planetă, neștiind nimic despre Franța — și nici nu va ști vreodată ceva. « N-am văzut decît primari și ad- juncți », va spune ea mai târziu la Parma. Temperamentul său flegmatic este alimentat de mici plăceri, de mărunte reverii, de nevoi infime; are gîtul de porumbiță al femeilor senzuale; totul e moale la ea. Natura ei este să fie veșnic la capătul puterilor,

epuizată. Mai tîrziu, Napoleon al II-lea va spune: « Desigur, mama e o femeie foarte bună, dar e cu totul lipsită de forță; nu era femeia pe care o merita tata.» Atunci, povestește Meneval, ducele de Reichstadt izbucni în plîns, în timp ce Prokesch îl consola cu aceste vorbe magnifice: « Femeia pe care o merita tatăl dumneavoastră nu există.»

Și iat-o pe Maria-Luiza măritată. Alexandre Mahain, apoi Frederic Masson au reconstituit filmul acestei povești care s-a derulat de-a lungul a în trei luni.

26 octombrie 1809 : scenă spectaculoasă Napoleon-Josephine la Fontainebleau; se vorbește deja despre divorț.

21 noiembrie : întrevedere a lui Napoleon cu Schwarzenberg la Paris: « Oare arhiducesa poate avea copii ? »

22 noiembrie: Napoleon insistă pe Rusia în dauna Austriei și își pregătește terenul la Sankt-Petersburg.

44

Maria-Luiza

30 noiembrie: Napoleon se hotărăște să divorțeze. A doua scenă între soți; leșinul Josephinei.

13 decembrie : Napoleon reia discuțiile cu țarul.

16 decembrie: Senatul anulează căsătoria civilă a lui Napoleon.

9 ianuarie 1810: tribunalul ecleziastic declară nulă căsătoria religioasă a lui Napoleon cu Josephine.

25 ianuarie: Caulaincourt scrie că țarul continuă să ezite.

6 februarie: după părerea lui Caulaincourt, Rusia va amina încă multă vreme luarea unei decizii.

7 februarie: Napoleon o alege pe Maria-Luiza; semnarea contractului de căsătorie.

15 februarie : plecarea curierului spre Viena.

16 februarie : schimb de ratificări.

21 februarie : sosirea curierului austriac.

22 februarie : plecarea lui Berthier[1] către Viena.

28 februarie : sosirea lui Berthier la Viena.

11 martie : căsătorie prin procură la Viena.

16 martie : sosirea Mariei-Luiza la granița fianceză.

« Providența m-a sfătuit cu multă înțelepciune să devin călugăriță. Ar fi fost mult mai bine decît să vin în țara asta », îi va spune Maria-Luiza ducelui de Rovigo. Ea ar fi avut nevoie nu de Napoleon, ci de un căpcăun mic, pe măsura ei. Unul ca Neipperg.

Maria-Luiza nu avea nici cea mai vagă idee despre intrigile ce se țeseau în jurul ei, căci se lăsase întotdeauna în grija tatălui său — pasivitatea te ajută să treci peste situațiile cele mai dificile. Cînd tînăra arhiducesă află ce i-a hărăzit soarta, la început se înspăi- mîntă, apoi fu flatată că a fost aleasă de cel mai celebru bărbat al vremii.

Căsătoria prin procură se va fi inspirat din procedurile urmate în secolul al XVIII-lea și din protocolul de la 1770 în cazul mariajului lui Ludovic al XVI-lea. Odinioară, prințesa de Lamballe se ocupase de amănuntele călătoriei; astăzi, era rîndul Caroline! Murat. Maria-Luiza avea să primească de la Berthier portretul logodnicu-

[1] Louis Alexandre Berthier, prinț de Neuchâtel și de Wagram (1753- 1815), mareșal francez. A fost colaboratorul direct al lui Napoleon.

lui său. Tot în efigie îl văzuse pentru prima oară și Maria Antoaneta pe Ludovic al XVI-lea. Prințul de Wagram, care se va căsători prin procură cu Maria-Luiza, își trece ridul sub tăcere în timpul călătoriei sale la Viena pentru a nu răni sentimentele Austriei, păstrin- du-și-1 doar pe acela de prinț de Neuchatel. Are asupra sa o scrisoare în care Napoleon, care-i scrisese Josephinei minunate scrisori de dragoste[1], facea paradă de grațiile lui de elefant în folosul Curții de la Viena, oraș în care Berthier va intra pe un pod de lemn — căci podurile pe care le aruncase în aer armata franceză nu fuseseră încă refăcute. Se aud chiar și bubuiturile de tun, doar că de data asta tunurile trag în aer.

Cu o suită formată din optzeci și trei de trăsuri și trei sute de peroane, inclusiv «atașați călare ai ambasadei»,

numiți pentru această ocazie « cavaleri ai ambasadei», Maria-Luiza traversează Bavaria, îndreptindu-se spre granița franceză. La Sankt-Poelten își ia rămas bun de la tatăl ei, iar la Braunau părăsește pămîntul țării sale. Caroline Murat, care a manevrat în așa fel încît să o întâmpine ea pe Maria-Luiza (se gîndea cu groază că austriecii îi vor lua înapoi lui Murat regatul Neapolelui), îi face arhiducesei o primire pe care aceasta n-o va aprecia deloc. Maria-Luiza, care îi vede pe francezi pentru prima dată, îi găsește profund necivilizați: toți se înghesuie în preajma ei ca la un spectacol. O baracă din trei corpuri a fost construită pentru ea la graniță: o aripă este austriacă, alta e franceză, iar cea din mijloc e neutră. In cea neutră se găseau cadourile de nuntă și cei cinci sute de mii de franci-aur care reprezentau dota noii împărătesc. Francezii găuresc panourile ce împrejmuiesc această aripă ca s-o vadă mai bine pe Maria-Luiza. O construcție asemănătoare fusese ridicată și pentru Maria Antoaneta, iar trimișii Curții de la Versailles nu fuseseră nici ei mai bine crescuți: și ei se uitaseră prin gaura cheii, ca la bîlci, spre uimirea suitei austriece.

Maria-Luiza îi scrie tatălui său pe tonul unei sfinte spovedanii. Există deci o relatare a acestei călătorii, scrisă chiar de mîna ei: se plînge că e obosită și abătută - toată viața se va plînge că e obosită, stilul ei însă nu e deloc acela al unui om descurajat. Observă totul,

[1] Vezi *Scrisorile de dragoste ale lui Napoleon către Josephine,* prima ediție integrală stabilită de Chantal de Tourtier-Bonazzi, Editura Compania, București, 2000.

nu-i scapă nici un detaliu. «îmi doresc să fiu cit mai curînd cu logodnicul meu. Aș prefera să călătoresc cu el decît cu femeile astea.» (Maria-Luiza are deja o profundă antipatie pentru Caroline Murat, care îi impune expedierea în Austria a doamnei de onoare, contesa Lazansky, și a cățelușului ei preferat, pretinzînd că avea ordine de la Napoleon în aceste sens, ceea ce era fals.) « Logodnicul meu n-ar fi putut să-mi

ceară un sacrificiu mai mare, deși am bănuiala că nu el trebuie învinuit pentru asta. »

Ajunsă la Kehl, va striga: « Adio, *Deutschland!*»

Trusa de toaletă din aur, alcătuită din o mie trei sute de obiecte, cumpărată de Napoleon de la « Maimuța verde », o uimește peste poate pe Maria-Luiza. Dacă ea ar fi avut o asemenea trusă, ar fi fost cel puțin de pe vremea Măriei Tereza; cea primită de la Napoleon e nou-nouță, vine chiar din atelierul celui mai vestit bijutier, care a făcut-o, fără îndoială, din aurul topit al anafomițelor spaniole — este cadoul unui parvenit. Din fiecare popas al călătoriei, Napoleon îi trimite Mariei-Luiza scrisorele în vers anacreontic. îi trimite flori și chiar fazani, ofiandă «suveranei gândurilor mele celor mai tainice ». Răspunsul Mariei-Luiza este mai spiritual: « Mi-aș dori să fiu o floare de laur, ca să vă pot fi mai aproape. » Napoleon se arată îngrijorat de inconfortul călătoarei, iar efectul micilor sale atenții este imediat: « Sînt liniștită în privința sorții mele și convinsă că voi fi fericită », îi scrie Maria-Luiza tatălui său. De cît de puțin e nevoie ca să faci o tînără fericită! Strasbourg-ul îi sărbătorește trecerea: o mulțime de uniforme de un roșu strălucitor, prezentări peste prezentări — să amețești, nu alta. Un ofițer austriac vine să o salute, dar numele lui nu-i spune nimic nimănui: contele Neipperg...

Singurul lucru pe care Napoleon n-a reușit niciodată să-1 înfrângă este propria-i nerăbdare. La Paris a pregătit deja rochii, șaluri, dantele și cașmiruri în valoare de patru sute de mii de franci. El însuși va îmbrăca veșminte de douăsprezece mii de franci. învață să valseze în cîteva zile, se parfumează, dă ordin să fie scoase din castelul de la Compiegne toate tablourile reprezentând înfrîngerea Austriei...

Maria-Luiza trebuia să-și petreacă noaptea singură la Soissons. însoțit de Murat, Napoleon aleargă, în berlină, pe o ploaie toren-

ţială, să-şi întîmpine logodnica. La staţia de la Courcelles, unde se schimbă caii, va pretinde că este un mesager însărcinat să predea o scrisoare, dar uniforma verde de colonel de vînători al Gărzii îl trădează de sub manta. Văzîndu-1, Carohne Murat scoate un strigăt şi sare din trăsură pe o portieră, în timp ce Napoleon urcă pe cealaltă, ia capul Mariei-Luiza între mîini şi-1 acoperă de sărutări. (Presa engleză a vremii a mers chiar pînă la a afirma că ar fi violat-o în trăsură.) Această întâlnire poznaşă vizează să—1 scoată pe adversar din luptă înainte de a avea timp să pună mîna pe arme. Un servitor, coborînd treapta trăsurii, crezu de cuviinţă să anunţe : « Maiestatea Sa, împăratul! » Maria-Luiza ştie imediat cu cine are de-a face. Se lasă luată în braţe de Napoleon, dar nu-şi pierde capul: « Sire, spune ea, arătaţi mult mai bine decît în portret.» (O observaţie măguhtoare pentru Napoleon, dar nu şi pentru Isabey!) « Are în el o grabă, scrie Maria-Luiza, descriindu-şi logodnicul tatălui său, căreia îţi este imposibil să-i rezişti. »

Nerăbdarea lui Napoleon e atât de mare, încît hotărăşte că vor merge în aceeaşi seară pînă la Compiegne. Nu pare deloc mirat de ciudăţenia costumului de călătorie al arhiducesei: rochie albă, mantie de catifea şi tocă ornată cu multe pene. Admiră şireturile fine ce-i string hainele pe trup (el care detestă « fandoselile astea »). E, evident, foarte mulţumit de ce vede: «îmi ofer străbuni», zice el cu mîndrie.

în pădurea Compiegne a fost ridicat un cort pentru o primă ceremonie. Soseşte Curtea. în satele din jur încep să se strîngă diversele delegaţfi. Cortegiul, în galop turbat, le împroaşcă cu glodul trăsurilor, sare peste popasuri şi nu se opreşte decît la castel. Tot viitorul anturaj al Mariei-Luiza este prezent pentru a o primi: Carohne Murat, contesa de Luţay, ducesa de MontebeUo etc. Şi doamnele se urăsc deja.

Maria-Luiza spera că va avea o lungă noapte de odihnă înainte de prezentările de a doua zi, cînd trebuiau să sosească Metternich şi unchiul ei, arhiducele Ferdinand de Brunswick. Aceştia însă nu ştiu că, dacă e vorba de Napoleon, trebuie să se scoale cu noaptea în cap. Cînd vor fi ajuns ei la Compiegne, logodnicii vor fi deja soţ şi soţie, iar oraşul va fi fost luat cu asalt cu o noapte înainte.

Dusă în galop, răpită, cucerită, moartă de oboseală — căci s-a trezit în fiecare zi la cinci dimineaţa, după ce s-a

seara —, Maria-Luiza încearcă să-şi facă ordine în primele impresii, în braţele lui Napoleon se topeşte ca ceara. îşi interzice încă să fie fericită, dar deja se simte bine, ca o fetişcană căreia, pentru prima oară, îi acordă atenţie un bărbat. Viitorul ei soţ trebuie să-i fi părut un personaj exotic, meridional. Se vedea prizoniera unei imense aventuri, ea fiind centrul pasiv, imobil, alunecînd spre iremediabil.

Nu încape îndoială că Maria-Luiza a fost aleasă pentru a fi o viitoare mamă, deci că procrearea s-a aflat la originea opţiunii imperiale. în acest sens, genealogia este excelentă: mama sa avusese treisprezece copii, bunica sa Carolina, optsprezece, iar străbunica Maria Tereza, şaisprezece. Dacă perechea imperială n-ar fi fost separată de evenimente, Franţa ar fi avut cu siguranţă vreo zece mici Napoleoni. împăratului îi place de Maria-Luiza: păr des, obraji plini, buza superioară mereu uşor ridicată, cu un fermecător aer de bosumflare. Este un animal magnific pentru reproducere, care aşteaptă să se ramolească; dar, va spune Napoleon, « nu poţi fi urîtă la 18 ani. Şi apoi, fiicele Austriei sînt fertile, şi asta e tot ce mă interesează ». Tenul său are o prospeţime apetisantă, ochii de felină puţin închişi din cauza pomeţilor plini îi conferă un farmec misterios, de care e altminteri lipsită, pieptul plin, urcînd pînă sub bărbie, după moda timpului, îi înnobilează corsajul, oferind aceeaşi impresie de senzualitate ca şi gîtul. Maria-Luiza e un fruct frumos, din care ţi se face poftă să muşti.

Fără mantie, Maria-Luiza apare la cină într-o rochie de interior. Au fost aşezate lîngă foc trei tacîmuri: pentru logodnici şi pentru Caroline, care le va servi de însoţitoare. Cît de departe ni se pare recenta ceremonie de la Viena, unde Berthier pronunţase cu atîta solemnitate : « Venim să cerem mîna Eminenţei Sale, Alteţa Imperială, Prea Desăvîrşita Arhiducesă... »

Şi iată că acum sînt în familie. O sută una salve de tun zgîlţîie ferestrele, apoi bijuteriile încep să umple masa.

Maria-Luiza nici n-are timp să le admire, că îi sosește cățelușul favorit, expediat de la Viena cu poștalionul expres, împreună cu tapiseria la care lucra, uitată la Schonbrunn.

Cina aceea și noaptea care a urmat au făcut obiectul a numeroase comentarii. « Ne putem considera căsătoriți ?» îl întrebase Napoleon pe cardinalul Fesch pe un ton care-1 obligase pe acesta din urmă să răspundă afirmativ.

49

Doamna Albă a Habsburgilor

Unii pretind că, după ce Caroline s-a retras, Maria-Luiza l-a găsit pe Napoleon în patul ei, un Napoleon prea parfumat cu apă de colonie. Alti istorici afirmă că această cină, precum și noaptea care a urmat au fost departe de a avea un caracter cazon. După Gachot, lucrurile s-ar fi desfășurat în chip mult mai convenabil. După cină, s-ar fi reunit toată lumea, iar Maria-Luiza, însoțită de ducesa de Montebello și de două servitoare, urmate de purtătorii de torțe, s-ar fi retras în apartamentele sale după ce îi făcuse o reverență lui Napoleon care, la rîndul lui, s-ar fi întors în salon împreună cu scutierul său.

A doua zi, în veșminte verzi cu galoane aurite, pajii aduc micul dejun, iar doamnele de companie, cu mănuși lungi și decol- teuri adînci, aduc noile rochii. Napoleon, radios, i-ar fi spus lui Constant, valetul său: « Și-a dat cineva seama de mica modificare pe care am făcut-o în program ? » împăratul îl trage de urechi pe Duroc, trage de urechi pe toată lumea, o ciupește pe soția lui de obraji, iese în anticameră, unde îl așteaptă deja toți ofițerii, în timp ce Maria-Luiza, fiîntă de oboseală, va rămîne în pat pînă la amiază, împăratul glumește cu cei din anturajul lui. « Domnilor, căsători- ți-vă cu fete de neam germanic, sînt generoase, naive, proaspete și cele mai bune femei din lume.» Napoleon cunoscuse pînă atunci doar doamnele puțin «fezandate» ale sfîrșitului de secol XVIII. Sufletul acesta simplu, trupul cast, care se dăruiește cu naivitate, îl încîntă. Chiar dacă nu i-a fost pentru multă vreme credincios Mariei-Luiza, a existat întotdeauna între ei un acord fizic. El este bărbatul pe care femeia nu-1 poate interesa mai mult de o clipă, îl atrage mai mult viitoarea

mamă Maria-Luiza decît soția, dar nu-și va oferi niciodată răgazul de a înțelege ființele acestea schimbătoare, atmosfera în veșnică mișcare ce înconjură femeia, mai ales pe Maria-Luiza.

Du Montet povestește că la cina de la Compiegne, unde se reunise toată familia, i s-a servit Mariei-Luiza o *glace en caisse,* adică o înghețată învelită în hîrtie. Maria-Luiza confundă înghețata cu un biscuit și o strivi din greșeală între degete; totul se desfăcu, hîrtia căzu în farfurie, iar înghețata pe genunchii prințesei, «care fu extrem de șocată de zgomotoasele hohote de rîs ale întregii familii imperiale. Va vorbi despre asta cu dispreț în cîteva rinduri». Acest incident mărunt este caracteristic : Maria-Luiza își trădează dezră-

dăcinarea de la primul gest. Și așa va fi întotdeauna. Hohotele de rîs sînt dovada proastei educații a familiei imperiale care, pentru prima oară, va vedea, apoi va imita o prințesă adevărată. Pentru a face mai ușoară trecerea de la Curtea sa de parveniri la vechea Curte a Franței, împăratul făcuse multe eforturi, recrutase nobilimea decăzută — familiile de Montmorency, de Mortemart, de Beam — pînă la rangul de paji, care se numeau dintotdeauna Contades sau Beaumont. La Saint-Denis, așezase pretutindeni altare de iertăciuni și nu mai vorbea de Ludovic al XVI-lea decît numindu-1 « nefericitul nostru unchi». Protocolul de la Tuileries îl va imita pe cel al lui Filip al II-lea, cu nenumărați servitori: « Femeile roșii», în rochiile lor de mătase stacojie, păzesc gineceul;«Femeile negre», cu șorțul lor de mătase neagră, supraveghează spălatul rufelor; « Femeile albe » fac focul, pregătesc baia și freacă parchetul.

lată-i în Casa Imperială pe Montholon, Brancas, Beauvau, Chabot, La Briffe, Montalembert. Cu ajutorul lui Segur[1], Napoleon va constitui Casa fiului său, după modelul Casei Copiilor Franței. Medici, aprozi, majordomi, iar mai tîrziu doici și dădace, toate vor fi copiate după cele ale Delfinului.

Această reconstituire artificială a trecutului are un aer

teatral, în cîțiva ani, totul se va preface în fum.

Obișnuită cu Hofburg-ul, acest astru mort, centru al unei imobilități seculare aproape mistice, Maria-Luiza se simte intimidată de mulțimea ornată de personaje sclipitoare, în veșminte prea noi, prea neobișnuite, fără credință și fără tradiții. La masă, pentru a anima conversația, Maria-Luiza își va întreba cu naivitate vecinii « dacă n-au avut probleme în timpul îngrozitoarei perioade revoluționare »; or, vecinii săi sînt Fouche si Cambaceres! Instalată la numai 20 de ani în fruntea unei națiuni străine, într-un Paris la fel de îndepărtat de Viena ca și China, înconjurată de regicizi și de preoți ce juraseră pe Constituția civilă a clerului francez, printre proaspeții nobili ale căror riduri au pentru ea doar semnificația înfrîngerilor, căci nu apar în nici o heraldică europeană, trebuie să se fi simțit ca o ostatică în mijlocul banditilor. Ea, care primise o educație rigidă, care nu citise decît cărți în care paginile unde se

[1] Philippe Paul, conte de Segur (1780-1873), general și istoric francez. A scris o importantă istorie militară a perioadei napoleoniene.

vorbea despre dragoste fuseseră lipite cu grijă, care fusese mereu înconjurată numai de animale femele, trebuie să fi găsit moravurile franceze înspăimîntătoare, iar pe femeile pe jumătate dezbrăcate, scandaloase. Așa se face că își ferea mai totdeauna privirea și i se reproșa că are o « figură de lemn » (Contesa Potocka).

A primit două doamne de companie: pe viitoarea guvernantă a Regelui Romei, doamna de Montesquiou, și pe ducesa de Montebello. Simpatia Mariei-Luiza se va îndrepta către aceasta din urmă, ducesă nou-nouță, femeie șireată, interesată, de origine modestă, îmbogățită grație favorurilor de care se bucurase Lannes, soțul său — se măritase cu un boiangiu sau rîndaș care, «la milioanele ce le primise a adăugat o parte a comorii de la Nuestra Senora del Pilar, la Saragosa » (Frederic Masson). Maria-Luiza este pierdută în această lume; nu înțelege nici numele celor ce-i sînt

prezentați, mai ales că doamnele de la Curte le stîlcesc intenționat; își fiînge evantaiele din timiditate, traversează orbecăind petrecerile de la Curte, petreceri care nu sînt decît niște nesfîrșite îmbulzeli, cu totul străine de exclusivismul de la Curtea austriacă. (« La balul Școlii Militare n-au fost decît vreo șase sau șapte mii de persoane în plus», îi scria Victor de Broglie lui Marmont.) In comparație cu străvechea Vienă, Parisul are aerul unui oraș cu totul nou; pretutindeni schele, ca niște pasarele aruncate în grabă din prezent spre o lume dispărută; pretutindeni construcții de lemn, extrem de periculoase atunci cînd sînt luminate de lustre cu mii de luminări sau înconjurate de focuri de artificii — chiar te întrebi cum de nu ia totul foc. (De altfel, un mare incendiu va izbucni la Ambasada Austriei, ca și cum bătrîna și uscata Austrie ar fi luat foc în contact cu noua Franță.) Chiar și Arcul de Triumf — pe sub care tocmai a trecut Maria-Luiza —, care celebrează victoriile, este neterminat și de-abia se vede de sub eșafodaje. Ce chin îngrozitor trebuie să fi fost pentru cineva care nu se gîndește decît la odihnă și la somn — în liniștea imenselor parcuri austriece, care se întind pînă în centrul orașului — veșnicele salve de tun ale Primului Imperiu, salvele de tun ale războaielor și ale victoriilor, salve de intrare în orașe, salve pentru nașteri, pentru aniversări și pentru vizite oficiale! Străină Franței, străină chiar vieții, Maria-Luiza nu este preocupată decît de ea însăși; cînd Saint-Aulaire va veni să o viziteze la Blois, în cursul scurtei și catastroficei sale regențe, o va surprinde pe Maria-Luiza sculîndu-se din

pat: « Ah, îmi priviți piciorul! Mi s-a spus întotdeauna că e frumos... », îl întrerupse împărăteasa, fără să-1 întrebe nimic despre împărat, de la care nu are nici o veste. Această anecdotă, deși contestată, se potrivește destul de bine cu personajul. Mai târziu, Maria- Luiza nu-si va mai aminti din Franța decît bomboanele, dulciurile, ciocolata, gemurile, se va iniția repede - măcar o dată în viață - în specialitățile gastronomice ale provinciilor franceze (are curieri care-i

aduc de la Rouen acadele cu aromă de mere). Va detesta în Franța castelele — Compiegne și Fontainebleau, Tuileries și Rambouillet —, călătoriile cu etape de douăsprezece, uneori chiar nouăsprezece ceasuri, în care abia era timp pentru o gustare (« Cinci minute ! strigă Napoleon. Și cine nu e gata, lingura la brîu! »). Nu-i va plăcea decît Versailles-ul, iar la Versailles, ceea ce-i amintește de Austria, Trianonul.

«împăratul a pierit din pricina dragostei pe care a avut-o pentru persoane mediocre, și asta chiar de la încoronarea sa », spune Stendhal. Printre mediocrii aceștia se numără și Maria-Luiza. Pentru că el a iubit-o într-adevăr. Această căsătorie, care a început prin a fi politică, s-a transformat într-o veritabilă iubire conjugală și familială. Mai târziu, insula Elba și Sfînta Elena îi vor fi insuportabile împăratului din clipa în care se va ști separat pentru totdeauna de « buna sa Luiza ». Mai ales pe insula Elba, după ce-și va fi așteptat soția toată vara, apoi toată toamna, va înțelege în sfîrșit că nu mai vine - să fi fost oare cele O Sută de Zile doar o expediție disperată în căutarea Mariei-Luiza ? Dar aceasta refuză să se întoarcă în Franța împreună cu Regele Romei, iar Napoleon nu pare să-i poarte pică pentru asta. O va scuti de resentimente pînă la sfîrșit. « Austria devenise familia mea. Și totuși, căsătoria aceasta m-a pierdut», va spune Napoleon pe Sfînta Elena. Căci Austria n-a fost niciodată familia sa. «Singura mea greșeală în această alianță a fost să intru în ea cu o inimă burgheză...», îi mărturisește el lui Las Cases[1]. Napoleon n-a simțit niciodată că ar exista vreo diferență între oamenii ridicați la Revoluție și ceilalți; nici nobilii imperiului nu o simt, orbiți de gloria lor vertiginoasă și de banii ușor

[1] Emmanuel de Las Cases (1766-1842), istoric francez care l-a însoțit pe Napoleon în exilul său, redactând în acest timp *Memorialul de la Sfînta Elena* (1823).

cîștigați, pe care îi risipesc. Mareșalii lui Napoleon pot fi admirati sau temuti, dar nu vor seduce niciodată Casele regale din Europa. Ei nu vor fi niciodată respectati de o

lume în care numai nașterea contează. Viața aranjează totul, netezește totul, în afară de naștere, care îl pune pe fiecare, întotdeauna, la locul său. Comuniștii vor spune, pe bună dreptate, că oamenii care nu s-au născut din clasa muncitoare sînt irecuperabili — ei vor fi înțeles că păcatul originar este unul social.

Napoleon va declara, chiar și pe Sfînta Elena, că « Maria-Luiza era o soție drăguță și cuminte, timidă, mereu înspăimîntată de mediul care-i ucisese mătușa ». Maria-Luiza va fi întotdeauna înspăimîntată mai ales de luxul nesăbuit de care era înconjurată și care contrasta cu simplitatea vieneză. Austriecilor, lumea de la Tuileries trebuie să le fi părut asemănătoare cu cea din America de Sud sau cu fidelii lui Castro de azi; lumea aceasta nu știe să treacă dezinvolt de la palat la căsuța de la țară, de la armură la nădragii de piele ai omului de la munte, așa cum Habsburgii, sub aparențele lor rustice, rămîn întotdeauna vechea rasă aristocrată. Pentru țăranii tirolezi, Maria-Luiza nu va fi împărăteasa Franței după înfiîngere, ci o membră a familiei Habsburgilor aflată în călătorie. Cînd va reveni printre ei, în 1814, în berlina sa cu însemne franceze, tirolezii o vor saluta cu strigăte de: « Arhiducesa noastră se întoarce acasă! » Maria-Luiza se poate întoarce la ea acasă. Napoleon și miniștrii săi nu s-au simțit niciodată la ei acasă — au dormit în toate palatele Europei, în paturile tuturor regilor, dar niciodată în al lor. Primul Imperiu pare să-și fi dus traiul sub o pînză de cort.

Ceremonia de încoronare s-a produs cu aceeași grabă ca și mariajul civil sau cununia religioasă. A fost umilitoare pentru toată lumea: pentru împăratul Austriei, căruia i se luase fâta, pentru împăratul Alexandru, pentru că aleasa nu fusese sora lui, iar pentru Papă a fost un teribil afront. Napoleon, care nu fusese cununat religios în 1804, a fost obligat de Pius al VII-lea să se înțeleagă cu Bisericii Totul a trebuit luat de la capăt. Pius al VII-lea îl unise pe Napoleon cu concubina sa, dar această uniune nu mai era valabilă, căci fusese făcută fără consimțămîntul mamei sale. Martorii, loviți brusc de surzenie, nu-1 auziseră pe împărat declarind că o ia pe Josephine de soție, iar semnăturile lor pe actul de căsătorie nu mai aveau, prin urmare, nici o valoare. Din acest motiv, tribunalul

ecleziastic din Paris pronunță anularea căsătoriei, dar Roma — singura îndreptățită să anuleze căsătoriile regale — declară tribunalul acesta incompetent, iar anularea, nulă. Astfel, începînd cu Congresul de la Viena, părerea oficială a Vaticanului va fi că Maria-Luiza nu se căsătorise cu Napoleon.

Pentru a potoli susceptibilitățile iscate de căsătoria sa, împăratul începu să împartă Legiuni de Onoare. Căutând simpatia proaspătului său socru, îi scrise ca să-i mulțumească pentru « minunatul cadou ce i se făcuse » — Maria-Luiza! Fiecare gest al împăratului este de o stângăcie și chiar de o grosolănie cu atât mai uimitoare cu cît avusese grijă să se înconjure de vechea nobilime, care cunoștea obiceiurile.

în ziua de 30 alaiul sosește la Saint-Cloud: o sută una salve de tun. în 31, recepție la Saint-Cloud: o sută una salve de tun. A doua zi, la 1 aprilie, intrarea în Paris. în urma unui cortegiu de treizeci și șase de călești de gală trase de cîte șase cai, toate nou- nouțe, se află berlina de călătorie a Mariei-Luiza care trebuie să arate lumii că arhiducesa tocmai a sosit din Austria. Cortegiul traversează piața Concorde. Din fericire, nu-i spune nimeni Mariei- Luiza că în piața aceasta a fost ghilotinată o altă arhiducesă. Seara se joacă *Ifigenia în Aulida,* care o face să zîmbească.

Căsătoria civilă are loc la Luvru, în Salonul pătrat transformat în capelă: tribune îmbrăcate în tafta albă; Napoleon poartă o mantie și o eșarfa din satin alb brodat cu aur, iar pe cap o tocă oribilă de catifea neagră, cu pene și opt șiruri de diamante, cel din mijloc fiind cel mai strălucitor. Maria-Luiza, cu un decolteu adînc și, aidoma împăratului, strălucind de diamante, trage după sine o trenă cumplit de grea, pe care abia o duc reginele Spaniei, Olandei și Westfaliei, alături de Elisa și Pauline. (Caroline[1] a reușit să se scutească de corvoadă.)

în 3 aprilie, la Tuileries, cardinalul Fesch celebrează căsătoria religioasă. Maria-Luiza îi scrie tatălui său că «i se pare grea coroana ». Are loc o defilare. « Aveai de ce să-ți vină să mori », adaugă împărăteasa. Cît despre cardinali, unsprezece din trezeci și doi sînt absenți. « Fotoliile lor

goale stau mărturie că, în ochii absenților, Napoleon este bigam.» Napoleon se va răzbuna pe ei sechestrîndu-le

[1] Elisa, Pauline și Caroline sînt surorile lui Napoleon.

bunurile, iar a doua zi, cînd aceștia se vor prezenta la Tuileries, îi va face să se întoarcă pe jos de unde au venit.

Recepție la Primărie, unde Metternich, viitorul temnicer al fiului lui Napoleon, va bea în seara căsătoriei «în sănătatea Regelui Romei». Apoi Saint-Cloud și întoarcerea la Compiegne. Metternich este admis în intimitatea proaspeților căsătoriți și profită de această ocazie pentru a prezenta mai multe solicitări politice în numele Austriei. Ar fi făcut bine să se informeze înainte, căci nu obține nimic. Serbările nocturne continuă pe Champ-de-Mars și la Neuilly. Figuranții vienezi beau bere și se îndoapă cu cîmăciori în jurul unui Schdnbrunn și al unui Luxemburg în miniatură. Toți austriecii aceștia trăiesc aici pe cheltuiala lui Napoleon, chiar și Neipperg, venit la Paris pentru un schimb de prizonieri. «Vedeai pretutindeni austrieci bînd, mîncînd și dansînd pe cheltuiala Curții» (Helfert). Și rizînd de această Curte de parveniți, de partidele de vînătoare oferite de Napoleon în țarcuri împrejmuite cu plasă, de vînătorile cu ogari care se străduiesc să imite Viena. (Vînătoare cu ogari în luna august și pradă împărțită haitei fără sunete de com !) Măcar Francisc al II-lea să fi onorat căsătoria aceasta cu prezența sa... Dar socrul este absent, cum absent va fi și la botezul Regelui Romei. Metternich l-a sfătuit să nu se afișeze cu « omul Revoluției» și să nu-i «facă onoarea vreunei intimități».

Sărbătorile de aici nu seamănă cu cele din Austria, unde oamenii se distrează între ei; acestea nu sînt decît manifestări de propagandă. Intimidată (în afară de momentul celor trei reverențe, cînd e perfectă și fermecătoare), stînjenită de miopia sa și de numele exotice care nu-i spun nimic, înconjurată de bărbați batjocoritori și de femei invidioase, care compară jena sa cu dezinvoltura

Josephine! și care spun despre ea: « Nu-i decît o păpușă germană... », « Uitați-vă ce buze mari și bosumflate are! » sau « Unde e surîsul Josephine! ? », Maria-Luiza se simte rătăcită într-o lume ostilă, dar nu-i lipsește flerul: stângăciile sale, care îi îndepărtează mulțimea, cuceresc inima lui Napoleon. « Sînt aproape tot timpul cu el, îi scrie Maria-Luiza tatălui său, iar el mă iubește enorm.» împăratul își impune, pentru a-i face plăcere, să rămînă la masă chiar și după ce aceasta s-a sfârșit, deși îi vine greu să-și ascundă nerăbdarea: « O femeie n-are nevoie să mănînce », zice el. își imaginează că o protejează, dar Maria-Luiza va fi cea care, foarte curînd, îl va domina.

împăratul devine de o gelozie corsicană. Arhivele franceze ale Afacerilor externe dezvăluie făptui că seara o încuie pe Maria-Luiza în dormitor; o supraveghează clipă de clipă; nu mai pleacă de lîngă ea; își neglijează corespondența; friguros din fire, suportă pentru ea ferestrele deschise. Joacă biliard cu « Luiza lui». « Dacă Berthier îi propune o partidă de vînătoare, răspunde că vremea e prea urîtă » (Mahan). îi servește de maestru de echitație și aleargă în urma calului ei, în ciorapi de mătase, prin rumegușul manejului. « N-am nici un motiv să mă tem de Napoleon, îi scrie Maria-Luiza tatălui său, dar încep să cred că el se teme de mine.» Metternich își freacă mîinile :«împăratul s-a îndrăgostit de ea, scrie el la Viena. împăratul francezilor a mușcat din frumoasa noastră momeală. »

Maria-Luiza nu e chiar atît de proastă: « Bărbații sînt cu adevărat îngrozitori: ori nu înțeleg nimic din suferințele unei femei și ne obligă să trecem peste ele, ori ne sufocă cu grija lor. » Abia dă de veste că e însărcinată, că Napoleon îi interzice dansul și călă- ria. Apoi le dă de știre cu mare bucurie ambasadorului Austriei și lui Francisc al II-lea. Cerul nu-i poate refuza un fiu — acesta va fi crescut ca un aristocrat. « Curțile de la Viena si de la Paris erau ca » >
doi îndrăgostiți...» (Mahan). Schwarzenberg are intrările sale, publice și tainice, la Tuileries. Mîndria lui Napoleon frizează uneori naivitatea: « Țarul este ofensat că m-am

căsătorit cu o arhiducesă austriacă!»

împăratul s-a molipsit de protocolul austriac ; nu mai gîndește decît în ierarhii de suverani. Pe vremea Sfîntului Imperiu Roma- no-German, moștenitorul împăratului (care, în ultimele patru secole, era un Habsburg) primea tidul de Regele Romei. Napoleon, răspunzător de sfârșitul Sfîntului Imperiu, se gîndește să resuscite pentru fiul său magnificul titlu milenar. Cît despre fiica sa — dacă va fi o fetiță -, ea va primi titlul — încîntător, nu-i așa ? — de Prințesă a Veneției.

Fidel tradiției regilor Franței, Napoleon convoacă la Tuileries toată Curtea și pe toți marii demnitari ai statului cînd se apropie nașterea.

Aceasta se dovedește a fi grea. Iubirea lui Napoleon pentru soția lui este atît de mare, încît uită pînă și speranța de-a avea un moștenitor și-i strigă lui Dubois: « Salvați-o întîi pe mamă! »

57

Doamna Albă a Habsburgilor

Douăzeci și una, douăzeci și două de salve de tun... La a douăzeci și doua, toate pălăriile zboară în aer. Stendhal numără salvele de tun cu indiferență — acest moment istoric nu-1 impresionează. « Eram culcat lîngă Angelique; tunul o trezește pe la ora zece... » — acesta e singurul comentariu din jurnalul său.

Nou-născutul primește ca jucărioare Coroana de Fier și Legiunea de Onoare. I s-a pregătit un leagăn de aur, făcut de Thomyre după un desen de Prud’hon[1], o adevărată mizanscenă din mătase albă și catifea roșie (aflată astăzi în Tezaurul de la Hofburg), în care delegațiile Senatului, Primăriei și Universității vin să-1 vadă dormind pe Regele Romei. împăratul a vrut să facă din această naștere, ca și din căsătoria sa, o imensă manifestare de propagandă politică.

Napoleon plînge de bucurie. Cînd i-a fost adus bebelușul, Maria-Luiza a strigat: « Ah, fiul meu! »și l-a sărutat pe nou-născut. (Acest prim elan către fiul său va fi și singurul.) «Iubirea mea pentru soțul meu este pe zi ce trece mai mare... », scrie ea la Viena.

După lăuzie, Maria-Luiza continuă să fie supravegheată ca o femeie din harem - nu au acces la ea decît ambasadorul Austriei, medicul și bijutierul său, dar în cursul acestor vizite servitoarele ei rămîn întotdeauna în fundul odăii. Este pentru prima oară că Napoleon întâlnește o femeie care îi e fidelă. Toți bărbații născuți în secolul al XVIII-lea suferă de ipocrizie, iar inocența aceasta îi încîntă, așa cum i-au încîntat și ideile lui Rousseau. Să ne amintim de celebra comparație pe care o face Napoleon pe Sfînta Elena între Josephine și Maria-Luiza: «Una era arta însăși... cealaltă, natura pură ! Una mereu în preajma adevărului, cealaltă, neștiind că există minciună.» Pe insulă, Napoleon pozează în fața Istoriei. Maria- Luiza este gloria sa, pe care nu o vrea cu nimic întunecată. Ambele soții ale lui Napoleon l-au înșelat, fiecare în felul ei, iar asta nu le-a împiedicat să fie geloase una pe cealaltă. Josephine chiar plînge cînd, la Bagatelle, doamna de Montesquiou i-1 aduce, la cererea sa, pe Regele Romei.

Cît despre Napoleon, fermecat de nurii tinerei sale soții (și pe insula Sfînta Elena se va lăuda: « Mîini și picioare încîntătoare... perfecțiunea întruchipată ! »), nu se poate despărți de ea, iar ea îl

[1] Pierre Paul Prud’hon (1758-1823), pictor francez a cărui operă marchează începutul romantismului.

urmează, supusă. Cînd pleacă singur să inspecteze coasta de nord a Franței, îi scrie treisprezece scrisori în unsprezece zile. Și se întoarce în grabă la Paris ca să o apere de răuvoitori. își dă seama că această căsătorie, poate utilă politicii sale externe, este o dovadă de slăbiciune în politica internă. O copleșește pe împărăteasă cu cadouri ce iau toate drumul Vienei, mai puțin cele pe care Maria- Luiza le dăruiește singurei sale prietene, avida ducesă de Montebello, care o jefuiește pe ascuns, dar de care s-a atașat cu patimă..., spre nefericirea lui Napoleon.

împărăteasa face gafe, jignește oameni, i se atribuie greșeli de pronunție ridicole, pe care în realitate nu le-a

făcut, căci vorbește corect franceza, ca și latina de altfel.

Dar nici în politica externă căsătoria aceasta nu aduce numai avantaje. Prințul Schwarzenberg, întors la Viena, se dedă la manevre îngrijorătoare. Tratat în chip măgulitor ca prieten, dar respins ca diplomat, Metternich turbează de furie. Relațiile cu Austria se răcesc pe zi ce trece. Începînd din 1811, viitorul se întunecă; în 1812, războiul plutește în aer.

Napoleon hotărăște atunci să meargă în Germania și să o ia cu el pe Maria-Luiza. Vrea să se asigure de fidelitatea prinților germani, aliații săi, și să obțină de la Francisc al II-lea cooperarea măreței armate austriece. Căsătoria n-a făcut decît să-i măgulească vanitatea pînă acum: e timpul să-i aducă și avantaje reale.

împăratul pleacă de la Saint-Cloud pe nepusă masă și îi invită la Dresda pe socrul său și pe cea de-a treia soție a acestuia, împărăteasa Maria Ludovica. Această pseudosoacră va fi chiar mai arțăgoasă decît o soacră obișnuită.

întrevederea de la Dresda e premonitorie. Degeaba se grăbesc prinții germani să ajungă la ora de trezire a lui Napoleon sau atunci cînd își face toaleta Maria-Luiza, degeaba se străduiesc genealogiștii austrieci să arate că familia lui Napoleon a domnit odinioară la Treviso — atmosfera rămîne apăsătoare. Bunul tătic se ferește cu grijă de orice conversație serioasă, retrăgîndu-se în spatele lui Metternich. Napoleon, care spera să-și uimească « familia austriacă », obține exact efectul contrar. Sosește cu o suită de cincizeci de persoane și cu o sută cincizeci de servitori, în timp ce împăratul Austriei vine «fără valet, doar cu doi servitori» (în realitate, vreo cincisprezece). Cadourile prea prețioase ale lui Napoleon jignesc cuplul austriac ;

modul de viață, bijuteriile și rochiile Mariei-Luiza îi ofensează, căci își spun că toate sînt plătite din despăgubirile de război pretinse învinșilor. « Ce mod de viață, ce veselă de aur! » strigă cu amărăciune Francisc al II-lea. Maria-Luiza face să crească și mai mult tensiunea

prin lipsa ei de tact: «Biciuia orgoliul nemților prin comparații nelalocul lor între noua sa țară și cea în care se născuse » (Segur). Maria Ludovica, cu doar patru ani mai vîrstnică decît împărăteasa francezilor, nu poate rivaliza în diamante cu superbogata sa fiică vitregă, deci afișează simplitatea și se arată doar în costum maghiar. Dar moare de invidie. « Venea adesea să asiste la toaleta Mariei-Luiza, va spune Napoleon, să scotocească prin garderoba ei, și nu pleca niciodată cu rnîna goală. » Pînă și tonul lui Napoleon are darul de a-1 ofensa pe împăratul Francisc. Ginerele acesta are mereu aerul că-i spune: « Amintiți-vă că v-am înapoiat tronul la Leoben în 1792, la Luneville în 1801, la Pressburg în 1806 și la Viena în 1810.»

In sfîrșit, în iunie 1813, scapă de el: Napoleon pleacă în fruntea Marii sale Armate, lăsînd-o pe Maria-Luiza la Praga, împreună cu părinții ei. Are 21 de ani, e frumoasă, are Europa la picioare și încalecă un cal minunat, botezat *Hradschin,* dăruit de tatăl său. Cînd trece Maria-Luiza, copiii aruncă petale de trandafir sub copitele calului, iar cehii exclamă: «lat-o pe adevărata soție a lui Napoleon ! » (Guglia)

Convins că va termina repede cu Rusia, Napoleon și-a programat întoarcerea victorioasă la Paris la sfîrșitul verii. Or, se va întoarce abia în ajunul Crăciunului, după ce-și va fi pierdut Marea Armată.

Maria-Luiza nu pare să-și dea seama de dezastru. Indiferentă și obosită ca întotdeauna, nu va fi departe de a gîndi la fel ca scumpa sa Montebello: « Oamenii ăștia nu ne lasă niciodată în pace cu ideile lor despre țările de cucerit.»

Conjurația lui Mallet, care a eșuat doar printr-un miracol, îl lovește în plin pe Napoleon; lipsa de reacție de la Tuileries îl exasperează. Maria-Luiza a spus pur și simplu că «dacă situația se înrăutățește, se duce să ceară azil la amabasada tatălui său» (Gachot). In toată aventura aceasta ratată, nimănui nu i-a trecut prin cap să facă apel la împărăteasă și nimeni nu s-a gîndit la Regele Romei. Nu e greu să ne imaginăm neliniștea și furia lui Napoleon. El care

zicea: « La Curtea mea, femeile nu vor îndrăzni să se amestece în politică » îi va cere soției sale să se ocupe de politică. O va ridica la rangul de regentă.

A înțeles într-o străfulgerare că, de la căsătoria cu Maria-Luiza, Franța nu mai crede în steaua lui norocoasă. Și, pentru a lega cu forța Austria de Franța, îi acordă Mariei-Luiza statutul de regentă. Se va folosi de ea pentru a negocia concordatul cu Papa. întors la Paris, își însoțește soția în vizită la Sfîntul Părinte, care e prizonier la Fontainebleau. Ii dictează în fiecare zi scrisori, cînd amenințătoare, cînd conciliante sau pline de promisiuni, prin care le cere Vienei și Austriei să nu arunce în luptă împotriva lui, în Germania, o sută de mii de soldați din trupe odihnite. « Se spune aici, dragă tăticule, că i-ați retras împăratului sprijinul vostru și, mai mult, că doriți să porniți război împotriva noastră... Dar lucrul acesta nu vă aduce nici un avantaj...» Maria-Luiza nu i-ar fi scris niciodată tatălui său pe tonul acesta. Se simte că scrisorile sînt dictate de Napoleon.

Iar după efemerele victorii de la Liitzen și de la Bautzen : «împăratul Napoleon îl urmărește pe inamic. Nici nu vă pot spune cît mă bucură victoriile sale. » Epuizată de noile sale responsabilități, Maria-Luiza rămîne la orizontală toată ziua, se ocupă din pat de afacerile de stat, primindu-1 pe Cambaceres în odaia sa. Aflînd despre toate acestea, Napoleon își mai găsește timp să fie gelos și, în plin război, să-și certe soția : « Doamnă și scumpă prietenă, am primit scrisoarea prin care mă informați că ați acordat o audiență arhicancelarului pe cînd vă aflați încă în pat. în nici o ocazie și sub nici un motiv nu mai vreau să primiți pe cineva în dormitor. Lucrul acesta nu este admisibil pentru o femeie înaintea vîrstei de 40 de ani. »

Maria-Luiza începe să resimtă tragismul situației sale de femeie sfîșiată între două patrii. Scrisorile ei către Viena sînt emoționante atunci cînd nu i le dictează Napoleon. E posibil, de altfel, să fi jucat chiar un rol moderator, pentru că îl vedem pe Francisc al II-lea ținîndu-se în umbra lui Metternich, care ar fi dorit distrugerea imediată a corsicanului. Să i se datoreze oare Mariei-Luiza armistițiul oferit lui Napoleon la 4 iunie ? Dar Metternich tocmai a semnat un acord care angajează Austria de partea Prusiei și a Rusiei; va proceda deci în așa fel încît armistițiul să fie doar o capcană^.

Să ne amintim de celebra scenă de la Dresda, din palatul Marcolini, între Metternich și Napoleon : «îmi aduceți pacea sau războiul ? » întreabă Napoleon. « L-am pus pe împăratul Francisc de trei ori pe tron... M-am căsătorit cu fiica sa, mi-am spus de-a lungul timpului că am făcut o prostie, dar am facut-o, iar astăzi mă căiesc... » Ceva mai tîrziu, împăratul revine la subiect: « Oare n-am fost un nătărău să mă însor cu o prințesă austriacă ? » — « Dacă îmi cereți mie părerea... — răspunde, o dată în viață, cu franchețe, Metternich —, Napoleon a făcut o greșeală, căci stăpînul meu nu va ezita să-și sacrifice familia. » — « Ceea ce spuneți nu mă surprinde deloc, replică Napoleon, mă face doar să-mi dau seama de imensitatea greșelii mele... »

Să ne amintim și de concluzia acestei întâlniri. Napoleon, deja învins, rugîndu-se, implorînd:«N-o să porniți război împotriva mea, nu-i așa ?», iar Metternich, prea îndelung umilit, răspunde: « Sire, sînteți pierdut. Bănuiam asta venind aici, acum însă sînt sigur. »

întreg eșafodajul căsătoriei politice se năruie. Să fie inutilă Maria-Luiza, să nu cîntărească ea chiar nimic în balanță ?

Totuși, Napoleon o convoacă pe împărăteasă la Mainz (în iulie-august 1813). Ne-a rămas de la ea o relatare a călătoriei. Ca de obicei, nu pare să-și dea seama de gravitatea situației; prezidează dineuri la care nici măcar nu se pomenește cuvîntul « armistițiu ». Au rămas însă, din acea perioadă, două scrisori emoționante ale Mariei-Luiza către tatăl său, scrisori care-i fac cinste: « Sînt convinsă că războiul acesta vă va aduce numai nefericire... Nu este o bună politică să ne forțați să încheiem o pace neplăcută, care nu poate dura... Aici, poporul este gata mai curînd să moară decît să accepte clauze dezonorante. Gîndiți-vă la poziția mea în această situație ; cred că n-aș putea supraviețui! Nu vă dați seama cît e de trist pentru mine că sînteți în război împotriva ginerelui vostru... »

Este, într-adevăr, tragic : Napoleon îi trimite în chip de omagiu douăzeci de drapele « confiscate de la inamic », dar «inamicul» acesta este Austria, patria ei!

Vin apoi cele trei zile îngrozitoare ale bătăliei de la Leipzig. Napoleon, în retragere, cu spatele la Rin, nu mai are decît două sute de mii de oameni, contra trei sute cincizeci de mii de Aliati, încep să se înmulțească dezertările celor din Bavaria, Baden, Wurttemberg, Saxa, Hessen: imensa legiune străină care a fost Marea

Armată s-a frint în mii de bucăți. « Toată Germania îi dăduse lui Napoleon trupe pentru un război ce-i era străin », a scris Moltke. Dar Germania rezistentă nu mai vrea să moară pentru Napoleon și strigă: « Toate mijloacele sînt sfinte, chiar și distrugerea ambulanțelor. »Iar armata austriacă, sub conducerea lui Schwarzenberg, va fi cea care va da lovitura finală.

Napoleon se întoarce la Paris și strînge noi recruți. Maria-Luiza afișează un calm absolut, se duce chiar la teatru. Iar el glumește, îl ia de mînă pe Regele Romei și-i spune: « Vino, mergem să-1 batem pe bunicul Francisc.»

Ianuarie 1814: începe anul uneia din cele mai sfîșietoare scene din istoria Franței. împăratul îl încredințează Gărzii Naționale pe Regele Romei, îmbrăcat într-un costum micuț de ofițer. Apoi, noaptea, plîngînd, se agață de singurele două ființe pe care le iubește și pe care nu le va mai vedea. « Cînd vă întoarceți ? » îl întreabă Maria-Luiza. —«Asta numai Dumnezeu știe », răspunde împăratul. Și pleacă în cea mai frumoasă, cea mai glorioasă dintre campaniile sale: campania pentru Franța.

După Châtillon, Maria-Luiza, « cu aerul unei mari păpuși bătute », rămîne singură la Paris. La 22 martie îi scrie tatălui său, de data aceasta din proprie inițiativă și nemanevrată de nimeni: « Este în interesul vostru să încheiați pacea cu noi și să nu lăsați întreaga Europă la cheremul cupidității britanice. » Scrisoarea aceasta și altele pe același ton, care nu i-au fost dictate de Napoleon, se numără printre meritele sale, puține de altfel.

Napoleon l-a însărcinat pe Joseph[1] să apere capitala, deși acest frate îi inspiră aproape la fel de multă neîncredere ca și Talleyrand[2]. « Aveți grijă de moralul

împărătesei», îi recomandă el, nu fără a se teme că Joseph și-ar putea depăși mandatul.

Joseph Bonaparte (1768-1844), fratele mai mare al lui Napoleon. A fost rege al Neapolelui (1806-1808), apoi rege al Spaniei (1808-1813).

[2] Charles-Maurice de Talleyrand-Perigord (1754-1838), om politic francez, ministru al Afacerilor externe, apoi mare șambelan al Imperiului. Se opune ruperii relațiilor cu Austria și este dizgrațiat din acest motiv în 1809. Șef al guvernului provizoriu în 1814, determină Senatul să voteze împotriva lui Napoleon și să-1 proclame rege pe Ludovic al XVIII-lea. Din nou ministru al Afacerilor externe, va juca un rol important în timpul Congresului de la Viena. Va fi ambasador la Londra sub Ludovic Filip.

Regenta acceptă hotăiîrea Consiliului de regență de a rămîne la Paris, dar Joseph afișează un ordin de-al lui Napoleon: plecarea la Blois. Consiliul se resemnează cu regret, căci vedea în familia imperială o prețioasă garanție. Urmată de trasuri încărcate cu tezaurul de la Tuileries — diamante, argintărie, vase de aur, cașmiruri și o garderobă incredibilă, ce cuprinde o sută cincizeci de perechi de pantofi și botine —, Maria-Luiza, în costum maro de amazoană, părăsește Parisul la 29 martie. I-a spus lui Isabey: «împăratul a ordonat să plec.» Dar Regele Romei se opune: « Eu nu vreau să plec!»

lată-i intrînd în Blois, la 4 aprilie, pe aceeași ploaie și același noroi ca și la Compiegne, cu aceleași trăsuri care o aduseseră pe arhiducesa Maria-Luiza în Franța... Maria-Luiza nu știe ce se întîm- » »
plă la Paris, nu știe nici de întoarcerea Bourbonilor. «I se ascund ziarele » (Generalul Durand). Părerile sînt împărțite în anturajul său: unii o sfătuiesc să acționeze în calitate de regentă, opunîndu-i-se lui Ludovic al XVIII-lea, alții o îndeamnă să recurgă la ajutorul tatălui său. Doamna de Montebello este împotriva credincioasei doamne de Montesquiou.

Se pare că Napoleon a vrut s-o lase pe împărăteasă să aleagă singură. Deosebim trei tipuri de mișcări înspre soția sa: «Vino... nu veni... sosesc.» Sau poate că încă speră ca

Maria-Luiza să ia legătura cu tatăl ei la Rambouillet și să aranjeze lucrurile ?

Maria-Luiza plînge. « Nu e vina mea... Sînt părăsită de toți! Vor să mă ducă cu forța. » E moartă de fiică. O cuprinde deznădejdea : « Să se hotărască odată, dar să înceteze agonia asta! » (Me- neval). Ne vine greu să deslușim sentimentele Mariei-Luiza la acest început de aprilie. Oare rămîne la Blois de teama cazacilor ? Sau ca să —1 aștepte pe împăratul Austriei, care își amînă intenționat sosirea? Se teme oare să nu fie răpită de Joseph și Jerome[1], care ar fi vrut s-o ducă cu ei la sud de Loara ? Oare de fiica lor apelează la Bausset și la Caffarelli ? Te poți pierde — iar ea se pierde — printre numeroșii soli care se succed: Garbois, Șuvalov, Saint-Aignan, Saint-Aulaire. Saint-Aignan se oferă s-o ducă la Fontainebleau. Șuvalov, ofițer din tabăra împăratului Rusiei, îi garantează Mariei-

[1] Jerome Bonaparte (1784-1860), frate mai mic al lui Napoleon. A fost regele Westfâliei (1807-1813), mai târziu mareșal al Franței (1850), iar în 1852, președintele Senatului.

Luiza că îi va asigura liberă trecere dacă binevoiește să-1 urmeze - el este cel care distribuie permise de liberă trecere, de aceea este urmat de tot ce-a mai rămas din guvernul imperial, din familia împăratului, din mareșali...

Maria-Luiza va pleca de la Blois îndreptîndu-se spre Orleans. A doua zi Saint-Aulaire îi aduce o scrisoare perfidă de la Metternich : « Pentru moment, cel mai bine ar fi să meargă în Austria, așteptând să poată alege între locul în care se găsește Napoleon și propria ei reședință. » Șuvalov și Saint-Aignan o îndeamnă atunci pe Maria-Luiza să se îndrepte spre Rambouillet, iar ea nu mai opune nici o rezistență, pentru că deja tușește și scuipă sînge. își fac apariția și prinții Esterhazy și Liechtenstein : tatăl său o așteaptă la Rambouillet.

Maria-Luiza nu mai are vești de la Napoleon de mai bine de o săptămînă, cînd primește o scrisoare de la el: « Poți să vii la mine, dacă găsești cai de poștă. » Maria-Luiza

îi răspunde : «Am hotărît să nu plec nicăieri pînă nu-1 văd pe tata. Am sufletul cernit că trebuie să plec fără a te întîlni. Gîndul acesta mă exasperează pînă într-atît, încît nu mai știu ce va fi cu mine, dar să nu te superi, scumpul meu prieten, nu pot face altfel. Te iubesc atât de mult, că mi se sfîșie inima. Mă tem să nu-ți închipui că aș complota împotrivă-ți împreună cu tata. »

Pe un bilețel scris la repezeală între Orleans și Rambouillet, în noaptea de 12 spre 13 aprilie, citim aceste vorbe sincere și atît de emoționante scrise de Maria-Luiza împăratului: « Să ai mare grijă, e în joc soarta noastră.»

La Blois, Maria-Luiza aflase că Aliații au intrat în Paris. Generalul Durand, sosit din capitală, o anunță pe împărăteasă că Bour- bonii au fost repuși pe tron «de parcă Napoleon nici n-ar fi existat ». Maria-Luiza își cheamă tatăl în ajutor. 1-1 trimite pe ducele de Cadore. în acele clipe sosește și vestea abdicării lui Napoleon, adusă de colonelul de Galbois. înnebunită, Maria-Luiza nu înțelege de ce tatăl său nu s-a opus: «îmi spusese că mă va susține întotdeauna. » Tatăl său o va susține, însă în felul lui.

îi scrie din nou lui Francisc al II-lea: « Sînt convinsă că veți apăra drepturile fiului meu ; el nu merită deloc să fie redus la aut de puțin... Nu faceți să cadă asupra lui greșelile tatălui său. »

65

Doamna Albă a Habsburgilor

Ar fi vrut să i se alăture lui Napoleon la Fontainebleau, dar apropiații săi încearcă s-o convingă să nu plece, pentru că acolo sînt cazacii: « Ba o să mergem împreună cu dumneavoastră! »îi răspunde ea lui Galbois, dovedindu-se energică o dată în viață. « Locul meu este alături de împărat în aceste momente, cînd trebuie să fie atât de nefericit.»

Napoleon îi trimite Mariei-Luiza un detașament din garda sa pentru a o escorta pînă la Fontainebleau, dar acesta ajunge prea tîrziu. împărăteasa e deja în drum spre Rambouillet pentru a-și întâlni tatăl care, de altfel, nici nu mai e acolo, lăsîndu-se așteptat vreme de trei zile. Micul și pașnicul orășel a devenit un infern: trupele franceze, retrăgîndu-se din Spania, se amestecă cu resturile Marii

Armate care, venind dinspre nord, se repliază pe Loara. Printre bolnavii evacuați din spitalele Parisului, cazacii îi caută și îi eliberează pe soldații luați prizonieri în timpul campaniei din Rusia.

în sfîrșit, sosește Francisc al II-lea. întâlnirea cu fiica sa are loc în 16 aprilie. Aceasta i-1 întinde pe micul Rege al Romei bunicului său. Scena displace multor istorici francezi, care o corectează, prin urmare, cu reflecția copilului:«L-am văzut pe bunicul și nu-mi place, nu-i frumos.»

Drumul Mariei-Luzia de la Blois la Rambouillet n-a fost lipsit de peripeții. Meneval povestește că împărăteasa a fost atacată de cazacii de care se temuse atît, care au furat o parte din tezaur și din ce se mai găsea în trăsuri. Erau ruși peste tot, chiar și la Rambouillet — Maria-Luiza își va găsi tatăl păzit de santinele rusești. Din tezaur nu iau doar cazacii, ci și un trimis al lui Talleyrand, care vine cu o hotărîre — contestabilă, de altfel — a guvernului provizoriu al lui Ludovic al XVIII-lea (Bertrand). Omul acesta, pe nume Dudon, dezertor al armatei din Spania, condamnat pentru deturnare de fonduri, proaspăt ieșit din închisoarea de la Vincennes, pretinde că este însărcinat de guvernul provizoriu să preia tezaurul, bijuteriile pe care Napoleon i le-a dăruit Mariei-Luiza, diamantele Coroanei. Maria-Luiza îl lasă să-i ia tot. Dudon își dă seama că a uitat să-i ceară Mariei-Luiza colierul de perle pe care-1 poartă, în valoare de o jumătate de milion, un cadou primit de la Napoleon la nașterea fiului lor. O doamnă de onoare intervine, dar Maria-Luzia își smulge colierul și i-1 aruncă lui Dudon, care îl bagă în buzunar. Șuvalov îi obligă pe cazaci să scoată tot ce prădaseră din trăsuri ; Dudon însă nu va înapoia nimic.

66

Maria-Luiza

La Rambouillet, țarul Alexandru vine să o salute pe Maria- Luiza și—1 saltă pe genunchi pe Regele Romei. Regele Prusiei cere și el să fie primit, iar Maria-Luiza acceptă, deși Napoleon îi interzisese s-o facă.

Francisc al II-lea îi trimite o scrisoare ciudată lui Napoleon, care se pregătește să plece pe insula Elba. In alte împrejurări, ar fi fost comică, pentru că începe astfel: «Stimate frate și dragă ginere...» Este misiva afectuoasă a

unui sărman cap de familie, preocupat înainte de toate de starea fiicei și a nepotului său. Șederea lor la Viena este prezentată ca temporară, dar, în mintea împăratului Austriei, ea este definitivă. Metternich a hotărît că fosta împărăteasă și Regele Romei nu vor revedea niciodată Franța și nici pe Napoleon.

Maria-Luiza nu mai vrea acum decît să se odihnească, să-și reia viața blîndă din marile castele austriece ale copilăriei salej Nerăbdarea împăraților, călătoriile în veșnică îmbulzeală, gustările luate în fugă pe măsuțe de campanie, trezirea în puterea nopții și pe orice vreme au epuizat-o. împărăteasa Austriei va spune despre ea, pe bună dreptate : «Toată lumea crede că Maria-Luiza este prostuță, rece și îngustă la minte, dar ea nu are nici unul din aceste trei defecte. » E pur și simplu o fire fragilă și mereu înspăimîntată.

lat-o apucînd pe drumul bătut și astăzi de turiștii englezi și belgieni care se îndreaptă spre Elveția, drumul care trece prin Brie și Champagne, spre Grosbois, Provins, Troyes, Dijon, către munții Jura. Maria-Luiza își închipuie că va fi vorba doar de o scurtă vizită la Viena, înainte de a merge pe insula Elba. Pe drum îi scrie tatălui său pentru a-i atrage atenția asupra situației financiare precare în care se va găsi Napoleon — acestuia i s-a fixat o rentă de două milioane de franci —, căci ea nu se încrede în Bourbonii « care nu vor plăti niciodată ». Iar lui Napoleon îi scrie: « Tata vrea să petrec două luni în Austria. Cred că această din urmă lovitură mă va ucide. Tot ce-mi doresc acum este să poți fi fericit acolo și fără mine. » De la Dijon, Maria-Luiza se îndreaptă spre Basel, căci, de teama cazacilor, vrea să rămînă în sectorul ocupat de austrieci. La Basel se va opri la domnul Vischer, proprietarul Casei Albastre, care va spune despre Regele Romei: «Copilul era tare cuminte; l-am

sărutat pe obrăjorii lui grăsuți și cam moi. Are un ten palid, gălbejit, și năsucul e cam fragil; nu cred că va ajunge la o

vîrstă prea înaintată» (E. de Bude).

Odată trecută granița, comandantul convoiului, contele Kinsky, ar fi vrut să evite Tirolul, dar Maria-Luiza intuia că aici, în inima Austriei, chiar și cu o suită franceză, va fi protejată. Și, într-adevăr, în Tirol o așteaptă arcuri de triumf și o mulțime entuziastă, care strigă: « Trăiască arhiducesa noastră! » Meneval free parte din convoi. El povestește cum trăsura imperială a fost deshămată și trasă de o populație în delir, care nu-i purta pică împărătesei francezilor pentru executarea răzvrătirilor tirolezi - ea era un vlăstar al Casei de Austria care se întorcea acasă după ce-și făcuse datoria.

La Sankt Polten veni să o întâmpine împărăteasa Austriei, Maria Ludovica. Aceasta o duse la Schbnbrunn, unde o aștepta unchiul său Carol. La trecerea trăsurii, vienezii îl aclamau pe Regele Romei cu un nume nou: «Trăiască Prințul de Parma ! » La Schdnbrunn, Maria-Luiza își regăsește surorile, unchii, frații. Toate tinerele arhiducese se grăbesc s-o îmbrățișeze și s-o mîngîie, de parcă primirea fusese regizată.

Așteptînd Congresul de la Viena din toamnă, Maria-Luiza redevine mica prințesă din copilărie, cea care o pornea călare ca să-și ia gustarea pe culmea Kahlenberg. Revin broderia sau tapiseria, lecțiile de italiană cu abatele Landy, pictura. (Putem încă vedea la Viena trei lalele frumoase, pictate de Maria-Luiza în stil olandez.) S-ar putea spune că nu s-a i înrimplat nimic. Maria-Luiza pare să ignore cu desăvîrșire reinstaurarea regalității în Franța. Nu știe că a trăit cea mai mare aventură a secolului. A scăpat în sfârșit de soțul care sosea întotdeauna anunțat de tobe, ca un acrobat înaintea saltului mortal. Cu toate acestea, eforturile mamei sale vitrege de a face să dispară de la Schbnbrunn orice amintire a lui Napoleon nu sînt mereu încununate de succes. Maria-Luiza « manifestă încă preferința pentru orice lucru francez » (Hudelist către Metternich, 27 mai 1814). în ciuda spionilor din preajmă, are încă ieșirii energice: « Locul meu, spune ea, este lîngă împărat. Vreau să mă duc la el, o să-mi fie bine oriunde voi fi împreună cu el.»

Să fim drepți cu Maria-Luiza: ea l-ar fi urmat cu siguranță pe Napoleon la Fontainebleau și, foarte probabil, pe insula Elba, poate chiar și la Sfânta Elena, pentru că îl iubea. Dar, temătoare și lipsită

de voință, i-ar fi trebuit niște consilieri loiali și curajoși, fie ei și obtuzi, ca Savary, duce de Rovigo. Or, Metternich hotărise că va face iar o arhiducesă de Austria din împărăteasa francezilor, și tot francezi i-au fost complicii. în jurul Mariei-Luiza se găsea întreaga camarilă a trădării: îngrozitoarea ducesă de Montebello, prefăcutul Caffarelli, pînă și doctorul Corvisart, care trăda ca un mareșal — cu voioșie. în privința doamnei de Montebello, Rovigo este neîndurător: «Doamna de Montebello, care deținea o avere uriașă, n-avea deloc de gînd să se îngroape de vie pe insula Elba. O cunoștea destul de bine pe împărăteasă pentru a fi sigură că, de-1 va vedea pe împărat fie și o singură dată, nu va exista pe lume o putere destul de mare care s-o împiedice să-și unească soarta cu a lui... Așa că insistă pentru a o convinge pe Maria-Luiza să adopte o poziție pe care împăratul însuși i-o recomandase: să se adreseze împăratului Austriei. Insinuări perfide se alăturară rugăminților doamnei de onoare; i se spuse împărătesei că împăratul n-o iubise niciodată, că avusese zece amante după căsătorie... »

Pe insula Elba, Napoleon este disperat: « Soția mea nu-mi mai scrie, îi spune el comisarului englez, iar fiul mi-a fost răpit, cum erau răpiți odinioară copiii învinșilor pentru a spori gloria învingătorilor. Nu s-a mai pomenit nicăieri o asemenea barbarie în timpurile modeme.»

Maria-Luiza nu gîndește foarte diferit, căci îl imploră pe împăratul Austriei s-o lase să plece împreună cu Regele Romei; dar împăratul vrea să-1 păstreze pe copil la Viena și interceptează corespondența celor doi soti^ Maria-Luiza, odinioară ostatica lui Napoleon, este acum ostatica lui Francisc al II-lea. Nu va mai fi lăsată să plece; în schimb, îi va fi trimis Neipperg.

Trădătorul Corvisart îi prescrie Mariei-Luiza o cură la Aix- les-Bains, în ciuda nemulțumirii lui Ludovic al XVIII-lea, care n-are deloc chef s-o știe întoarsă în Franța. Dar trebuie evitate mai cu seamă orașele balneare din Italia, care ar apropia-o periculos de mult pe fosta împărăteasă de soțul său. La 29 iunie 1814, Maria- Luiza părăsește Viena și, sub numele de contesa de Colomo (unul din viitoarele sale castele din Parma), traversează Elveția, unde fostul rege

Joseph o salută la Prangins, și sosește în Savoia. Un general austriac în uniformă de husar, un chior frumos cu o bandă neagră peste ochi, vine să i se prezinte la portieră: « Generalul Neipperg, Maiestatea Voastră.»

69

Doamna Albă a Habsbutgilor

Figura lui nu-i era cu totul necunoscută: Neipperg o salutase deja pe Maria-Luiza la intrarea ei în Franța, la Strasbourg, apoi iar la Paris, unde era însărcinat cu un schimb de prizonieri.

Ridicat la rangul de feldmareșal locotenent după bătălia de la Leipzig, avusese cîteva funcții subalterne, printre care și aceea de ministru la Neapole. Este omul de încredere al lui Metternich. La început, Mariei-Luiza îi displace persoana lui, dar el devine curînd făctotumul serviciului său. O instalează pe împărăteasă la vila Chevalley (unde mai înainte Pauline[1] trăise cu Talma[2], iar regina Hortense[3] cu Flahaut[4]). Vîslește pe lac, iar seara se dedică muzicii; este un Figaro, dar un Figaro cu sabie.

După plecarea lui Corvisart și a lui Isabey, apoi a ducesei de Montebello, Neipperg îi devine cu totul indispensabil Mariei- Luiza. « Contele Neipperg este din ce în ce mai îndatoritor cu mine; prezența sa îmi este din cele mai plăcute. » Primul semn al schimbării ce se produce în inima fostei împărătesc... Generalul o însoțește în plimbările sale pe poteci, iar seara o acompaniază la pian. Principalele obiective ale misiunii sale sînt s-o convingă pe Maria-Luiza să renunțe la insula Elba si să evite orice schimb de scrisori între ea și Napoleon. Totul este însoțit de atenții tandre și de mărturisiri pe jumătate. Istoricii nu s-au pus niciodată de acord asupra momentului exact în care Maria-Luiza i-a cedat lui Neipperg. Se pare că s-a întâmplat într-un han elvețian, pe drumul de întoarcere la Viena, lîngă lacul celor Patru Cantoane. Cei doi francezi din suită refuzaseră să urce la Righi, din discreție, evident, pretextând însă că « văzuseră destulă zăpadă în Rusia ». Rămăseseră la hotelul Soarele de Aur, nu însă fără a remarca că Maria-Luiza, care punea de obicei un servitor să doarmă de-a curmezișul ușii sale, pe balcon, preferase în ziua aceea să doarmă la parter...

[1] Pauline Bonaparte (1780-1825), una din surorile lui Napoleon. A fost căsătorită cu generalul Leclerc, apoi cu prințul Camillo Borghese.

[2] Franțois Joseph Talma (1763-1826), actorul tragic preferat al lui Napoleon.

[3] Hortense de Beauhamais (1783-1837), fiica Josephinei de Beauhar- nais din prima sa căsătorie. A fost soția lui Ludovic Bonaparte, regele Olandei, și mama lui Napoleon al III-lea.

[4] Auguste, conte de Flahaut de la Billarderie (1785-1870), fiul natural al lui Talleyrand. A fost ofițer în armata lui Napoleon și a avut un fiu cu regina Hortense, pe ducele de Momy.

70

Maria-Luiza

La început, Metternich se gândise să-i ofere ca mentor un mare senior austriac, pe Nicolas Esterhazy, dar pînă la urmă îl considerase « prea bătrîn », ceea ce spune mult despre intențiile sale. II chemă pe Neipperg de la Milano. Acesta se desprinsese din brațele amantei sale italiene, agățate pînă atunci de gîtul său, poves- tindu-i despre Metternich și misiunea ce-i fusese încredințată, apoi adăugase: « Sper ca în șase luni să fiu în termeni foarte buni cu arhiducesa, iar apoi, cît mai curînd, să-i devin soț.» (Meneval)

« Nu se poate să iubești un alt general după ce l-ai cunoscut pe Napoleon », spunea Stendhal. Maria-Luiza a fost însă de altă părere.

Pentru a salva aparențele, Metternich îl ridică pe Neipperg la rangul de mare scutier însărcinat cu afaceri și mare șambelan al Casei Alteței Sale. Este comandant sub drapelul alb și roz, fermecătoarele culori ale fostei împărătesc, culorile tenului său. Neipperg are o mare influență asupra sa: imediat după întoarcerea la Viena, unde tocmai începuse Congresul, Maria-Luiza este pusă sub pro- tecția Aliaților.

Maria-Luiza și Neipperg formează unul din cele mai antipatice cupluri ale istoriei. Odioși cîtă vreme Napoleon este în viață și suferă, ei devin apoi grotești, ducînd în posteritate judecata disprețuitoare a lui Chateaubriand. Boala și bătrînețea îi vor transforma în propriile lor caricaturi: ea, cu pîntec mare de iepuroaică și cuperoză; el,

« aventurierul de Curte » (Henry Houssaye), cu veșnica bandă neagră de pirat pe ochi și cu servilitatea sa față de Viena. A fost omul bun la toate — la război, negocieri, acuarele, muzică, excursii, echitatie si toate celelalte. Viena l-a trimis în Suedia, pentru a-1 face să treacă de partea sa pe Bernadotte[1], apoi la Nea- pole, pentru a organiza trădarea lui Murat, în sfîrșit la Aix, pentru a o seduce pe Maria-Luiza. Neipperg va fi eternul specialist al dezertărilor. Totul este ridicol la acest general de 42 de ani, care se arăta plin de atenții față de o femeie de 23, cu ochiul (acela care-i mai rămăsese după ce o sabie franceză i-1 scosese pe celălalt în

[1] Jean-Baptiste Bernadotte, Carol al XIV-lea al Suediei (1763-1844), mareșal francez al Imperiului din 1804. A fost făcut prinț de Pontecorvo în 1806, devenind apoi prinț moștenitor al Suediei în 1810. In timpul campaniei din Rusia și la Leipzig luptă împotriva lui Napoleon. In 1818 îi urmează lui Carol al XIII-lea, întemeind astfel dinastia ce domnește astăzi în Suedia.

timpul unei bătălii de avangardă, în Flandra) pe așa-zisele activități clandestine ale Mariei-Luiza. Napoleon îl trimisese pe Hurault de Sorbee la împărătească cu o scrisoare, dar Neipperg pune ca emisarul să fie arestat. Neipperg nu vede nimic dezonorant în rolul său de concubin-temnicer. La Viena, cinează în fiecare seară cu Maria-Luiza și își cîntă cu conștiinciozitate partitura din opere italiene ; în agenda sa, Maria-Luiza notează: « Astă-seară, muzică, mai ales împreună cu generalul Neipperg. » La miezul nopții, iese de la ea cu ostentație; însă Meneval și suita au dispărut de mult.

Pe Sfînta Elena, Napoleon, care cu siguranță a aflat de intimitatea soției sale cu generalul, îl elimină pe acesta cu un cuvînt: « Desfrînatul de Neipperg ».

Este cu atât mai ciudată ura cu care Neipperg îl va urmări întotdeauna pe Napoleon, ura feroce și tenace a ratatului pentru erou.

Maria-Luiza o primea adesea în vizită la Schdnbrunn pe

bunica sa Carolina, regina Neapolelui, care locuia în castelul vecin, la Hetzendorf. Furioasă că nici coaliția nu-i înapoia regatul Neapolelui, ci i-1 lăsa lui Murat, bătrîna Maiestate își descărca ranchiuna adunată de atîta vreme împotriva lui Napoleon pe cei ce o deposedau acum. La logodna Mariei-Luiza îi strigase acesteia: «Voi fi deci bunica diavolului! » ; astăzi însă, este de altă părere : «întoarce-te lîngă Napoleon, aceasta este datoria ta de soție. » Și, zărind un medalion la gîtul nepoatei sale, îi spune:«Ce rost are un portret dacă nu-i porți imaginea în suflet ? în situația ta, dacă m-ar fi oprit cineva, mi-aș fi făcut o funie din cearșafuri și aș fi fugit pe fereastră! »

Dar Maria-Luiza n-a fost niciodată o revoltată. Acum nu mai e decît o bombă dezamorsată — o știm de la Neipperg. Oare își dă seama de ce i se întîmplă ? Ar putea să creadă că totul a fost un vis - să fie ea într-adevăr soția lui Napoleon ? La Viena, cardinalul Con- salvi spune că nu, aducînd documente în sprijinul afirmației sale și conchizînd: « N-a existat nici o căsătorie religioasă valabilă.» A trecut de mult vremea cînd Maria-Luiza petrecea ore în șir, gîn- ditoare, pe vreo bancă de la Schdnbrunn pe care se așezase și Napoleon în 1809. Cu toate acestea, vienezii găsesc că a rămas cu «prea mult orgoliu, chiar cu prea mult temperament». Trăsura ei, care a păstrat însemnele imperiale, îi șochează pe trecători — de aceea cere ca ele să fie scoase de pe portiere și să se schimbe nasturii de la livrelele servitorilor. Congresul de la Viena se desfășoară fără

ea — nu e invitată la nici o recepție oficială, nici măcar la marea feerie pe gheață din fața castelului. Așa că se refugiază la Helenen- thal, în pădurea de lîngă Viena (a nu se confunda cu Sfînta Elena!), sau la Baden, unde Beethoven se plimbă însingurat.

Maria-Luiza nu mai răspunde la scrisorile lui Napoleon, afirmă Neipperg, conform unui raport al poliției. Și totuși, anturajul francez pare să fi aflat despre proiectul de evadare al lui Napoleon: « Pasărea nu va întârzia să-și ia

zborul. » Alte rapoarte menționează asiduitatea lui Neipperg pe lîngă fosta împărăteasă, precum și gelozia împăratului. în timp ce generalul îl saltă pe Regele Romei pe genunchii săi de husar încărcări de broderii, se anunță brusc întoarcerea din insula Elba. De îndată, Neipperg curăță locul în jurul Mariei-Luiza, dublează numărul santinelelor ce-1 păzesc pe Regele Romei, îi trimite înapoi în Franța pe cei rămași din suita franceză, inclusiv pe doamna de Montesquiou, pe « mămica Quiou » a micului prinț disperat. Pe servitorii francezi care au strigat:« Trăiască împăratul!» la auzul veștii îi amenință cu spînzurătoarea. După aceea pleacă în Italia, să-și reia misiunea, de data aceasta împotriva lui Murat, acest« Bernadotte al Sudului» (Napoleon), care a schimbat din nou direcția luptei și care acum se declară de partea lui Napoleon.

Oare n-a ezitat Maria-Luiza în acel moment crucial al vieții sale ? Meneval spune că da. Va fi vinovată în ochii tatălui ei sau în cei ai lui Napoleon ? Se plînge: « M-am născut sub o stea nefastă.» E despărțită de fiul ei, care e prizonier la Hofburg. Toate scrisorile prin care Napoleon o cheamă să i se alăture împreună cu copilul sînt interceptate. Flauhaut, care aducea una dintre acestea scrisori, este arestat la Stuttgart. Montrond, omul lui Talleyrand, reușește să ajungă pînă la ea, dar chiar Meneval va arde scrisoarea, știind prea bine « că Maria-Luiza n-o va citi, ci i-o va înmîna tatălui său». Napoleon scrie neobosit/Congresului, care nu-i răspunde, lui Casdereagh[1], care nici nu-i deschide scrisoarea, împăratului Austriei: « Eforturile noastre se îndreaptă doar înspre consolidarea

[1] Robert Stewart, viconte de Casdereagh (1769-1822), om politic britanic, secretar al ministerului de Război, apoi al Afacerilor externe. A jucat un rol important în conspirațiile împotriva lui Napoleon, iar după aceea la Congresul de la Viena.

tronului, pentru a i-1 putea lăsa într-o zi moștenire copilului pe care Maiestatea Voastră îl înconjură cu bunătate

părintească... Doresc ca împărăteasa să vină la mine prin Strasbourg. » Napoleon se crede încă în 1810? Talleyrand ridică din umeri: «Lupul a devenit păstor. » — «Cu împărăteasa, scrie în secret Meneval, s-a dus atâta muncă de lămurire, încît acum nu se poate gîndi decît cu groază la întoarcerea în Franța... S-au folosit toate mijloacele posibile pentru a o îndepărta de soțul ei... Generalul Neipperg, care are o mare influență asupra sa, a plecat în Italia... Mariei-Luiza i se va da Parma... »

Maria-Luiza a luat deja o hotărire de nestrămutat: nu-1 va mai vedea niciodată pe împărat.

Ea nu va primi nici una din scrisorile atât de emoționante pe care Napoleon i le-a adresat după debarcarea de la Frejus, adevărate rapoarte scrise cu sufletul la gură : de la Grenoble, pe 8 martie ; de la Lyon, pe 11 ; de la Paris, pe 22. Aceste scrisori au același parfum de victorie ca și cele trimise lui Josephine în timpul campaniei din Italia. « La Grenoble se strigă: „Trăiască împăratul!“ La Lyon: „Sînt stăpînul întregii Franțe!“ » Tema scrisorii găsite asupra lui Flahaut este : « Sînt adorat de întreaga Franță. »

Aliații vor răspunde scoțîndu-1 în afara legii pe împăratul francezilor.

Meneval pleacă. De data aceasta va fi despărțirea definitivă, după o ultimă întrevedere cu Maria-Luiza, care îi dăruiește o tabacheră încrustată cu diamante.

Iată ultimul mesaj al Mariei-Luiza: « Știu că orice legătură a mea cu Franța va înceta. Asigurați-1 pe împărat că îi doresc numai bine. Nădăjduiesc că va înțelege în ce situație nefericită mă aflu. » Dar pe 25 iunie, la Baden, unde Beethoven își compune *Simfonia a Vll-a,* cînd Maria-Luiza află despre dezastrul de la Waterloo, îi scrie cu o senină indiferență tatălui său : « Dragă tată, am auzit despre fericita încheiere a războiului; am aflat cu multă bucurie că regele Ludovic al XVIII-lea a revenit în capitala sa. Veștile acestea m-au liniștit în privința mulțimii de zvonuri care circulau aici.» Despre omul care a iubit-o atât de mult și care va avea despre ea doar cuvinte afectuoase pînă la sfîrșit, ea va spune: «îi datorez recunoștință pentru indiferența blîndă cu care m-a lăsat în pace. » Minunata amnezie a femeilor a ajutat-o deja să uite totul.

După spusele lui Imbert de Saint-Armand, țarul Rusiei, care îi detesta pe Bourboni, se gîndise o clipă să-i redea Mariei-Luiza statutul de regentă. Ea îi răspunde însă că nu dorește cu nici un chip să revină în Franța. Parma, « mică, dar la modă », îi va fi de-ajuns. Visul său este să trăiască liniștită.

La 20 aprilie 1816, Maria-Luiza sosește la Parma, însoțită de Neipperg în uniformă de paradă. Optsprezece trăsuri, dangăte de clopot, iar în catedrală se arde tămîie în fața altarului. Aici are mai multe palate, dintre care două reședințe de vară, Sala și Colomo, și un venit de cinci sute de mii de franci. Deși dormitoarele sînt în mod ostentativ separate de odaia unei cameriste, generalul doarme într-o cameră apropiată, chiar lîngă Maria-Luiza, și o încuie noaptea cu cheia, la fel ca Napoleon.

Maria-Luiza merge la plaja de la Livomo, se scaldă. Prințul de San Vitale îi este cancelar, contele Scarampi, secretar de cabinet, iar prințul Soragna, mare scutier (familia Soragna are și astăzi, în frumosul palat de lîngă Parma, o sală cu suveniruri de la Maria- Luiza). Ducesa, grasă și rozalie, e bună, generoasă, prin urmare, iubită de supușii ei. Adoră opera și are la Curte o excelentă trupă de artiști.

N-a trecut nici un an și ducesa naște o fetiță; patru sau cinci ani mai târziu va naște doi băieți. Traducînd în italiană numele german de Neipperg, toți acești copii vor fi conți, apoi prinți de Montenuovo.

A știut oare Napoleon că « desfrînatul de Neipperg », așa cum magnific s-a exprimat Chateaubriand, «și-a depus ouăle în cuibul Vulturului» ?

E controversară data la care Maria-Luiza a hotărit să se căsătorească cu Neipperg. Probabil că s-a făcut o cununie secretă în cursul celei de-a doua sarcini. Apoi, după moartea lui Napoleon, în 1822, o căsătorie morganatică.

Maria-Luiza se simte foarte departe de Napoleon. Nu-1 va întâlni pe generalul Gourgaud care, în 1818, întors de la Sfânta Elena, îi scrie o scrisoare superbă și rareori pomenită. Este ca și cum Istoria are chema-o la bară pe Maria-Luiza. Scrisoarea este datată 25 august 1818: « Dacă

Maiestatea Voastră are bunătatea să-și amintească de întrevederea pe care am avut-o în 1814, la Grosbois, atunci cînd, văzînd-o pentru prima oară nefericită, i-am povestit

toate întâmplările prin care trecuse împăratul la Fontainebleau, îndrăznesc să sper că mă va ierta pentru trista sarcină ce-mi revine, anume să-i aduc la cunoștință că împăratul Napoleon este pe moarte, pradă celei mai îngrozitoare și mai lungi agonii. Da, Doamnă, cel pe care legile divine și umane îl unesc cu dumneavoastră prin legăturile cele mai sfinte, cel pe care l-ați văzut primind omagiile aproape tuturor suveranilor Europei, cel pentru soarta căruia v-am văzut vărsînd atâtea lacrimi piere de cea mai crudă dintre morți, prizonier pe o stâncă din mijlocul mării, la două mii de leghe de ființele cele mai scumpe inimii sale, singur, fără prieteni, fără familie, fără vești de la soția sa sau de la fiul său, fără nici o mîngîiere. De la plecarea mea de pe fatala insulă, speram să vă pot întâlni pentru a vă istorisi suferințele prin care trece, convins că sufletul dumneavoastră generos va fi capabil să întreprindă multe...»

Și Gourgaud o imploră pe Maria-Luiza să intervină pe lîngă Congresul de la Aachen[1], unde se vor reuni suveranii aliați, și să pledeze acolo cauza lui Napoleon, «căci acum nu mai este de temut; este atât de nefericit, că sufletele nobile nu pot să nu se intereseze de soarta sa ». O roagă pe Maria-Luiza să intervină pe lîngă « augustul său tată » pentru a se cere eliberarea lui Napoleon. Și încheie : « Napoleon ar părea uitat, dar i-a rămas Maria-Luiza, asa că viata i-a fost totuși redată. »

Maria-Luiza s-a dus într-adevăr la un congres, dar nu la cel de la Aachen, ci la Congresul de la Verona, împreună cu Neipperg. E nevoită să-i flateze pe Bourboni pentru a-și apăra interesele. îi face avansuri lui Chateaubriand, dar nu nimerește persoana potrivită: « Am refuzat la început (scrie acesta în *Memoriile de dincolo de mormtnt)* o invitație a ducesei de Parma. Cum a insistat, ne-am dus. Am găsit-o foarte binedispusă. Universul întreg avea datoria să-și amintească de Napoleon, dar ea nu se mai obosea cu asta;

rămăsese grea... » (Admirabilă frază, de o grandoare dispreţuitoare!) Chateaubriand îi spune cu răutate că, sosind la Piacenza, s-a întâlnit cu soldati din Parma si că aceștia erau « niște nimicuri fată de » 1,1

,

armatele imperiale de-altădată ». Maria-Luiza răspunde sec: « Eu nu mă mai gândesc la asta. »

[1] Congresul de la Aachen din 1818 consacră sfîrșitul ocupației aliate în Franța și intrarea în Sfînta Alianță a guvernului lui Ludovic al XVI II-lea.

Neipperg, « omul cu maniere alese » (Chateaubriand), este un excelent gestionar și administrator, care interzice supeurile de după reprezentațiile teatrale pentru a echilibra bugetul. In schimb, nu primește decît dispreț. Ura sa față de Napoleon nu poate fi stăvilită; colecționează cele mai mari infimii, răspîndește cele mai crunte calomnii pe seama Căpcăunului din Corsica; dar Căpcăunul din Corsica este iubit în Italia, unde, la trecerea Mariei-Luiza, se aud strigăte de: « *Viva il grande Napoleone e sua infelice sposa* Z»[1] Cînd cuplul se duce la balul marelui duce de Toscana, ofițeri italieni ai armatei imperiale îl arată batjocoritor cu degetul pe Neipperg și strigă: « *H marito ! H marito ! »*[2]

Micile inconveniente ale meseriei! Exista însă și unul, mai mare: epuizarea fizică. Maria-Luiza îl exaspera pe general. Deși îi ficea ducesei copii peste copii, cu atât mai abitir îi cădeau dinții și părul. Nu mai avea nici puterea de a se deghiza la balurile mascate de la Curtea din Parma. Lîna sa de Aur, broderiile de feldmareșal, obligațiile de prim-ministru — ce greutate infernală ! Ce n-ar da să fie simplul soldat de altădată! Marile cruci ale decorațiilor ornează în van dezonoranta sa poziție. La o reprezentație cu *Bărbierul din Sevilla,* fosta împărăteasă află că Napoleon a murit. Viena nu s-a obosit să confirme vestea, care ar fi trebuit totuși anunțată oficial; Neipperg luă asupră-i această sarcină. Numele atât de detestat nu va fi nici măcar pomenit, iar proclamația va anunța simplu « moartea

serenisimului soț al Stăpînei noastre, Prea Augusta Suverană ». Napoleon, promovat astfel la rangul de prinț consort, va fi ultima răzbunare a generalului-amant...

Neipperg a avut satisfacția de a scuipa pe mormîntul lui Napoleon, dar asta l-a costat viața. Se zvonea că o bătea pe Maria- Luiza ; a sfîrșit cu siguranță prin a o urî.

Neipperg moare în 1829 de o aortită, ca un brav armăsar istovit. Mormîntul său, care poate fi văzut și astăzi la Parma, a cos- tat-o pe văduva lui o sută douăzeci de mii de fianci-aur.

Doctorul Burton luase un mulaj al lui Napoleon pentru masca mortuară și îl trimisese la Parma. Maria-Luiza îl dărui însă copiilor

[2] Trăiască marele Napoleon și nefericita sa soție! (în limba italiană în text).

[3] Soțul! Soțul! (în limba italiană în text).

intendentului, care, legîndu-1 cu o sfoară, îl folosiră « ca trăsurică » (Hermann Rollet).

« Doresc să-mi luați inima », îi spusese Napoleon doctorului Antommarchi la 28 aprilie, «și să i-o duceți la Parma dragei mele Maria-Luiza. Ii veți spune că am iubit-o cu tandrețe și că niciodată n-am încetat s-o iubesc... Dacă împărăteasa n-a făcut nici un demers pentru a-mi ușura pedeapsa, e pentru că e înconjurată de spioni care nu-i dau voie să acționeze. Maria-Luiza este o ființă plină de virtuți.»

Antommarchi vine la Parma cu inima lui Napoleon — și profită de ocazie pentru a cere o pensie -, dar este întâmpinat de Neipperg. Maria-Luiza îl pune pe acesta să spună că e bolnavă, însă în aceeași seară doctorul o vede în loja ei de la Operă, la *Cenușăreasa.* Anglia se opusese transferului inimii lui Napoleon — bizară răzbunare împotriva unui mort. Antommarchi făcu apel la Metternich, care-i vorbi Mariei-Luiza și obținu următorul răspuns, pe cît de vag, pe atât de semnificativ: «Nu mai doresc decît un lucru, ca rămășițele împăratului să fie lăsate să se odihnească în pace. » Cu alte cuvinte: « N-o să mai iau asupră-mi inima lui. »

Să nu-i reproșăm Mariei-Luiza că nu avea cultul amintirilor, căci i-a lăsat uneia din fiicele sale, prin testament, un medalion prețios care conținea... ochiul crăpat al lui Neipperg!

După moartea lui Neipperg încep problemele financiare. Maria-Luiza încearcă să împrumute, pe bază de ipotecă, zece milioane de la familia Rothschild, pretextând că are nevoie de bani pentru a acoperi cheltuielile oficiale ale ducatului - în realitate, pentru a le face zestre copiilor Neipperg. Dă atunci la topit faimoasa trusă de toaletă din aur, cadoul orașului Paris. Leagănul Regelui Romei scapă de cuptor ca prin minune. Metternich îi oferise o rentă de un milion dacă accepta să părăsească Parma. Maria-Luiza refuză dar, ceva mai târziu, cînd izbucnește revoluția la Parma, îi pare rău. Una dintre grijile sale constante este aceea de a intra în grațiile Bourbonilor. Sănătatea lui Ludovic al XVIII-lea o preocupă mult mai mult decît cea a lui Napoleon. Face numeroase avansuri, care îl lasă rece pe Ludovic al XVIII-lea. Acestea îl înduplecă însă pe Carol al X-lea, care consimte să acrediteze un ministru la Parma.

Dispunem de o întreagă galerie de portrete ale Mariei-Luiza, căci văduva străină a lui Napoleon îi interesa pe contemporani. Imbert de Saint-Armand o descrie ca «însetată de considerație, ca

toate femeile aflate într-o situație falsă ». Și Lamartine, secretar de legație la Florența, este de aceeași părere:«Ii place la Parma pentru că acolo nimeni nu e mai presus de ea și pentru că e mai ușor să fii spiritual la Parma decît la Paris.» Maisonfort, ministrul plenipotențiar al Franței, îi consacră o frază politicoasă, diplomatică și convențională. Vitrolles, mai sincer, îi face un portret frapant. El găsește că suverana îmbătrînită are «un caracter facil, ba chiar mobil! Părea că nu-și mai amintește de timpul petrecut în Franța... M-a întrebat care este cea mai mare biserică a Parisului... nu-și mai amintea numele fraților și surorilor lui Napoleon». «In vremurile din urmă, îi mărturisește Maria-Luiza (fidelă naturii sale - obosită și languroasă), am fost atît de fericită aici, încît prima parte a vieții mele îmi pare acum un vis unt.

»

Maria-Luiza a crescut într-o rochie de postav gri și a murit într-un simplu neglijeu. Intre cele două a fost luxul nemăsurat al Primului Imperiu, plătit din rechiziții, vămi, taxe, contribuții de război, jafuri portugheze sau romane, cotizații elvețiene, comori ale principatelor germane, colecta extraordinară impusă Prusiei, pedepsele monetare aplicate Sileziei, Iliriei, mănăstirilor spaniole, înfiorătoarea sărăcire a Austriei, patria sa după bătălia de la Wagram, Toate pentru feeria vestimentară a Mariei-Luiza: douăzeci și patru de duzini de batiste din dantelă de Valenciennes de la doamna Lolive, șalurile de Alenţon de la Lenormand, mantiile de Curte de la Lesueur, patruzeci și opt de perechi de pantofi din satin alb, cizmulițele de călătorie din catifea stacojie, evantaiele cu mînere de aur și pietre prețioase, diamantele și smaraldele, toate bijuteriile și toaletele amețitoare. Să citim apoi portretul fostei împărătesc a francezilor lăsat nouă de tînărul prinț de Faucigny-Lucinge, atașat la Curtea ducesei de Berry, prezent la vizita Mariei-Luiza, ducesă de Parma: « Am văzut apropiindu-se o persoană fără îndoială urîtă, care nu se ținea dreaptă, îmbrăcată fără pic de cochetărie, pe scurt, cu o ținută destul de vulgară. Avea 56 de ani, pierduse totul. Trăsăturile greoaie, fizionomia atît de puțin expresivă îi dădeau un aspect trist, de bătrînețe venită prematur. Cu înfățișarea ei atît de neîngrijită... ai fi zis că e o burgheză oarecare.»

în 1853, la moartea lui Francisc al II-lea, Maria-Luiza scrie: « Pierzîndu-mi tatăl, am pierdut totul. » Dar Viena se va îngriji ca ea să nu piardă chiar totul: i-1 va trimite, în calitate de mare maestru

al Curții din Parma, pe contele Charles de Bombelles, fiul unui emigrant francez aflat în serviciul Austriei. Acest gentilom al lui Ludovic al XVIII-lea primește o pensie de la Curtea vieneză, care îl expediază la Parma. Personajul «fin și delicat, împăcat cu soarta» plăcuse deja cîtorva femei și-i plăcu și Mariei-Luiza, în ciuda figurii sale plicticoase de iezuit, înfiptă într-un guler de notar balzacian. Ea îi oferi

căsătoria, pe care el se văzu obligat s-o accepte și care se celebră la 17 februarie 1834. Bombelles abia de i-a ajuns Mariei-Luiza pe o măsea: soția Căpcăunului devenise ea însăși o scorpie. El, « resemnat », ca și cum s-ar fi achitat de o sarcină, se înclină în fața bă- trînei suverane, mereu pregătită să primească bărbatul suveran. Ciudatul portret al ducesei de Parma pictat de Giuseppe Molteni datează din această epocă: blonda Maria-Luiza a devenit o brună ușor mustăcioasă, cu o figură exagerat de prelungă; și-a păstrat totuși ochii de pisică chinezească, pătimașă și înlăcrimată. Prefecții din Doubs și din Ain, anunțați de îndată ce ea sosește în Elveția pentru cure, o descriu ca «plină de reumatisme și anchiloze, foarte neglijentă, retrasă, o femeie de 55 de ani foarte trecută». E vizibil detestată de toți francezii din epocă, așa cum va fi detestată și de Istorie.

Maria-Luiza își va sfîrși zilele la Parma, ca un vechi Correggio uitat într-un muzeu de provincie. O miniatură o înfățișează cu bucle lungi, care cad peste un guler de dantelă albă, ca o Lelia[1] muribundă. Ultima ei plăcere este opera. Un francez, Jules Lecomte, va veni să cînte la Parma. In absența lui Bombelles, se pare că Maria-Luiza « a gustat puțin » și din tenorul francez. Cel puțin, așa se va lăuda el. întreg Parisul, spun Monselet și Arsene Houssaye, îl cita: « Am cîntat în fața Mariei-Luiza; m-a reținut pînă rirziu, iar cina a durat toată noaptea. Cînd m-am trezit, mi-am putut imagina că eram Napoleon.»

Maria-Luiza muri la Parma de pneumonie, înconjurată de copiii și nepoții Neipperg, la 17 decembrie 1847. Șase zile mai târziu, trupul neînsuflețit, așezat pe un catafalc, închis în trei sicrie îmbrăcate în catifea violetă, pomi spre Viena, escortat de husari, și intră în cripta capucinilor, pentru a se alătura strămoșilor săi Habsburgi. La înmormîntare, arhiducele Ferdinand d’Este reprezentă Curtea austriacă.

[1] Personaj principal al romanului cu același nume al scriitoarei George Sand.

Ducele de Reichstadt

O sută una salve de tun anunță în toată Europa lui 1811 nașterea moștenitorului tronului, Regele Romei. O fiică ar fi avut dreptul la douăzeci și una de salve; la cea de-a douăzeci și doua, Parisul înțelese că împăratul își asigurase succesiunea masculină la tron. Un regalist, baronul de Frenilly, scria în *Memoriile* sale : « Cea de-a douăzeci și doua salvă a fost pentru noi ca o lovitură de pumnal; ni s-a părut că ea năruia însăși rasa Bourbonilor.»

în acel moment, Napoleon îi rezerva fiului său ca moștenire o jumătate de Europă, de la Sevilla pînă în Iliria. Zece ani mai tîr- ziu, la Longwood[1], muribund, după ce își făcuse testamentul, Napoleon simte nevoia să adauge un codicil. Cum n-are hîrtie albă la îndemînă, se răsucește în patul său de campanie, trage perdelele de serj verde, ia ce găsește pe masă, o carte de joc, pe care scrie aceste cuvinte : «îi las moștenire fiului meu casa mea din Ajaccio și o rentă de cincizeci de mii de livre... » Să fi avut Europa la picioare și să nu moștenești decît o cocioabă lăsată în grabă, prin cîteva cuvinte mîzgălite pe o carte de joc - iată nefericita soartă a acestui prinț! Iar cartea de joc a fost ultima pentru un jucător pe care nimic nu părea să—1 oprească și care tocmai pierduse cea mai întinsă cucerire de la Genghis-Han încoace.

[1] Reședința lui Napoleon de pe insula Sfînta Elena.

Dar și casa din Ajaccio e prea mult pentru Fiul Omului, căci nici măcar proprietarul ei nu va fi vreodată. La 6 ianuarie 1815, la Schbnbrunn, în ziua de Epifanie, la sărbătoarea Regilor[1], figurina îi căzu micului prinț de Parma — va fi singura încoronare de care va avea parte.

Coroana Regelui Romei, pe care o putem vedea și astăzi în Tezaurul Imperial de la Viena, în comparație cu coroana grea a lui Carol cel Mare, toată din foi de aur bizantin, încărcată cu pietre prețioase și perle baroce, pare un ornament sărăcăcioasă de scenă. Și pînă și această piesă din cupru aurit va fi purtată de Regele Romei doar cîteva zile, pentru cea mai scurtă domnie din istorie.

La botez, Napoleon îl arăta pe fiul său mulțimii, soldaților lui, ca pe o supremă ofrandă, în hăinuța lui brodată, avînd de-a curmezișul panglica lată a Legiunii de Onoare. Nu mai vorbea decît despre copil, ieșea din biroul lui alergând să—1 vadă la guvernantă. « II invidiez, spunea el, îl așteaptă atâta glorie... Eu a trebuit să fug după toate astea. Ca să cuprindă lumea întreagă, el va trebui doar să întindă mîinile.» Lungit pe podea, Napoleon se joacă cu copilul în fața focului. Ii dă să lingă vin roșu de pe vîrful degetului. îl lasă să-i împrăștie micile statuete de acaju, de diferite mărimi, ce reprezintă unitățile armatei sale, betisoare însemnînd atâtea vieri omenești...

După ce îl arătase pe Regele Romei grenadierilor săi și li-1 dăduse în grijă, Napoleon, încrezător în victorie, spusese: «Fiul meu va dormi la Schbnbrunn!» Și-ar fi putut oare imagina că fiul său avea să moară acolo ? I-ar fi trecut prin minte că-i va scrie mai târziu Mariei-Luiza: « Nu-1 părăsiți niciodată pe Regele Romei și, mai ales, nu uitați că prefer să-1 știu în Sena decît în mîinile dușmanilor Franței» ?

în primele momente ale vieții lui, toți se îngrijiseră mai mult de mamă decît de copil, mai curând de Maria-Luiza decît de Regele Romei. Pe cînd toată lumea forfotea pe lîngă lăuză, copilul fusese uitat pe covorul de la Tuileries. în nebunia acelor momente, Regele Romei fusese neglijat, considerat mort. Nu avea să revină la viață decît înfășurat în cearșafuri calde și după ce doctorul Dubois îi va fi pus pe buze cîteva picături de alcool.

I în această zi se pregătește un fel de budincă tradițională pentru masa în familie. în ea se ascunde o figurină de porțelan sau din metal prețios, iar cine nimerește porția cu figurina este declarat regele zilei și încoronat.

82

Ducele de Reichstadt

Ereditatea se manifestă devreme: încă de mic îi place meseria de soldat. Napoleon aproape că n-are nevoie să-1 stimuleze, va fi destul să-i spună: « La vîrsta ta, leneșule, eu îl băteam deja pe fratele meu Joseph.» Micului Rege al Romei îi plăcea teribil să deranjeze *Kriegspiel-u* patern. Mai târziu va spune : « Mi-ar plăcea să fiu toată viata soldat, dar as vrea să nu mor niciodată.» Si mai târziu: « Am un sînge cam războinic, numai armele mă pot face fericit. » Relicva sa cea mai prețioasă de la Schonbrunn va fi sabia curbată care văzuse, împreună cu Bonaparte, piramidele. La Tuileries, în biroul împăratului, minutele se întind mai întâi spre sabia de la Austerlitz. « E prea devreme! strigă Napoleon. Așteaptă să mai crești un pic!» Cînd trebuie să părăsească palatul Tuileries, copilul strigă: « Soldații mei! Și eu vreau să mă bat cu rușii! » Toată viața își va căuta tatăl. Dacă Napoleon l-a iubit din toată inima pe micuț (« Simt în mine tandrețea unei mame», va spune el), sentimentele i-au fost întoarse înzecit.

Plecarea lui Napoleon cu armata, pe 25 ianuarie 1814, de la Tuileries, la orele trei ale dimineții, cînd își sărută fiul adormit pe care nu-1 va mai vedea niciodată, e o scenă mult mai emoționantă decît cea în care își ia rămas bun la Fontainebleau. Acest moment și cel în care micul prinț, în vîrstă de 10 ani, află despre moartea tatălui său de la preceptorul austriac, căpitanul Foresti, sînt cele mai mișcătoare din întreg romanul napoleonian. Din memoriile lui Foresti a rămas celebră pagina pe care stă scris: « Am ales orele liniștite ale serii și am văzut curgând mult mai multe lacrimi decît mă așteptam...» După campania din Franța, Napoleon nu-și va mai vedea fiul decît în portrete. în timpul campaniei din Rusia, chiar în dimineața bătăliei de pe Moscova, împăratul primise un mare portret al Regelui Romei, pictat de Gerard : « Domnilor, le va spune

mareșalilor săi, dacă fiul meu ar avea măcar 15 ani, ar fi prezent aici și altfel decît în tablou. » Pe Sfânta Elena nu va putea smulge răutății lui Hudson Lowe[1] decît micul bust de la Livomo și o buclă blondă.

Dragostea lui Napoleon pentru fiul său îl urmează pe insula Elba, iar distanța și timpul nu o vor face decît să sporească. Ea va

II Sir Hudson Lowe (1769-1844), general britanic. A fost temnicerul lui Napoleon pe insula Sfînta Elena.

fi însoțită de atîta disperare, încît împăratul nu va vorbi aproape niciodată despre asta.

Sir Neil Campbell — fermecătorul Campbell care, atașat împăratului pornit pe drumul exilului, în timp ce acesta își lua rămas bun de la vechea sa gardă care-1 aclama cu entuziasm, avea să uite într-atîta de sine, încît avea să-și scoată bicornul britanic și să strige la rîndu-i: « Trăiască împăratul! » -, însărcinat de guvernul britanic cu supravegherea lui Napoleon pe insula Elba, sosește în misiune la Viena și profită de ocazie pentru a-1 saluta pe ducele de Reichstadt. « Sînteți bucuros, prinețe, îi suflă guvernanta sa, contesa de Montesquiou, să—1 întîlniți pe domnul care l-a văzut de curînd pe tatăl dumneavoastră ? » — « Sînt foarte fericit, dar nimeni nu trebuie să afle despre asta...» și copilul își pune degetul pe buze.

în cazul lui Napoleon, aceeași liniște la Sfînta Elena, în 15 aprilie 1816, ziua Sântului Napoleon, cînd Gourgaud îi aduce violete « din partea Regelui Romei». « Regele Romei nu se gîndește la mine mai mult decît la dumneavoastră », răspunde împăratul. Nu îndrăznește să-i întrebe nimic pe comisarii însărcinați cu supravegherea sa, dar îi pune pe Gourgaud și pe Montholon să-1 tragă de limbă pe comisarul austriac. E îngrijorat pentru educația ce i se va da Regelui Romei și strigă: « Dacă fiul meu va fi slab de minte ? »

în timp ce fiul său era deja la Viena, la cel mai mare dușman al tatălui său, Casa de Austria, împăratul părăsea Tuileries în drum spre insula Elba. Traversă provinciile

regaliste din sud și, pentru a nu fi recunoscut, se deghiză la început în surugiul propriei trăsuri; îmbrăcă apoi uniforma ofițerului austriac însărcinat cu escortarea sa, iar la sfîrșit își puse pe umeri mantaua albă a comisarului rus (care se află și azi în Muzeul Armatei din Viena). Astfel travestit, se întâlnise pe drum cu sora sa Pauline, care refuzase să-1 sărute pînă nu-și va fi pus din nou redingota gri. Deghizările acestea succesive sînt emblematice: sosit în Franța în haine corsicane, Bonaparte pleacă învăluit în manta rusească, lăsînd în urma lui o țară bolnavă de glorii pierdute, cu granițe infirme, stoarsă de vlagă, înconjurată de tinere națiuni pline de ură. Orb la ostilitatea Rusiei, la supunerea Papei, la rezistența spaniolă, se aruncase orbește și în căsătoria sa austriacă, al cărui fruct nefericit avea să dispară la Schonbrunn. Cum a putut inteligența sa pătrunzătoare să se încreadă în imperiul

acesta de fum, în toate clopotele și focurile de artificii, în vizitele administrațiilor dîrdîind laș, în fidelitățile militare ? (« Mareșalii mei nu se gîndeau decît cum să-mi vină de hac», va spune el cînd va fi deja prea tîrziu.) Cum de și-a imaginat că-i va fi redat fiul, cum de n-a presimțit că se va face totul pentru ca numele său să fie șters din Europa și din sufletul fiului său, așa cum se șterg numele săpate în piatră pe monumente ?

Puiul de Vultur

A fost prizonier de stat, închis în cea mai cumplită dintre fortărețe - propria-i familie.

Un Habsburg doar pe jumătate Habsburg — Habsburgii și Napoleon, două rase care se înfruntă, împletindu-se în el în același lanț. » >

Primul său strigăt de copil, la 2 ani și jumătate, este un « nu » răsunător, care izbucnește atunci cînd trebuie să părăsească Franța, cînd este smuls de la Tuileries. Viața sa nu va fi decît un lung șir de proteste, un nesfîrșit recurs zadarnic. Regele Romei turbează de furie la Rambouillet

cînd i se iau jucăriile și la Viena atunci cînd i se ridică Legiunea de Onoare. Mai tîrziu, va plînge de dezgust și disperare. Plînge neputincios, așteptând miracolul, dar miracolul Napoleon nu se va mai petrece și a doua oară.

Figura Puiului de Vultur trădează dubla lui origine: capul celt, alpin, brahicefal, brun al lui Napoleon s-a alungit la el în doliho- cefalie blondă. Chipul său reflectând două rase este fascinant: bărbia și gura latine ale lui Bonaparte, cufundate în moliciunea plămadei materne; se ghicește în dosul figurii sale viața mediteraneană care se sforțează să iasă din prelungul sicriu reprezentat de chipul bunicului Francisc al II-lea.

Din străfundul ochilor săi albaștri, aproape decolorați, pe care-i are de la Maria-Luiza, se ivește cîteodată privirea pătrunzătoare a Vulturului, ca și cum geniul împăratului ar fi încercat să-și croiască drum prin rațiunea greoaie a Habsburgilor. Fruntea prea înaltă și prea bombată a mamei sale se corectează la el, trăsăturile lungi și înghețate ale rasei germanice luptă împotriva liniilor scurte și puternice ale corsicanului, nasul de tapir al vechii eredități burgunde și

spaniole, nasul acela arit de disprețuitor, atât de gotic este singurul lucru care deranjează regularitatea magnificului relief de mască latină al lui Napoleon.

Pe o tabacheră reprodusă în *Fiul lui Napoleon,* frumoasa lucrare a lui Jean de Bourgoing, apar împreună Regele Romei și tatăl său. Astfel li se pot compara chipurile: se vede cum frumosul contur al bărbiei lui Napoleon și buzele desenate de mulțimea de ordine imperioase s-au șters, alunecînd pe trăsăturile lipsite de personalitate ale arhiducesei, pe frumoasa carnație de culoare roz a cadavrelor îmbălsămate. Părul blond al fiului este cel al Mariei-Luiza; tot de la ea are și orbitele înfundate, și pliul grațios al gîtului atât de lung; dar, așa cum observă toți contemporanii, de îndată ce trăsăturile sale se animă, de după chipul Puiului de Vultur se ivește tatăl. Nici chiar bătrînii mareșali — mai ales atunci cînd au trădat —, ca

Mar- mont, nu-și pot ascunde emoția: li se face frică privindu-1 pe fiul împăratului. Le apare deodată în fața ochilor fantoma Stăpînului. Ca de obicei, cinicul și pătrunzătorul Talleyrand va ieși din încurcătură cu o vorbă de spirit. în timpul Congresului de la Viena, l-a întâlnit întâmplător pe tînărul duce în parcul de la Schdnbrunn: «îl cunosc, va spune, dar nu-1 recunosc. »

Micul Rege al Romei, care toată viața va înspăimînta Europa, este închis la etajul al doilea de la Hofburg; ferestrele camerei lui dau spre poarta zisă a Cărbunelui, care e flancată de *Mundie lui Hercule.* Guvernanta sa, doamna de Montesquiou (scumpa « Mamă Quiou»), a plecat de mult. O scrisoare în care spunea:«Mă tem că vor reuși să-1 înstrăineze pe prinț de tatăl său...» fusese interceptată și furnizase pretextul ideal pentru a o expulza din Viena pe devotata guvernantă? Vine pe urmă rîndul doamnei Marchand, al doamnei Soufflot, pleacă apoi tot ce mai rămăsese din suita franceză a Regelui Romei. Va rămîne singur printre austrieci.

Din acea zi începe lupta minții și a inimii unui copil pentru a recîștiga un trecut pe care cei din jur se încrîncenează să-1 abolească prin el. Și lupta aceasta se va duce nu doar împotriva unui bunic încăpățînat, a unei mame care l-a uitat, în chip egoist, și a unei Curți aservite etichetei, ci și împotriva celui mai machiavelic ministru. Vreme de zece ani, Metternich va întreprinde ceea ce astăzi s-ar numi«spălarea creierului», depolitizarea persoanei. E vorba de a face din acest mic Napoleon un Habsburg pur sînge. Fiu al

unui monstru sacru, mic monstru el însusi, va trebui curătit cu totul de păcatul său originar, singurul păcat ce nu i se poate ierta.

Au vrut să—1 facă să uite franceza ? « Absurd, ne spune, la Viena, baronul de Bourgoing, autor al unei frumoase lucrări despre Napoleon al II-lea. Cum s-ar fi putut reuși așa ceva la o Curte unde se vorbea mai ales franțuzește ? » Absurd, dar adevărat, căci a fost dezvățat de

franceză pînă într-atît, încît a trebuit s-o învețe din nou. Trebuie să învețe germana, dar micul prinț se încăpățânează, plînge. «Cînd vrem să—1 facem să spună cîteva vorbe în germană, opune o rezistență nemaipomenită. Pare a se teme că-și va pierde calitatea de francez vorbind germana », spune Foresti. Bunicului său, care încearcă să-i spună « Franzl», îi va striga: « Nu, e un nume urît. » « Are 5 ani, spune Gentz; e fermecător, dar greu de manevrat, fiindcă e deja plin de spirit și are o aversiune naturală față de orice fel de constrângeri. Trebuie să fi asistat la discuțiile politice pentru a-ți da seama în ce măsură numele acestui micuț stârnește agitația și spaima miniștrilor celor mai rezonabili, și a-ți imagina ce-ar fi în stare să inventeze ca să facă uitat pînă și faptul că există. »

Trăsătura cea mai emoționantă de caracter a acestui copil este precocitatea cu care își construiește linii succesive de apărare împotriva inamicului. Foresti, aflat în slujba prințului din 1815, doarme la el în cameră după plecarea doamnei Marchand și observă la micul său elev o muțenie calculată, extraordinară la un copil. « Rezistă cu toate slabele sale puteri, deși e supravegheat cu o conștiinciozitate religioasă. » Prințul îi spune lui von Collin : « Nu vreau să fiu german, prefer să fiu... nu vreau să spun ce.»

Buddha ajunsese la 30 de ani fără să știe că oamenii mor. In palatul său indian, moartea îi fusese ascunsă. Ducelui de Reichstadt i se ascunde existența lui Napoleon și a Franței.

Dar regele Bavariei îi spune însărcinatului cu afaceri al Genevei la Viena: « Copilul vorbește mereu de tatăl său și întreabă cînd o să meargă la el. » Iar Dietrichstein îi scrie Mariei-Luiza : « Prințul știe cam tot ce-1 privește pe tatăl său, dar ne-a ascuns mereu acest lucru. » Micuțul a reinventat trecutul, pornind de la datele cunoscute către cele necunoscute.

— Unde este tatăl meu acum ? In Indiile Orientale ?

— Nu.

— In America ?

— Nu pot să vă spun.

Aceeași muțenie și din partea bunicului:

— Eram Regele Romei, acum de ce nu mai sînt? Ce înseamnă să fii Regele Romei ?

— E doar un titlu, Franzl. Uite, și eu sînt regele Ierusalimului, și totuși acest oraș nu face parte din imperiul meu!

Copilul tace, face pe prostul, pe ignorantul, pe împiedicatul, dar acumulează intenționat greșeli.

III animă cea mai puternică patimă din cîte există: o mare iubire contrariată. Austriecii își imaginează că anturajul său francez i-a creat o falsă memorie. Nu este adevărat: copilul își amintește într-adevăr. Din trecutul său îndepărtat, vrăjit îi revin în minte imagini care-i țin trează iubirea.

Cu siguranță că a suferit cumplit de tăcerea și izolarea ce i-au fost impuse. Dar n-a fost nici maltratat, nici lipsit de îngrijire (medicii săi erau cei mai buni din Austria) ori de educație. Metternich i-1 trimite pe contele Maurice de Dietrichstein-Proskau- Leslie ca institutor; acesta este un mare senior, care acceptă postul doar pentru a se supune suveranului său. In fond, regretă însărcinările sale precedente : intendent ocupat cu muzica de la Curte, director la *Hoftheater,* prefect al Bibliotecii Imperiale sau director al Cabinetului de Antichități. Era prieten cu Beethoven, iar Schubert i-a dedicat *Regele arinilor.* Metternich îi recomandă «să îndrume educația princiară pe căi luminate », adică înspre artă, istorie, literatură, spre toate luminile posibile. Dar în politică să domnească întunericul.

Contele Dietrichstein va fi preceptorul ducelui de Reichstadt vreme de șaisprezece ani. Ii va alege vreo douăzeci de profesori renumiți. La maturitate, îi mai avea doar pe trei dintre ei. Sarcina institutorului nu era ușoară. Vasta lui corespondență cu Maria- Luiza (scrisorile lui, *Memoriile* lui Prokesch-Osten, *Jurnalul* lui Obe- naus și *Jurnalul* lui von Moli rămîn cele mai prețioase surse în privința vieții intime a Puiului de Vultur) este plină de criticile amare ale unui dascăl exasperat de elevul său: « Prefăcut, indisciplinat, plin de taine, de neîmblînzit... Recade mereu în apatia și răutatea care-1 caracterizează; nu se mai preocupă atunci decît de toaleta sa, iar vanitatea îi devine aici de-a dreptul intolerabilă. » Cît de grăitoare sînt aceste cuvinte și cît de ușor e de ghicit rezistența pasivă și

încăpățînată a sărmanei creaturi supuse tiraniei!

88

Ducele de Reichstadt

Pentru a-si construi rechizitoriul la adresa educatorilor si anturajului prințului, Andre Castelot n-a trebuit decît să citeze din scrisorile sau memoriile lor; aceste mărturii irecuzabile sînt înspăi- mîntătoare. Enorma corespondență a lui Dietrichstein cu Maria- Luiza este un monument de pedantă și cusurgie severitate; cu Foresti și Obenaus, lucrurile stau chiar mai rău. Ți se strînge inima la concertul de reproșuri al acestor acrituri: copilul pe care îl paralizează cu vigilența lor neadormită este acuzat că n-are inițiativă; micuțului înconjurat de spioni — și care se știe spionat - îi reproșează lipsa de încredere; pe orfanul care nu mai posedă decît arma celor slabi — disimularea — îl acuză încontinuu de minciună; copilului atît de însetat de tandrețe încît o adoră pe mama care l-a abandonat, copilului care plînge scuturat de convulsii cînd ea pleacă și care numără orele pînă la întoarcerea ei îi strigă că e lipsit de inimă.

Nimic mai grăitor decît atitudinea lui la plecarea lui Meneval: se ține la distanță, privind înjur cu neîncredere, dar cînd Meneval se apropie și-l întreabă dacă are vreun mesaj de transmis tatălui său, copilul răspunde pe șoptite: « Domnule Meva, să-i spuneți că-1 iubesc.»

Bietul micuț nu va mai îndrăzni să vorbească despre tatăl său. La întrebările pe care i le pune, Foresti răspunde cu atîtea subînțelesuri, încît copilul strigă disperat: « Așadar, tatăl meu este un mare criminal!» Iar Francisc al II-lea îi va face mai mult rău spunîndu-i: « Tatăl tău nu mai vine pentru că este un om rău și a fost băgat la închisoare.»

Totuși, acest copil despre care educatorii vorbesc cu o ostilitate revoltătoare este o încîntare pentru familia imperială:

— Fiul tău este o scumpete, strigă marea ducesă de Toscana, e frumos ca un înger și deștept ca un adult.

— Copilul acesta are spirit și caracter, iar dacă va fi bine educat, va deveni un om esențial, spune arhiducele Carol, învingătorul de la Aspem.

« Mult spirit, multă inteligență, o memorie extraordinară și o mare curiozitate; nu-i lipsesc nici reveria,

nici malița, dar acestea vor trece cu vîrsta, sînt lucruri firești», scrie arhiducele Rainier, un om de o inteligență rară.

Doamnele de la Curte spun în cor: «... adorabilul duce de Reichstadt, deliciul Curții». Nu are decît 9 ani si toate vor să ' » »
danseze cu el.

La 15 ani, Foresti îl pune să scrie un studiu despre Schwarzenberg, învingătorul lui «Bonaparte cel cu inimă de piatră». Oare Puiul de Vultur chiar credea ce scria? L-o fi mutilat educația pînă-ntr-atît ? Oricum, nu pentru multă vreme, căci va veni și ziua în care Dietrichstein, formalist și « atât de laș », spune Gentz, încît se temea să nu fie compromis de succesele elevului său, dar om onest, îi va spune împăratului Francisc al II-lea: « Ducelui de Reichstadt nu i se mai pot ascunde Revoluția și Imperiul. »

« Povestiți-i totul», consimte împăratul cu înțelepciune. Avea să se vadă atunci că, bazîndu-se numai pe forțele proprii, copilul reconstituise deja aproape totul.

Ducele de Reichstadt are 15 ani - e un moment important din viața lui, nimeni nu mai face o taină din Napoleon. Acum are acces la surse, trăiește cu amintirile ultimilor însoțitori ai tatălui său: Las Cases, Gourgaud, Montholon. « Ce model minunat e Napoleon ! » strigă el. Și-a făcut o bibliotecă și citește cu nesaț Schiller, La Bruyere, Chateaubriand « care a vorbit frumos despre tatăl meu *». A* citit totul despre Revoluție, despre Imperiu și războaiele sale ; Gentz recunoaște că « prințul știe mai multe despre arta militară decît toți generalii austrieci». De altfel, i-au plăcut întotdeauna războiul, soldații, armele de foc. Ce bucurie pe el cînd bunicul îi dăruiește prima sa pușcă sau cînd nimerește primul iepure! Copil fiind, se va juca cu fiul contesei de Merfeld, un țînc austriac arțăgos, care refuză hîrjoana cu un francez. împrejur sînt jucării, săbii și puști. Puiul de Vultur pune mîna pe armă și, de îndată, din sufletul său răsare un mic Napoleon care îi dă ordine puștiului austriac fascinat... Tot atunci, pozînd în atelierul lui Isabey, vede că intră un domn în vîrstă, prințul de Ligne, despre care i se spune că este un mareșal de mare faimă. « E unul

din mareșalii care l-au trădat pe tata ?» întreabă copilul teribil.

La maturitate, ascultă plin de admirație povestea unui episod din războiului cu Spania (al doilea război, din păcate, cel dus de Ludovic al XVIII-lea): pentru faptele sale excepționale în bătălia de la Trocadero, prințul de Carignan primește din jartea grena- dierilor săi epoleții de lînă care sînt însemnul armei. «în Rusia, exclamă tânărul prinț, cînd trebuie pedepsit un general, acesta este retrogradat la rangul de simplu soldat. în Franța, pentru a ridica în slăvi un prinț, e destul să-1 faci grenadier. Draga mea Franță!»

Întîlnește un ofițer italian care servise sub Napoleon și care rein- trase în armată la austrieci, un anume conte Mazzucchelli, pe care îl descoase nerăbdător. Ce bucurie să —1 audă lăudînd calmul admirabil, extraordinara stăpînire de sine a eroicului său tată și auzul atît de fin, care îi permitea lui Napoleon să distingă, după bubuiala mai puternică sau mai slabă a tunului, pozițiile și manevrele tru- pelor aflate în luptă.

La balul de la ambasada Angliei, tînărul prinț uimește pe toată lumea: profesorii făcuseră din el un desăvîrșit prinț al Europei. « Strălucea de frumusețe și de tinerețe, scrie Prokesch; nuanța pielii, cuta melancolică din colțul gurii, privirea pătrunzătoare și plină de ardoare... » Este un tînăr zeu. Dietrichstein, ca un impresar mămos, îi dă elevului său o mie de sfaturi, dar este extraordinar de mîndru de succesul lui și foarte emoționat atunci cînd ducele îl întreabă cu drăgălășenie: « Sînteți mulțumit de mine ? » Se apropie atunci de el ambasadorul Franței, mareșalul Marmont, și se oprește ca trăsnit : în tînărul prinț îl revede pe omul pe care l-a trădat. « Fruntea lui amintea de cea a tatălui său; ochii, mai mici decît ai lui, aveau aceeași înfocare, aceeași energie ; erau asemănări și în partea de jos a feței, și la bărbie, tenul este cel al lui Napoleon...» Puiul de Vultur știe cum l-a încondeiat Napoleon pe necredinciosul său tovarăș de arme: «Un om cu care-mi împărțisem pîinea! Dacă n-ar fi trădat, Aliații ar fi fost

pierduți! » (între timp, Istoria l-a făcut responsabil în egală măsură pe regele Joseph de capitularea de la Essonnes.) Apoi, cancelarul îi permite lui Marmont să-1 viziteze pe ducele de Reichstadt, care acceptă să-1 primească. Nu cere decît să i se vorbească despre tatăl său ; și Marmont vorbește. întâlnirile se succed pe parcursul a două-trei săptămîni. Pledoaria mareșalului este binecunoscută. Dar ea nu-1 poate înșela pe Puiul de Vultur care, la sfîrșit, se mulțumește să-i dăruiască un portret.

Mai târziu, ducele îl va face să vorbească pe un alt mareșal francez, «marchizul Maison» care, după ce îl părăsise pe Napoleon pentru Ludovic al XVIII-lea, îi va părăsi pe Bourboni pentru Ludovic Filip și va obține, ca recompensă pentru această din urmă dezertare, ambasada de la Viena. Maison își va face apologia în fraze pompoase: «Jurămintele noastre... dorințele națiunii... datoria noastră este nobilă, onoarea noastră este satisfăcută.» Ne putem imagina surîsul Puiului de Vultur.

91

Doamna Albă a Habsburgilor

Pînă acum a vegetat, înrădăcinîndu-se în trecutul napoleonian. De-acum vrea să trăiască, «are toate gesturile tatălui său... mîinile împreunate la spate... felul în care se sprijină pe piciorul adus mai în față » (poză pe care Napoleon, la rîndu-i, o împrumutase de la Talma).

« Un băiat frumos, blond, cu ochi albaștri, cu trăsăturile, privirea, încăpățînarea, caracterul și spiritul tatălui său », spune arhiducele loan.

Iar după spusele lui Dietrichstein: « Lumea îi admiră statura, ținuta; este de o politețe desăvîrșită, foarte galant. »

«II zăream, spune Hermann Rollet, pe tînărul acesta palid și suplu, îmbrăcat cel mai adesea în veșminte maro închis și pălărie neagră de fetru, nu prea înaltă, trecînd călare, însoțit de un singur servitor, un călăreț impecabil, aplecat pe calul său, veșnic la galop... Nu se poate imagina ceva mai atrăgător decît înfățișarea, ținuta și manierele tânărului Napoleon.»

In viața «tânărului Napoleon » a avut loc un eveniment

important. Are, pentru prima oară, un prieten, care nu e un bătrîn ca Francisc al II-lea sau Dietrichstein, care nu e un spion de-al lui Metternich, ci un prieten pe măsura lui, un frate, cavalerul de Prokesch-Osten.

L-a cunoscut la Graz. Fusese acolo, împreună cu Francisc al II-lea, s-o viziteze pe Maria-Luiza, încă zdrobită de pierderea lui Neipperg. Puiul de Vultur se aruncă în brațele mamei sale — această mamă minunată care, în cincisprezece ani, n-a reușit să-și vadă copilul decît de vreo șapte ori și care i-a adus acestui fiu cea mai gravă injurie, născîndu-1 pe Wilhelm de Neipperg-Montenuovo, din punct de vedere legal încă fiul lui Napoleon, deci frate, rezultat din adulter, al Puiului de Vultur. Cînd ducele de Reichstadt va afla din gura bunicului său adevărul în privința relației Mariei- Luiza cu Neipperg, va rosti aceste vorbe crunte : « Dacă mi-ar fi fost mamă Josephine, n-aș fi acum la Viena. » Dar nu ura vorbește aici, ci iubirea rănită.

La Graz îl cunoaște pe Prokesch în cursul unui dineu dat la reședința împăratului și prietenia lor se leagă la prima vedere. Prokesch este fermecător; încă foarte tânăr, este cu totul diferit de manechinele împăiate de la Hofburg și de ofițerii Casei ducelui, «înguști la minte și leneși». Acum, Puiul de Vultur are propria lui

Casă militară, care o înlocuiește pe cea civilă și care este formată din contele Hartmann, general, din căpitanul Standiesky și din căpitanul von Moli, ofițeri mediocri de la Curte^ Prokesch este alt gen. A călătorit în Orient, a participat la ultimele războaie ale imperiului, a frecventat și cercurile intelectuale: Goethe i-a citit chiar *Divanul oriental.* Ducele de Reichstadt i se adresează într-un suflet, cuprins de un elan irezistibil: «îmi sînteți cunoscut... Vă îndrăgesc de multă vreme... V-am citit *Memoriul* despre Waterloo... Ați apărat onoarea tatălui meu... »

De îndată ce-1 cunoaște mai bine pe Prokesch, nu-1 mai slăbește cu întrebările: « Sînt eu oare o inteligență firavă, zdrobită intenționat prin educație ? Cine sînt eu ? Sînt francez sau austriac ? Nu voi fi decît arhiduce, sau prinț ca

Eugeniu ? Dacă sînt francez, voi urca vreodată pe tron ? » Simțim vibrînd acest suflet pătimaș prin intermediul lui Prokesch. Farmecul lui, trecutul glorios care-1 aureolează sînt atît de cuceritoare, încît impasibilii soldați austrieci de la Viena (mai ales cei de origine italiană) nu se pot abține să-l aclame,

Prokesch s-a născut romantic; foarte atașat de tînărul prinț, visează pentru el toate tronurile lumii, iar mai întîi, pentru că este filogrec, tronul Greciei. Și-a dat seama de inteligența prietenului său și a descris ideile sale fulgurante: « Nimeni nu l-a înțeles pe tata — n-avea altă ambiție decît să construiască Europa... Austria și-a neglijat propriile interese facînd jocul rușilor. » — « Nu și-a dorit nimic mai mult decît să-și cîștige gloria împotriva lor », adaugă Prokesch. Micul duce de Reichstadt vede limpede, vede pînă departe. Alimentează cu o înflăcărare reținută, cu umor și spirit lungile seri amicale cu Prokesch, care și-a luat sarcina de a-1 îmbărbăta cînd e abătut și de a calma ființa cu temperament arzător. « Cum aici este o crimă să ai idei, mi le ascund pe toate în fundul sufletului», spunea Puiul de Vultur.

în existența aceasta asfixiată intervine în sfîrșit o schimbare: la Paris se dezlănțuie cele Trei Zile Glorioase[1]^ Ludovic Filip îi

[1] Mișcare revoluționară care a avut loc între 22 și 24 februarie 1830, și care a dus la abdicarea lui Carol al X-lea și la instaurarea monarhiei din Iulie, cu regele Ludovic Filip.

înlocuiește pe Bourboni, iar Sfînta Alianță se uită cu neîncredere la monarhul acesta apărut în urma unei revoluții. Europa e neliniștită : noua dinastie nu întrunește doar simpatii, nici măcar în Franța: legitimiștii o detestă, iar bonapartismul, împărtășii pe ascuns încă din 1814, redevine activ. Speranțele multora se îndreaptă acum către Regele Romei. In jurul Puiului de Vultur se țese un vîrtej de intrigi.

Totul pornește de la o bonapartistă exaltată, frumoasa contesă Camerata, fiica Elisei Bonaparte[1]. Ducele de Reichstadt este vărul său primar. Este îndrăgostită de el fără să-1 cunoască. Aleargă deci la Viena, îmbrăcată bărbătește. Desigur, este oprită pe drum, dar reușește totuși, nu se știe cum, să-1 întâlnească pe prinț pe un coridor. Abia de are vreme să-i sărute mîna și să-i amintească de datoria sa de moștenitor al lui Napoleon. înțeleptul Prokesch, care o consideră pe această exaltată mai degrabă periculoasă decît utilă, o îndepărtează, dar se conturează deja alte proiecte de evadare. « Voi fi urmărit ? Voi fi trădat ?» se întreabă Puiul de Vultur. Știe că poate avea încredere în Prokesch. « Cunoscîndu-1 pe Prokesch, prințul parcă a renăscut», spune Dietrichstein care, între timp, s-a atașat de elevul lui și se zbate să-1 ajute să-și facă o situație; este primul care se îngrijorează pentru sănătatea lui și, fără gelozie, îl apropie de Prokesch.

Dar cancelarul nu ține chiar atât de mult la renașterea prințului. Prokesch, ideologul entuziast care-i redă Puiului de Vultur încrederea în sine, îi devine suspect lui Metternich. Esterhazy a fost deja îndepărtat pentru că ducele de Reichstadt i-a arătat prietenie. De Prokesch se va debarasa radical, trimițîndu-1 în misiune la Ziirich, la Bologna, la Roma. Ura veșnic vigilentă a lui Metternich are grijă să-1 izoleze și, astfel, să-1 exaspereze pe fiul omului pe care nu-1 poate uita.

Metternich s-a temut (mai ales în timpul celor O Sută de Zile și al Revoluției din Iulie) că ducele de Reichstadt îi va fi răpit. Napoleon al II-lea intrind în Franța — ce catastrofa! Lucrul cel mai ciudat este că împăratul nu pare să împărtășească, de această dată, părerea cancelarului său. « Francisc al II-lea nu încetează să-i vorbească [ducelui de Reichstadt] ca și cum îl aștepta tronul Franței»,

[1] Maria-Anna Elisa Bonaparte (1777-1820), soră a lui Napoleon. In 1809 a devenit mare ducesă de Toscana.

scrie Prokesch. împăratul i-a spus nepotului său: « Dacă

poporul francez te cheamă și Aliații sînt de acord, eu n-am nimic împotriva urcării tale pe tronul Franței. »

Să fie acesta un semn de oarecare afecțiune față de copilul adorabil pe care l-a crescut, copil care semna o scrisoare către bunicul său : « *Ein so kleiner, unbedeutender Mensch als ich* (un omuleț atât de neînsemnat ca mine)» ? Să fie oare un calcul machiavelic menit să-1 sperie pe Ludovic Filip și să—1 țină la respect ?

Dar acum e prea tîrziu : prințul e bolnav, are o răceală cronică și trebuie să rămînă în camera lui. Prokesch era oxigenul de care aveau nevoie plămînii lui răniți, dar Prokesch a plecat. Prințul tușește și are febră, toți se tem să nu fie o ftizie a traheei. Puiul de Vultur n-a rezistat la toată avalanșa de speranțe și dezamăgiri. Să fi înțeles oare, într-o străfulgerare, că avea să fie « pe veci exclus de la orice tron » și că singurul rol de care va beneficia vreodată avea să fie cel de sperietoare internațională ?

începînd din primăvara lui 1831, Puiul de Vultur se schimbă cu desăvîrșire. Doctorul Malfătti, un medic prost, dar bun psiholog, scrie: « S-ar părea că există în tânărul acesta nefericit un principiu activ care-1 împinge la sinucidere. » Dorința de a trăi, de a trăi în sfîrșit îl ucide pe Puiul de Vultur în Hofburg-ul verde ca un acvariu, cu coridoare înghețate, cu anemice sobe de faianță. Doctorul Mal- fatti îi amplifică boala cu îngrijirile sale : îl tratează cu încăpățînare pe ducele de Reichstadt de ficat — iar acesta acceptă, convins că tatăl său și bunicul Bonaparte au murit amîndoi de ficat -, în timp ce toată lumea, în afară de incredibilul Malfătti, îl vede scuipîndu-și plămînii.

De altfel, însuși ducele face multe imprudențe fatale. în primăvara lui 1831 se întoarce la regimentul Wasa, unde e locotenent- colonel (e tot ce va obține această făptură dornică să se afirme în viață). « Celui născut să domnească peste Franța, Polonia, Italia, să i se dea doar epoleții de colonel! » strigă contesa Turheim, revoltată. Atunci cînd Puiul de Vultur vrea să comande, îi lipsește vocea. O roată a trăsurii se desprinde, prințul sare din trăsură, aleargă, dar forțele îl părăsesc, cade, iar a doua zi se declară pneumonia. Pentru a nu mai fi tratat ca un plod delicat, comite excese peste excese: pică de oboseală, călărește numai la galop. Sosește leoarcă de sudoare de la terenul de antrenament și aleargă la teatru fiiră să se mai schimbe.

Este atît de frumos în tunica albă și pantalonii albaștri cu vipușcă verde, strînși pe picior, încît recruții italieni striga: « *Ewiva !* »* la vederea sa. «îmi detest trupul mizerabil, care refuză să țină pasul cu voința », spunea el.

Maria-Luiza este anunțată, dar nebuna nu înțelege nimic, ba mai mult, răspunde cu uluitoarea remarcă: « Doar nu sînt proastă să mă-ngrijorez peste măsură. » Singura sa mare preocupare este ca nu cumva să plece din Parma regimentul lui Esterhazy, în care se află dansatori atît de buni!

Medicii recomandă în sfîrșit o ședere la Neapole. Pentru prima oară Metternich acceptă ca Puiul de Vultur să părăsească Austria; această bunăvoință dovedește limpede că, în primăvara lui 1832, prințul era deja considerat pierdut. Scuipa sînge și puroi. Transportat la Schdnbrunn, nu mai poate să se plimbe prin grădină decît într-un fotoliu dus de alții. Metternich îl anunță pe Ludovic Filip că în curind va exista un alt pretendent napoleonian; prințul Ludovic-Napoleon era deja informat, căci îi trimite ducelui de Reichstadt o scrisoare, de altminteri afectuoasă și frumoasă, în care, exprimîn- du-și îngrijorarea, lasă totuși să i se întrevadă și speranțele.

Frumosul Pui de Vultur nu mai e decît un schelet care tremură sau arde de febră. Suferințele sale sînt atât de mari, încît se poate spune că îngrozitoarea-i agonie a început chiar la 6 iunie. Muribundul a trebuit, în plus, să suporte și insolentele mustrări ale lui Moli, venit să-i înșire defectele. Pentru că Puiul de Vultur a fost mereu criticat, și-a pierdut cu totul încrederea în sine și, aflat în agonie, nu face decît să-și plece și mai mult capul, zicînd: « Cît de bine mă cunoașteri !»

Măcar dacă aceste critici ar fi fost făcute cu drag... Dar Prințul era încă în viață cînd cei trei ofițeri ai casei au început să discute împărțeala lucrurilor sale și au coborît la grajduri ca să-și repartizeze caii.

In iulie, ducele de Reichstadt înțelese că era pierdut... Și privi moartea în față. « N-am văzut niciodată un soldat murind cu atîta curaj», i-a spus lui Monbel generalul von Hartmann. Semnele prevestitoare se înmulțesc: în timpul unei prime furtuni de vară, se auzi un zgomot puternic în noapte — căzuse unul din vulturii de pe fațadă. («In țara

asta, nimeni nu înțelege vulturii!»)

[1] Trăiască! (în limba italiană în text).

96

Ducele de Reichstadt

într-o zi, muribundul este ridicat din patul său de campanie și pus intr-un pat încăpător, cel în care dormise tatăl său în ajunul bătăliei de la Wagram. Se sufoca. « Numai moartea mă mai poate vindeca », murmură el între două accese de tuse care-1 făceau să scuipe sînge. își întoarse ochii către leagănul dăruit lui de orașul Paris: « Acesta va fi singurul monument ce mi se va fi închinat vreodată. Nașterea și moartea - iată toată povestea vieții mele.» Altădată spusese: «între leagăn și mormînt, viața mea a fost un mare zero.»

După ce invocase o mie de pretexte — holera, reumatismul, lipsa banilor —, Maria-Luiza hotărâse în sfîrșit să pornească la drum. De îndată ce-și văzu fiul, înțelese totul. El mai avu puterea s-o liniștească, dar acest ultim efort îl epuiză. începea delirul. Se ridică în capul oaselor: « Caii, strigă, trebuie să ies în întâmpinarea tatei!»

De zece ani Napoleon îl aștepta pe Puiul de Vultur de cealaltă parte a vieții[1]. Ultimele sale cuvinte fuseseră: « Fiul meu... »

Sîmbătă, 21 iulie, Maria-Luiza își văzu fiul pentru ultima oară. Duminică, 22 iulie, la cinci dimineața, ducele de Reichstadt se trezi, dar mama sa se dusese la culcare. « *Meine Mutter rufen! kh gehe unter!*» (« Chemați-o pe mama... Mă scufund! »)

Maria-Luiza dădu fuga. Prea târziu. Căzu în genunchi...

Scurta viață a ducelui de Reichstadt a fost ca o piele de șagrin care se micșorează văzînd cu ochii. « Tot ce-mi doresc mi se topește în mâini», spusese eternul minor al cărui creier merge în gol, o făptură hălăduind în palate fără suflet, în castele cu două mii de ferestre ce nu se deschid niciodată către viață. în comparație cu micul birou de la Schdnbrunn înțesat de mobile negre lăcuite, insula Sfânta

Elena aduce cu un adevărat regat.

Adînca nostalgie, frisonul melancolic al unei făpturi inactive și bolnăvicioase, freamătul nărilor pur sânge, « mișcarea interioară disimulată sub atâta calm» (Prokesch), această dăruire nețărmurită a unui suflet ce nu-i trebuiește nimănui, entuziasmul nebun, umorul, extraordinara vioiciune a spiritului, replicile caustice, ieșirile infan-

[1] în 1940, din ordinul lui Hider, rămășițele pămîntești ale Puiului de Vultur au fost transportate la Domul Invalizilor din Paris (n. *cons.).*

tile ce ascund cu grijă o disperare funciară - toate fac din el cea mai emoționantă figură de tînăr din istorie. Murind, a lăsat în urmă, în odaia sa de la Schdnbrunn, doar biblioteca napoleoniană, iar pe noptieră, cartea preferată a copilăriei, pe care toți se încăpățînaseră s-o ascundă de el, *Strălucirea Franței.* Căci n-a posedat decît trecutul.

In viața lui atît de tristă, a cunoscut măcar mîngîierea dragostei ? Unii biografi au încercat să-1 scoată pe ducele de Reichstadt singurul vinovat de boala și de moartea sa, invocînd un mod de viață aberant. Nu-i decît o calomnie absurdă. Puiul de Vultur îi facea prietenului său Prokesch confidențe atît de naive, încît singura concluzie posibilă este că era virgin. Putem oare uita cît era de supravegheat ? Era tratat, de fapt, ca un prizonier de stat. Merită citite instrucțiunile lui Francisc al II-lea către generalul Hartmann, în care, între paranteze, Napoleon este calificat drept « defunctul Domn, tatăl dumnealui». Totuși, nimeni nu-1 împiedica să meargă la teatru cu prietenii, Gustave Neipperg și Maurice Esterhazy. Le admirase de la distanță pe dansatoarea Fanny Elssler și pe actrița Peche, pe care Prokesch ar fi vrut să i-o facă amantă, dar n-a reușit. Puiul de Vultur a avut totuși un flirt cu contesa Nandine Karolyi: într-o noapte, mergînd la un bal mascat împreună cu Esterhazy, reușise să scape de supraveghetorul său și alergase să-i facă o vizită frumoasei Nandine. Inocenta escapadă provocă însă o adevărată catastrofa : Dietrichstein intră furios în camera Prințului, îi ceru să-i deschidă

sertarele și îi luă toată corespondența. Prokesch însuși îi făcu reproșuri. Prințul promise să n-o mai vadă niciodată pe Nandine.

Știm însă că a fost foarte atașat cu adevărat de o altă femeie : e vorba de tînăra sa mătușă, cu doar șase ani mai mare decît el, arhiducesa Sofia, fiica regelui Savanei și soția arhiducelui Franz- Carol, cel de-al doilea fiu al împăratului.

Sofia era o Wittelsbach, din străvechea viță ce a dat Bavariei o serie de personaje fără pereche, de la mari monarhi la nebuni furioși. Sofia, o fire cu adevărat regală, foarte inteligentă și cu o personalitate foarte puternică, avea o căsnicie nefericită cu acest Franz-Carol care se jucase în copilărie cu micul duce de Reichstadt, iar acum devenise un mare bădăran. Reichstadt nu-1 putea suferi : « E prefăcut, răutăcios și vulgar », spunea el, suferind aproape fizic din cauza glumelor triviale ale arhiducelui. Iar faptul că era soțul Sofiei i-1 făcea și mai odios. De cîte ori se întîlnea cu echipa-

jul lui Franz-Carol în plimbările sale la Prater cu trăsura trasă de cai albi cu coamele împletite, Puiul de Vultur făcea cale-ntoarsă ca să n-o vadă lîngă nevrednicul său soț pe încântătoarea Sofia, căreia începuse deja să-i facă curte. Se simțea în largul său cu ea, putea ride de «bătrîna lui nevastă» Dietrichstein, putea vorbi despre Franța napoleoniană, căreia Bavaria îi datora atît de mult[1]. De la fereastra sa de la Hofburg, Sofia îl vedea pe tânărul duce trecîndu-și în revistă regimentul și se îngrijora de paloarea lui.

Se bucura de asemenea să-1 vadă pe frumosul cavaler în tunică albă galopînd nebunește prin parcul de la Schdnbrunn. De dragul ei, el acceptă să-i pozeze, împreună cu copiii, pictorului Johann Elder. Sofia avusese ideea să-i ofere bătrînului împărat un portret de familie. Dar n-avusese oare în minte lungile ședințe de poză care, fără a contraria Curtea, însemnau ore atît de plăcute în compania Puiului de Vultur ? Cum să nu-1 iubească pe adolescentul cu bucle blonde, cu umeri înguști, în hainele sale maronii cu nasturi de aur, care o seducea prin aerul genial pe care-1 aducea la

curtea unor Habsburgi lipsiți de geniu ? Soțul Sofiei era unt și atît de prost, încît ea a fost prima care i-a interzis, mai tîrziu, să urce pe tron. Cumnatul său, viitorul împărat Ferdinand, era chiar mai rău. Retardat de-a dreptul, nu avea decît două ocupații: stătea în picioare dinaintea unui pupitru și nota cîte călești treceau prin fața ferestrei sale pe drumul către Schdnbrunn și ce numere purtau trăsurile. A umplut astfel registre imense, care se găsesc și azi în arhive. După ce « muncea cu spor », se chinuia, împreună cu micuții arhiduci, să prindă muște vii ca să-si hrănească broaștele așezate într-un mare bol de » » » I
cristal. Urcînd sau coborînd pe o scăriță, broaștele îi serveau de barometru. Este aproape incredibil că Austria a putut suporta timp de paisprezece ani un suveran handicapat. Sofia însă nu-1 suporta deloc. Ea se gîndea la Puiul de Vultur și era tot mai îngrijorată pe zi ce trecea de paloarea lui și de vocea lui spartă. Ii cedă camera sa frumoasă de la Schdnbrunn, pe care o decoră ea însăși, instalînd acolo fotolii capitonate. II obligă pe incapabilul doctor Malfatti să cheme și alți medici în consult. Puiul de Vultur era tovărășul său

[1] Familia de Wittelsbach a domnit în Bavaria din 1180 pînă în 1918. Duci, apoi Electori (din 1623), ei au ajuns târziu la tron: abia prin alianța cu Napoleon, Maximilian I Iosif a putut să-și ia titlul de rege în 1806.

cel mai drag. Prințul i se arunca în brațe cu elanul acela pătimaș care-1 facea să semene atît de mult cu Fabrice del Dongo cînd își oferă inima Sanseverinei[1]. Să se fi trecut oare de la iubirea familială la iubire pur și simplu ? Părerile istoricilor sînt împărțite. Octave Aubry afirmă că ducele de Reichstadt urca noaptea la etaj, la mătușa sa. Copilul arhiducesei să fi fost oare fiul Puiului de Vultur? Pare mai înțelept să dăm crezare spuselor lui Prokesch, după care Prințul ar fi murit virgin.

Nu e nici o îndoială că ducele de Reichstadt a iubit-o pe Sofia. Ca să ne convingem, e de-ajuns să observăm cu cîtă dragoste îl ține Reichstadt pe genunchi, în miniatura pictată

de Hebner, pe bebelușul blond, fiul arhiducesei, care va fi mai tîrziu împăratul Franz Joseph. Iar pentru Sofia, Puiul de Vultur va fi fost eroul marelui roman de dragoste de care are nevoie orice femeie. Că această tandrețe a fost altceva decît o idilă ca la 1830 o demonstrează limpede atitudinea arhiducesei, atît de nefericită în căsnicie, care va deveni, după moartea ducelui de Reichstadt, rigidă, austeră, și deci deloc indulgentă cu fanteziile nurorii sale, împărăteasa Elisabeta. Totul îi dovedește durerea. Pentru ca Puiul de Vultur să nu-si dea » » seama că e pe moarte, se va împărtăși împreună cu el, la 19 iunie 1832. Nevrînd ca muribundul să-și dea seama că primește ultima împărtășanie, Sofia, însărcinată, se preface că-i cere Domnului o naștere ușoară. Cînd scumpul său prieten își va da ultima suflare, Sofia se va prăbuși, zdrobită de durere. Nu va fi însă acolo pentru a-i închide ochii căci, la etaj, tocmai va da naștere unui alt nefericit, viitorul împărat Maximilian al Mexicului...

In parcul tăcut, în noaptea înăbușitoare, ofițerii regimentului Wasa înconjură catafalcul luminat de douăsprezece candelabre. Cel în cinstea căruia Europa întreagă - de la Valais pînă în Andaluzia și din Puglia la Cherbourg - se luminase pentru a-i sărbători nașterea zace acum nemișcat. Pe cap are, ca pentru o ultimă ieșire în lume, o imensă pălărie, care poate fi văzută încă în camera lui de la Schdnbrunn. A trebuit să i se acopere creștetul pentru că fanatici necunoscuți s-au strecurat pînă la catafalc și i-au tăiat buclele blonde pentru a-și face talismane. Astăzi nu se mai găsește nici un portret de-al lui în toată Viena, căci oamenii s-au bătut pe ele.

[1] Personaje din romanul *Mănăstirea din Parma* de Stendhal.

100

Ducele de Reichstadt

Capela augustinilor, îndoliată, poartă blazonul ducelui de Reichstadt, blazonul unui bastard căruia i s-a refuzat orice legătură cu Habsburgii: e o simplă coroană ducală, decorată doar cu ordinul maghiar al Sfîntului Ștefan, căci nu i s-a acordat Lîna de Aur. Va avea totuși parte de dricul roșu cu auriu al arhiducilor și va odihni în cripta imperială, ca

descendent al Măriei Tereza.

Biata făptură, celebră și necunoscută în același timp, își va schimba numele, tara de baștină si familia. înainte de naștere, Se- natul îl proclamase Rege al Romei. Primul gest al Austriei a fost acela de a-i retrage ridul. După Tratatul de la Fontainebleau, va fi pentru scurt timp Prinț de Parma. în timpul celor O Sută de Zile va fi Napoleon al II-lea - și va avea cea mai scurtă domnie din istorie. La Viena va fi numit « micul Napoleon », devenind apoi « micuțul arhiducesei» (cu tată necunoscut). Suita sa îl va numi Franz - familia îi va zice Franzl; bunicul său îl va face duce de Reichstadt. Micul prinț vede cum galbenul și negrul Habsburgilor înlocuiesc cele trei culori franceze ; vulturii cu un singur cap vor fi înlocuiri de cei bicefali; albinele care decorau țesăturile și documentele na- poleniene și-au luat zborul; livrelele verzi ale Casei tatălui său sînt înlocuite de cele albastre ale bunicului. Uniforma și garda lui se schimbă de mai multe ori; bonele austriece iau locul guvernantelor franceze ; apoi femeile din jurul său vor fi înlocuite de domni gravi și reci; în sfârșit, institutorilor civili le va urma milităria.

Ducele de Reichstadt a fost unul și același, dar și-a schimbat mereu eticheta, statutul, speranțele.

S-a spus că împăratul Francisc al II-lea i-ar fi zis: « Nici nu vei ajunge bine pe podul de la Kehl că Ludovic Filip o va și lua la goană. »

Ne-am putea imagina cum ar fi decurs lucrurile: prințul pune piciorul pe pămîntul Franței; garnizoanele din Strasbourg, Nancy și Toul se revoltă; Napoleon al II-lea își face intrarea triumfală în Paris; Ludovic Filip fuge la Londra. O Maria-Luiza grasă, atinsă bine de cuperoză și reumatism, sosește de la Parma împreună cu Bombelles și copiii Neipperg. Pe tron urcă un Napoleon al II-lea care se sufocă între accese de tuse, cu febră, și cade repede la pat. Bătrînii mareșali se înghesuie în jurul lui, gata să-și renege conducătorul a treia oară. Mantia pentru ceremonia de încoronare este scoasă de la naftalină. Cu cine se va căsători Napoleon al II-lea ?

Ce-i va oferi Europa, ce fel de pace, ce războaie ? Fiul

încearcă cizmele tatălui, dar înoată în ele ; pălăria paternă nu-i stă peste buclele blonde ; redingota gri abia de-i ajunge la genunchi...

Da, dar... ofițerii austrieci care discutau chestiuni de strategie cu ducele de Reichstadt spun că ar fi moștenit geniul tatălui său... Puiul de Vultur, în sfîrșit liber, respiră în voie. « Chinurile sufletului i-au sfarimat trupul», a spus Prokesch. Chinurile au încetat de-acum. Puiul de Vultur e în Franța si bucuria îl vindecă... a învățat să judece oamenii și știe să-și aleagă consilierii.

Și apoi, Napoleon al II-lea ne-ar fi scutit de Napoleon al III—lea.

Un lucru e sigur: masca mortuară a Puiului de Vultur seamănă extraordinar cu Bonaparte la Arcole. Și-apoi, chiar în închisoarea sa viene ză, plină de obiecte lăcuite și porțelanuri, ducele de Reichstadt va fi fost mai iubit decît toți vlăstarii familiilor de Bourbon și Orleans la un loc.

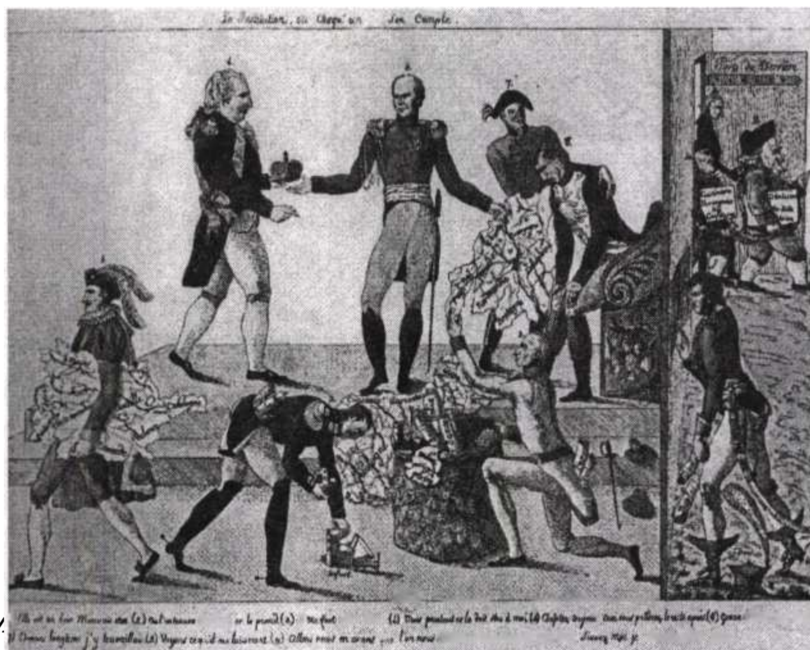
La intrarea în osuar domnește Maria Tereza. Ea domină totul, așa cum civilizația
sa a dominat Austria nu doar în secolul al XVIII-lea, ci și într-al XIX-lea (pictură de Meytens — Muzeul orașului Viena).

Francisc al II-lea vrea, desigur, să accepte ideea nebunesc de îndrăzneață a căsătoriei fiicei sale cu Căpcăunul, dar fără să se angajeze și fără să se compromită. Este așteptat pînă în ultima clipă la Tuileries pentru a asista la cununia imperială; nu va veni. Și nu va veni nici la botezul Regelui Romei (pictură de Rouget — Muzeul de la Versailles).

«Mă însor cu un pîntec», spusese împăratul (Pion).

La Congres, la această «gală a păcii», Viena își deschise porțile în fața a zece mii
de străini de rang înalt (Biblioteca Națională a Franței).

Maria-Luiza și Neipperg formează unul din cele mai antipatice cupluri ale istoriei (Hachette și Pion).

Figura Puiului de Vultur trădează dubla lui origine : capul celt, alpin, brahicefal, brun al lui Napoleon s-a alungit la el în dolihocefalie blondă. Chipul său reflectînd două rase este fascinant: bărbia și gura latine ale lui Bonaparte, cufundate în moliciunea plămadei materne ; se ghicește în dosul figurii sale viața mediteraneană care se sforțează să iasă din prelungul sicriu reprezentat de chipul bunicului Francisc al II-lea (Hachette și Pion).

Vreme de zece ani, Metternich va întreprinde ceea ce astăzi s-ar numi «spălarea creierului», depolitizarea persoanei. E vorba de a face din acest mic Napoleon un Habsburg pur sînge (pictură de Lipparini — Veneția).

Frumosul Pui de Vultur nu mai e decît un schelet care tremură sau arde de febră. Suferințele sale sînt atît de mari, încît se poate spune că îngrozitoarea-i agonie a început chiar la 6 iunie (Pion).

Căsătoria lui Franz Joseph cu Elisabeta fu celebrată la 24 aprilie 1854. Au fost cele mai fericite momente ale lungii căsnicii a două ființe pline de tandrețe și respect reciproc...

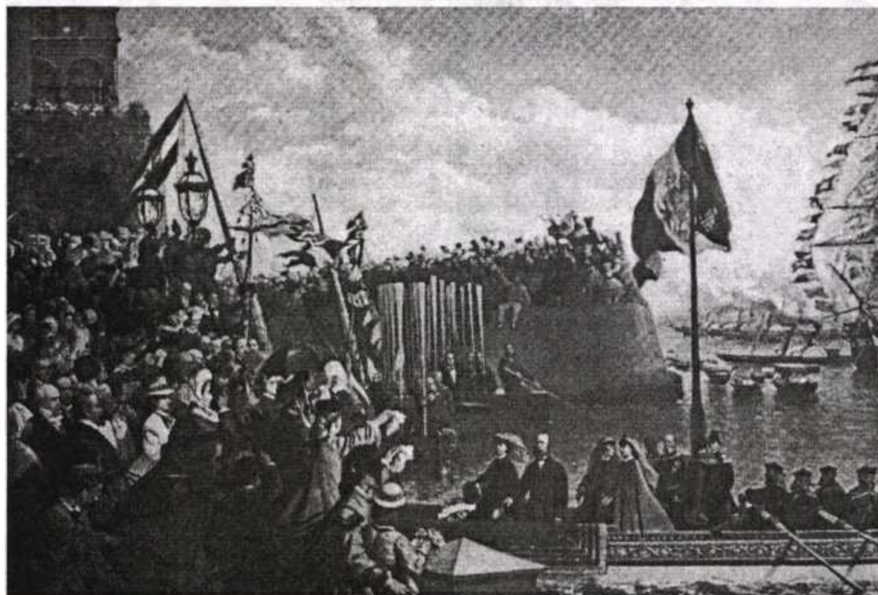
... dar incapabile să trăiască împreună. « îl iubesc deja pe împărat, spunea tînăra prințesă! Ce păcat că e împărat! » (Hachette și Roger-Viollet)

Maximilian sosește la Bruxelles și îi place tinerei prințese Charlotte. Dacă Franz Joseph moare, Charlotte va putea deveni împărăteasă a Austriei (Pion).

De ce i-a primit Maximilian cu atîta ușurință pe acești exilați mexicani ? Ființe chinuite ale secolului al XIX-lea, mezini ai caselor suverane, ei nu cunoșteau plăcerile simple pe care sportul, petrecerile democratice, contactul cu nefericirea și cu realitățile le-au indus altețelor contemporane (Biblioteca Națională din Viena).

Maximilian și Charlotte se îmbarcă, la Civita Vecchia, pe fregata *Novara* și părăsesc
pentru totdeauna Europa și propriul lor trecut. Maximilian își vede în sfîrșit

visul împlinit: domnește (Muzeul de la Miramar).

Juarez învinge. Descendentul indienilor lui Montezuma se va răzbuna pe descendentul lui Carol Quintul (Pion).

Maximilian în sicriu, împăratul căzuse, în veșmîntul său negru, atins de șase gloanțe, sub drapelul roșu, galben, verde (Pion).

Soț rău, arhiducele Rudolf îi face arhiducesei Stephanie scene de o rară violență — o amenință deja că o va omorî și că pe urmă se va sinucide (Hachette).

Dincolo de durere, împăratul își ascunde cu greu revolta : credea că « Rudolf a murit ca un ucenic croitor ». Sîngele Habsburgilor nu e făcut să înroșească ultimul act al unei melodrame. Dacă Maria Vetsera ne emoționează, dacă ea se arată demnă de mormîntul unei Juliete, Rudolf, în schimb, nu este decît un biet ratat romantic (Hachette).

Asasinarea împărătesei Elisabeta: « Aș vrea să dispar din lumea aceasta în zbor,
ca o pasăre, ca un fum... » Sfîrșitul ei a fost ca o șuviță de fum ce se înalță pe cerul pur de septembrie (Roger-Viollet).

In ziua aceea, între împăratul de 56 de ani și femeia de 30, Kathrina Schratt, începu

o legătură unică în istorie prin durata, fidelitatea și puritatea sa (Pion și Hachette).

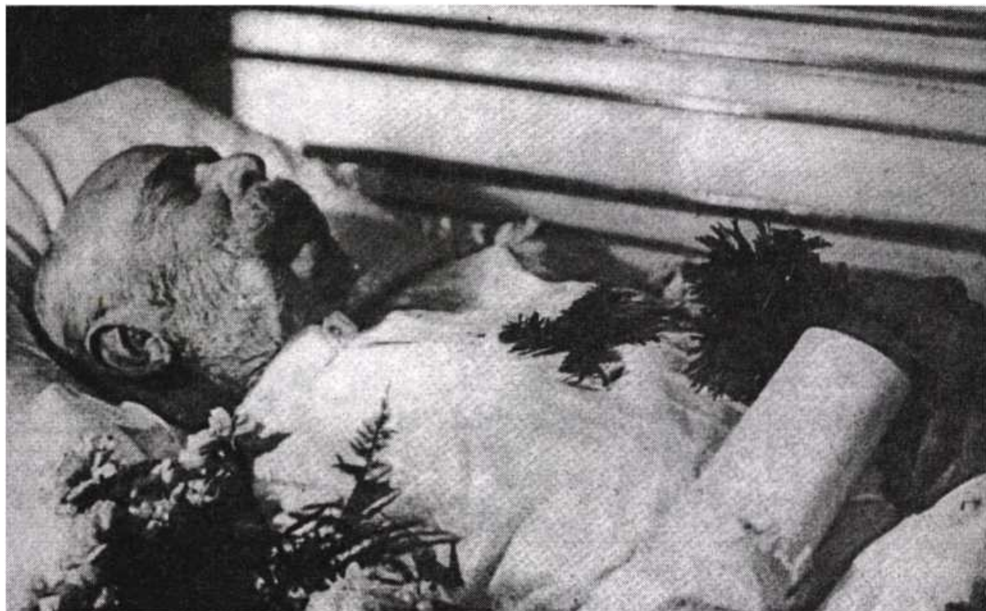
Toată Europa îl voia pe Franz Ferdinand ca ginere. Tinerele arhiducese aveau
ca doamnă de onoare — aproape o guvernantă — pe fiica unei vechi familii cehe

cu pretenții, o creatură modestă și ștearsă: contesa Sofia Chotek (Hachette).

Franz Ferdinand moare, victimă a imprudenței sale, dar și victimă a protocolului austriac și a regulamentului militar, care le interzicea soldaților în uniformă să se alinieze pentru a forma un gard viu în orașe; în sfîrșit, el cade victimă și incredibilei ușurătăți (e un eufemism) a autorităților de la Viena (Hachette).

La căsătoria Zitei de Bourbon-Parma cu Carol, Papa pronunță o binecuvîntare ce aducea mai curînd cu un blestem: «... și va fi împărăteasă, din nefericire pentru ea... » Dar această împărăteasă se va dovedi vrednică de marea ei nefericire (Hachette).

Franz Joseph, rege apostolic al Ungariei, rege al Boemiei, rege al Ierusalimului, mare principe al Transilvaniei, mare duce de Toscana și de Cracovia, duce de Lorena, va fi ultimul împărat al Austriei înhumat în cavoul adînc ca orgoliul Habsburgilor (Hachette).

In cortegiu se află patru regi — regele Bulgariei, cel al Bavariei, cel al Saxei, împreună cu moștenitorul tronului —, iar în frunte, tânărul împărat Carol al IV-lea, împărăteasa Zita și un băiețel cu părul blond și buclat :

micul Otto de Habsburg (Hachette).

La 19 noiembrie, după treisprezece zile de călătorie, nava ajunse la Madeira.

Acolo clima e blîndă, iar populația și autoritățile, cu omenia atît de firească a portughezilor, se poartă frumos cu refiigiații. Cuplul imperial simte că renaște.

Cinci dintre copiii lor li se alăturaseră... Nu mai rămăsese decît o mare

iubire
conjugală înfrigurată, împotriva căreia mizeria și moartea nu pot lupta...
(Hachette)

VI

Maximilian și Charlotte[5]

Era mezinul, nemulțumit că nu e el jiul cel mare.

Mănăstirea din Parma — Stendhal

Nu era o idee dementă sau imbecilă aceea de a le pune piedică Statelor Unite pe propriul lor continent; astăzi se încearcă același lucru, dar cu oameni mai descurcați și mai prevăzători.

Era chiar înțelept să profiți de Războiul de Secesiune, care-i paraliza deopotrivă pe nordiști și pe sudiști, pentru a recrea în Lumea Nouă un imperiu latin, sub egida Franței și a Spaniei. Ar fi fost nevoie și de concursul Angliei, dar aceasta, victorioasă, prefera să încaseze enormele beneficii financiare pe care i le adusese independența fostelor colonii spaniole. Singurele colonii capabile să dezmintă fragilitatea colonialismului sînt cele situate în apropierea metropolei și cele întemeiate de ultimele două mari puteri coloniale apărute în secolul XX : Rusia, care și-a anexat Asia Centrală și de nord, și Statele Unite, care cuceresc cu arma în mînă California, Texasul și nordul Mexicului, adică o bună treime a continentului.

Conchistadorii nu-i masacraseră decît pe indigenii din Carai- be, iar coloniștii britanici sosiți în America nu lichidaseră decît pieile-roșii. In interiorul continentului trăia însă un întreg popor de indieni care avea să devină stăpînul teritoriului. In Mexic, șeful lor este Juarez. Statele Unite îl vor opune pe Juarez lui Napoleon al III—lea - la fel cum, o sută de ani mai tîrziu, URSS va paria pe Castro împotriva lui Kennedy.

Bizuindu-se pe făptui că Războiul de Secesiune îi imobilizează pe americani, Napoleon al III—lea își imaginează că va putea « ridica o barieră de netrecut pentru țările din nord » (vezi scrisoarea sa către Flahaut) și că expediția din Mexic va fi o simplă paradă militară. Cunoaștem deznodămîntul: Napoleon, un progresist romantic secondat de o soție reacționară, se va vedea obligat în scurt timp să abandoneze Mexicul, lăsînd să fie împușcat împăratul Maximilian, un Habsburg nefericit, singur și îndurerat, neamțul visător pe care-1 trimisese într-o aventură nebunească.

în această cumplită poveste au fost amestecate și două împărătesc, soții frustrate, voluntare, temerare : Eugenie[1], o ființă nu prea inteligentă, și Charlotte, fire mai degrabă mistică. Amîndouă s-au aruncat în acest vîrtej politic cu banii și cu sîngele altora.

Eugenie este teleghidată de cei din spița sa, spanioli, catolici ca și ea, refugiați hispano-americani care vor să-și elibereze patria, dar mai ales să-și recapete pămînturile de pe care i-a alungat Juarez. « E periculos să te încrezi în promisiunile refugiaților », spune Machiavelli. Aceşti exilați, care fac cu naivitate cumplite gafe de perspectivă, asediază națiunile care-i găzduiesc și care, la rîndul lor, învață să-i manevreze. Exilatul ofensiv este noua armă a epocii: cancelariile îl « bombardează» pe țar cu polonezi, dau în sultan cu popoarele din Balcani, deportării ruși se organizează în Elveția, israeliții din Europa centrală fondează socialismul la Londra, expatriații germani populează Middle West-ul, cei condamnați în lipsă pentru actele revoluționare de la 1848 își au rampa de lansare la Zurich, în sfârșit, proscrișii italieni și mexicani decid în politica Franței cu sprijinul lui Napoleon al III-lea, el însuși fost exilat, împărat al refugiaților. Iar refugiatul-proiectil pe care-1 va îndrepta împotriva Statelor Unite va fi arhiducele Maximilian.

Napoleon al III-lea va contamina cu fantasmele sale de fumător de opiu diplomatic sufletul slab, dezamăgit, pustiu și nefericit al lui Maximilian și-i va domina trupul mare și molîu.

Politica, precum arta dramatică, este întotdeauna în

urmă cu o generație față de ideologia epocii. Napoleon al III-lea și Maximilian sînt niște copii întîrziați: acești doi ucenici vrăjitori vor mînui un alambic pașoptist care va exploda.

[1] Eugenia Mana de Montijo de Guzmân (1826-1920), soția lui Napoleon al III-lea (din 1853), asupra căruia a avut o mare influență.

Maximilian și Charlotte

Maximilian este opusul fratelui său, împăratul Franz Joseph. Amîndoi sînt niște mari seniori, cu toate calitățile, defectele și prestigiul unei familii milenare, dar, în timp ce Franz Joseph are autoritate, metodă, o serioasă bază morală și se sprijină pe un edificiu social secular, Maximilian este mezinul singuratic, o fire nervoasă, un « arhiduce printre atîția alții», cum spunea regina Victoria cînd îl sfătuia pe regele Belgiei să nu-i dea fiica de soție. Maximilian este un om slab, ridicol atunci cînd vrea să se arate tranșant: dă fără grijă ultimatumuri, apoi cedează dacă vede că nu sînt acceptate. Franz Joseph aparține școlii lui Schwarzenberg, care își tortura și spînzura adversarii politici. Maximilian, intelectual, visează să cadă la înțelegere cu ei. De-a lungul întregii sale domnii, bietul om va pîndi cu nerăbdare ocazia de a-i strînge mîna lui Juarez.

In daghereotipurile care-1 reprezintă pe Maximilian, uniforma rigidă nu pare a fi purtată, ci mai curînd a purta persoana lui elegantă și inconsistentă. Are ochii albaștri blînzi ai victimei care va fi sacrificată. Frumosul său chip de Habsburg, cu fruntea bombată și nasul fin, se pierde în partea de jos, odată cu făvoriții blonzi, răsuciți după moda austriacă, al căror desiș dezordonat abia ascunde o bărbie fără contur. Cu prea multă larghețe de spirit pentru puținătatea spiritului său, va cădea — cum pățesc adesea mezinii, opunîn- du-se cu înverșunare tronului și mediului în care au crescut - într-un liberalism care-i va fi fatal: va fi împușcat nu atît pentru crimele lui, cît pentru bunele sale intenții. Se va trezi în miezul unei epoci dure, care deja începe să semene cu a noastră, și în plin război al raselor care

prefigurează secolul XX. Va avea inevitabila soartă a șefilor foarte slabi, prea umani. Cînd Franz Joseph își trimite fratele mai mic în Italia, ca vicerege guvernator al regatului lombardo- venețian, Maximilian îl reprezintă foarte bine timp de doi ani; este un amiral elegant, care vorbește opt limbi și are reputația unui șef ce vrea să îndulcească jugul austriac. La avansurile sale venețianul Manin răspunde însă: «Noi nu-i cerem Austriei să devină mai umană, îi cerem să plece de aici. »

Juarez ar fi putut să-i dea același răspuns: « Noi nu cerem un împărat liberal, noi nu vrem nici un fel de împărat.» Nefericita viață a lui Maximilian este eșecul ultimului reprezentant al unor vremuri în care granițele se modificau încă după bunul plac al cancelariilor, cînd, înainte de domnia maselor, au loc ultimele aven-

turi individuale, extravagante și baroce, pe care nu le mai justifică nici măcar ceea ce Goethe numea «sumbra necesitate a patimilor ».

Maximilian, arhiduce în vîrstă de 24 de ani, viceamiral al flotei austriece, vizitează Orientul; frații mai mici au privilegiul de a fi încurajați să călătorească, să trăiască departe de tron. Iată-1 la Paris, apoi la Bruxelles. Logodit la 20 de ani cu fiica împărătesei Braziliei, care va muri de tuberculoză, Maximilian, fără a fi o partidă strălucită, reprezintă pentru Curțile europene un sol dintre cei mai onorabili. La Bruxelles, regele Leopold I se gîndește la el pentru fiica sa Charlotte, o Saxa-Coburg. Acest Leopold a colecționat tronuri: în prima sa căsătorie cu fiica lui George al IV-lea, regele Angliei, a trăit chiar lîngă palatul Saint James; sora lui, prințesa Victoria, s-a căsătorit cu ducele de Kent, iar din această căsătorie s-a născut regina Victoria. Lui Leopold i s-a oferit tronul Greciei în 1826, apoi cel al Belgiei în 1831. In anul următor, acest văduv se căsătorește cu prințesa Luiza, fiica lui Ludovic Filip, o căsătorie perfectă între un rege integru, zis «judecătorul de pace al Europei», și « angelica » prințesă Luiza, mama Charlottei. -

Revoluțiile de la 1848 au zdruncinat din temelii

sindicatul internațional al capetelor încoronate. Va trebui să i se găsească Charlottei, dacă nu un rege, cel puțin un soț foarte apropiat de un tron. Este refuzat prințul Georg de Saxa, ba chiar și candidatul reginei Victoria, tînărul rege al Portugaliei. In cursul acestor negocieri, Maximilian sosește la Bruxelles și îi place tinerei prințese Charlotte. Dacă Franz Joseph moare, Charlotte va putea deveni împărăteasă a Austriei. Tinerii se logodesc. Charlotte are calitățile remarcabile ale tatălui său, care exercită asupra ei o profundă influență. După o copilărie expansivă, odată cu moartea mamei ei, regina Luiza, trăiește o tinerețe serioasă — voința și setea de putere o rod pe dinăuntru. Inteligența i s-a ascuțit; are, în cel mai înalt grad, simțul datoriei și conștiința rangului său. De o frumusețe rece, este rasată moral. Disciplina și severitatea ei s-au afirmat deja în fada viață de familie de la Laeken, de o anglomanie burgheză atît de des întâlnită în Belgia. Laeken înseamnă Claremont și Neuilly, reunite într-un singur castel.

O rază de soare — iubirea. Pentru că regele Leopold l-a ales pe Maximilian, Charlotte îl va iubi cu pasiune pe « arhiducele » ei, atît de strălucitor în uniforma lui albă. In curând, el va fi pentru ea

modelul tuturor virtuților: bunătate, cultură, ținută morală, talente militare. își împodobește logodnicul cu toate aceste calități, pe care viața i le va lua una cîte una, în afara curajului nobil și desuet — calmul curaj al Habsburgilor. După aprige negocieri, în care Franz Joseph încearcă să-i dea cît mai puțin fratelui său și în care regele Leopold se lasă cu greu convins în privința dotei, tinerii logodnici se căsătoresc la Bruxelles, în Salonul Albastru, la 27 iulie 1857. Vizitează Schdnbrunn-ul, apoi Trieste. Castelul Miramar, pe care Maximilian tocmai îl construise pe o stîncă în golful Trieste, va fi decorul fericirii lor de scurtă durată.

Charlotte îl însoțește pe viceregele Maximilian în Italia. Franz Joseph i-a dat fratelui său un post de încredere: trebuie să-i facă pe italieni să uite de crunta represiune a lui Radetzki. Curajos, Maximilian intră fără escortă în Milano,

oraș ostil. își va atrage la iuțeală ura statului major austriac, fără ca prin aceasta să dezarmeze aristocrația lombardă. Ambițioasă și mîndră, Charlotte nu-și părăsește nici o clipă arhiducele. îi va fi alături pe stradă, la Veneția sau la Verona. La Scala, va înfrunta cu curaj lojile goale, în care aristocrația locală, absentă, și-a trimis valeții să o reprezinte. Nu se teme nici de serbările la care milanezii, cărora li se ordonă să vină, apar înveșmîntați în negru sau în violet. Această ultimă viceregalitate austriacă este un semieșec. Dacă familiile Melzi, Lorio, Scotti sau Sardi i se alătură, în schimb, familiile Borromeo, Visconti-Venosta, Dandolo, Casati și Belgiojoso nu pun niciodată piciorul în palatul viceregelui. Maximilian se străduiește să ofere baluri la care vin doar furnizorii Curții si la care domnișoarele italiene refuză să danseze • • »
cu ofițerii austrieci. Milano îi reproșează originea sa, iar Viena nu-i poate ierta liberalismul: această stare de lucruri durează doi ani. în 1859 izbucnește războiul de eliberare a peninsulei: este sfîrșitul dominației Habsburgilor în Lombardia. Maximilian, care înainte de căsătorie se dovedise un amiral strălucit și-i redase strălucirea flotei austriece din Marea Adriatică, redevine soldat dar, de data aceasta, semn al dizgrației imperiale, sub comanda unui feldmareșal.

Dezamăgit și umilit, cuplul se retrage la Miramar. în castel regăsim stilul compozit al epocii: donjonul de la Cintra, arhitectura pătrățoasă de la Windsor, ferestrele îngemănate ale Alhambrei, precum și faimosul *altdeutsch,* stilul german de care n-a scăpat nimeni în Europa, din Portugalia pînă în Transilvania, din Bavaria

pînă în Țările Române, în cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Acest«încîntător popas » cuprinde o sală a tronului și lungi șiruri de armuri, întrerupte de vase de marmură din care beau apă porumbeii: «... un stil foarte sobru, cu statui ale lui Homer, Goethe, Dante și Shakespeare » (Tissot). Tînărul cuplu cască de plictiseală printre portocali și magnolii.

Charlotte, soție cuminte, își ține cu regularitate

jurnalul, așa cum și Maximilian și-1 ține pe al său. Leneveala le roade însă fericirea, căci nepotrivirile lor de caracter se accentuează în singurătate. Arhiducele Maximilian are o educație impecabilă: Școala Navală, strategie, pian, echitație, pictură etc. Este un om înalt și neliniștit, un emotiv, un nehotărît cu izbucniri energice, un singuratic (ca mai toți Habsburgii, detestă parada). Portretele lui de la Viena nu-1 înfățișează nici ca pe un mare spirit al vremii, nici nici ca pe un june prim. Notele lui de călătorie sau *Paginile din viața mea* sînt mai rău decît slabe. Lipsit de ocupație, arhiducele va fi arhitect și horticultor. Pentru pietrișul din grădină, comandă granit tirolez. A adus chiar și sfincși din Egipt. Biroul lui este copia fidelă a cabinetului său de amiral. Saloanele sînt tapisate cu damasc albastru plisat, precum cele de la Compiegne, Hofburg sau Buckingham Palace. Aceste nebunii nu *fac* însă decît să-1 descurajeze și mai mult. E și mai singur în fața unei Charlotte care se plictisește de moarte la Trieste, dar care detestă Viena, căci acolo nu ocupă decît un loc secund.

Acesta va fi momentul ales de destin, care va interveni sub forma unei delegații mexicane. Ea bate la poarta castelului în 3 octombrie 1863 pentru a-i aduce la cunoștință arhiducelui voința « națiunii mexicane ».

«... Purtători ai aspirațiilor Patriei... îi oferim în numele ei Alteței Voastre Imperiale coroana Mexicului, pe care un decret solemn al Adunării Notabililor...»

- Un tablou al lui Cesare dell’Acqua înregistrează această ceremonie de la Miramar. Sub o lustră, în fața unui Maximilian în frac, cu butoni de aur și guler de catifea, se prezintă senor Gutierrez, imberb, și el în frac, stând în picioare în fața domnilor Miranda, Aguilar, Murphy și Hidalgo. Toți poartă veșminte negre sau redingote cu plastron de mătase și îl ascultă pe Gutierrez, care citește proclamația.

De ce i-a primit Maximilian cu atâta ușurință pe acești exilați mexicani ? Ființe chinuite ale secolului al XIX-lea, mezini ai caselor suverane, ei nu cunoșteau plăcerile simple

pe care sportul, petrecerile democratice, contactul cu nefericirea si cu realitățile le-au indus altețelor contemporane. Maximilian avea nevoie de o binecuvântare socială, de o estradă grandioasă, avea nevoie să se vorbească despre el, ca, mai târziu, despre arhiducele Rudolf. E atras de exotism și de un anume pitoresc literar. Voise deja să facă vâlvă cu Îndelungi călătorii pe iahtul său *Fantezia:* o pornise brusc spre Tanger, apoi se dusese la Madeira, unde o lăsase pe arhiducesa Charlotte în iama lui 1860. Singur călătorise în Brazilia, pentru a îngenunchea la mormîntul primei sale logodnice, lucru nu tocmai măgulitor pentru cea de-a doua.

Charlotte trăiește o dramă paralelă: își iubește din inimă soțul, dar viața în doi, singurătatea și lipsa copiilor o copleșesc. Se așteptase să găsească în Maximilian o ființă superioară, dar are în fața ei un bărbat destul de anost, care nici măcar nu e foarte legat de ea. De aceea amîndoi îi vor cere acțiunii să le ofere ceea ce nu pot găsi în ei înșiși: afirmarea personalității, lărgirea spațiului interior.

Cînd delegația mexicană se prezentă la Miramar, a fost deci ascultată cu multă atenție.

încă din 1840, un mexican bogat refugiat la Roma într-un palat, Gutierrez de Estrada, avusese ideea de a pune un prinț străin pe tronul Mexicului (Europa avea o pletoră de candidați). După ce-și rezumase ideile într-un pamflet, *Mexicul și Europa,* mexicanul umpluse cancelariile cu memorii în care mustra Europa că ar fi abandonat America Latină în mâinile nord-americanilor. Un nobil andaluz, Jose Manuel Hidalgo, secretar al ambasadei fostului regim mexican la Londra și la Madrid, un bărbat inteligent și elegant, foarte abil și bun cunoscător al uzanțelor lumii, profitase de vacanța lui la Biarritz, prin 1857, pentru a relua cu Împărăteasa Eugenie, care-și petrecea acolo vilegiatura, prietenia înnodată odinioară la Madrid cu mama împărătesei, contesa de Teba. Teba, unul din vechii nobili spanioli (de origine napolitană) numiți la Madrid *ajrance-sados* — un reproș pentru colaborarea lor cu ocupanții francezi —, fusese crescut în cultul lui Napoleon. Hidalgo știu să-i trezească împărătesei francezilor toate aceste amintiri; din toamnă era deja invitat la Compiegne:

— Benito Juarez, președinte al unei așa-zise Curți Supreme, nu este un nobil, e doar un indian, un zapotec care tocmai a obținut votarea unei Constituții ce abolește privilegiile catolicilor. E de-ajuns ca împăratul Napoleon al III-lea să spună o vorbă ca să se prăbușească tirania lui Juarez, acest fost servitor, fost seminarist și profesor revoluționar, care a fost de mai multe ori ministru și de mai multe ori exilat...

— Dar Juarez nu și-a consolidat între timp poziția ?

— Dar cum a procedat, Doamnă! După intrarea în Mexico, a golit vistieria și a suspendat plata datoriilor externe. Principala victimă a acestei încălcări a cuvîntului dat, a acestei spolieri este chiar Franța...

Sub influența împărătesei, Napoleon al III-lea se lasă momit. O simplă măsură executorie, cerută tocmai în acel moment de Finanțele franceze, va scuza și va disimula vechile sale opinii politice. Lingușindu-și stăpînul maniac, miniștrii Thouvenel și Walewski aprobă; iar Momy, pe care aspectul financiar al afacerii nu-1 lasă indiferent, îi susține. Emigranții s-au ocupat de rest.

Prima greșeală a celor de la Tuileries și, în egală măsură, a refu- giaților: în Mexic nu era nici un partid monarhist] Existau doar o mînă de mari proprietari de pămînt amenințați sau ruinați, un cler privat de privilegii și cîțiva foști favoriți ai împăratului Iturbide[1]. Dar aceștia nu putuseră niciodată constitui un partid. Napoleon al III-lea se gîndise imediat la fratele lui Franz Joseph (nu trebuia oare ca Austria să recapete, după Solferino[2], o situație, influență și chef de politică la vîrf ?). Astfel, Viena avea să pună capăt represiunii care îi înstrăina Italia. Napoleon al III-lea credea, de altfel, că unirea Italiei se va face, mai devreme sau mai târziu, mulțumită lui.

Hidalgo îi făcu prietenului sau Gutierrez un raport referitor la discuțiile sale de la Biarritz și de la Compiegne. Acesta se duse de îndată la ambasada Austriei de la Paris. Fost amabasador la Viena,

[1] Agustin de Iturbide (1783-1824), general al armatei spaniole în Mexic. A obținut recunoașterea independenței Mexicului de către Spania (1821). Proclamat împărat în 1822, este obligat să abdice un an mai tîrziu sub presiunea mișcării

republicane și este executat.

[2] In bătălia de la Solferino (iunie 1859) s-au înfruntat armata franco- piemonteză a lui Napoleon al III-lea și cea austriacă a lui Franz Joseph. Francezii au obținut o victorie zdrobitoare.

căsătorit cu o austriacă, Gutierrez se însărcină să informeze ambasada că lui Napoleon i-ar face plăcere să vadă un arhiduce pe tronul Mexicului. Maximilian, în palatul său de la Miramar, luă aceste propuneri drept oferte ferme, în ciuda avertismentului fratelui său Franz Joseph care, transmițîndu-i veștile, îi recomanda să nu se angajeze la nimic înainte de a avea asigurări din partea celorlalte puteri maritime, mai ales din partea Angliei, interesată și ea de recuperarea datoriilor mexicane.

Lovită și ea de măsurile financiare impuse de Juarez, Spania rupe relațiile cu Mexicul. Franța, la presiunea reprezentantului său la Mexico, contele Saligny, vrea să facă la fel. Cum Madridul hotărîse să trimită o escadră la Vera Cruz, Napoleon al III-lea nu poate decît să urmeze Spania. Dar tot e prea puțin: Saligny propuse o intervenție militară. Palatul Tuileries, nesigur, consultă Londra. Anglia dorește să sprijine Franța și Spania, dar se teme - și se va teme mereu de-acum încolo - să nu irite Statele Unite ale Americii.

Amiralul Jurien de La Graviere este numit prim-comisar francez cu atît mai grabnic cu cît, fără a-și aștepta aliații francezi și englezi, spaniolii debarcă deja la Vera Cruz. Englezii, cuminți, respectă înțelegerea și se mulțumesc să navigheze de-a lungul coastei mexicane. In loc să facă același lucru, din păcate pentru ei, francezii îi imită pe spanioli.

La 17 iulie 1860, Mexicul încetează plata datoriilor externe. O convenție semnată la Londra (31 octombrie 1861) demonstrează că Juarez a încălcat toate angajamentele financiare internaționale. Fiecare își prezintă facturile, împrumuturile contractate, dobînzile datorate, reparațiile cuvenite străinilor pentru daunele civile cauzate. Cum creanța franceză nu era dintre cele mai mari, delegația franceză o umflă cu o notă de cheltuieli si cu creanța

îndoielnică » 1
a unui bancher elvețian, zisă « creanță Jecker », care îi indignează pe ceilalți plenipotențiari (se spune că palatul Tuileries ar fi fost foarte interesat de recuperarea acestei din urmă facturi). Cu șaptezeci și cinci de milioane în bonuri neonorate de Mexic înainte de suspendarea plăților, la care se adăugă dobînzile corespunzătoare, se ajunge la cifre uluitoare: britanicii reclamă optzeci și cinci de milioane de franci; spaniolii, patruzeci de milioane ; iar francezii, zece milioane, cifră pe care ministerul Afacerilor externe o umflă pînă la șaizeci de milioane, plus cele șaptezeci și cinci de milioane

ale creanței Jecker. Tuturor rezidenților francezi din Mexic li se sugerează să pretindă despăgubiri, așa incit aceștia se grăbesc să-și ceară întemnițarea pentru a se putea apoi pretinde lezați. « O sută treizeci și cinci de milioane pentru douăzeci și trei de francezi molestați... era cam scump totuși... » (Emile Ollivier).

Juarez dădu atunci o serie de legi implacabile împotriva invadatorilor și a mexicanilor care colaborau cu ei.

Palatul Tuileries își întări politica de forță, dezavuîndu-i pe Saligny, considerat prea diplomat, și pe amiralul Jurien de La Gra- viere, negociator mediocru care, semnînd cu Juarez convenția zisă *plain la Soledad*[1]*,* îi recunoscuse implicit autoritatea. In ianuarie 1862, două mii șase sute de marinari francezi și patru mii cinci sute de soldați debarcară în Mexic mai întîi sub comanda viceamiralului de La Graviere, apoi a generalului de Lorencez. Cînd comanda fu preluată de generalul Forey, după eșecul de la Puebla, erau deja douăzeci și opt de mii de oameni. Cînd Forey fii retras, cu gradul de mareșal, la instigarea refugiaților mexicani atotputernici la Tuileries, și înlocuit cu generalul Bazaine, acesta din urmă avea la ordinele lui la sfîrșitul anului 1863 patruzeci și opt de mii de oameni, plus optsprezece mii de auxiliari.

In Mexic, revolta partidului monarhist, prevestită de refugiați, nu se produsese. Nota de plată prezentată de Franța ar fi putut ruina orice regim sănătos, darămite o țară

slăbită. Nimic nu-1 putu însă opri pe Maximilian. Văzînd că scrisorile trimise de împărăteasa Eugenie la Miramar sînt din ce în ce mai presante, împăratul Austriei încearcă să-și convingă fratele să fie mai rațional: « Nu te poți pune sub tutela unică a Franței.» Socrul său, regele Belgiei, îi spune aceleași lucruri. Dar în zadar. Maximilian nu vrea să audă nimic, răspunde că are un angajament de onoare față de Napoleon al III-lea. Pentru a-1 convinge să renunțe, regina Victoria îi oferă tronul Greciei. Încăpățînat, Maximilian nu mai visează acum decît să fie împărat, ca Napoleon al III-lea sau Franz Joseph! în ultimele luni ale lui 1861 se duce la Viena ca să organizeze un corp franco- austriac și să negocieze un împrumut la Rothschild. Iată—1 deja intrat pînă în gît în această poveste — s-a amestecat pătimaș în certurile exilărilor, care nu mai știu ce să-i promită. Unii se jură că

[1] A singurătății (în limba spaniolă în text).

va fi purtat în triumf, alții îi garantează că la sosire va avea parte de un plebiscit (englezii răspund că plebiscitul se va datora localităților populate de doi indieni și o maimuță).

Arhiducele stă la îndoială, deși arde de nerăbdare să accepte. Negocierile au durat un an și jumătate. Maximilian punea condiții, unele de ordin politic și internațional, altele de ordin personal sau familial. Plin de importanță, se înfățișează la Paris (Parisul lui Offenbach, care l-a poreclit deja « arhinaivul»), la Londra, la Bruxelles. Regina Amelie, văduva lui Ludovic Filip, îi spune verde în față: « Nefericitule, aceia nu se vor da în lături să te ucidă! »

Intre timp, în Mexic se adunau procesele-verbale de adeziune (șase milioane și jumătate de voturi pentru opt milioane de locuitori). Falsuri nenumărate și trucaje nerușinate, căci numai « Mexicul liber » vota, iar în regiunile eliberate indienii nu aveau drept de vot. La Paris, în ședința din 27 ianuarie 1864 a Corpului Legislativ, Rouher protestă: « Actele de adeziune mexicane nu sînt buletine de vot în sensul sufragiului universal. Ce poate însemna acest sufragiu din moment ce indienii sînt numiți

„ființe fără ra- țiune“ și numai *gente de razon*[1] au drept de vot, adică cei așa-zis înscriși în registrele de stare civilă, care de altfel nici nu există ? »

Franz Joseph nu se opunea din două motive: voia să se supună tradiției austriece, care cerea ca Maximilian să renunțe la toate drepturile sale la coroana Austriei, și dorea să-1 știe cît mai departe pe acest frate pe care nu-1 iubea deloc. Se temea de liberalismul lui, care ar fi putut face mult rău în Ungaria, în Boemia și, mai ales, în Italia. Așa că Mexicul i se părea, din multe puncte de vedere, o soluție providențială.

Iată momentul ales de Maximilian pentru a merge vijelios la pierzanie. Mai e de sperat ca planurile sale să eșueze atunci cînd Franz Joseph îi pune o ultimă condiție cruntă: să renunțe la ridul de arhiduce și la toate bunurile personale, care îi vor reveni Coroanei. La Miramar sosesc nenumărate telegrame furioase de la Napoleon al III-lea, pe care tergiversările acestea îl pun într-o postură ridicolă. împăratul Franz Joseph se deplasează la Trieste pentru a-i smulge fratelui său renunțarea la toate drepturile în Austria, în timp ce delegațiile mexicane, agitînd o mulțime de false voturi în favoarea lui, continuă să-1 asedieze.

[1] Ființele raționale (în limba spaniolă în text).

Lui Maximilian, tras în toate părțile, îi vine să lase totul baltă și s-o ia la goană. I se năzare chiar să se îmbarce fără să mai consulte Viena și, odată ajuns în larg, să se proclame împărat al Mexicului. Dar asta ar fi însemnat să rupă definitiv relațiile cu familia și să renunțe astfel la contingentul austriac care i se promisese.

Napoleon al III-lea îi trimite un emisar după altul. Charlotte, fidelă, nu-și pierde însă capul și cere garanții: «Ii facem o favoare lui Napoleon al III-lea ducîndu-ne în Mexic ! » Rezistă cu dîrze- nie, în ciuda nerăbdării de a se vedea împărăteasă : « Fără a încerca măcar să salveze aparențele, fără pic de rușine, toți îl deposedează pe Maximilian de drepturile sale — nu doar de cele dinastice, ci și de cele personale —, de prestigiul său și de viitoarea sa avere. Ii

pun cuțitul la beregată și îi declară deja moartea civilă. »

Dar, vai!, această rezistență e pur formală. Cînd arhiducele va ceda, abandonîndu-și toate drepturile austriece, bucuria Charlotte! va fi imensă. Maximilian, în schimb, se îmbufnează. Nici nu semnase bine și păru că-și dă brusc seama de greșeala comisă. Va sta trei zile închis într-unul din pavilioanele parcului de la Miramar, împreună cu medicul lui, și nu va primi pe nimeni, pretinzînd că e bolnav. După ce-și făcu din nou apariția la masă, cînd i se aduse o telegramă de la Napoleon al III-lea, exclamă: «Nu vreau să mi se vorbească despre Mexic acum!» Trieste și Veneția trimit delegații pentru a-1 felicita, dar el refuză să le primească. Acest veleitar nu acceptase coroana Mexicului decît pentru a satisface ambițiile Charlotte! - sau cel puțin așa i se părea.

Cu toate acestea, o face deja pe suveranul, numind ambasadori în marile capitale și un locotenent-general al imperiului, cerînd două mii de voluntari din Belgia și Austria, ratificînd un împrumut contractat la Londra. Cu excepția Congresului american, care refuză să recunoască prin vot noul imperiu, totul merge bine — se gîndește el. Or, chiar aceasta e problema. In 1847, în momentul anexării Texasului, generalul american Scott le spusese mexicanilor: « Se vor găsi printre voi unii care să formeze un partid monarhist; dacă acesta va lua ființă, voi avea eu grijă să-1 distrug. » (Europei îi va trebui un secol ca să înțeleagă anticolonialismul american.)

Primiți triumfal la Roma de trupe papale și franceze și la palatul Marscotti de către Gutierrez — Vaticanul exultă la gîndul că va pune din nou mîna pe Mexic |-, Maximilian și Charlotte se

îmbarcă, la Civita Vecchia, pe fregata *Novara*; un alt tablou al lui Cesare dell'Acqua, de la Miramar, îi înfățișează părăsind pentru totdeauna Europa și propriul lor trecut. Maximilian își vede în sfîrșit visul împlinit: domnește. Dar îl lasă nervii: pe vapor se închide plîngînd în cabina lui. Charlotte, care îl însoțește, e fericită. « Maximilian are în

sfîrșit o ocupație », spune ea simplu.

De la Civita Vecchia, fregata *Novara* trece prin Gibraltar, ajunge în Martinica, apoi în Jamaica. La 25 mai 1864, suveranii debarcă la Veracruz.

Aici lucrurile par să se complice. Maximilian își ia adio de la fregata care l-a adus, aceeași care, trei ani mai târziu, avea să-i aducă sicriul înapoi în Europa... Un vînt turbat doborîse arcurile de triumf. Pe străzile pustii nu se aude decît bocănitul cailor din escorta formată din husari francezi și lăncieri mexicani. într-un climat de o incredibilă insecuritate au loc o serie de baluri tragicomice, banchete întrerupte de atentate, recepții întretăiate de focuri de armă. Maximilian e zdrobit de contactul cu viitorul său imperiu : «Judecătorii sînt coruptibili, spune el, iar ofițerii, lipsiți de onoare. » Va domni oare Maximilian cu adevărat sau va adăuga doar o Constituție la cele precedente, un minister la cele cincizeci și cinci de guverne care s-au succedat din 1851 încoace, o lovitură de stat la cele două sute cincizeci care au marcat secolul al XIX-lea mexican ?

Calea ferată ce urca pe podișul mexican se oprea la acea vreme la Loma Alta. Apoi se mergea cu diligența. Cele optzeci și cinci de persoane din suită și cele cinci sute de cufere se îngrămădesc în trăsuri - escorta e compusă din prefecți, funcționari, șambelani în uniforme brodate cu aur și indieni pe jumătate goi. Se urcă pe Cumbres sub o tipică ploaie tropicală. Maximilian intră în Mexico la 12 iunie, însoțit de doamne înfășurate în mantile, cu două sute de trăsuri și cinci sute de cavaleri în frac negru și mănuși albe, în stilul vechii Spânii, în timp ce indigeni zgomotoși agită frunze de palmier.

La Mexico, suveranii sînt întîmpinați de Bazaine și găzduiri în palatul Chapultepec. Maximilian nu primește decît două milioane de franci aur pe lună — împrumuturile sale europene servesc la amortizarea creanței franceze, care are prioritate. în curînd, vistieria se golește. împăratul, căruia i se reduc veniturile lunare (în timp ce Bazaine trăiește pe picior mare, ca un general în misiune),

este obligat să viziteze fără fast puținele provincii nedisidente ale imperiului.

La Paris, de la începutul expediției, s-au obținut cu mare greutate creditele necesare de la Corpul Legislativ. Pe măsură ce corpul expediționar se transforma, încetul cu încetul, într-o armată, înverșunarea opoziției creștea. «Juarez cere timp pentru a putea plăti. Nu mergeți deci în Mexic ca niște creditori, ci ca niște invadatori! » spunea Jules Favre la tribună. De la Guemesey[1], Victor Hugo protesta și el: « Mexicani, nu Franța este în război împotriva voastră, ci Imperiul. Și noi sîntem contra Imperiului; voi, în patria voastră, iar eu, în exil. Bateți-vă, luptați, fiți bravi, rezistați!» Juarez se retrăsese în nord, la San Luis Potosi. « Cucerirea Moscovei l-a făcut oare pe Napoleon stăpîn pe Rusia ? » întreba el. Rezistența mexicană era iritată la culme de Franța, cum erau odinioară *guerilleros.*

De-abia debarcă Maximilian, că la Tuileries partida era deja considerată pierdută. Eugenie nu mai vrea să audă de Mexic. După ce o răsfațase pe Charlotte doi ani la rînd, acum e pe punctul de a o renega. Această schimbare de atitudine se datorează faptului că Războiul de Secesiune nu s-a desfășurat așa cum spera Napoleon al III-lea: victoria statelor din sud pare din ce în ce mai improbabilă, pe cînd cea a statelor din nord se apropie, iar acestea nu e exclus să declare acum război Franței.

Maximilian era totuși încrezător: își imagina că Mexicul e un fel de Lombardie și că mexicanii sînt niște milanezi pe care-i va putea seduce cu puțină amabilitate și un pic de liberalism. Dar, vai!, conservatorii erau înțeleși cu Biserica, iar Biserica cerea imperios să i se restituie bunurile confiscate și să i se redea privilegiile, în- groșîndu-și vocea atunci cînd sosi de la Roma noul nunțiu papal, monseniorul Meglia, un personaj de o intransigență feroce.

Pentru a nu irita clerul, Maximilian căută să ajungă la un compromis : reviziuirea vînzărilor de bunuri ecleziastice, bunurile vîn- dute fără fraudă urmînd să le rămînă cumpărătorilor. Nunțiul refuză. Nereușind decît să-i nemulțumeacsă pe toți cei interesați, Maximilian ofta: «In primele șase luni, toată lumea te găsește încîntă-

[1] După lovitura de stat eșuată, din 2 decembrie 1851, împotriva lui Napoleon al III-lea, Victor Hugo, republican

convins, se exilează la Guer- nesey, de unde va continua să scrie satire împotriva împăratului.

tor, dar cum te atingi de ceva, toți te blestemă. Aici domnește haosul, care nu se vrea detronat! »

Culmea imprudenței, nefericitul suveran încercă o politică de stânga, interesîndu-se de viața indienilor și încercând să le îmbunătățească soarta. Charlotte era cea care îl mîna pe această cale. « Nu mișcă pentru că sînt abrutizați, dar întărîtați-i, puneți-i față în față cu albii, și nenorocirea se va abate asupra Mexicului!» strigară conservatorii, indignați. « Eu sînt liberal, spunea Maximilian, dar asta e nimic față de împărăteasă, care e roșie » *(Amintirile* generalului du Martray). Visul lui Maximilian ar fi fost să și-1 alăture pe Juarez, dacă acesta ar fi acceptat.

Comandanții armatei franceze sînt la fel de dezamăgiți ca și conservatorii mexicani: « Aș prefera să mai iau o dată cu asalt Puebla decît să fiu mediatorul unor oameni care nu vor nici o mediere », declarase generalul Forey, destituit, îmbarcîndu-se pentru Europa. Succesorul lui, generalul Bazaine, trimitea la Tuileries rapoarte optimiste în care nici el nu credea și care erau mai apoi contrazise de toată corespondența privată a ofițerilor statului major, inclusiv de cea a tânărului Gallifet[1].

Napoleon al III-lea simțea din ce în ce mai clar nevoia de a se distinge de politica lui Maximilian. Uita că tocmai el îl azvîrlise pe nefericitul arhiduce în viesparul din Mexic și că îi scrisese acestuia, cu doar un an în urmă, la 28 martie 1864: «Pentru tratatul pe care l-am încheiat și care ne angajează pe amîndoi, pentru asigurările date Mexicului, pentru cuvîntul de onoare dat celor ce au subscris împrumutului, Alteța Voastră Imperială și-a luat angajamente la care acum nu mai poate renunța. Ce ar crede Alteța Voastră despre mine dacă i-aș spune că nu pot respecta condițiile la care m-am angajat ? » Și totuși, în 1865, chiar asta începea să facă. Invi- tîndu-1 la un dineu pe Emest al II-lea, duce de Saxa-Coburg-Gotha, fratele prințului consort[2], Napoleon al III-lea îl trăsese deoparte

după masă, în intrândul unei ferestre. Vorbindu-i despre Mexic, îi declarase cu o încîntătoare inconștiență: «E o afacere foarte proastă... »

[2] Gaston Auguste, marchiz de Gallifet (1830-1909), general francez. S-a distins la Sedan în 1870. Mai târziu a reprimat sîngeros Comuna din Paris, între 1899 și 1900 a fost ministru de Război.

[3] Alfred de Saxa-Coburg-Gotha, soțul reginei Victoria.

(O spuse de cîteva ori). « Eu, în locul lui Maximilian, n-aș fi acceptat » *(Memoriile* contelui Reiset). Napoleon al III-lea îi vorbise cam în aceiași termeni și generalului Barrail: « Maximilian ? E problema *lui* acum să se impună.» Iar de aici pînă la a-i tăia fondurile și a repatria corpul expediționar francez — care, din 1862, își mărise efectivele la patruzeci de mii de oameni, plus optsprezece mii de cadre auxiliare — nu mai era decît un pas. Sfîrșitul îngrozitorului, sîngerosului Război de Secesiune (1 aprilie 1865) precipită lucrurile și le permise Statelor Unite să-și recapete libertatea de manevră.

Juarez învinge la Chihuahua. Maximilian este în relații proaste cu Bazaine, căruia îi reproșează cheltuielile exorbitante. Napoleon al III-lea se propune Statelor Unite ca mediator. Bineînțeles, oferta este refuzată.

In iama anului 1865 are loc înfringerea definitivă a statelor din sud, care înseamnă victoria celor o sută douăzeci de mii de oameni ai generalului Grant asupra celor cincizeci de mii aflați sub comanda generalului Lee. Toate speranțele lui Napoleon al III-lea legate de victoria sudiștilor se prăbușesc. Refugiații mexicani, atât de înflăcărați la început, au rămas, prudenți, în Europa. Și ei îi prezintă lui Maximilian nota de plată — cer imense indemnizații, iritînd întregul Mexic. Pentru a-și consolida poziția, Maximilian își intensifică demersurile la Washington, în speranța că va fi, în cele din urmă, recunoscut. Statele Unite însă, care îi consideră pe trimișii lui agenți revoluționari, nici nu se obosesc să-i răspundă. Toată presă americană îl tratează pe Maximilian ca pe un aventurier fără mandat. Are loc un miting uriaș la New York

și ia ființă un «Club al patrioților mexicani». De acum încolo Statele Unite îl consideră pe Juarez autoritatea suverană și, prin urmare, numesc un ambasador pe lîngă el. « Puterile maritime ale Europei, transmite la Viena ambasadorul Austriei la Washington, vor trebui, într-un viitor foarte apropiat, să țină cont de acest popor atît de mîndru și de susceptibil, cel al Statelor Unite. »

în primăvara lui 1866, generalul Lee este învins definitiv, iar nordul victorios este gata să intervină în Mexic, mai ales că la Washington se zvonește că Maximilian intenționează să-i cedeze regiunea Sonora — adică tot nordul Mexicului — lui Napoleon al III-lea. Statele Unite nu au devenit încă marea națiune curtenitoare, șlefuită de uzanțele diplomatice, pe care Franța a

avut-o ca aliată din 1916 încoace. în 1866 cow-boy-ul stă cu revolverul pe masă. La cea mai mică sfidare din partea lui Napoleon al III-lea, ar fi izbucnit războiul. Viena adoptă aceeași atitudine moderată. Austria se pregătise să-i trimită în ajutor lui Maximilian un corp de voluntari recrutați special. Statele Unite consideră pe loc chestiunea un *casus belli,* iar ambasadorul lor la Viena amenință că rupe relațiile diplomatice. Lui Napoleon al III-lea îi datorăm deci apusul vechii Europe.

Acesta încearcă din nou să negocieze: se oferă să-și retragă trupele din Mexic dacă Statele Unite acceptă să—1 recunoască pe Maximilian, dar oferta îi este refuzată cu grosolănie. Motivul este acela că înfiîngerea și capitularea statelor din sud au lăsat liberi cincizeci de mii de nordiști, care se regrupează de îndată la frontiera mexicană.

Nimic nu mai poate sta în calea nesățioasei pofte nord-ame- ricane, care crește neîncetat din 1847 : e cumpărată Alaska, se cucerește California, sînt exterminati indienii din Vestul sălbatic, are loc expediția Keamy la Santa Fe etc.

Bazaine tocmai fusese numit mareșal ca recompensă pentru faptele sale vitejești. Ne putem desigur, întreba, care fapte, căci gherila rezistenței mexicane, coborînd din nord, a ajuns deja la Mexico. Temîndu-se, pe bună dreptate, de

intrarea yankeilor în acest teatru de operațiuni, Bazaine nu se mai gîndea decît cum să întărească apărarea în nordul Mexicului. (Acest personaj viclean, servil și josnic contrastează jalnic cu generalii din *Război și pace.)* După ce s-au menajat atîta timp, el și Maximilian încep să se deteste reciproc. Bazaine intervenea împotriva luptătorilor de gherilă cu coloane mobile, înghițind banii unui tezaur pe care Maximilian se străduia în van să-1 alimenteze. Mareșalul, care simțea deja că partida era pierdută, nu se mai gîndea decît cum să iasă din povestea asta, cum să-i repatrieze pe unii din membrii corpului expediționar francez (cinci mii pentru început) și să lase toate grijile în seama voluntarilor austro-belgieni.

Trimiși de la Tuileries soseau unul după altul la Mexico - consilieri de stat, generali ambițioși, inspectori de Finanțe,«medici consultanți la căpătâiul unui muribund» —, ca niște dovezi vii ale conștiinței frămîntate a lui Napoleon al III-lea. După împărăteasa Maria-Luiza, acum împăratul Maximilian! Hotărît lucru, spunea

la Paris opoziția republicană, familia lui Napoleon nu le poartă noroc Habsburgilor!

Acestui Bazaine «mediocru și calculat» nu i se opunea decît Charlotte, fire elevată, tenace și mîndră, dar secondată în chip nefericit de un soț nehotărît, trecînd ușor de la mînie la bosumflate și prostrație. Acest monarh slab îl felicita călduros pe Bazaine pentru înaintarea sa la rangul de mareșal, pe cînd acesta îl submina. Charlotte contribuia și ea la subminare, lucru dovedit de corespondența sa susținută cu împărăteasa Eugenie, care își dădea toată silința să-1 apere pe mareșal. Pentru a spori și mai mult confuzia, contingentul austro-belgian îi detesta pe francez^

După ce și-i pusese în cap pe conservatori - fără să fi dat măcar satisfacție liberalilor, care nu erau în termeni buni cu Tuileries, iar cu Bazaine se înțelegeau și mai puțin —, Maximilian nu mai avea decît un sprijin pe lume : pe Charlottq/Disperarea, slăbiciunea, nevoia de a distruge tot ce-i mai rămăsese din fericirea de altădată l-au făcut să aleagă tocmai acest moment pentru a o îndepărta pe nobila

femeie sau, mai degrabă, pentru a o nenoroci. Lipsa lui de interes era remarcată de toți: părăsea din ce în ce mai des capitala, retrăgîndu-se în împrejurimile Mexico-ului, la Cuernavaca; bea prea mult vin și prea multă șampanie; își neglija cu totul ținuta, punîndu-și o redingotă peste cămașă și stînd toată ziua în papuci de casă brodați. Apropiații lui susțin că o înșela pe Charlotte cu o indiancă, soția unuia din grădinarii săi (vezi Blasio — *Colonelul Blan- chot).* In scurt timp, află și Charlotte. Cum era foarte singură (doamnele sale de onoare austriece, contesele Zichy și Kollonitz, se în-torseseră la Viena) și amărîtă că nu avea copii, suferi enorm de pe urma acestui crunt afront. Maximilian, pe deasupra, îi răni și amorul propriu. închis în cabinetul său de lucru, o vedea rar pe Charlotte, avea pretenția să-i fie anunțată, îi ascundea bizareriile politice pe care continua să le comită în taină (de exemplu, îi ridicase la rang de prinți pe urmașii lui Iturbide). în lipsa acestui soț, căruia concubina indiancă tocmai îi dăruise un copil, eroica Charlotte, trezită din visul său de mărire, nenorocită de moartea multiubitului său tată, regele Belgiei, reușea totuși să facă față la toate, inspecta provinciile îndepărtate, înfrunta holera, febrele tropicale, gherilele, arătîndu-se lucidă ca un om de stat. în zadar. Se irosea luptînd împotriva unei țări îngrozitoare și împotriva unei opinii publice franceze tot mai ostile.

Maximilian se află într-o dilemă cumplită: Mexicul e ruinat de armata franceză, dar fără ea nu poate menține pacea. Trebuie să pretindă că nu bagă de seamă jocul dublu al lui Bazaine, optimist pe față, dar teribil de defetist în secret. In toate scrisorile pe care le trimite la Paris, mareșalul recomandă evacuarea. Dă de înte- Ies că, dacă el ar pleca, Maximilian ar mai dispune încă de peste patruzeci de mii de oameni. în realitate, nu i-ar mai rămîne decît șase mii de austrieci și o mie de voluntari belgieni, căci « restul trupelor auxiliare și cele mexicane nu au nici o valoare și, oricum, nu sînt plătite».

Bazaine începe să-și retragă trupele care apărau nordul Mexicului de un an. Imediat, indienii dezertori, luptătorii din gherila lui Juarez și aventurierii nord-americani

înaintează pe urmele sale. Mareșalul joacă de-acum pe față, sigur că palatul Tuileries îl va susține. « Bazaine, marele apărător al Mexicului, mă ruinează », geme Maximilian. La risipa militară se adaugă jafurile civile. « Un singur lucru este bine organizat în Mexic, repetă el: hoția. » Capitaliștii francezi, care-și văd economiile ducîndu-se pe apa sîmbetei, încep să protesteze. Continuînd să-1 menajeze pe Bazaine, care tocmai s-a căsătorit cu o mexicană, și oferindu-i cel mai frumos palat din Mexico (pe care Juarez îl va naționaliza), Maximilian înștiințează Parisul că mareșalul împinge efectiv țara spre dezastru. « Politica merge bine, dar războiul înghite tot.» Iar de aici pînă la a crede că trebuie să renunțe la corpul expediționar nu mai e decît un pas, pe care nefericitul nu va întârzia să-1 facă. La rîndul său, Bazaine îl denunță pe Maximilian ; corespondența sa cu Napoleon al III-lea poate fi rezumată astfel: « Eu, ca soldat, sînt perfect; sînt imperfect doar în măsura în care depind de alții. »

Nemaiavînd în fața lui decît un adversar care-i scapă printre degete, Bazaine devine tot mai nervos și anunță represalii: oricare partizan juarist prins cu arma în mînă va fi împușcat fără judecată. Mai mult, Bazaine îl obligă pe Maximilian să semneze faimosul decret din 3 octombrie 1865, prin care se instituiau Curți Marțiale: simplul fapt de a aparține unei rețele a rezistenței sau de a fi simpatizant era destul pentru a te trezi condamnat la moarte, iar pedeapsa era executabilă în douăzeci și patru de ore.

Exasperat, Maximilian îi scrie atunci lui Napoleon al III-lea: « Maiestatea Voastră crede că este forțat de o împrejurare neașteptată să nu mai poată respecta tratatele pe care le-a semnat cu mine în

urmă cu doi ani... Vă propun deci să vă retrageți trupele imediat.» Să fi vrut să se așeze el însuși în fața plutonului de execuție, împăratul Mexicului n-ar fi putut proceda mai bine. Această celebră propunere din 18 februarie 1865 îl scoase basma curată pe Napoleon al III-lea. Repatrierea tuturor trupelor franceze - atât de dorită de Bazaine în secret - nu mai e decît o chestiune de zile : în aprilie 1866 evacuarea e anunțată oficial.

Maximilian își imaginează că totul se va aranja de la sine după plecarea francezilor: că nimeni nu-1 va mai urî, că Mexicul se va îmbogăți, că Statele Unite se vor potoli și-1 vor calma și pe Juarez. Sărmanul suveran își pierde busola, amestecă toate borcanele: cînd vrea să se afirme prin forță, cînd să abdice. Ieri îi făcea prinți pe ai lui Iturbide, azi, descoperind o descendentă a lui Montezuma, o numește doamnă de onoare - astfel, toate doamnele de nobilă origine spaniolă de la Palat se întorc împotriva Charlottei. Cînd blestemă Statele Unite, cînd le cere ajutorul, uitând că America de Nord nu-1 numește decît « așa-zisul împărat». Se adresează generalului Johnson, care nici nu catadicsește să-i răspundă. La Paris, ambasadorul american Bigelow declară public că « francezii se află în Mexic împotriva voinței poporului american».

Napoleon al III-lea îi scrie, ipocrit, lui Bazaine: « Circumstanțe mai presus de voința mea (a se citi: Statele Unite) mă obligă să părăsesc Mexicul... dar nu vreau să fac acest lucru decît dacă îi putem lăsa împăratului Maximilian posibilitatea de a se apăra cu forțe proprii și cu ajutorul Legiunii străine... »

Maximilian, după ce-și dorise din tot sufletul să plece francezii, începe să-și dea seama că astfel își sapă groapa. Napoleon al III-lea se angajase să-i lase la dispoziție corpul expediționar pînă la înfrângerea rezistenței. Dar zadarnic îi reamintește acum acest angajament.

Charlotte se hotărăște brusc să se îmbarce. Va pleca singură la Paris. I se va adresa împăratului, va vorbi întregii Europe. încordarea ei, spaima dinaintea naufragiului iminent sînt lesne de înțeles. Ultimul act a fost deja scris: nu mai rămîne decît să-1 trăiască. De unde să ia însă banii necesari pentru călătorie ? Vistieria e goală. Se găsesc în fine șaizeci de mii de piaștri în buget, alocați pentru inundațiile din Mexico ! La 13 iulie 1866, Charlotte se îmbarcă la Veracruz pe pachebotul *împărăteasa Eugenia.*

Cît durează călătoria, nu iese din cabină. (Se zvonește

că s-ar teme de otrăvurile mexicane ori de vreun blestem.) Și-a făcut planul: nu va merge nici la Viena, nici la Bruxelles, « pentru a nu pune pe nimeni într-o situație delicată», nu va merge nici la mormîntul scumpului ei tată, ci se va duce direct la Tuileries, pentru a le cere socoteală adevăraților responsabili. In vara lui 1866, la Tuileries se vorbește în termenii în care se exprima opoziția cu doi ani în urmă: « grandioasa idee » despre care vorbise naivul de Lamartine, « măreața idee a acestei domnii» nu mai este decît o « gigantică aiureală ».

« Nu se poate ca Napoleon să ne părăsească de tot.» Acestea fuseseră ultimele cuvinte ale Charlottei înainte de a pleca din Mexic și tot acestea vor fi primele cuvinte pe care i le va spune împăratului francezilor. Tragedia este cu atît mai dureroasă cu cît Charlotte și Maximilian nu sînt nebuni. Maximilian are doar un caracter impulsiv; cît despre Charlotte, fusese întotdeauna sigură pe ea pînă la această călătorie în Europa. Inima ei, la 26 de ani, e bravă, curajul ei a fost deja pus la încercare. Charlotte rămîne piatra de temelie a acestei căsnicii. în toată aventura asta plină de prefacuți, de orgolioși, ofensați și nemulțumiți, sărmanul cuplu imperial pare absolut normal — nebunii sînt la Tuileries.

La 14 august 1866, *împărăteasa Eugenia* sosește la Nantes. Nu o așteaptă nimeni pe împărăteasa Mexicului. Oficialii se scuză, pre- texdnd că au ratat sosirea vaporului. La Paris, reprezentanții palatului Tuileries pretind că ar fi alergat cu toții la gara Orleans, în vreme ce Charlotte sosea la gara Montparnasse. Se aștepta să fie condusă la Tuileries, dar i se rezervase un apartament la Grand Hotel. Acolo o va primi pe împărăteasa francezilor. Eugenie sosește singură — Napoleon al III-lea a rămas la Vichy, nu că n-ar fi vrut s-o vadă pe Charlotte, dar este bolnav și cere îngăduința să-și amîne vizita cu cîteva zile. Charlotte primește de la el o telegramă care cu greu poate trece drept politicoasă: «Dacă, așa cum îmi imaginez, Maiestatea Voastră va merge întîi în Belgia...» Exasperată, Charlotte amenință:

—Am de gînd să—1 văd pe împărat. Dacă nu mă primește, voi da buzna!

Și, ca și cum n-ar fi primit deja destule vești proaste, sosind la Paris, Charlotte află că Prusia i-a declarat război Austriei.

Neliniștită, pleacă la Saint-Cloud. în întrevederea cu Napoleon al III-lea, rămasă în anale, ea începe prin a-1 apostrofa acuzator: « Sire, am venit să discutăm o chestuine care vă privește... » Tot ce urmează e impregnat de o patimă și de o ardoare magnifice. Călătoarea pledează pentru pierduta cauză a lui Maximilian. Face un elocvent rechizitoriu la adresa Franței si a lui Bazaine, acuză mîr-șăvia și incapacitatea mareșalului, slăbiciunea de care dă dovadă Europa în fața Statelor Unite. îi amintește lui Napoleon al III-lea scrisorile lui din martie 1864: «Veți avea întotdeauna sprijinul meu », sau : « Ce-ați crede despre mine dacă v-aș spune că nu pot respecta condițiile la care m-am angajat... » Cu cîtă patimă, cu ce curaj și cîtă noblețe sufletească îl apără Charlotte pe Maximilian! Pleacă tremurind din biroul imperial, refuză *lunch-ul* ce i se oferă, cheamă de îndată trăsura. Vizitiii deshămaseră caii, crezînd că împărăteasa avea să rămînă la dejun. Ea le ordonă să înhame caii; așteptând, nu ia loc, ci umblă de colo-colo prin saloane. I se oferă un pahar de oranjadă. îi dă prin minte că băutura ar putea fi otrăvită și o refuză, îngrozită. Nu vrea să accepte nimic de la acest Napoleon al III-lea de la care n-a obținut nimic, care a fost rece, inflexibil. Armata franceză va părăsi Mexicul în 1867 — Maximilian ar face bine să se apere singur, Franța nu mai poate face nimic pentru el.

Toată povestea acestei incredibile aventuri mexicane e bine prinsă într-o frază de Emile ODivier: « Napoleon al III-lea își dădea toată silința să tulbure cît mai multe lucruri, pentru a le putea apoi arbitra, ca dinaintea unui Congres de la Viena.» Dar, între patru ochi cu o femeie furibundă, Napoleon al III-lea nu era prea convingător.

— Vom abdica! uriașe Charlotte.

— Abdicați..., îi răspunsese flegmatic împăratul Franței.

într-o scrisoare din 14 august, Merimee rezumă întreaga situație, în stilul său ironic, exact, ponderat: «Avem plăcerea de a o vedea din cînd în cînd pe împărăteasa Mexicului. E o femeie de ispravă, care seamănă ca două picături de apă cu Ludovic Filip. Se spune că Maiestatea Sa ar fi venit să ceară bani și soldați; eu cred că i se vor da doar petreceri, de care nu prea pare să-i pese.»

La 22 august, Charlotte îi scrie lui Maximilian: « Mîine plec la Miramar... Asta înseamnă că n-am obținut nimic. » Apoi, tonul

scrisorii se schimbă brusc, își face loc mania persecuției, iar nebunia stă la pîndă: « Napoleon vrea să facă un rău pe care îl plănuiește de mult, căci el reprezintă principiul Răului în această lume.» Urmează o frază de neînțeles: « O consecință importantă a prezenței mele aici e dezvăluirea vinului (?). »

In drum spre Miramar, Charlotte se oprește la Como, la arhiducele Renier, care e surprins să o vadă atît de răvășită. Scrisorile pe care i le trimite lui Maximilian de la Miramar în septembrie sînt din ce în ce mai confuze - neîncrederea, nerăbdarea, violența («Să renunțăm la concursul Franței!»). Disperarea se amestecă cu amintiri din trecut, momente din luna lor de miere, trăite în acel castel, și cu speranțelor lor atît de recente. Sfîșietoarea corespondență între Miramar și Mexic are o măreție tragică, un timbru extraordinar: « Austria nu mai este; devine un imperiu maghiar... » Iremediabilul declin al Europei se reflectă în scrisorile ei ca într-o oglindă vrăjită: «In America sîntem atît de plini de ti-nerețe si de viitor, încît nu mai avem nevoie decît de civilizație si de oameni... Dimpotrivă, în Europa, totul pare un joc de copii. Nu-ți dai seama de micimea și de slăbiciunea Europei decît după ce ai fost în America. »

In ajunul declanșării nebuniei, în acest Miramar în care crezuse că găsise fericirea, Charlotte va fi mai curajoasă și mai demnă ca niciodată. Soțului său, care încercase cîndva, ca tînăr amiral, să reorganizeze o marină decăzută, îi trimite peste ocean aceste cuvinte: « La Trieste, toată lumea rămîne uimită în fața celor două opere ale prințului absent: bătălia de la Lissa și castelul Miramar... Astăzi va trece prin fața castelului Miramar escadra victorioasă, în frunte cu amiralul, la bordul *Arhiducelui Ferdinand Maximilian.* Este ultimul salut al marinei, care a salvat coasta [dalmată] care ți-era atît de dragă... Onoarea Casei de Austria a traversat Atlanticul; a dispărut odată cu soarele, ca să renască acolo...

Carol Quintul a deschis calea, iar tu ai urmat-o, să nu-ți pară rău.»

Oare scrisorile acestea, care ajung la Mexico aproape concomitent cu prima criză de demență a Charlottei, au reușit să-1 îmbărbăteze pe monarhul solitar? Ultima scrisoare, plină de încredere în viitor, îi aparține și ea unei stranii vizionare: « Trebuie introdusă o monarhie după metoda modernă. Republica este o mamă vitregă, ca și protestantismul... Vei avea cel mai frumos imperiu

din lume... în Europa, convulsiile vor continua încă multi ani... Austria își va pierde toate statele. Tu nu vei putea conduce nici una din operațiunile acestea de unire care, la urma urmei, sînt spre binele poporului.»

Ciudată și îndepărtată înțelegere într-un cuplu pe care-1 despart mări și țări! Maximilian o înșală pe Charlotte, dar o admiră. De departe simte mai bine valoarea celei de care își dă seama deodată că e despărțit, înțelepciunea ei, inteligența, sufletul ei mare, ce se arată în scrisorile care încep întotdeauna cu «Preaiubitul meu...» înțelege în sfârșit toată dragostea pe care i-o poartă soția sa.

A sosit vremea ca Charlotte să se ducă la Roma. Papa e ultimul ei atu: dacă acceptă un concordat cu Mexicul, Maximilian mai poate fi salvat. Cînd francezii vor pleca, va trebui realizată cu orice preț unitatea națională, iar oamenii Bisericii vor trebui să-i lase în pace pe liberali. Or, dreapta mexicană nu ascultă decît de Papa - problema nu poate fi deci rezolvată decît la Roma. La 25 septembrie, Sfîntul Părinte o primește pe Charlotte cu cele mai mari onoruri : s-au adunat toți cardinalii, garda de onoare călare, corpul diplomatic, șambelani, gărzile elvețiene... Această primă vizită durează mai bine de o oră. Charlotte îngenunchează în fața sutanei de lînă albă, dar Sfîntul Părinte se grăbește să o ridice. Pe 28, Papa îi întoarce Charlottei vizita la Albergho di Roma. Conform protocolului, conversația ar fi trebuit să se încheie aici. Dar nebunia nu ține seama de protocol. Pe 30 septembrie, la opt dimineața, cînd Pius al IX-lea tocmai își ia micul dejun, îi este anunțată deodată

împărăteasa Mexicului. Charlotte, în fraze dezlînate, își spune din nou păsul, apoi, văzînd cum Papa își înmoaie un biscuit în cana cu ciocolată, împărăteasa își bagă degetele în cană:

— Mor de foame ! spune ea. Nu pot să mănînc nimic ! Totul e otrăvit! Oamenii mei au fost cumpărați cu toții de Napoleon al III-lea, care vrea să mă omoare !

Cardinalul Antonelli o convinge cu blîndețe pe biata femeie cu mințile rătăcite să se întoarcă la hotel. Dar ea nu se simte în siguranță decît în preajma Sântului Părinte. Ziua se apropie de sfîrșit. Charlotte vrea să înnopteze la Vatican. Nu e nimic de făcut; li se pregătește patul ei și doamnei sale de onoare, în bibliotecă (va fi singura dată, de la Lucretia Borgia încoace, cînd niște femei își vor petrece noaptea la Vatican). Toată noaptea, Charlotte scoate țipete

sfîșietoare: cere ca Papa însuși să-i pregătească masa, refuzînd să mănînce altminteri. Dusă în sfîrșit la hotel, oprește escorta, coboară din trăsură în Piazza della Pilotta și aleargă însetată să bea apă din fînrina publică - se va duce acolo în fiecare zi cît va sta la Roma și își va umple ea însăși carafa. Nu mai doarme, de teamă să nu fie sugrumată în somn. înainte de a mînca, îi dă unei pisici să guste din mîncare în fața ei. Aceste scene shakespeariene se repetă, în plină Italie a lui Garibaldi, pînă la începutul lui octombrie. în biblioteca Vaticanului, în noaptea petrecută acolo, Charlotte își făcuse testamentul, căci se temea că va fi ucisă atunci cînd avea să se întoarcă la hotel. Vrea să fie înmormîntată alături de Sfîntul Petru, în bazilică; îi lasă totul lui Maximilian, căruia îi scrie și o mișcătoare scrisoare de adio. Nu vrea să i se facă autopsie și nici să fie expusă în coșciug.

Se încuie în apartamentul său, ne povestește Blasio *(Maximiliano intima).* Numai servitoarea are voie să intre. Doamnele de onoare sînt ținute la ușă - Charlotte e convinsă că Napoleon al III-lea le-a plătit s-o otrăvească... «Ieșiți, doamnă Kuhacevici! Nu vreau să mai aud de numele dumneavoastră! Să nu mai vină nici doctorul Bouslaveck,

dacă nu vrea să fie închis! Mîncare de la hotel — niciodată ! Totul este otrăvit! Vreau pui vii, să-i gătească Matilda aici, pe sobă! Dorințele mele sînt ordine… Blasio, așezați-vă aici și scrieți: „Dat fiind că domnul conte del Valle de Orizaba, marele nostru șambelan, a participat la un complot… îi ridicăm prin prezentele documente toate ridurile, însărcinările și onorurile…“ »

îmbrăcată și coafată cu multă grijă, Charlotte, neschimbată, cu frumosul ei chip sever și părul întunecat, umblă în lungul și-n latul camerei dictând, în timp ce găinile, legate de picioarele marelui pat aurit cu baldachin de mătase, dau din aripi ori de cîte ori împărăteasa le atinge în treacăt cu faldurile crinolinei. « Era trasă la chip, scrie Blasio, slăbise, pomeții, proeminenți erau roșii, pupilele dilatate aveau o strălucire extraordinară, iar cînd privirea nu i se fixa aprig pe ceva, ochii îi rătăceau, nesiguri, stinși… »

— Ofițerul pontifical, comandant al escortei imperiale, așteaptă jos, la ordinele Maiestății Voastre…

— Foarte bine. Să meargă în piață și să-mi cumpere castane coapte! Văd de aici vînzătorul de castane… N-o să știe că sânt pentru mine… Nu se poate pune otravă în castane...

Cînd i se aduc castanele, Charlotte le mănîncă cu lăcomie.

Maximilian tocmai se pregătește să plece din Mexico și supraveghează mutarea lucrurilor din palat, cînd primește de la Miramar primele vești despre demența Charlottei. Ii parvine și o scrisoare de la arhiducesa Sofia:«Dacă Maximilian părăsește Mexicul, să nu se întoarcă în Austria, căci nu-și va recăpăta rangul de arhiduce. » (La Viena se zvonește că, după Sadova[1], Franz Joseph ar fi fost întâmpinat în capitală cu strigăte de « Trăiască Maximilian ! »)

\ Bolnav de febră și dizenterie, lipsit de sprijinul moral al

Charlottei, Maximilian trăiește de pe o zi pe alta, pregătindu-se să coboare spre Orizaba. Uită de sine, ezită, își dă cuvîntul de onoare, apoi uită că și l-a dat, privește fără regret plecarea armatei franceze. Bazaine, deși avansat mareșal, a fost înlocuit de generalul de brigadă Castelnau, omul de încredere al palatului Tuileries. Castel- nau este însărcinat cu evacuarea, care va începe în primele zile ale anului 1867.

Dezamăgit de liberali, Maximilian se apropia acum de oamenii Bisericii - o întoarcere spre trecut, spre Inchiziția din vremea lui Ferdinand al VII-lea. Nu putea decît să reînnoade legăturile cu trecutul din moment ce prezentul îi scăpa printre degete. Aventurierul Miramon, Marquez, părintele Fischer, căruia îi acordă de acum înainte încrederea sa, îl readuc pe Maximilian la Mexico. Relațiile cu Napoleon al III-lea sînt atât de încordate încît, la 18 decembrie 1866, palatul Tuileries ordonă întoarcerea în Franța nu numai a corpului expediționar francez, ci și a Legiunii străine și a tuturor francezilor din Mexic care ar fi dorit să revină în țară. Castelnau coboară din nou la Puebla pentru a se întâlni cu Maximilian, care propune întrunirea Congresului constituant, urmînd sfătui palatului Tuileries. Bazaine, jucînd pe două tablouri, îi recomandă lui Maximilian să nu renunțe la Coroană și, în același timp, se plînge la ministrul de Război, mareșalul Niel, că împăratul refuză să abdice. Maximilian îl convoacă pe Bazaine ca să-i ceară expli-

I Bătălia de la Sadova (iulie 1866), din timpul războiului austro-prusac, s-a soldat cu victoria prusacă a armatei lui Bismarck asupra armatei austriece conduse de generalul Benedek.

carii, dar acesta nici nu se gîndește să se deplaseze, căci e tare ocupat cu organizarea retragerii trupelor, cu tînăra sa soție mexicană și cu plasele de prins fluturi.

S-au scos mobilele din palatul din Mexico; împăratul se instalează într-o *hacienda* din apropierea capitalei. Trăiește

acum în ireal, într-un regat mai pustiu decît palatul său golit, mai gol decît marile deșerturi mexicane. O lună mai tîrziu, la 5 februarie 1867, după ce evacuase douăzeci și șase de mii de francezi, Bazaine coboară în urma fanfarei către Orizaba, apoi spre coastă și se îmbarcă ultimul, după ce aruncă în aer toate munițiile.

De la fereastra sa, de după draperie, Maximilian se uită cum pleacă armata franceză. Marquez, noul său general de armată, susține că ar fi exclamat atunci: «In sfîrșit, sînt liber!» N-o fi citat mai degrabă din scrisoarea prin care Napoleon îl obligase să accepte imperiul Mexicului: « Nu aveți dreptul să înșelați speranțele pe care Franța și le-a pus în dumneavoastră ! » ?

«Imperiul lui Maximilian » s-a tot chircit pînă cînd n-a mai cuprins decît Mexico, Puebla și Veracruz. Iar acum se năpustesc asupra lui din nord, ca niște coloane de insecte ucigașe, juariștii însoțiți de prădătorii yankei.

Puebla e cucerită. Drumul spre mare e încă liber, dar Maximilian zice : « Un Habsburg nu pleacă niciodată azvîrlindu-și pușca. » Se baricadează deci în Queretaro, unde nu mai poate rezista decît cu șapte mii de oameni în fața celor douăzeci și cinci de mii ai generalului juarist Escobado. Va sta șaptezeci și două de zile în Queretaro, epuizat, înfometat, slăbit de dizenterie.

Capitularea este inevitabilă.

Juarez învinge. Descendentul indienilor lui Montezuma se va răzbuna pe descendentul lui Carol Quintul.

II trimite pe acesta în fața unui tribunal militar care îl condamnă la moarte.

In sfîrșit, lumea se agită. Marile Puteri fac demersuri. Franța și Anglia le cer Statelor Unite să intervină. Washington-ul cere să i se aplice condamnatului tratamentul cuvenit prizonierilor de război. Franz Joseph îi restituie fratelui său bunurile și rangul de arhiduce. O americancă plină de curaj, prințesa Salm, îl imploră pe Juarez. « Nu, urlă acesta, a ordonat să fie împușcări partizanii mei din Zacoteca (ordinul îl dăduse Bazaine). Dacă îl gradez, voi fi masacrat.»

întemnițat în mănăstirea capucinilor, Maximilian primește vestea condamnării sale la moarte cu indiferența la care îl aduce pe om suferința extremă. Un gest uluitor: în închisoare, cu ajutorul prințului Salm, creează un nou rang de noblețe. Nebunie? Inconștientă ? Dispreț față de moarte ? Maximilian nu tremură nici o chpă. îi scrie soției sale: « Preaiubita mea Charlotte, ai luat cu tine fericirea și sufletul meu. De ce nu ți-am dat ascultare ? Aștept moartea ca pe un înger al mîntuirii. Mor fără agonie. Voi cădea cu onoare ca un soldat, ca un rege înfiînț. Iar de nu vei putea îndura atîta suferință, dacă Dumnezeu mi te va reda curînd, voi binecuvînta mîna sa... Adio. Sărmanul tău Maximflian. »

Pedeapsa cu moartea trebuia executată în trei ore.

Maximflian își regăsise calmul și măreția. Ceru o singură favoare : să fie ucis singur. Favoarea îi fu refuzată.

Distribui cîte o uncie de aur fiecărui soldat din cele trei plutoane de execuție. Manet a imortaflzat scena în tabloul său.

împăratul căzu, în veșmîntul său negru, atins de șase gloanțe, sub drapelul roșu, galben, verde.

Pe fregata *Novara* fu îmbarcat la Veracruz trupul lui Maximflian, pe care Juarez acceptă să-1 redea famfliei, după ce se lăsase îndelung rugat. Amiralul austriac Tegethoff aduse trupul neînsuflețit la Trieste, de unde fu transportat la Viena și înhumat în cripta capucinilor la 20 ianuarie 1867.

La Miramar, unde fuseseră chemați cei mai vestiți speciahști în boE mintale ai vremii, în dosul ferestrelor blocate ale micului pavilion Gartenhaus, biata Charlotte îl saluta în gol pe « Maximi- Ean, stăpînul pămîntului». Doamnele de onoare și ofițerii mexicani îi raționaflzau totul, o tratau ca vai de lume și își împărțeau cu nerușinare veniturile nebunei. între Viena și BruxeUes începuse o bătăhe odioasă pentru îngrijirea Charlottei. Regele Leopold al II-lea cerea să-i fie redată sora. Regina Belgiei, un înger de bunătate și milostenie, obținu în fine permisiunea de a o duce în Belgia. Arhiducele Carol primi misiunea de a o lua pe Charlotte de la Miramar și de a o aduce reginei. Trenul special a trebuit să aștepte zece zile în gara de la Trieste. în sfîrșit, la 31 nflie 1867, împărăteasa Mexicului sosi la palatul de la Laeken, iar șapte zile mai târziu ajunse la castelul de la Tervueren. Avea 26 de ani. în primele zile, pentru a nu o speria pe bolnavă, toți lepădaseră doEul după Maximflian...

La Tervueren, Charlotte se plimba toata noaptea, iar în zori se prăbușea într-un fotoliu. Nu voia să se dezbrace, sfîșiată între visele de mărire și spaima că va fi otrăvită. «Ideile fixe îi revin cînd te aștepți mai puțin», spunea prințesa Clementine. Charlotte avea lungi perioade de luciditate, în timpul cărora își relua obiceiurile și îi revenea bucuria de a trăi. Niciodată însă nu-1 pomeni pe Maximilian. Nu încerca să-i scrie. Prin 1868, se însănătoși simțitor. I se putu atunci aduce la cunoștință moartea soțului său. Dar în 1869, mințile i se întunecară pentru totdeauna.

Deși nu știa nimic, părea să fi ghicit că izbucnise marele război, în august 1914 murmura: « Granița e neagră, foarte neagră, nu li se dă drumul prizonierilor... »

Se stinse la 19 ianuarie 1927, în castelul Bouchout, unde cînta cîteodată la pian, singură în noapte, imnul Mexicului. închidea apoi pianul ca pe un sicriu, rostind aceste cuvinte ce-i rezumau întreaga viață: « O nuntă minunată... și-apoi, nebunia. »

VII

Franz Joseph

Are 17 ani — e încă un copil — atunci cînd unchiul său, bătrînul împărat Ferdinand, aproape senil, cedînd la rugăminţile soţiei sale, Maria-Anna, şi ale nepoatei sale, arhiducesa Sofia, renunţă la Coroana imperială în favoarea nepotului îngenuncheat dinaintea lui. In timp ce-1 bate uşurel pe obraz, murmură : « Fac asta cu inima uşoară. Iar tu să fii înţelept. »

Era un cadou cumplit: la Viena izbucnise Revoluţia de la 1848, Curtea se refugiase la Olmiitz, sub protecţia armatei prinţului Windischgrătz[1], maghiarii îi înfruntau pe soldaţii generalului Paskievici, pe care ţarul Nicolae I îi trimisese în ajutorul monarhiei austriece, prompt ori de cîte ori era vorba de înăbuşirea unei revolte.

Şi Ludovic al XIV-lea, copil fiind, părăsise în grabă Parisul şi se refugiase la Saint-Germain. Aşa cum el n-avea să uite niciodată Fronda şi umilinţele de la Saint-Germain, tot aşa Franz Joseph îşi va aminti toată viaţa de Olmiitz, iar tendinţele liberale i se vor părea întotdeauna prevestitoare de revoluţii.

Adolescentul de 17 ani devine în cîteva clipe unul din cei mai bogaţi şi mai puternici doi autocraţi ai lumii. E oare conştient de

[1] Alfred, prinţ de Windischgrătz (1787-1862), general austriac. A reprimat insurecţiile de la 1848 la Praga şi la Viena, dar a fost înfrînt de maghiari în 1849.

povara ce i s-a pus pe umeri ? Tot ce se poate, căci murmură: « Adio, tinereţe... », o tinereţe totuşi cuminte, cu

totul lipsită de excese și libertinaj.

Franz Joseph — așa se va numi de acum înainte - e înalt, iar suplețea îi e subliniată de tunica uniformei, foarte strînsă pe un corset, și de pantalonul lung, strimt, cu vipușcă aurie. Blond roșcat, cu ochi albaștri, cu gene dese, are capul prelung și gura bine conturată a Habsburgilor. A moștenit și amestecul lor de orgoliu și modestie, precum și extraordinara lor longevitate. Perenitatea trăsăturilor fizice și morale ale acestei familii e uimitoare. De-a lungul istoriei, ea a dat două tipuri umane: personajul stăpînit de imagi- nație, avîntat, fără contact cu realitatea (Rudolf al IV-lea, Maximilian I, Iosif al II-lea, Maximilian, împăratul Mexicului), și birocratul conservator (Frederic al III-lea, Rudolf al II-lea, Francisc al II-lea). Intre aceste extreme se situează echilibrării: Rudolf I, Carol Quin- tul, Maria Tereza. In ce categorie va intra Franz Joseph?

Adolescentul are institutori redutabili: mai întâi mama sa, arhiducesa Sofia, «singurul bărbat din familie », căci ei îi datorează Coroana - ea l-a obligat pe împăratul Ferdinand să abdice și pe propriul ei soț să renunțe la succesiune. E una din cele patru « Doamne bavareze », fiicele fostului rege al Bavariei: una domnește la Dresda, alta la Berlin, iar o a treia, mai modest, la Possenhoffen. Tiranică, eroică și bigotă, Sofia nu se teme de nimic, nici măcar de Metternich, căruia i-a dorit și i-a grăbit căderea.

Al doilea institutor este Metternich însuși, atotputernicul cancelar din fața căruia, atunci cînd trece prin palatul Hofburg, se retrag lipiți de ziduri arhiducii, ba chiar și învingătorul de la Aspem. La salutul lor primesc ca răspuns de la cancelar doar o mică înclinare a capului. Acest stăpîn al Austriei se ocupa de copilul de 12 ani. Ii consacra ore întregi din timpul său atât de prețios, citindu-i lucruri instructive și inculcîndu-i propriile principii: persoana monarhului e sacră, căci ea menține unitatea imperiului; revoluția e însuși diavolul și de aceea trebuie amușinată și combătută fără milă; Rusia reprezintă un mare pericol din pricina atracției pe care o exercită asupra popoarelor slave din Austria.

E surprinzător faptul că acest ministru atât de tipic pentru secolul al XVIII-lea a trăit pînă după războiul cu Italia și că a fost mereu consultat, ba chiar ascultat. « Pentru Dumnezeu, fără ulti-

matumuri, mai ales fără ultimatumuri ! » repeta el cu înțelepciune. Din nefericire, se dădu ultimatumul și izbucni războiul cu Italia. Ultimatumurile i-au fost întotdeauna fatale Casei de Austria. Să ne amintim și de cel pe care i l-a dat Serbiei, în 1914...

Cel de-al treilea institutor al lui Franz Joseph este prințul Schwarzenberg[1]. Instalat la Curte, la Olmiitz, de către cumnatul său, prințul Windischgrätz, Schwarzenberg scăpă la iuțeală de acest protector, devenit inutil.

Schwarzenberg e o figură. Și-a început cariera, la ambasada Austriei din Londra, cu un scandal: a răpit și apoi a abandonat una din cele mai încîntătoare femei din aristocrația engleză. Bărbat frumos, adorat, a dus o viață de Donjuan, sărind dintr-o aventură în alta și deodată, sosind la Olmiitz, iată-1 pe desfrînat metamorfozat în Richelieu, devenind cel mai abil și mai rece prim-ministru. S-a hotărit să facă din Habsburgul său nu doar stăpînul Austriei, ci al întregului Reich german. Reînvie Confederația Rinului la Frankfurt, formată acum nu din reprezentanți ai popoarelor, ci ai principilor. La nevoie, ar fi gata să pornească război împotriva Prusiei pentru a lămuri o dată pentru totdeauna neînțelegerile dintre Habsburgi și Hohenzollemi, dar îi stă în cale Franz Joseph, susținut de altfel și de țar. Relațiile de familie jucau încă un rol important în politica internațională - arhiducesa Sofia era sora reginei Prusiei. Schwarzenberg și-a atins totuși scopul la Olmiitz, căci Franz Joseph devine șeful Confederației, iar regele Frederic-Wilhelm al Prusiei spune cu umilință: « Eu nu sînt primul în Germania; primul este împăratul Austriei; nu sînt însă nici al treilea, ci al doilea. »

Următoarea lovitură de maestru a lui Schwarzenberg va fi noua Constituție. Revoltele de la 1848 fuseseră potolite cu mîna de fier a prințului Windischgrätz, dar și cu promisiunea unei Constituții liberale. Cea pe care o promulgă vicleanul cancelar era o capodoperă de ipocrizie - aparent liberală, în realitate, dictatorială. Franz Joseph deveni astfel un suveran absolut, iar în umbra lui guverna o birocrație perfect organizată, atât de bine pusă la punct, încît ar putea sluji și azi drept model tuturor administrațiilor

din

[1] Felix Schwarzenberg (1800-1852), om politic austriac. A fost cancelar între 1848 și 1852. După Revoluția de la 1848, a restabilit autoritatea Habsburgilor și s-a opus hegemoniei Prusiei asupra celorlalte state germane.

lume. Franz Joseph îi da mînă libera primului-ministru. Nu intervine nici pentru a stăvili excesele represiunii din Ungaria: « Da, da, cu îndurare, mormăia Schwarzenberg. Dar mai întîi să-i spîn- zurăm pe cîțiva! »

Ungurii au trăit zile crunte. Trupele austriece comandate de Heynau au fost nevoite să se retragă din fața armatei revoluționarilor. Rușii prințului Paskievici au făcut ordine. Heynau, bastard al ducelui de Hessen - un complexat sadic, ca atâția alți bastarzi -, făcu să curgă râuri de sînge. Pentru început, în pofida condițiilor stipulate în armistițiu, împușcă treisprezece generali maghiari și, odată cu ei, și pe primul-ministru ungar, contele Batthyani. Kossuth, Andrassy și alți o sută de revoluționari au reușit să fugă și au fost condamnați la moarte în contumacie. Heynau se dezlănțuise, și, indignat, Paskievici trebui să intervină pentru a-i smulge din mîini victimele (printre alții, pe Georgy). Au trebuit să treacă douăzeci de ani pentru ca ungurii să uite această baie de sînge și să se poată întoarce la Constituția lor veche de opt secole pe care Schwarzen-berg o abolise.

Cruzimea lui Schwarzenberg e de înțeles: trebuia să zdrobească Ungaria pentru a crea o Austrie unită. Cea a lui Franz Joseph este însă mai puțin acceptabilă. Să fi fost vorba, la tînărul acesta încă necopt, de insensibilitate și duritate sufletească, lucruri atît de frecvente în prima tinerețe ? Dar el simțea cum imperiul se zgîlțîie din temelii: căci nu doar Ungaria, ci și Lombardia și Boemia se răsculau sau se pregăteau să se răscoale.

Insă numai cei care nu cunosc prea bine caracterul lui Franz Joseph ar putea trece cu vederea principalul motor al tuturor acțiunilor sale politice: perpetuarea și slăvirea Casei de Austria. Căci împăratul n-a uitat tradițiile vulturului

bicefal și nici faptul că diadema lui Carol cel Mare se află în Tezaurul de la Hofburg. înainte de a fi împăratul Austriei, el este șeful Casei de Austria. Are datoria sacră de a se îngriji de moștenirea primită de la strămoși. Așa se face că va acorda mai ușor o semiautonomie Ungariei decît cîteva libertăți celorlalte provincii. Ungaria nu face parte din moștenirea Habsburgilor, ea nu este *Erbland*[1] în aceeași măsură ca Boemia sau Croația, ci este o achiziție relativ recentă, de care Franz

[1] Pămînt primit moștenire (în limba germană în text).

Joseph nu se simte prea legat. Dar nu am ajuns încă acolo. Compromisul austro-ungar, operă a împărătesei Elisabeta, a cărei frumusețe i-a cucerit pe magnați, e încă foarte departe. Pentru moment, Ungaria trebuia să fie domesticită, iar Franz Joseph îi dădu mînă liberă ministrului său.

Revoluția a fost înăbușită sau zdrobită pretutindeni. Unitatea imperiului s-a realizat, rangul său în federația germanică este asigurat, iar foarte abila Constituție îi dă puteri depline împăratului. Totul este opera prințului Schwarzenberg. Din păcate pentru Franz Joseph, pentru Austria și poate pentru toată Europa, acest mare prim-ministru moare subit în 1852, lăsîndu-și tînărul stăpîn singur, la 22 de ani, pe culmile amețitoare pe care-1 ridicase. Singur, dar destul de încrezător în sine pentru a declara, asemenea lui Ludovic al XIV-lea, că-și va fi propriul prim-ministru și că-1 va delega la Afacerile externe pe nehotărîtul, pe lamentabilul Buol. Alegerea este cît se poate de nefericită și e făcută într-un spirit la fel de neizbutit. La acea vreme, Franz Joseph era un autocrat convins. II aprobă pe Napoleon al III-lea, căruia tocmai îi reușise lovitura de stat din 2 decembrie : «Ii dau dreptate; un suveran iresponsabil nu este decît o mașină de semnat. » Mai presus de toate este german, profund și absolut german; are toate calitățile germane pe care lumea le admiră, fără a reuși însă să le și iubească: conștiință profesională, disciplină, capacitate de muncă infinită. Cînd spune : « *kh bin ein*

deutscher Fiirst»', exprimă în egală măsură un sentiment intim și o revendicare politică. Foarte tânăr fiind atunci cînd prezida Dieta imperiului, îi uimea pe ceilalți principi prin maturitatea sa politică și prin maiestatea sa naturală. A cunoscut și înfrângeri, a pierdut provincii, dar nimic nu l-a afectat mai mult decît excluderea din Reich-ul german, asupra căruia împărățiseră optsprezece strămoși de-ai săi. N-avea să-i ierte niciodată lui Bismarck că-i luase *leader-ship-ul* federației pentru a-1 încredința Hohenzollemilor. împotriva acestei clauze, și nu împotriva nesemnificativei cedări de teritoriu cerută de abilul cancelar de fier s-a luptat cu disperare Franz Joseph la Nickolsburg. Și nu acesta e oare și motivul unicei sale fapte urîte din viață ? Adică răzbunarea necruțătoare pe învinsul de la Sadova, nefericitul Benedek, luat drept țap ispășitor, scos din funcția de

[1] Sînt un prinț german (în limba germană în text).

comandă, condamnat și denigrat fără a se putea apăra. Culmea cruzimii, Franz Joseph i-a cerut să-și dea cuvîntul de onoare că nu va răspunde la atacuri, nici măcar la cele apărute în *Jurnalul oficial,* iar loialul Benedek nu și-a călcat niciodată cuvîntul. Provocînd indignarea lui Nicolae I, Franz Joseph îl numise pe împăratul Franței « frate », apelativ la care Bonaparte râvnise atâta, și pe care țarul i-1 refuza încă, iar acest fapt a contribuit cu siguranță la hotărârea vanitosului Napoleon al III-lea de a se angaja în războiul Crimeei. Adevăratul învingător al acestui război a fost Piemontul, iar adevărata învinsă a fost Austria. Aceasta a pierdut treizeci de mii de oameni, morți de boală în timpul mobilizărilor, și l-a jignit pe țarul Nicolae care, amintindu-și de 1848, repeta cu amărăciune vorbele lui Palmerston[1]: « Austria va uimi lumea cu ingratitudinea sa. » Plin de dispreț, îi dărui lacheului său bustul lui Franz Joseph care stătuse pînă atunci pe biroul lui. Ii spuse de asemenea unui ambasador: « Știți care sînt cei mai proști suverani din istorie ? Sobieski[2] și cu mine, pentru că amândoi am salvat

Casa de Austria.» In plus, Austria vedea cum ii scapă printre degete protectoratul asupra Principatelor Dunărene — noul măr al discordiei intre ea și Rusia era controlul asupra gurilor Dunării — și, în același timp, se îndepărta de Franța și de Anglia care, puse în fața tergiversărilor de neînțeles ale lui Franz Joseph, îl bănuiră pe acesta de duplicitate. Sigur că nu era ușor să alegi între beligeranți, dar un Mazarin, un Disraeli, un Bismarck, chiar și un Cavour[3] sau un Schwarzenberg ar fi știut cum să manevreze, în vreme ce catastrofalul Buol și «ministerul său monosilabic», atât de ridiculizați de Bismarck, fac gafa după gafa.

[1] Henry Temple, viconte de Palmerston (1784-1865), om politic britanic. A fost minstru al Afacerilor externe, apoi prim-ministru al Marii Britanii. A combătut influența Franței și a Rusiei în politica mondială. S-a opus însă zadarnic intervenției lui Napoleon al III-lea în răzoiul pentru independenta Italiei (1860).

[2] In 1683, regele polonez Ioan al III-lea Sobieski i-a înfrint pe otomani, forțîndu-i să renunțe la asediul Vienei.

[3] Camillo Benso, conte de Cavour (1810-1861), om politic italian. A luptat pentru unitatea Italiei. A reușit să obțină prin negocieri, în 1858, sprijinul lui Napoleon al III-lea pentru cauza italiană în războiul împotriva Austriei. In 1860, realizează unirea Lombardiei și a Italiei centrale, astfel încît în 1861 este proclamat regatul Italiei.

Constituția lui Schwarzenberg nu i-a supraviețuit autorului său. Ea fusese liberală în comparație cu absolutismul instaurat de Kubert, un plebeu, fiu de croitor, îmbătat de autoritarism. Franz Joseph devenea astfel stăpînul atotputernic al celui mai pestriț imperiu din lume : șapte popoare - maghiar, german, croat, boem, polonez, italian, român; șase confesiuni creștine - romano-catolică, ortodoxă, uniată, calvină, luterană, armenească —, fără a-i mai socoti pe musulmani și pe evrei. Din punct de vedere administrativ, e o încîlceală de nepătruns: Pragmatica Sancțiune a împăratului Carol al VI-lea proclamase în 1713 « unitatea indisolubilă și inseparabilă » a țărilor sub

autoritatea « persoanei sacre a monarhului». Dar fiecare țară își are propria Dietă: la Viena, « centru politic al statelor imperiale și regale », se află *Geheimrath-ul* (Consiliul privat) Boemiei,. al Austriei de Sus și de Jos, Comisia suprema a Ungariei și Consiliul aulic ungar; Cancelaria Galiției; Departamentele Transilvaniei, Flandrei și Italiei; Deputăția Iliriei. Lipsite de o limbă comună, cancelariile corespondau în latină. In acest imperiu din bucăți, supremația îi revenea, desigur, poporului care le învinsese sau le cucerise pe celelalte, și anume, nemților. Dar cum să asimilezi, sau cel puțin să supui *Deutschtum-ului*[1] această masă eterogenă din care fiecare nație, odată eliberată, s-a grăbit să le asuprească pe celelalte ? Iată marea problemă a lui *Domus Austriac* — a Casei de Austria - care a fondat acest imperiu pestriț, un fel de Societate a Națiunilor în miniatură. Se poate spune că Habsburgii sînt cea mai europeană dinastie pentru că a domnit peste atîtea neamuri disparate și a împrumutat slujitori - mareșali, miniștri, consilieri — de la toate națiunile Europei: Gattinara, originar din Piemont; prințul Eugeniu, din Savoia; Mercy, din Lorena; Bartensen, din Alsacia; Van Swie- ten, din Olanda; Laudon, din Țările Baltice; Metternich, din Renania etc. Pînă la primul război mondial, amestecul s-a păstrat și în armată, care avea numeroși străini printre ofițeri. In 1914, multi ofițeri danezi, dar și francezi au rămas fideli imperiului, deși li se acordase dreptul de a se întoarce acasă.

Franz Joseph era foarte tânăr, foarte singur și, pe deasupra, impermeabil la ideile modeme.

[1] Germanităţii (în limba germană în text).

Principiul naționalităților, acest motor al secolului al XIX-lea, îi este necunoscut, ininteligibil, odios. împăratul vorbește perfect și fără accent toate limbile din imperiul său, dar nu știe nimic despre popoarele asupra cărora domnește și nu are nici un contact cu ele.

Crescut militărește, este interesat mai ales de armată. Prin asta se deosebește de predecesorii săi, care nu obișnuiau să acorde o prea mare atenție armatei. Nu se prea văzuseră Habsburgi bătînd pasul în capul regimentelor sau defilînd în uniformă de paradă cu trupele. Cei mai buni generali ai imperiului, Tilly și prințul Eugeniu, fuseseră străini. Întrerupînd această tradiție, Franz Joseph nu se va îmbrăca decît în uniformă, și din acest motiv nu va fi prea popular la Viena, care îl numea « *der Rothaarige Leutnant*» («locotenentul cu părul roșu »). Voia să-și croiască o armată solidă, care să-i fie cel mai bun sprijin. Se ocupa în detaliu de chestiunile militare, supraveghea numirile și avansările, iar acest instrument al atotputerniciei sale i-a fost într-adevăr foarte devotat. Ultragiat de machiavelicul Cavour, care se sforța să-i pună răbdarea la încercare, sătul de calomnii și injurii, Franz Joseph făcu greșeala să declare război Piemontului, ceea ce provocă și intrarea Franței în conflict. Napoleon al III-lea și Franz Joseph erau animați de aceleași ambiții: voiau să-și comande singuri armatele. în sfîrșit, se dădu strania bătălie de la Solferino[1], despre care se poate spune că n-a făcut nici învingători, nici învinși, căci balanța nu se înclină în nici o parte: Franz Joseph ar fi putut relua ofensiva, iar Napoleon ar fi putut-o continua pe a lui. Dar ambii împărați au fost atât de îngroziți văzînd rănirii și morții, încît au hotărît încetarea ostilităților. Ne putem imagina surîsul malițios cu care Napoleon I i-ar fi privit pe cei doi nepoți — nepotul de sînge și cel prin alianță - care se împiedicau de considerente umanitare... Ca de obicei (căci austriecii îi bat invariabil pe italieni), marele cîștigător s-a vădit a fi Piemontul, deși fusese zdrobit de Benedek la Custozza[2]. Acesta cucerește Lombardia și emite pretenții asupra Veneției. Bismarck îi spuse lui Cavour: «Asta-i bună! încă n-ați pierdut nici o bătălie și cereți deja o provincie!»

[1] Bătălia de la Solferino (1859) a fost atît de sîngeroasă, încît a dus la înființarea, peste cîțiva ani, a Crucii Roșii.

[2] Bătălie din iunie 1866, încheiată cu victoria austriacă asupra armatei italiene.

Pînă în secolul al XVIII-lea, Curtea austriacă a trăit sub sufocanta tiranie a unui ceremonial importat din Spania. Odată cu Maria Tereza și soțul său loren, lucrurile se schimbă: Casa de Austria devine Casa de Habsburg-Lorena, tradițiile lui Carol Quintul și ale lui Filip al II-lea sînt date uitării, Curtea și orașul încetează să mai fie spaniole, devenind pur și simplu vieneze. Cu toate acestea, bonomia și simplitatea succesorilor Măriei Tereza, tendințele liberale ale «revoluționarului încoronat, Iosif al II-lea» — «prefigurarea lui Lenin », cum îl numește un istoric englez, facînd aluzie la celebrul său răspuns la reproșul pe care i l-a făcut că a deschis Praterul mulțimii: « Dacă ar trebui să-i frecventez doar pe cei la fel ca mine, ar trebui să mă închid în cripta capucinilor » —, gusturile democratice ale arhiducelui Ioan — fermecătorul *Herr,* un bătrin care a făcut o mezalianță cu fiica unui poștaș, Anna Plochl, devenită contesă de Meran, adeptă a traiului pastoral în Elveția, printre țărani și vaci —, mirajele, tentațiile și tentativele egalitare n-ar trebui să ne inducă în eroare în privința structurii societății austriece. Aceasta era la fel de strict ierarhizată și împărțită ca în secolul al XIV-lea. La Viena existau trei clase - chiar patru, dacă punem la socoteală și poporul, dar acesta nu mai conta, căci infinita sa micime se confrunta cu infinita grandoare a Olimpului în care plutea împăratul, înconjurat de semizei, arhiduci, membri ai familiei sale, « arhifamilia».

La picioarele acestui tron se afla Curtea, prima clasă a societății vieneze, *Hochadel,* înalta aristocrație, *die erste Gesellschaft*[1]*.* Importanța acestei nobilimi extraordinar de bogate — cu domenii în Boemia, Ungaria, Stiria și Polonia — era imensă. Această clasă era mai mîndră și mai independentă decît nobilimea Curții de la Versailles, mai fidelă tradițiilor decît nobilimea engleză (care e doar o aristocrație, căci alianțele cu lumea banilor o împiedică să-și mai numere rangurile nobiliare), mai rafinată decît nobilimea germană, adevărat stîlp al tronului Habsburgilor. Mezinii săi se află în serviciul Curții: sînt guvernatori, aghiotanți, doamne de onoare, ofițeri ai Gărzii imperiale, șambelani, toți veghind cu grijă asupra *Hoffähigkeit-ul* (dreptul de a fi primit la Curte). In afara miniștrilor și a cîtorva înalță funcționari de stat, nici un vlăstar al burgheziei nu putea pătrunde în cercul fermecat care-i izola de lume pe Habsburgi.

[1] Prima societate (în limba germană în text).

Sub această pătură se întinde, nu fără ostentaţie, cel de-al doilea strat al societăţii vieneze, alcătuit în primul rînd din burghezii recent ridicaţi la rangul de baron. «In Austria, spunea Metternich, oamenii încep cu baronii. » Acest titlu era o recompensă şi pentru marii bancheri, şi pentru marii industriaşi, adesea veniţi din Germania. Al doilea strat cuprindea şi înalţii funcţionari, marii comer- cianţi, juriştii etc. Această clasă iubea muzica şi teatrul, îl proteja pe Schubert şi-1 adopta pe Grillparzer, mare poet austriac, insolent şi adesea cenzurat. Din acest strat provin cîţiva miniştri ai lui Franz Joseph, şi nu din cei fără importanţă: Andrian, Schmerling, Kubert, Beck. Un loc aparte îi revine ministrului preferat al lui Franz Joseph, contele Taaffe.

Cea de-a treia pătură a societăţii, cam amestecată, era mica burghezie. Aceasta n-avea nici un statut şi practic nu exista în raport cu Curtea, de unde era exclusă. Uneori se apropia totuşi de primul cerc prin relaţiile pe care şi le făcea cu marea finanţă creştină sau israelită, ori distingîndu-se prin caii de curse sau prin frumuseţile sale feminine. Activă şi inteligentă, această a treia clasă cuprindea intelectuali, scriitori, jurnalişti, avocaţi etc.

Etanşeitatea claselor, menţinută de altfel şi graţie spiritului tradiţionalist al împăratului, explică faptul că Franz Joseph nu-i cunoştea pe cetăţenii Vienei mai bine decît pe ceilalţi supuşi ai imperiului. împăratul citea foarte puţin, interesat doar de noţiuni practice şi absorbit cum era doar de acţiune. Se vedea aproape în exclusivitate cu aristocraţia care alcătuia Curtea si nu intra în contact cu celelalte două straturi sociale decît atunci cînd întâmplarea făcea să răsară un individ mai mult sau mai puţin interesant în politică sau în administraţie. Desigur, dădea audienţe - audienţe generale, la care putea veni oricine, şi audienţe private. Toate erau însă strict cronometrate şi atât de scurte, încît nu se puteau schimba decît cîteva fraze banale — miniştrii se plîngeau uneori că împăratul « era întotdeauna de părerea ultimului interlocutor ». Franz Joseph dispreţuia *small talk-u*\| pentru care nu era deloc

înzestrat; vorbea puțin, cu o voce joasă și blîndă, și detesta oratorii. Se poate spune că n-a cunoscut personal nici o celebritate a imperiului; doar cîțiva pictori ajungeau pînă la el, pentru a face portretul lui sau al membrilor familiei sale.

[1] Conversație banală, trăncăneală de salon (în limba engleză în text).

157

Doamna Albă a Habsburgilor

Primul cerc al societății, aristrocratia - ai cărei membri erau cu toții rude și-și spuneau întotdeauna în public Seppi, Pepi, Mitzi, Frantzl etc. —, se supunea, în ciuda acestei intimități, unei etichete severe. Astfel, « canapeaua » aflată în dreapta stupinei casei, amintind de «taburetul» de la Versailles, își avea rolul său : pe ea nu se puteau așeza decît membrii unei familii care avea o oarecare vechime la Curte, calculată de la data intrării strămoșului în Dieta de la Regensburg[1]. Și vai de cel ce s-ar fi așezat pe acea canapea fără să fi avut dreptul!

Și balurile de la Curte marcau deosebirile de clasă. Iama aveau loc două baluri: *Hojball* (balul Curții) și *Ball bei Hoj* (balul de la Curte). Cel din urmă, mai select, era rezervat primei *Gesellschaft* și (fiindcă nu se putea altfel) corpului diplomatic. La *Hojball* erau invitați șambelanii, ofițerii, cavalerii diferitelor ordine și, desigur, nobilii cu blazoane străvechi. Pentru a fi invitat, trebuia să fii *hojjahig,* adică să fi fost prezentat la Curte. Dacă întâmplarea făcea ca un bărbat *hoftahig* să fie căsătorit cu o femeie ce nu fusese prezentată, acesta se ducea singur la bal. Cum Franz Joseph se culca devreme, balurile începeau la șase seara și se încheiau la opt. Doamnele primeau buchețele de flori — compoziții florale neschimbate de o sută cincizeci de ani, numite «buchetele Măriei Tereza» —, iar la cină se servea supa de pe vremea Măriei Tereza.

Saint-Aulaire, fost ambasador al Franței la Viena, ne descrie și celelalte baluri : ale marilor corporații, ale angajaților de la căile ferate, ale studentilor sau industriașilor, balurile diferitelor națio- nalități - polonezi, unguri, cehi —, ale diverselor religii — balul protestant,

greco-catolic etc. Se dădeau și baluri de binefacere, zise « balurile elitei», care se bucurau de simpatia aristocrației și la care se înghesuiau și celelalte două pături ale societății. Și împăratul le frecventa; cu precizia sa aproape bolnăvicioasă, își trimitea mai întîi trăsura să facă un drum pînă la locul unde se ținea balul, ca să știe exact de cît timp avea nevoie pentru deplasare.

Curtea își făcea intrarea la ora nouă fix: arhiducii erau în uniforme de gală, iar pe arhiducese scînteiau toate diamantele Habs-

[1] La Regensburg s-a întrunit în 1541 prima Dietă la care au luat parte catolici și protestanți. Incepînd cu 1663, a fost sediul permanent al *Reich-* stag-ului, Dieta Sfîntului Imperiu.

burgilor. Treceau cu toții pe culoarul dintre două rînduri de spinări curbate și urcau pe o estradă unde marele maestru de ceremonii facea prezentările. Apoi coborau de pe estradă, ținîndu-se de mînă doi cîte doi, și dansau o poloneză, « un marș lent, bine ritmat, pe care nemișcarea și fervoarea mută a publicului îl făceau să pară un dans sacru ».

La baluri, doar văduvele erau pline de bijuterii - «licurici pe ruine» —, căci tinerele trebuiau să aștepte ceasul moștenirii. Se înțelege de la sine că oamenii « bine» aveau echipaje proprii. Cei cu mai puține mijloace erau nevoiți să închirieze un *Zweispănner,* o caleașcă trasă de doi cai, ca să iasă în lume. Nimeni nu închiria o caleașcă cu un singur cal - portarul, înarmat cu o halebardă, ar fi oprit vehiculul pauper la poartă,

Această lume arhaică era condusă de împărat cu un perfect amestec de curtoazie, blîndețe și fermitate. El trebuia să vegheze la perpetuarea tradițiilor. Catolicismul își pusese amprenta asupra aristocrației, căci cei mai multi nobili erau școliți la iezuiți, și asupra familiei imperiale, ai cărei membri nu lipseau de la nici o slujbă. (Habsburgii nu-și datorau oare măreția victoriilor asupra protes-tantismului ?) Protectoarea Casei de Austria era *Magna*

Mater, Maica Domnului; la sanctuarul de la Mariazell avea loc un pelerinaj de stat, iar cea mai mare zi din an era *Frohleichnam,* sărbătoarea Euharistiei. La originea ei se afla gestul pios pe care-1 făcuse Rudolf I în secolul al XIII-lea: întâlnind un preot care purta Sfînta Cuminecătură, regele coborîse de pe cal, îl urcase pe preot în locul lui și-i lăsase calul în dar, pentru a nu mai încăleca un animal care purtase trupul Domnului. *Frohleichnam,* sărbătorită cu un fast extraordinar, a dispărut. Nu s-au mai văzut de atunci caleștile pictate de Rubens, coifurile cu pene strălucitoare, pieile de tigru de pe umerii magnaților, mantiile de catifea roșie tivite cu zibelină, impresionanții prinți ai Bisericii și cei ai monarhiei. Nu mai apare nici bătrînul împărat, aclamat de poporul care sfîrșise prin a-1 iubi pentru marile sale virtuți, pentru marile sale nenorociri și pentru vîrsta sa înaintată.

Iată o și întâmplare neobișnuită: s-a ținut la Viena un Congres euharistie dar, cum nu erau destule fonduri pentru a-i primi cum se cuvine pe invitați, bancherii israeliți au finanțat Congresul, iar drept urmare, au fost tăcuți baroni. S-a vorbit atunci despre « promovarea evreiască a Euharistiei». Tissot pretinde că, din cele

optsprezece mii trei sute nouăzeci și opt de bănci din Viena, doar două le aparțineau unor creștini.

O altă ceremonie, care datează și ea de pe vreme primilor Habs- burgi, este spălarea picioarelor cerșetorilor de către împărat în Vinerea Mare. I se aduceau doisprezece «cerșetori» - mereu aceiași, bine plătiți, inamovabili, transformați în funcționari. împăratul, în genunchi, turna apă dintr-o carafa de argint pe picioarele în prealabil spălate și îngrijite. Și la această ceremonie Franz Joseph era înconjurat de o puzderie de arhiduci, al căror număr creștea an de an. (Am mai văzut încă această ceremonie la Curtea Spaniei în 1918.)

Franz Joseph exercită asupra magnaților săi o autoritate absolută ; aceștia nu au dreptul să călătorească, să-și schimbe ocupația sau să se căsătorească fără

consimțămîntul împăratului - prin urmare, îl știu de frică. Dar împăratul este indulgent și generos, le plătește datoriile fără să crîcnească. Cu toate acestea, aerul lui grav și rezervat, răceala lui îl făc dificil de abordat, iar cinele în familie, unde nimeni nu îndrăznește să zică decît « da» sau « nu», sînt sinistre. împăratul nu se poate împrieteni cu nici unul din nepoții lui. Pe vremuri, se apropiase sufletește de unchiul său Albert, mare general, un om remarcabil, cu vederi energice asupra autorității, care cvasidivinizase Casa de Austria, « aura » ei. Dar Albert murise în 1895. Pentru frații săi, Franz Joseph nu are nici o simpatie. Cel mai reușit, mai talentat și mai popular, Maximilian, îl irita pe împărat chiar cu popularitatea lui, cu veșnicele lui critici și cu aspirația lui abia voalată la succesiune. Cînd Franz Joseph fusese ușor rănit într-un atentat, Maximilian alergase la căpătâiul lui cu o grabă în care nu era nici urmă de dragoste fraternă. Cumplitul lui sfârșit, la Queretaro, i-a provocat fratelui mai mare o durere fără margini și o insuportabilă umilință. Un alt frate, arhiducele Carol-Ludovic, o ființă oarecare, bigot pe deasupra, muri în 1896, lăsînd în urmă doi fii celebri: pe arhiducele Otto, cel mai viclean Habsburg, și pe arhiducele Franz Ferdinand, cel ce va fi asasinat la Sarajevo. Cel de-al treilea frate, Ludovic-Victor, era homosexual; împăratul, dezgustat de moravurile lui, îl exilă în castelul de la Kesheim și nici nu mai voi să audă de el. Franz Joseph avea un preaiubit prieten sigur în persoana marelui duce al Toscanei, capul ramurii italiene a Habsburgilor. Dar cum să-și extindă afecțiunea asupra celor doi

copii ai acestuia, cînd arhiducele Leopold se scălda în scandaluri, încheind prostește mezalianțe doar pentru a avea de cine divorța, iar regina Luiza a Saxei ajunsese de rîsul întregii Europe cu amorul ei năbădăios pentru un pianist ?

Ni-1 putem imagina pe împărat singur, singur pentru totdeauna, în mijlocul cohortei de rude, de nobili, înconjurat de o armată de șambelani și servitori, în palatul lui tapetat

cu catifea de culoarea ametistului, brodată cu aur și argint. Acest lux nu-i spune nimic; dimpotrivă, îi repugnă. Franz Joseph trăiește în încăperi nedecorate, doarme într-un pat mic de fier, se spală dar nu are nevoie de o baie pentru asta, ia masa în birou — doar came cu ceva legume, și bea un pahar cu bere neagră —, folosește farfurii și argintărie din cele mai simple, el, posesorul celui mai impresionant serviciu de aur masiv din lume. La cină, nimic ! - doar vara un pahar cu lapte acru și pîine neagră. Seara, cînd se întoarce de la teatru, îi e sete, dar nu vrea să-și trezească valetul; din fericire, buna Kath- rina Schratt, care se gîndește la toate, cere să se pună la rece o sticlă de șampanie în dormitorul împăratului. Franz Joseph are sute de uniforme ale tuturor armatelor din Europa, dar poartă o singură tunică, și aceea atît de uzată, încît Kathrina Schratt se vede nevoită să intervină și îi comandă una nouă. Nu zgîrcenia e de vină: nu e om mai generos decît împăratul, iar cînd e vorba de împărăteasă, cheltuiește fără măsură. Pentru el însuși însă, nu-i trebuie nimic, nu-i place decît simplitatea. In frumosul său castel de la Ofen, dintre atîtea încăperi magnifice, va alege să se instaleze în vechea aripă dărăpănată în care a stat în prima tinerețe. Biroul la care scrie nu e somptuos ca acele birouri ale regilor Franței sau chiar cele ale miniștrilor republicani; pe biroul lui se îngrămădesc dosarele guvernului, rapoartele miniștrilor și ale șefilor de cancelarii. Trezit la patru dimineața, împăratul se și așterne la lucru. Muncește enorm: își este propriul secretar, se servește singur de telegraf, dar niciodată de telefon, își scrie toate scrisorile, semnează toate actele, le corectează punctuația — ca și Poincare[1] - și, ajutat de o memorie prodigioasă, clasează fără greș toate documentele. A fost poreclit« con- țopistul încoronat», dar ce conțopist ar accepta să facă o muncă de

[1] Raymond Poincare (1860-1934), om politic francez. A fost deputat, ministru, apoi președinte al Franței între 1913 și 1920.

ocnaș, de la cinci dimineața la șase seara, fără pauză și fără odihnă, șaizeci și cinci de ani la rînd ? Iar la această trudă de birou trebuie adăugate nenumăratele audiențe (nici un președinte al Franței n-a acordat vreodată atîtea), trecerile în revistă ale trupelor, corvoadele oficiale, vizitele șefilor de stat. Se bucură de un prestigiu imens în ochii tuturor, ai celor mari și ai celor mici, prestigiu pe măsura demnității sale suverane, a înaltei sale responsabilități și a cordialității sale. Era un om cu admirabile maniere : vorbea încîntătoarea germană a elitei vieneze, o franceză și o engleză fără cusur și, cu o simplitate desăvârșită, îi impresiona și pe cei mai puternici monarhi - pe țar, pe Eduard al VII-lea, pe Wilhelm al II-lea. « *Every inch an emperor*» («împărat pînă în vîrful unghiilor»), ziceau englezii despre el. Avea un tact impecabil, iar nuanțele curtoaziei sale erau infinite; le saluta pe cameriste, dar nu le întindea mîna episcopi- lor, căci ar fi trebuit să le sărute inelul, un gest incompatibil cu demnitatea imperială. Doar femeilor le săruta mîna - de altfel, se ridica atunci cînd în încăpere intra o femeie.

Acest tip desăvârșit de mare senior amintește prin multe din trăsăturile lui de strămoșul său Carol Quintul: maiestate Înnăscută, refuzul oricărei fandoseli, sentimentul răspunderii în fața lui Dumnezeu, refuzul oricărei lingușiri. « Celui căruia i-aș permite să mă laude în față, spunea Franz Joseph, i-aș acorda în același timp și permisiunea de a mă învinui, ceea ce este inadmisibil.» Timiditate și modestie fără stângăcii, conștiința răsunetului mondial al acțiunilor sale, judecată lucidă asupra celor ce-1 serveau, izolare voită. Porreno, descriindu-1 pe Filip al II-lea, care urmase întocmai sfaturile tatălui său, vorbește de « granița peste care nici măcar intimii nu pot trece fără a se împiedica ». Aceeași graniță se găsea și în jurul lui Franz Joseph.

Am putea continua paralela între cei doi Habsburgi pe care-i despart trei secole și pe care îi unește o frapantă asemănare de familie. Portretul lui Carol Quintul, pictat de Titian, ne sugerează vîna tragică din caracterul și destinul împăratului. Același sentiment al tragicului sălășluia și în sufletul lui Franz Joseph. Lovit de soartă de mii de ori, a lăsat odată să-i scape această vorbă mișcătoare : « Nici o durere nu m-a crutat. » Soldat mereu prezent la datorie, el apăra o redută pe care o știa deja pierdută: « Știu că de multă vreme noi sîntem o anomalie în lumea actuală. » Iar

îi spunea: «Il aveți în fața dumneavoastră pe ultimul monarh de modă veche.»

Mai fericit decît urmașul său, Carol Quintul avusese un fiu care-i semăna, în vreme ce Rudolf n-a încetat să-și dezamăgească tatăl cu viața lui lipsită de țel, cu intrigile lui periculoase, în sfîrșit, cu moartea lui rușinoasă, care-1 zgudui pe Franz Joseph. Apoi împăratul își reveni, își reluă repede ocupațiile, dar ceva esențial se fiînsese în el.

Intr-o anumită privință, Franz Joseph se deosebea totuși de înaintașul său : nu avea vederile largi și deciziile rapide ale celui mai mare dintre Habsburgi. Era un creier mediocru, dotat mai curînd cu bun-simț decît cu imaginație, beneficiind însă de o bună cunoaștere a oamenilor și a contextului politic. Patruzeci de ani de domnie îl schimbaseră mult pe tânărul autocrat de la începuturi. Adesea mai bine informat decît miniștrii săi, lua hotărîri care erau puse pe seama nerăbdării (nerăbdarea lui, a omului infinitei răbdări!). « Se descurajează și o lasă baltă », zicea lumea. «Iată un defect al acestui caracter, altminteri atît de energic. » De fapt, pur și simplu vedea mai limpede decît cei din anturajul său. Așa se face că, spre stupefacția guvernului său, acordă dintr-o dată sufragiul universal tuturor popoarelor din imperiu - voia astfel să-i pună pe slavi dintr-o dată la adăpost de tirania maghiară. « Unicul dublu monarh din istorie » ar fi acceptat să fie un triplu monarh, încoronat nu numai la Viena și la Budapesta, ci și la Praga. Acest act ar fi slavizat monarhia, care era prea maghiarizată, însă urletele furioase ale ungurilor împiedicară noul compromis, care, poate, ar fi salvat tronul. Cît despre reforma electorală, n-a fost vina lui Franz Joseph că Parlamentul a devenit o adunare de scandal, o arenă grotescă în care naționalitățile se înfruntau cu pumnii, în care deputății faceau obstrucție la vot, iar unul dintre ei ajunsese să vorbească șaisprezece ore fără întrerupere.

In toată existența lui atât de trudnică și aspră își găsise însă o distracție : vînătoarea, marea pasiune a tuturor Habsburgilor, de la Maximilian I[1] la Rudolf si Franz

Ferdinand, morti în condiții tra-

[1] Maximilian I (1459-1519), arhiduce al Austriei și împărat germanic. A fost căsătorit cu Maria de Burgundia, primind ca dotă Țările de Jos și Burgun- dia, din care nu a reușit să păstreze decît ținuturile Artois și Franche-Comte.

gice. Franz Joseph vînează ca un simplu burghez, cu cei doi prieteni ai săi, regele Saxei și marele duce al Toscanei. Purtînd bocanci cu crampoane, pantaloni scurți de piele, care lasă să i se vadă genunchii, și jachetă de loden gri, pe cap cu o pălărioară verde tiroleză ornată cu tradiționala coadă de viezure, pleacă în munți, mulțumit și destins. Sporovăiește cu paznicii de vînătoare și cu hăitașii în argoul lor. Cere ca invitații lui să se îmbrace și să se încalțe ca el. «Ce frumoși sînt pantofii ăștia galbeni! », exclamă el văzîndu-1 pe baronul Beck care venea la vînătoare în haine noi, pus la dungă. La a treia remarcă la adresa pantofilor săi, Beck pricepe în sfîrșit și își cumpără bocanci cu crampoane. împăratului îi plac și puștile model vechi. Pe ascuns, invitații cer să li se aducă puști mai modeme în locurile în care stau la pîndă. Franz Joseph este extrem de competent în tot ce ține de vînătoare; cunoștințele sale i-au uimit pe marii vînători ai Franței, pe contele Clary și pe marchizul de l’Aigle, invitați la Expoziția internațională de vînătoare din 1911, de la Viena, unde împăratul, în vîrstă de 81 de ani, a făcut onorurile sale cu evidentă vioiciune și plăcere.

Vînătoarea a fost una dintre cele trei bucurii ale vieții sale. Celelalte două se cheamă Elisabeta a Austriei și Kathrina Schratt. Lumea întreagă a aflat, grație filmului, povestea iubirii romanești și a logodnei lui Franz Joseph. Nu era deloc mai prejos decît adorabila lui logodnică: avea 24 de ani, era înalt, zvelt, elegant, fermeca pe toată lumea, ca și ea. Leopold I al Belgiei i-1 descrie astfel nepoatei sale, regina Victoria : « E atît de grațios cînd dansează, cu ochi frumoși și calzi, vesel, dar are în același timp un aer de autoritate care se simte imediat în jurul lui. » Era cel mai bun dansator din imperiu, excelent înotător, călăreț

desăvîrșit — și la 80 de ani mai putea galopa ore în șir fără să obosească. Cum ar fi putut Elisabeta să nu iubească un împărat atît de frumos ? Iar el a adorat-o toată viața cu o imensă fervoare, ca pe un idol, ca pe o zînă. A suferit din pricina multelor ei absențe, de pe urma imprudențelor și excentricităților ei, dar nu i-a trecut niciodată prin minte s-o învinuiască de ceva. O acoperea cu aur fără încetare. « Tainele contabilității soției mele sînt pentru mine asemenea tainelor religiei», spunea el și plătea fără să clipească. îi purta neîncetat de grijă și-i scria scrisori ca un amant: «îngerul meu iubit, mi s-a părut că-ți văd umbrela albă pe balcon și mi-au dat lacrimile de emoție. » Cînd

contele Paar îi anunță, tremurând, asasinarea împărătesei, Franz Joseph, livid, zdrobit, murmură printre hohote de plîns: «Lumea nu știe cît ne-am iubit. » Cei care au îndrăznit să-1 acuze de insensibilitate pe acest om curajos, pentru că simțul datoriei îl obliga să-și treacă sub tăcere suferința și să se întoarcă la obligațiile sale, nu l-au văzut, cu siguranță, la înmormântarea Elisabetei sforțîndu-se să se țină drept, uidnd de sine și mîngîind încetișor sicriul cu o mînă tremurătoare...

A meritat Elisabeta această mare iubire ? Cînd o enerva, i se întâmpla să exclame : «împăratul e ca un sergent-major! », dar n-a lipsit de lîngă el în nici o împrejurare importantă a vieții. La Trieste s-a străduit să-1 apere de un eventual atentat; l-a însoțit în Italia pentru a-i liniști pe răsculați; la Szegedin, a fost cu el în timpul inundațiilor; la Sadova, era acolo pentru a-1 consola; la Budapesta, pentru a-i fermeca pe unguri. Cînd apare pentru a doua oară în public, *Pești Hiriap* o descrie: «înveșmântată ân negru (era după moartea lui Rudolf), un văl negru, perle negre, iar in atâta întuneric, un chip alb, de o infinită tristețe; sala o aclamă îndelung; frumosul chip imobil se însuflețește; ea abia dacă se înclină, ușor, cu un farmec nespus».

Se întoarce adesea lîngă Franz Joseph, oricît de greu i-ar fi marii păsări care evadase să intre din nou, fie și numai

pentru un timp, în colivia ei. Nu lipsește de la nunta de argint. E prezentă atunci cînd se petrece tragedia de la Mayerling, și ea e cea care are puterea să-i anunțe împăratului moartea fiului lor. Și tot ea va fi cea care va ști să-i apropie prietena capabilă să-i îndulcească singurătatea.

împărăteasa remarcase că Franz Joseph mergea la *Burgtheater* ori de cîte ori juca o foarte bună actriță, pe nume Schratt. în timpul vizitei țarului, suveranii austrieci își găzduiră oaspeții la castelul Kremsier, îndeajuns de izolat pentru a-1 face pe Alexandru al III-lea să-și uite spaima de atentatele nihiliste — într-unul își pierduse viața tatăl său. Au avut loc petreceri și un spectacol de teatru în care au jucat cele patru vedete tragice și comice de la *Burgtheater*: Wolter, Sonnenthal, Beaumeister și... Schratt. împărăteasa Elisabeta purta o rochie amplă cu guler înalt, din satin de culoarea florii de piersic, iar țarina, o rochie de brocart alb brodat cu trandafiri Suveranii îi felicitară pe actori, iar Elisabeta schimbă cîteva cuvinte cu Kath- rina Schratt, și își dădu seama de caracterul plăcut și onest al actriței.

în primăvara lui 1886, pictorul la moda la toate Curțile europene, Heinrich von Angeli, fii chemat la Hofburg. îl primi împărăteasa, care îi risipi de îndată iluziile : nu-1 chemase să-i facă ei portretul, ci Kathrinei Schratt, iar acest portret urma să-i fie dăruit împăratului. Planul trebuia să rămînă un secret, chiar și pentru actriță. Von Angeli era atât de vestit, încît doamna Schratt se arătă foarte măgulită că fusese invitată să-i pozeze. Ședințele au fost multe, iar actrița voia să știe ce se va întîmpla cu tabloul:

— îmi veți da portretul să-1 pun în salon ?

— Nu, nu, va sta într-un loc mai înalt.

— Unde anume ? într-o expoziție ? în foaierul *Burgtheater-ului ?*

— Mai sus... mai sus...

La ultima ședință, pictorul îi spuse :

—Aflați deci că portretul dumneavoastră este destinat biroului împăratului 1

în acea clipă — lovitură de teatru - se anunță sosirea

suveranilor. Doamna Schratt, foarte emoționată, întrebă:

— Unde să mă retrag ?

— în salonul cel mic de alături. Așteptați-mă acolo...

Suveranii intră, se aud exclamații admirative :

—Aș dori să compar portretul cu modelul său, spune Elisabeta.

— Nimic mai simplu. Cu permisiunea Maiestății Voastre... Doamna Schratt este aici.

Pictorul o cheamă și începe atunci o lungă conversație, în cursul căreia împăratul, care își va petrece optzeci și trei din cele optzeci și șase de veri ale lungii sale vieți la Ischl, se bucură să afle că doamna Schratt a închiriat o vilă nu departe, lîngă lacul Wolfgang - vila Frauenstein. « Perfect, spune el, voi veni să vă fac o vizită. »

într-adevăr, două luni mai tîrziu, Kathrina Schratt, care abia sosise și nu avusese vreme să deschidă cuferele, este anunțată de un aghiotant că împăratul dorește să-i facă o vizită a doua zi de dimineață. Kathrina intră în panică: nu are nimic pregătit, iar magazinele sînt deja închise. împreună cu bucătăreasa, face minuni, iar cînd sosește împăratul, îl invită timid la micul dejun. Acesta poate lua nu numai un ceai foarte bun sau o delicioasă cafea vieneză, *Melanche* cu frișcă, sau *Capucin* fără frișcă, celebrele *Kugelhof Schratt,* niște *Kaisersemmeln* și *Zuckerkipfeln* sau *Mohn-*

brotchen[1]*,* ci și un trabuc «Regalia media», singura marcă pe care i-o îngăduie medicul de cînd i-au interzis oribilele trabucuri mici « Virginia » din tinerețe (care aveau în mijloc un pai - o specialitate vieneză). împăratul ascultă mai bine de un ceas fermecătorul ciripit al doamnei Schratt - trecea drept ultima mare virtuoză a *plaus-* dien-ului (în dialect vienez, *plauschen* este un taifas vesel și spiritual).

în ziua aceea, între împăratul de 56 de ani și femeia de 30 începu o legătură unică în istorie prin durata, fidelitatea și puritatea sa. Incredulă, lumea presupuse că erau amanți. E sigur că nu e adevărat. Dacă nici măcar prezența soțului doamnei Schratt, baronul Kirsch, nobil maghiar cu întinse moșii în Banat, nepot al unuia din condamnării de la 1848,

n-a reușit să risipească ideea unei legături mai mult decît amicale între Franz Joseph și Kathrina Schratt, totul demonstrează, în schimb, că această relație era inocentă : natura actriței și respectul cu care era tratată de toată lumea, dovezile de sinceră prietenie ale Elisabetei pentru femeia, pe care o invita la Cap Martin și față de care își deschidea sufletul, afecțiunea fiicelor împăratului și stilul scrisorilor adresate de ele doamnei Schratt. Dovadă stau — dacă e nevoie de probe scrise — și scrisorile lui Franz Joseph către Kathrina Schratt. Aceste scrisori au fost publicate prin grija baronului de Bourgoing. Editorul le-a primit de la fiul doamnei Schratt, baronul Kirsch von Ettele. Bourgoing le-a prezentat, cu o mare eleganță morală, într-o prefață care constituie o adevărată biografie. Vedem aici trăind și iubind două ființe care au descoperit împreună o fericire modestă, fără patimă și fără amărăciuni, fără păcat și fără minciună, o iubire demnă de sufletele lor de o desăvîrșită politețe. Nu e nici o îndoială că frumoasa vieneză s-a îndrăgostit de un monarh cu douăzeci și șapte de ani mai în vîrstă decît ea. Trece foarte des prin Josefplatz, în fața Hof- burg-ului, și se uită spre fereastra de unde împăratul, ascuns în dosul perdelelor, își contemplă la rîndu-i prietena învăluită în haină de blană, cu un boa de pene la gît și pălărie tot cu pene... «singurul punct luminos al zilei», scrie el. în zilele geroase, doamna Schratt se duce la biserică în zori, ca să—1 poată vedea de departe pe

[1] Specialități ale patiseriei austriece, în general pe bază de cocă de cozonac: brioșe simple sau cu stafide, cu glazură, cu mac etc. (în limba germană în text).

împăratul care vine la slujbă. « „Să mă vadă“ e un fel de-a spune, scrie Franz Joseph, căci în acea biserică e beznă. » Și își roagă prietena să nu mai riște astfel să se îmbolnăvească. Kathrina Schratt se plimbă, însoțită de o prietenă de la teatru, prin parcul de la Schonbrunn, cu speranța de a-1 zări pe împărat. Intr-o zi, hazardul i-1 scoate în cale și hotărăsc să se revadă de acum înainte, din

timp în timp, în parc. Ani la rînd, cei doi îndrăgostiți au trebuit să înfrunte mii de dificultăți pentru a se vedea. La Viena gurile rele nu mai conteneau; împărăteasa a trebuit să le închidă împrietenindu-se, ca și fiica ei, Valeria, cu actrița.

In sfîrșit, Kathrina Schratt îi trimite lui Franz Joseph o scrisoare, care trebuie să fi fost o declarație de dragoste, judecind după răspunsul împăratului: « Dacă n-aș ști că sînteți întotdeauna cinstită cu mine, mi-ar fi greu să dau crezare scrisorii dumneavoastră, vă- zînd chipul ridat pe care mi-1 arată oglinda; cît despre mine, știți prea bine că vă ador... Ei bine, iată că ne-am explicat, și e bine așa, căci, mai devreme sau mai tîrziu, tot trebuia să ajungem să vorbim despre asta. Dar nu trebuie să mergem mai departe, dacă vrem ca relația noastră să poată continua, și trebuie să continue, pentru că mă face fericit. Spuneți că veți ști să vă stăpîniți; voi ști si eu, căci nu vreau să fac rău; îmi iubesc soția si nu voi abuza niciodată de încrederea pe care v-o acordă. Mă consider prea bătrin ca să vă pot arăta o prietenie fraternă; permiteți-mi deci să vă ofer o prietenie paternă și vă rog să vă purtați cu mine ca și pînă acum.» (Nu este vorba de dragoste aici, ci de Mult mai mult decît dragostea, de Chardonne[1].)

Corespondența continuă. Franz Joseph i-a scris peste șase sute de scrisori. In ele se reflectă treizeci de ani de domnie, căci împăratul, atît de închis și de tăcut, își deschide fără teamă sufletul prietenei sale. Această femeie avea, ca atîtea femei din epocă, fermecătorul har de a destinde și a amuza un bărbat, de a-1 îngriji, a-1 servi și a-i păstra secretele. Ea a reușit să-1 scoată pe împărat din izolarea în care se sufoca. Cu ea e timid ca un sublocotenent și îi vorbește cu fervoarea unui cavaler medieval. Cel care inspira respect lumii întregi și chiar — încă tînăr fiind - cancelarului de fier

[1] Jacques Chardonne (1884-1968), scriitor francez. Temele romanelor și eseurilor sale sînt cuplul și iubirea conjugală.

îi arată doamnei Schratt un respect care depășește cu mult simpla curtoazie. Și cită grijă pentru sănătatea ei, pentru fiul ei, pentru interesele ei! Se ocupă și de bugetul ei pentru garderobă și îi trimite periodic mici sume, scuzîndu-se: « Fac același lucru și pentru fiica mea, Valeria. » Pentru Franz Joseph, tot ce vine de la prietena lui are o imensă valoare: scrisori, buchețele de violete, un breloc în formă de înger sau o călimară în chip de talisman.

Aceste suflete gingașe ni se par totuși, orice am face, prea scrupuloase. împăratul se privează de bunăvoie chiar de ceea ce valorează pentru el cît aerul: de-a lungul multelor luni pe care este obligat să le petreacă la Viena, o vede foarte rar pe actriță. Vor trece ani pînă să-i permită să intre în apartamentul său de la Hofburg. Respectă atît de mult drepturile și independența supușilor săi, încît nici nu îndrăznește să-i ceară directorului *Hojburgtheater-ului* un rol convenabil pentru Kathrina Schratt. O singură dată s-a încumetat s-o facă, și atunci cu cîte reticențe ! Dacă pe doamna Schratt nu a iritat-o timiditatea protectorului său, e pentru că era într-adevăr un înger. Rămînem fără îndoială uimiți de atâta discreție, noi, cei obișnuiți cu miniștrii care le pretind teatrelor subvenționate să le angajaze fostele iubite și sînt gata să facă scandal dacă sînt refuzați. *Frâu* Schratt însă nu va cere niciodată nimic.

Kathrina Schratt era prototipul reușit al vienezei: frumoasă, proaspătă, blondă, cu ochi albaștri prelungi și sprîncene frumos arcuite. Avea o grație naturală și o bună-dispoziție care destinde, suflet cald și înclinații spre o dulce reverie, precum și mult tact și bun-simț. Ca stăpînă a casei, n-avea pereche. Franz Joseph, încarnare a maiestății imperiale, nu iubea decît viața burgheză, iar pe aceasta o găsea la doamna Schratt, unde avea parte și de o conversație francă și amuzantă. Prin intermediul prietenei sale, afla toate întâmplările și zvonurile de prin capitală. Cînd împăratul se găsea la Hofburg, Kathrina venea să-1 vadă și era introdusă de bătrinul valet Ketterl, care, desigur, n-avea nimic de codoș. Doamna Schratt intra de-a dreptul, fără a-1 mai anunța pe aghiotantul de serviciu. Pentru ea era mereu deschisă o ușă pe care doar arhiducii aveau privilegiul de a intra la împărat... și nu chiar toți, căci arhiducesa Stephanie, năvălind într-o zi pentru a se plînge, ca de obicei, de purtarea lui Rudolf, înțelese repede din atitudinea împăratului că gestul său îl nemulțumise.

La bătrîneţe, împăratul părăsea din ce în ce mai des Hof- burg-ul pentru a se instala la Schdnbrunn, unde regăsea ambianța sobră și austeră a apartamentului său de la Viena. Pentru a fi mai aproape de el, doamna Schratt cumpărase în rate anuale o vilă, ceea ce dovedește că nu era vorba de vreun dar al împăratului. Casa doamnei Schratt, vila « Felicitas », era din aceeași epocă, avea același stil și aceeași culoare galbenă ca și palatul — «galbenul de Schdnbrunn».

Trezindu-se la trei și jumătate dimineața, după ce se îmbăia într-o cadă mare de lemn și valetul îi făcea un masaj, împăratul lucra preț de două ore. Apoi traversa palatul încă adormit și ajungea în Kammergarten, din care ieșea în Gloriettastrasse pe o poartă din înaltul zid al palatului. N-avea decît cîțiva pași de făcut pînă la vila « Felicitas ». Doamna Schratt îl aștepta, îmbrăcată și coafată. Apoi luau împreună un mic dejun delicios și plecau să se plimbe în parcul de la Schdnbrunn, prin grădina tiroleză, printre vastele ronduri de flori și pe aleile Menajeriei. Cu o jumătate de pas în urma ei, din curtoazie, cu capul puțin aplecat, împăratul îi asculta sporovăială. O oră mai tîrziu o conducea înapoi la vila « Felicitas» și se despărțeau la poartă — oamenii care-i întâlneau încetaseră să se mai mire. Pe ploaie, Franz Joseph îi ținea umbrela doamnei Schratt, iar cînd ploua prea tare, atotputernicul împărat lua o trăsură simplă trasă de un cal, neavînd snobismul unui *Zweispänner.* Erau singurele ceasuri senine din viața cenușie a suveranului. Cu tact, Kathrina știa să-i atragă atenția asupra vieții oamenilor. Ii vorbea despre toate și chiar despre politică — e drept, mai rar —, căci refuza să-și folosească influența pentru vreo cauză oarecare, deși prințul Eulenburg, ambasadorul Germaniei la Viena, scrisese într-o zi guvernului său: « Aici, Tripla Alianță nu se poate baza decît pe Goluchovski [ministrul Afacerilor externe], pe doamna Schratt și pe mine.»In politică, Franz Joseph era, desigur, mai bine informat decît ea, căci citea toate ziarele, și nu doar tăieturi din presă, cum s-a spus. Dacă ea se înflăcăra pe vreo temă anume, el o liniștea cu blîndețe: *«Aber, aber...»* («Bine, bine... ») La vila « Felicitas »,

Kathrina primea multă lume — miniștri, ambasadori, prinți, actori — lume de toate felurile și de peste tot, pentru a evita formarea bisericuțelor. Și în această privință tactul ei îi era de folos împăratului; dar acesta nu și-a făcut niciodată apariția la vreuna din recepțiile prietenei sale. Intr-o dimineață, doamna Schratt îi povesti împăratului că un invitat din ajun adusese cu sine

un necunoscut care purta o minunată uniformă exotică. împăratul se informă degrabă (căci uniformele îl pasionau dintotdeauna) și află că necunoscutul era contele Herberstein, atașat militar la Paris, iar uniforma « exotică » era cea a husarilor austrieci. « Se vede, doamnă, se scandaliză Franz Joseph, că habar n-aveți de uniformele noastre.»

La Ischl, împăratul o vedea mai rar, căci era obligat să primească mereu oaspeți de vază. Și Eduard al VII-lea îl vizită la Ischl - se zvoni atunci că încercase să obțină ieșirea Austriei din Tripla Alianță, pentru ca Reich-ul să se trezească înconjurat. De fapt, nu-i ceruse lui Franz Joseph decît să-și sfătuiască aliatul să reducă armamentul naval, perpetuu motiv de îngrijorare pentru Anglia. Franz Joseph refuză și, loial, preveni Germania. întors la Viena înaintea doamnei Schratt, îi trimitea zilnic telegrame lui *Gnădige Frâu*[1]*.* (Așa i s-a adresat întotdeauna, și toți cei din jurul lui, de la cei mai mari pînă la cei mai mici, tot astfel au numit-o.) Numai pentru Elisabeta, Kathrina era « prietena mea ».

La Curte, *Gnădige Frâu* avea un singur dușman: pe întîiul șambelan, prințul de Montenouvo. Gelos pe oricine se apropia de împărat, maniac al etichetei, nădăjduia să o alunge pe intrusă... Cu complicitatea directorului *Burgtheater-u|ui,* țesu o intrigă ce avu drept rezultat demisia doamnei Schratt. Cît trăise împărăteasa, n-ar fi îndrăznit să uneltească — ea ar fi dezvăluit imediat complotul. Franz Joseph era însă mai ușor de păcălit. Dus de nas, el acceptă demisia, crezînd că face bine. Kathrina Schratt, ofensată, părăsi Viena și lipsi un an întreg, lăsîndu-1 singur pe Franz Joseph, care suferea și devenise iritabil. Cînd în sfârșit înțelese manevra, își revărsă mînia asupra lui

Montenuovo, pe care-1 discredită definitiv... Marele maestru al Curții, prințul Lichtenstein, o convinse pe doamna Schratt să se întoarcă, dar împăratul trebui să facă primul pas, mergînd la ea în vizită neanunțat; iar ea acceptă să nu mai pomenească niciodată despre acel incident.

Kathrina Schratt se întorsese, dar pleca mai des ca altădată în turnee și în lungi călătorii. Fără ea, împăratul dădea semne că se sufocă. Contrastul între incredibila umilință a frazelor lui și situația celui care le scrie este ridicol și sfîșietor. Citind scrisorile lui către această prietenă de departe, îți dai seama de înspăimîntătoarea singurătate a omului pe care soarta l-a ridicat pe culmi.

[1] Stimatei doamne (în limba germană în text).

171

Doamna Albă a Habsburgilor

Anii au trecut, îndulciți de prezența Kathrinei Schratt, întunecați de grijile politice și de problemele de familie. Habsburgii aspirau la relații legitime. De îndată ce se îndrăgosteau, voiau să se căsătorească, iar dacă mariajul era o mezalianță, considerau că nu mai puteau să poarte titlul de arhiduci și părăseau Curtea. Așa s-a făcut că prietenul lui Rudolf, nobilul și frumosul Ioan de Toscana, îndrăgostit de o femeie cu care nu avea voie să se căsătorească, își sacrifică rangul, prerogativele, chiar și numele și, devenit Ioan Orth, se îmbarcă incognito, împreună cu femeia iubită, pe iahtul său, *Santa Margherita.* Nava se scufundă. Pentru lumea întreagă, Ioan Orth era mort. In realitate, era în viață : fusese salvat nu se știe cum si lucra în Argentina, într-o fabrică de cherestea. Proprietarul acesteia, Villarey (sau Villa Rey), îl trata cu deosebită considerație pe acest angajat, pe care îl prezenta de altfel « Domnul Hirsch ». Poliția făcu o anchetă și află că « Hirsch » se cazase la hotel sub numele de Ioan Orth (nume despre a cărui faimă lumea largă nu știa nimic), că plătea totul în aur și că se plimba cîteodată în compania unei doamne. Deși se ascundea, Ioan Orth voi totuși să-și liniștească familia. Dacă ar fi să-i dăm crezare împăratului Carol al IV-lea, Orth îi scria cu regularitate arhiducelui Otto, precum și mamei sale, marea ducesă de Toscana - aceasta

încetase dintr-o dată să mai poarte doliu după fiul pe care-1 plînsese atîta.

Au fost și alte mezalianțe : arhiducele Leopold deveni domnul Wollfling; arhiducele Ferdinand-Carol, domnul Burg... împăratul închidea ochii: pentru el, cei ce încheiaseră mezalianțe nu mai erau Habsburgi.

Lucrurile s-au petrecut însă cu totul altfel cu Franz Ferdinand: acesta era presupusul moștenitor și n-avea de gînd să renunțe la rangul lui. Disperat și furios, împăratul luptă din toate puterile^Grijile lui nu erau deloc neîntemeiate și nici desuete: a recunoaște legitimitatea dinastică a unei căsătorii contrare tuturor legilor dinastice și, prin urmare, și drepturile descendenților însemna a permite orice revendicare a tronului. Or, nu e lucru bun ca o țară să aibă pretendenți revoltați împotriva suveranului — carlismul, în Spania, și războaiele Stuarților, în Scoția, au dovedit-o din plin. Pentru Austria, unde monarhia era singurul stîlp de susținere al unui edificiu decrepit, un asemenea război ar fi fost fatal. Dificultățile începură încă din timpul vieții lui Franz Joseph : partidele de opoziție

din Ungaria declaraseră că, pe teritoriul Ungariei, *Ebenbiirtigkeiâ-ui* nefiind recunoscut, ducesa de Hohenberg, muritoare de rînd la Viena, putea fi încoronată regină la Budapesta. In aceste condiții, nu ni se mai pare inumană reacția lui Franz Joseph în momentul atentatului de la Sarajevo. Răvășit la aflarea veștii, murmură după ce se liniști: «Atotputernicul nu se lasă înșelat; o înaltă Instanță a stabilit ordinea pe care eu n-am știut s-o mențin. »

I s-a reproșat lui Franz Joseph că n-a profitat de scandalul Chotek pentru a scăpa de un moștenitor pe care nu-1 avea deloc la inimă. Dar împăratul nu avea de ales. După Franz Ferdinand, succesiunea îi revenea fratelui său, arhiducele Otto, veselul neisprăvit, un personaj imposibil. Nespus de frumos și talentat, căsătorit cu o femeie ireproșabilă și tată al viitorului Carol al IV-lea, era ros de sifilis pînă în măduva oaselor. E poate singura scuză pentru nebuniile cu care a scandalizat Viena: în timpul unei

înmormîntări, a sărit cu calul peste dric; s-a plimbat gol pușcă prin restaurantul Sacher și s-a întâlnit astfel cu ambasadoarea Angliei, care era cît pe ce să leșine; tot gol, cu uniforma pictată pe piele, umbla de colo-colo prin Prater; beat, încercase să-și convingă tovarășii de petrecere să meargă împreună la el acasă, să le arate « o arhiducesă goală-goluță ». Nefericitul avea să moară curînd, desfigurat de boală, lăsînd în urmă un fiu care abia împlinise 4 ani, viitor și ultim împărat.

Franz Joseph era deci obligat să suporte caracterul violent și băgăcios al lui Franz Ferdinand, care-1 exaspera. Respectuos în aparență, moștenitorul îl privea cu mînie și dispreț pe acest unchi bă- trîn care nu se mai hotăra odată să moară, ai cărui miniștri, pretin- zînd că-1 cruță, îl țineau sub un clopot de sticlă și—1 împiedicau să guverneze. Cel puțin așa credea arhiducele, care se amesteca mereu în toate, conducea operațiunile împotriva autorității imperiale cu ajutorul aghiotantului său, maiorul Brosch, și impunea oameni care-i displăceau împăratului - l-a numit, de exemplu, pe bătăiosul Conrad von Hoetzendorf în fruntea armatei. Astfel, cele două coline, cea pe care se afla Hofburg-ul lui Franz Joseph și cea a palatului Belvedere al lui Franz Ferdinand, semănau uneori cu cartierele generale a doi șefi de oaste inamici, iar delicatele demersuri întreprinse de miniștri între cele două puteri aduceau cu « mersul pe ouă ».

[1] Egalitatea de rang (în limba germană în text).

— Nu sînt mai bine informat decît ultimul valet de la Schon- brunn, bombănea arhiducele.

Iar împăratul:

— In cele din urmă, îmi va lua și dreptul de a grația.

Mai tîrziu, bietul împărat și-a dat seama că, murind, moștenitorul său i-a făcut mai mult rău decît dacă ar fi rămas în viață. Se spunea despre Franz Joseph că ura războaiele, fiindcă știa că le poate pierde. Ii făcuse să tacă pe Rudolf și pe contele Andrassy care pledau pentru un

război preventiv împotriva Rusiei. Tot așa, refuzase categoric propunerile lui Conrad von Hoetzendorf, care visa să atace Italia. Pacifismul lui era binecunoscut. Ii liniștea pe austrieci și le sporea dragostea față de bătrînul împărat, pe care ajunseseră să-1 considere un fel de mascotă, căreia îi datorau cincizeci de ani de prosperitate tihnită.

în ciuda împăratului și a tuturor, cu excepția cîtorva personaje belicoase de la Viena și de la Berlin care făceau presiuni asupra unor guvernanți incapabili, războiul troian izbucni. Franz Joseph era ultimul care să-1 dorească. « Ultimatumul adresat Serbiei este prea dur », spuse el. Singurul bărbat de stat al monarhiei muribunde, contele Tisza, primul-ministru al Ungariei, simți pericolul și-i scrise împăratului, pentru a-1 pune în gardă, o scrisoare pe care miniștrii o interceptară, înmînîndu-i-o doar cînd era deja prea tîrziu. « Serbia va ceda », pretindeau ei. Cînd se află că Serbia nu voia să cedeze, i se spuse împăratului că, pentru Austria, războiul va fi o simplă defilare de trupe.

Cum să nu-1 deplîngj pe bătrînul monarh care vedea prăbu- șindu-i-se în jur armatele și monarhia ? « Vom pieri cu onoare », afirmă el de la bun început, căci nu-și făcea iluzii: « Ne vom putea considera foarte norocoși, îi spuse doamnei Schratt, dacă vom scăpa doar cu vînătăi.» Și suferea pentru suferințele armatelor sale, pentru lipsa de înțelegere și exigențele tiranice ale aliatului său german, pentru șantajul aliatului său italian care, ca să rămînă neutru, cerea sudul Tirolului și regiunea Trentino. La 84 de ani, viața sa era o luptă disperată în care, din cînd în cînd, cîte o mică victorie îi mai dădea curaj.

La începutul lui noiembrie 1916, împăratul făcu un guturai. Ușoară la început, răceala îi prinse un plămîn la 8 noiembrie. Din 15 noiembrie, începu să aibă febră și să piardă din puteri. Cu toate

acestea, nu-și schimbă deloc obiceiurile. în ziua de 18, starea sa se înrăutăți vizibil, dar Franz Joseph continuă să se trezească la trei și jumătate dimineața, să lucreze la birou și chiar să-și fumeze trabucul. Pe 20, i se diagnostică o

congestie pulmonară, dar aceasta nu-1 împiedică pe împărat, mereu la datorie, să-1 primească într-o audiență de trei sferturi de oră pe arhiducele Frederic/comandantul armatelor austriece. Medicii îi prevedeau deja sfîrșitul, așa încît membrii cei mai apropiați ai familiei imperiale fură avertizați. Arhiducesa Valeria nu se mai dezlipea de tatăl său. La 21 noiembrie, trezindu-se, ca de obicei, înainte de a se lumina de ziuă, Franz Joseph se așeză la masa de lucru, spre uimirea aghiotantului său. Era sigur că împăratul avea să moară curind. Trebuia să i se dea ultima împărtășanie, fără a-i da însă de înțeles că starea sa era gravă. Prințul de Monte- nuovo veni deci să-1 roage pe Maiestatea Sa să primească preotul, pe monseniorul Seydl, care aducea o binecuvîntare papală. Cînd monseniorul intră, fii stupefiat să-1 găsească pe împărat, pe care-1 credea pe patul de moarte, în picioare, în mijlocul încăperii. Seara, Franz Joseph îi ceru valetului său, Ketterl, să-1 trezească la ora obișnuită a doua zi, «căci nu-și terminase încă treaba ». Muribundul adormi, dar la scurt timp se trezi și intră în comă. Camera imperială se umplu de lume : pe lîngă arhiduci, arhiducese și medici, erau acolo primul șambelan, prințul de Montenuovo, primul ofițer al gărzii, contele Paar, alți ofițeri, precum și doi valeți. Monseniorul Seydl îi acordă iertarea păcatelor *in articulo mortis.* La ultimul cuvînt al rugăciunii, pulsul împăratului se stinse.

Doamna Schratt venise în ajun să-1 vadă. Ca o ultimă răzbunare, prințul de Montenuovo poruncise să i se interzică accesul prin ușa ce fusese întotdeauna deschisă pentru ea și să fie trimisă la aghiotant. Kathrina se retrase. A doua zi însă, Montenuovo în persoană trebui să-i anunțe moartea împăratului, iar noul împărat, Carol, veni să o întîmpine și să-i ofere brațul pentru a o conduce lîngă trupul neînsuflețit, întins pe micul pat de fier, cu mîinile strînse pe un crucifix. Doamna Schratt depuse un trandafir pe patul mortuar. Oare își amintea în clipa aceea de buchetele de violete pe care împăratul i le trimitea zilnic de la Nisa ?

Doamna Schratt i-a supraviețuit prietenului său ani lungi și grei. A trăit într-o sărăcie lucie. Asaltată de cei care-i cereau interviuri sau se ofereau să cumpere scrisorile împăratului, de pro-

punerile presei americane de a-i publica memoriile, a refuzat categoric totul. Tăcerea Kathrinei Schratt este unică și exemplară.

De la Hofburg și pînă la catedrala Sfîntul Ștefan, străzile sînt pline de o mulțime posomorită, adînc îndurerată. Un singur regiment, în ținută de luptă, dă onorul; tăcerea este copleșitoare. In cortegiu se află patru regi — regele Bulgariei, cel al Bavariei, cel al Saxei, împreună cu moștenitorul tronului -, iar în frunte, tânărul împărat Carol al IV-lea, împreună cu împărăteasa Zita și un băiețel adorabil cu părul blond și buclat, moștenitorul, micul Otto de Habsburg.

La orele nouă ale serii, precedat de o sută de călăreți pe cai negri și de încă o sută pe cai albi, sicriul este adus în capela capucinilor și purtat spre criptă, printre călugării cu torțe în mîini. Ajunși la ușă, un ofițer strigă: « Deschideți, sînt Maiestatea Sa, împăratul Austriei, rege al Ungariei. » Ușa rămase închisă. « Deschideți, repetă vestitorul, sînt împăratul Franz Joseph, rege apostolic al Ungariei, rege al Boemiei, rege al Ierusalimului, mare principe al Transilvaniei, mare duce de Toscana și de Cracovia, duce de Lorena... » Dar ușa rămase închisă. «Deschideți, spuse din nou heraldul, sînt Franz Joseph, un biet păcătos, și cer umil milă Domnului. » — « Pori să intri », zise atunci marele ierarh si usa se deschise. Franz Joseph a ajuns printre ai săi. Va fi ultimul împărat al Austriei înhumat în acest cavou, adînc ca orgoliul Habsburgilor.

VIII

împărăteasa Elisabeta

Este o femeie a zilelor noastre, cu calitățile și defectele pe care le cunoaștem. A intrat în secolul al XIX-lea de parcă ar fi greșit ușa. O regină democrată, care preferă pînza de cort faldurilor din jurul tronului, care disprețuiește onorurile, fără a detesta totuși luxul, confortul și cheltuiala, ba chiar dimpotrivă. O falsă sălbatică, o adevărată nevrotică. Natura ei profundă, mediul din care provenea, epoca și literatura lui, de la George Sand la Heinrich Heine — toate își lasă amprenta asupra comportamentului ei. Amestec de ducesă de Alba trăind printre țigani și de Maria Bașkirțev[1] la Nisa, de miliardară americană (mai puțin băutura) și de prințesă rusoiacă avînd în vene și sînge de țigancă, Elisabeta pare ieșită din *Cosmopo-* /fs-ul lui Paul Bourget. Un gen răspîndit azi pînă la saturație, însă rar la vremea aceea, preocupată de sufletul și de trupul ei, conștientă de sentimentele ei nedomestice, cultivîndu-și originalitatea, veghind cu narcisism asupra celor patruzeci și șase de kilograme ale sale și asupra celor patruzeci și cinci de centimetri în talie, ea interesează mai ales prin contrastul pe care-1 face cu mediul rigid al Habsburgilor, mediu în care s-a trezit plasată fără voie. Emoționează prin moartea ei tragică, provocată de pumnalul unui anarhist, victimă

[1] Maria Constantinova Bașkirțev (1860-1884), scriitoare rusă de expresie franceză, autoare a unui jurnal care înfățișează viața și obiceiurile nobilimii ruse din secolul al XIX-lea.

a unui conflict de clasă aflat abia la începuturile lui, a unui joc al sorții lipsit de precizie tehnică și impregnat de romantism social.

Ca și vărul său Ludovic al II-lea al Bavariei[1], Elisabeta și-a petrecut toată viața căutîndu-se pe sine, încercînd să se definească și să nu semene cu ceilalți, fără să se găsească însă. Remarcabilă totuși în rolul său de compoziție, care și-a păstrat toată savoarea, ea a făcut deliciul istoricilor. Deși fugea de fotografi, n-a putut scăpa de extraordinarii portretiști postumi care au fost Fleming, Corti, Saint-Aulaire, Ciupik sau Vallotton, ca să nu mai vorbim de nenumărații memorialiști și de cele cîteva broșuri infamante, precum *Secretul unei împărătese,* scrisă de protejata sa, contesa Larisch.

Elisabeta a fost admirată în lumea largă, dar urîtă în Austria. A uimit, stupefiat, surprins sau șocat întreaga Europă patruzeci de ani la rînd; Istoricii, scenariștii și dramaturgii sînt încă fascinați de ea : o împărăteasă cu vederi largi, un cap încoronat care se sufocă sub greutatea îndatoririlor sale și se revoltă împotriva rangului său ajunge, desigur, să încînte marele public al săptămînalelor care vrea ca reginele să se îmbrace ca niște regine și să se poarte ca niște gîsculițe. Cum spunea și vecina ei Carmen Sylva[2], o suverană mai inteligentă decît altele și care nu-i dorea Elisabetei decît binele « Moda e făcută pentru femeile lipsite de gust, eticheta, pentru oamenii fără educație, iar bisericile, pentru cei fără religie. » Elisabeta avea destulă rasă pentru a se lipsi de toate acestea, chiar dacă a grăbit, prin actele sale imposibile, prăbușirea bătrînului «trunchi putred», a tronului Habsburgilor. Era convinsă că toate nenorocirile i se trăgeau de la Casa de Austria - nu era adevărat, căci Elisabeta venise cu o întreagă zestre de nenorociri, alertînd-o pînă la urmă și pe Doamna Albă.

Asasinul său o lichidă cu un cuvînt, o vorbă mult mai cumplită decît pumnalul său ucigaș. Cînd fu arestat, Luchesini mărturisi că venise la Geneva pentru a-1 ucide pe ducele de Orleans:

— Și atunci, întrebă judecătorul de instrucție, de ce ai ucis-o pe împărăteasa Elisabeta ?

— N-am reușit să-1 găsesc pe ducele de Orleans, răspunse italianul. Atunci, în lipsă de altceva, am ucis-o pe ea!

[1] Ludovic al II-lea de Wittelsbach (1845-1886) a construit castele neobișnuite în Bavaria și a fost protectorul lui Wagner.
[2] Pseudonimul literar al reginei Elisabeta a României (1843-1916).

' Să fii o dublură, atunci cînd vrei să deții rolul principal, înseamnă să fii asasinat de două ori.

Născută într-o familie de esteți, excentrică, fermecătoare, fiica unui tată ce trăia în Tirol în pantaloni scurți de piele, un părinte care și-a tocat averea cu dezinvoltură, un entuziast, un vagabond sălbatic și afectuos, un principe pentru care natura, copiii, țăranii și animalele erau singurele valori, Elisabeta va rămîne toată viața copila acestui fantezist care își construise un circ și o școală de manej în parc, și care iubea caii pînă-ntr-atît, încît a spus chiar: « Dacă nu eram principe, mi-aș fi dorit să fiu grăjdar. »

Elisabeta e o tipică Wittelsbach, situație întărită de consangvinitate. Tatăl ei, Maximilian, nu era duce « de » Bavaria (titlu aparți- nînd ramurii mai vîrstnice a familiei), ci duce «în » Bavaria (ramura colaterală, cuprinzînd și ducii de Deux-Ponts Birkenfeld-Gelnhau- sen). Prinț pe jumătate ruinat dar vesel, un boem respectat, salutat și iubit de țărani, cărindu-și cu el fiica pe la amante ori de cîte ori își vizitează bastarzii, întotdeauna însorit de un cîntăret la titeră, Maximilian compune valsuri și prezidează banchete la o « Masă Rotundă a Bețivilor ». Mama Elisabetei este Ludovica, prințesă « de » Bavaria (distincția aceasta între «de» și «în» îl încînta pe Proust), fiica principesei Carolina de Baden și a marelui elector Maximilian Iosif, ridicat la rangul de rege al Bavariei de către Napoleon în 1805, și care-și luase atunci numele de Maximilian I. In 1828, Lu- dovica se căsătorise cu vărul său Maximilian (de unde consangvinitatea) care, după multe călătorii, cumpărase în sudul Bavariei domeniul Possenhofen, cu ale sale patru

turnuri înălțate deasupra lacului Starnberg. Surorile mamei sale, care făcuseră cu toatele mariaje strălucite, dăduseră un «lustru » regal familiei Elisabetei, acestor Wittelsbach de la țară care, departe de Curți și onoruri, trăiau mai puțin la Miinchen, printre bavarezi, și mai mult la Possenhofen, printre animale.

La 15 ani, Elisabeta, în saboți, domnește peste o căprioară, o oaie, niște iepuri și cîteva găini. Nu-i plac decît berea și cîmații. Ca si Ludovic al II-lea, cu care are multe trăsături comune, îsi salută cei mai frumoși arbori din parc ca pe niște personaje : îl cunoaște pe fiecare, îl iubește, îi vorbește. Ea, care își va pierde credința mai tîrziu, mulțumindu-se cu un vag animism, face crize mistice și cade în genunchi rugîndu-se. Nu se simte bine decît printre țărani și

rîndași. Desenează, scrie versuri, trăiește fără să-și facă planuri de viitor, fără să-și dorească bijuterii sau rochii, onoruri sau recunoaștere politică.

Fără voia ei, Elisabeta (numită astfel după regina Prusiei, sora mamei sale și nașa ei de botez) va domni asupra lui Franz Joseph, așa cum acesta domnește asupra Austro-Ungariei după abdicarea din 1848 a unchiului său Ferdinand. Fusese aranjată căsătoria lui Franz Joseph cu Elena, sora mai mare a Elisabetei, mai tîrziu prințesă de Thum und Taxis. Ludovica, însoțită de cele două fiice ale sale, pleacă la Viena la chemarea Sofiei; ducele Maximilian se mulțumește să le conducă pînă la graniță. Acolo își scoate pălăria garnisită cu coadă de capră sălbatică și le urează drum bun. Elisabeta, insensibilă la această despărțire, nu se gîndește decît să-și adape caii la prima haltă. De îndată ce trec granița, delegații vin să le sărute mîna, instituțiile arborează steaguri, se văd arcuri de triumf, uniforme oficiale, tunici și dolmane albe, poliție pretutindeni. Asta nu mai era Bavaria, ci imperiul bicefal — brusc, din regatul animalelor trecuseră nu într-un ținut al oamenilor, ci într-unul al lumii bune.

Fermecător boem, prințul Max se întorsese la traiul lui

printre pădurari și iodlere. Nici n-ajunsese bine acasă și mare i-a fost surpriza aflînd dintr-o telegramă a soției sale că fiica lor Elisabeta tocmai fusese cerută în căsătorie de Franz Joseph. Așadar, nu Elena avea să devină împărăteasă a Austriei, ci Sissi (scris și Sisi sau Sici)! Max ridică din umeri : Sissi, o copilă, împărăteasă! Ii răspunse pe dată Ludovicăi: «Te-aș sfătui să nu accepți, e un dobitoc. »

Sosită la Viena în august 1853, Elisabeta nu participase la petreceri în primele zile. Apoi intrase - se spune - pe neașteptate în sufragerie, în timpul prînzului de logodnă, marea masă de la orele trei ale după-amiezii. împăratul se îndrăgostise nebunește, la prima vedere, de fetița în rochie de mătase verde tivită cu negru, cu guler și manșete de dantelă albe — era «îndrăgostit ca un locotenent și fericit ca un zeu », va spune el însuși. In zadar se străduiră cei din jur să-1 convingă că face o prostie. Destinul i-o scosese în cale, iar el nu facea decît să-1 urmeze. Elisabeta trebuia să se întoarcă la Munchen pentru a-și pregăti trusoul și a obține consimțămîntul, dar nu cel al tatălui ei, care era secundar în acest caz, ci al regelui Bavariei, suveranul său.

Elisabeta se îndreptă apoi, pe Dunăre, sub o ploaie de flori, spre Passau, unde-și întîlni logodnicul, care era atît de îndrăgostit, încît o luă în brațe încă de la debarcader pe frumoasa brunetă cu piele nespus de albă, în rochie de tafta roz. Căsătoria fii celebrată la Viena, la 24 aprilie 1854. Au fost cele mai fericite momente ale lungii căsătorii fără noroc a două ființe pline de tandrețe și respect reciproc... dar inapte să trăiască împreună. «II iubesc deja pe împărat, spunea tînăra prințesă! Ce păcat că e împărat! »

De-a doua zi după căsătorie (episcopi, cardinali, trăsuri încununate cu vulturi de aur), se vede limpede că Elisabeta nu se va supune niciodată îndatoririlor unei împărătesc. Refuză micul dejun ritual în familie; refuză să-i fie prezentate bătrinele doamne de onoare cu blazoane grele ; zdrobită de cele șapte secole de istorie ale Hofburg-ului, se închide în camera ei și se prăbușește pe pat plîngînd. In ziua în care primește lista ierarhiilor Curții, cu toate

importantele *Palastdatne* și *Hofdame,* la care se adaugă pomelnicul ceremoniilor, înțelege că nu va fi în stare să îndure corvezile Curții, mesele solemne, fără conversație, unde nu se poate răspunde decît cu « da » sau « nu », să se supună regulilor «întîlnirii din fața focului», conversația de după prînz cu împăratul, un soi de audiență în fața șemineului. Strigă sufocată: « Să mă lăsați în pace... mi-e imposibil să trăiesc printre oameni! » La această Curte unde eticheta a prevăzut totul, pînă și grosimea galoanelor și lungimea mănușilor, împărăteasa nu avea să ezite niciodată între o intrare triumfală în capitală și spălatul pe cap (avea un păr atît de frumos, încît îi trebuia o zi întreagă ca să—1 spele și să—1 clătească), între vizita unui suveran străin și o conversație cu coafeza sa Fanny. E amuzant, cel puțin privind de departe — ne distrează să vedem bătrîna Curte a Austriei rănită în ce are ea mai scump, iar admirația noastră pentru răbdarea lui Franz Joseph nu face decît să crească. Elisabeta însă se simte ca-ntr-o pușcărie.

Cu o jumătate de secol mai devreme, în cartea sa despre *Germania,* Doamna de Stael descrisese Viena ca pe o cetate blîndă, fericită, fără nerv. Intelectualii austrieci însă se revoltară : Corinne, după părerea lor, nu văzuse nimic — Austria era o imensă ocnă. Și așa a fost, cel puțin pentru Elisabeta. Crezuse că va găsi aici o a doua Bavarie, iar în mătușa sa Sofia, «singurul bărbat din familie », o a doua mamă. Abia întoarsă din călătoria de nuntă în Italia, avea

să descopere că, în realitate, Curtea însemna muncă silnică, iar Sofia era un gardian. Pentru întreaga lume, Viena reprezenta fantezia, vesefia, o dezordine plăcută; pentru tânăra căsătorită, Viena era ceremonialul spaniol, rigida politică la mare nivel, trecerile în revistă, prezentările, obligațiile. Nici gînd de prînz la iarbă verde - aici se lua cina în familie; adio patinaj pe gheață — adevărata gheață aici este protocolul. Arta, poezia, natura, călătoriile erau înlocuite cu genuflexiuni, audiențe, supravegherea unei soacre, la care se adăuga cea a teribilului Mare Comandant al Armatei, contele de Griinne. Totul îi era interzis: să

călărească fără scutier, să intre în apartamentul soacrei fără a o fi anunțat, să iasă singură la cumpărături în oraș.

Elisabeta e incorigibilă, de neîmblînzit: nu face ca lumea reverența, nu are simțul ierarhiei, aduce la palat copii culeși de pe stradă, călărește prea mult, refuză să mănînce cu mănuși, conform uzanțelor, ia micul dejun în pat. Pe scurt, «se crede în Bavaria », spune cu dispreț soacra ei, care o detestă deja pe această « excentrică » (în stilul epocii). Nu este niciodată de găsit cînd e nevoie de ea (ce contrast cu punctualitatea militară a lui Franz Joseph!). Se dă veșnic pe mîna mascurilor, a profesorilor de gimnastică sau a coafezelor, care îi aranjează zilnic admirabila coamă brun-acaju preț de cel puțin două ore - părul ei e cînd împletit cu panglici de mătase, cînd făcut cunună în jurul capului, cînd despletit pînă la pămînt, iar fiul său Rudolf calcă pe el ca pe un covor. Vrea piscine, vînători prin văioagele de la Schbnbrunn, manejuri, circuri, băi de aburi, profesori pentru toate cele - trapez, greacă, echitație, scrimă. Ea, care detestă « corvezile », le adoră pe cele pe care și le alege singură. « Pentru a scăpa de tot ce o sufocă », își formează un alt anturaj, nu mai puțin sufocant, de medici olandezi, de vagabonzi, de ființe originale, de maseuri suedezi, de maeștri de călărie, de coafeze ; în-ghesuie în jurul ei toate soiurile de animale — vaci, cîini danezi, cai de circ, papagali -, care o urmează pretutindeni în călătorii, iar un astfel de voiaj costă o avere. Sare coarda «ca o căpriță ». « Noi nu umblăm cum ar trebui să umble reginele... Bourbonii, care nu mergeau niciodată pe jos, umblau ca niște gîște savante, dar regește.» Și conchide: « Mersul este ceva ce se învață» — prin urmare, armatei de profesori îi adaugă un profesor de mers.

Franz Joseph, meticulos, practic, punctual, automat, militar atent la toate detaliile trecerilor în revistă ale armatei, este îndrăgostit

nebunește de soția sa, mult mai inteligentă și mai intelectuală decît el, impulsivă și nevrozată. Nu vor găsi niciodată un limbaj comun. Nu vor exista decît *modus*

vivendi succesive, tandrețe, afecțiune, respect, încredere din partea ei, dar niciodată dragoste, cu excepția primelor luni de căsnicie. Franz Joseph, depășit de situație, dezamăgit, Evrat singurătății, țintă a reproșurilor mamei sale și a dezaprobării mute a Curții, va fi întotdeauna îndrăgostit de ea ca în primele zile, acele zile întunecate de o primă noapte în care n-a știut s-o facă pe EEsabeta fericită, în care a epuizat-o, lăsînd-o, cum îmi spunea într-o zi Paleologue[1], «rănită, neîncrezătoare și dezamăgită ».

Nașterea copiilor nu va schimba nimic în această tragedie domestică, dimpotrivă: cu o soacră insuportabilă și un soț stângaci, se va adînci banala neînțelegere din atâtea căsnicii. Datoria împăratului față de Sofia nu făcea decît să agraveze conflictul lui cu EEsabeta, opoziția dintre aceste două ființe tinere și frumoase îndepărtându-le definitiv una de cealaltă, separîndu-le și lăsîndu-le disperate pentru totdeauna. Scandalurile izbucnesc din nimicuri: EEsabetei îi e dor de halbele de ceramică ale scumpei sale berării din Miinchen și cere să i se aducă bere bavareză la un mare dineu. Aceste scene sfârșesc invariabil cu tipica amenințare a soției ofensate : « Alege între mine și mama ta. » La ultima și cea mai violentă dintre aceste scene (în octombrie 1860), EEsabeta, obligată să cedeze în fața soacrei sale cînd îi sînt luați cei doi copii, așa cum o cere protocolul, pentru a fi crescuți într-un apartament îndepărtat al palatului, îi va lăsa locul său Sofiei după nașterea arhiducelui Rudolf și va părăsi Viena pentru a se instala la Madeira.

De-acum înainte viața sa va fi o veșnică fugă. La Viena se va întoarce doar ca o străină. Disprețuiește capitala asta care i se pare locuită de nenumărate Sofii, acest oraș stupid care ignoră toate valorile intelectuale ale vremii - pe Wagner, Schopenhauer și Nietzsche —, Curtea care a detestat-o din prima zi, această phcticoasă administrație în mijlocul căreia tronează Hofburg-ul, detestabil cu ai săi douăzeci și trei de nobih din Cameră și cu ale sale două sute douăzeci și nouă de doamne de la Curte, iar acelea care mai ieri

[1] Maurice Paleologue (1859-1944), diplomat francez, ambasador al Franței în Rusia în timpul primului război mondial.

îi citeau împărătesei stăteau în genunchi! Această viață alcătuită din evadări va fi o perpetuă căutare a existenței incognito: se va ascunde în dosul umbrelei (ceea ce o va împiedica să vadă pumnalul asasinului) sau în dosul evantaiului de care nu se desparte niciodată, pentru a se apăra de fotografi - această înfiorătoare întruchipare a curiozității populare. Cum putea oare crede că trece neobservată o ființă atît de « vizibilă », înconjurată în permanență de o grămadă de polițiști și spioni ? Vorbind despre prejudecăți, Elisabeta a spus: « Oamenilor nu le place să le umbli prin sertare.» Dar s-a abținut ea oare să « umble prin sertarele» capitalei austriece ?

împăratul, bărbat frumos cu barbă roșcată și ochi albaștri, nu putu să împiedice continua fugă a soției sale. Situația scandaliza Viena întreagă. La Anvers, Elisabeta se îmbarcă pentru Madeira pe iahtul *Osbome,* pe care i-1 pusese la dispoziție regina Victoria. Luă cu ea multă lume: pe contesa Caroline Hunyadi, doamnele sale de onoare, pe medicul său, precum și pe contele Paul Hunyadi. Să fi fost acesta pentru Elisabeta altceva decît un șambelan, așa cum au sugerat cîțiva biografi ? Oricum, Hunyadi a fost rechemat mai tîrziu la Viena și dizgrațiat — să fi dispărut într-adevăr în urma acestei călătorii (Fleming) ? Chestiunea nu s-a lămurit încă... La Madeira, Elisabeta, singuratică, chinuită de tuse, mereu pîndită de tuberculoză, se plimbă în mijlocul unei naturi fermecătoare și prin poezie, fidelă scriitorilor săi preferați: Rousseau, cu *Confesiunile* sale, și Heine, cu *Imagini de călătorie.* Cartea lui Heine, atît de iubit de ea, dar disprețuit de Franz Joseph - « Heine, un mic revoltat evreu », zicea el —, va deveni cartea ei de căpătîi.

Cît de ciudate, neobișnuite și emoționante sînt legăturile dintre soți! Franz Joseph și Elisabeta, firi atât de diferite, s-au cunoscut foarte bine, mai bine decît multe cupluri în aparență mai unite. Pentru soția sa, împăratul a cheltuit munți de răbdare, de indulgență și de bunătate. Tot ce venea de la ea ar fi trebuit să-1 rănească, să-1 șocheze, dar frumusețea unică a Elisabetei, destinul pe care ea nu-1 căutase, inteligența ei stranie, contrastând cu tot ce văzuse sau simțise el vreodată, îl subjugau. Iar iubirea, care nu s-a

dezmințit niciodată, a desăvârșit tabloul.

în ciuda calomniilor, nimic nu ne permite să afirmăm că Elisabeta i-ar fi fost necredincioasă; nici un austriac dintre cei cu care am vorbit nu s-a îndoit vreodată de fidelitatea ei. Și-a «corectat»,

și-a atenuat absențele extravagante cu prezența în toate momentele grave ori dramatice — a fost acolo cînd s-a dat bătălia de la Sadova, ca și la moartea lui Rudolf. Reușea să repare răul făcut de rigiditatea Curții în Boemia, în Germania, în Italia, în Ungaria. N-a încetat nici o clipă să fie consiliera și prietena împăratului; intervenția ei personală, farmecul și intuiția ei i-au fost întotdeauna de ajutor lui Franz Joseph. In voiaj de nuntă, îi cucerea deja simpatia italienilor; i-a adus adeziunea unei Ungarii revoltate, care a acceptat să i se supună ei și numai ei; i-a găsit în persoana doamnei Schratt pe cineva care s-o înlocuiască, o prietenă la bine și la rău. Fantezia, umorul, ciudățeniile și chiar excesele ei contrabalansau firea pragmatică și serioasă a lui Franz Joseph. Elisabeta a fost poezia lui, fericirea de o clipă, marea țicneală a vieții lui, contragreutatea lui, nebuna tristului său cămin.

împăratul face tot ce-i stă în putință pentru a o aduce înapoi pe Elisabeta, căci e îndrăgostit de ea și umilit de felul în care a fost părăsit. îi oferă totul — castele, bani, protecție, prietenie. E gata să suporte orice - cîini și papagali, pe care-i urăște, dietele nemaiauzite. îi triplează Elisabetei bugetul, dar asta n-o va împiedica să aibă mereu datorii; întreținerea cailor o ruinează. Cînd se va duce în Anglia cu caii după ea, călătoria îl va costa pe împărat ochii din cap (s-au păstrat notele de plată). Ca să nu mai vorbim de poliție, căci împăratul, îngrijorat pentru ea, vrea să fie supravegheată în permanență, fără știrea ei. împărăteasa are mania îmbăiatului, dar nici la Schdnbrunn, nici la Hofburg nu există băi - împăratul n-are decît un lighean de porțelan ca să se spele pe picioare (poate fi văzut la palat). în plus, împăratul cere să se instaleze în dormitorul soției sale aparate sportive: un trapez, inele (toate sînt încă acolo).

în 1862, Elisabeta e în insula Corfu, unde chiparoșii Nausicăi[1] se văd atât de bine pe fondul zăpezilor din munții Albaniei. Franz Joseph, care venise la Trieste pentru a o întâlni, începe prin a-i trimite emisari, printre care și pe dușmanul ei, contele de Griinne, un slujbaș al Sofiei. Cu năstrușnicia ei înnăscută, Elisabeta se răzbună extenuîndu-1 pe marele scutier cu interminabilele ei plimbări. Dar refuză să se întoarcă la Viena. în octombrie, Franz Joseph

[1] Fiica lui Alcinou, rege al feacilor. L-a condus pe Ulise în palatul tatălui ei atunci cînd acesta a naufragiat pe țărmurile Feaciei.

se va duce el însusi în Corfu să-si ia șotia. Prezenta ei la Viena a • » » »
devenit necesară, căci Sofia răspîndește pe ascuns zvonul că Elisabeta ar fi nebună. Sofia este o femeie voinică, de 50 de ani, cu ochi mici și crînceni, încrustati într-un chip roșcovan. E o bavareză care n-are nimic boem în ea, nu glumește cu eticheta, cu rangul, nici cu îndatoririle sau cu principiile. (Nu-ți vine să crezi că această redutabilă *Grossmutter*[1] a fost, cu treizeci de ani în urmă, marea și unica iubire a ducelui de Reichstadt.) Chiar dacă Sofia îl preferă pe mezinul său, Maximilian, pe care Franz Joseph e foarte gelos, ea are și pentru împărat o afecțiune nesmintită. El este creația sa. Franz Joseph nu vede decît prin ochii ei și îi va ceda dacă nu întotdeauna, cel puțin pînă la nașterea lui Rudolf. Conflictul latent va persista pînă la moartea Sofiei, în 1870. Arhiducesa va muri fără a o fi iertat pe nora ei, care umblă cu părul despletit și face acrobații în pantalonași negri de satin. La 15 ani, tinăra mireasă a trebuit să se încline în fața soacrei, dar a sfârșit prin a i se opune și a-1 îndepărta pe împărat de cumplita lui mamă.

Lucru cu totul excepțional, în timpul războiului cu Prusia, Elisabeta se va afla la Viena, căci firea ei sensibilă o aduce întotdeauna alături de cei aflați în suferință. Dar continuă să urască Viena și simte că și Viena o detestă: nu-i iartă lungile și sfidătoarele absențe, îi reproșează că l-a abandonat pe împărat, îi poartă pică pentru anturajul ei maghiar și nu-i iartă afecțiunea-i nemărginită pentru

contesa de Wallersee Larisch. Viena e șocată de traiul ăsta fără cap și coadă, de lumea asta pe dos. Vienezii nu mai știau unde să se ascundă cînd Elisabeta spunea : «In îmbulzeala de hamali și măgari din Cairo atmosfera e mai puțin apăsătoare decît la balurile de la Curte... » Sau: « Există oameni care-mi sînt la fel de dragi ca arborii sau marea — pescarii, țăranii și nebunii satelor. »

Din punct de vedere politic, dominația prusacă asupra Germaniei nu pare să o fi afectat pe Elisabeta - nici sufletul ei de bavareză, nici inima ei de împărăteasă nu suferă. Ce altceva putea să facă imperiul viermănos asupra căruia domnește decît să-i cedeze Prusiei o Germanie care-i scapă, după atitea secole de dominație, și care a sărit nu demult de la optsprezece la patruzeci de milioane de locuitori ? Căci nu lui Bismarck i se datorează în primul rînd unitatea germană, ci războaielor napoleoniene.

[1] Bunică (în limba germană în text).

Elisabeta simte că în viitor Austria nu mai trebuie să apere Occidentul de Orient, ci să se alieze cu Orientul slav. « Educația fiului meu (e vorba de arhiducele Rudolf) trebuie să fie cît mai puțin germană cu putință», îi va spune ea contelui de la Tour - de unde și viitoarea maghiarofilie a lui Rudolf, care va fi una din cauzele rupturii cu tatăl său și, indirect, ale sinuciderii sale.

Revoluția de la 1848 a separat Austria de Ungaria, iar Dieta maghiară a proclamat independența. Pentru a evita o ruptură definitivă, trebuia făcută o apropiere între Budapesta și Viena. Aceasta va fi opera Elisabetei - singura sa acțiune politică, dar una reușită. Tot ei i se datorează și faimosul compromis de la 1867, care le va permite Austriei și Ungariei să coabiteze pînă în 1918. încoronarea lui Franz Joseph și a Elisabetei la Budapesta (8 iunie 1867), această rapidă și frumoasă revanșă pentru Sadova, va rămîne unul din momentele cele mai strălucite din istoria Ungariei. « N-am mai văzut niciodată un asemenea fast», îi scrie Cosima lui Franz Liszt. Desigur, se vor face și gafe (Franz Joseph a făcut o greșeală intrînd în Budapesta în uniforma de mareșal

al Austriei, în loc să-și pună uniforma maghiară), dar, una peste alta, apropierea a fost încununată de succes.

Apropierea celor două țări provoacă și apropierea - de scurtă durată — a celor doi soți. Elisabeta are acum 30 de ani, iar Franz Joseph 38. în anul următor împăratului i se naște cel de-al patrulea copil, Valeria, fiica lui preferată.

Ungaria va fi de-acum înainte adevărata patrie a Elisabetei. împărăteasa începe să învețe maghiara. De îndată ce-și dă jos lunga manție albă brodată cu diamante de la încoronare, scoasă pentru acest eveniment din Tezaur, coborînd din trăsura ei aurită trasă de opt cai albi printre magnații în zibelină care o iubesc cu toții, Elisabeta se consacră poeților, țăranilor, face o pasiune pentru folclorul maghiar, pentru hergheliile locale, pentru imensa pustă. Descoperă minunata artă populară maghiară, care poate fi admirată la Muzeul de Etnografie din Budapesta și ale cărei ornamente de argint sau de os, ale cărei costume populare brodate se mai găseau prin toate sătucele acum o sută de ani. Cît de departe se simte de Viena, care este pentru ea, ca și Miinchen-ul pentru Ludovic al II-lea, un « oraș blestemat» ! Cît de liber respiră în pusta maghiară, fiind totuși atît de aproape de Viena! La Budapesta, se bucură de o popularitate

imensă, Andrassy și Deak îi sînt cu totul devotați. (Cei doi fuseseră condamnați la moarte, ceea ce o fascinează.) In noul său domeniu, situat aproape de graniță, la Godolo, domeniu cumpărat de Franz Joseph, Elisabeta exclamă : « Sînt mai fericită aici, printre cai, decît la Curte! » De la Godolo, Elisabeta pare a tachina Hofburg-ul, care nu o va ierta niciodată. Patruzeci de ani mai tîrziu, a doua zi după asasinarea ei, una din doamnele de la această Curte ostilă și centralizatoare ofta ușurată: «In sfîrșit, ne-am scăpat de ideile ungurești!» împărăteasa luă o unguroaică săracă în chip de doamnă de companie (de altfel, îi va prefera întotdeauna pe dezmoșteniții sorții), pe contesa Maria Festetics. Cînd nu e în Bavaria natală sau pe iaht, își duce traiul la Godolo, unde vînează cu ogari sau cu hăitași, și-i

antrenează în galopurile sale nebunești pe Franz Joseph și pe contele Andrassy, de-acum împăcări.

Viața ei pătimașă se rezumă, pentru moment, la o singură pasiune : caii. Cînd împăratul îi cere să cumpere tablouri din expozițiile de pictură, cumpără doar tablouri cu cai. Aduce cu o frumoasă amazoană de pe vremea lui Dreux[1], purrind pălărie cu pene și rochii foarte lungi, ale căror pliuri mătură pămîntul. Toată lumea e îndrăgostită de ea : prințul Prusiei, șahul, Napoleon al III-lea, khedivul[2], popoare întregi — ungurii, italienii! La Roma, unde îl însoțește pe împărat, cu totul indiferentă la intrigile Conciliului, Elisabeta nu se gîndește decît să vîneze vulpi pe Via Appia. La Ischl, instalează vara un manej - așa cum văzuse la tatăl ei - unde învață dresajul cu Emilie Loisset sau cu Elisa Renz, fiica vestitului dresor de cai de circ care avea măiestria unui Franconi austriac. Trăiește laolaltă cu aceste dresoare de cai. Prieteniile cu femei ale Elisabetei sînt și ele tumultuoase - raporturile sale cu Fanny Engerer, tînără sa coafeză, au fost întotdeauna ciudate... Elisabeta iubește frumusețea oriunde se află. Admirînd într-o zi părul unei convive, o mîngîie pe cap, spunîndu-i: « Parcă ar fi de catifea. » Și nu ea s-a apucat să facă o colecție de fotografii ale celor mai frumoase femei din lume ?

Ungaria nu-i mai ajunge. în fiecare toamnă se duce în Anglia, la cele mai celebre vînători din lume ; la Easton Weston,

[1] Alfred de Dreux (1810-1860), pictor francez, celebru pentru scene de vînătoare și tablouri cu cai.

[2] Tidu purtat de viceregele Egiptului între 1867 și 1914.

la Belvoir Castle, la Melton Mowbray, la toate aceste Mecca ale *fox hunting*[1] -ului, în comitatele preferate ale celor ce vînează cu ogari, în Leicestershire, Cheshire, Northamptonshire, la Earl of Spencer[2] sau la Earl of Cumberland. In curînd, temerara împărăteasă se va sătura de obstacolele engleze și va căuta spre înaltele ziduri de piatră ale Irlandei. lat-o la Summerhill, lîngă Dublin. Este

însoțită pretutindeni de cei mai buni călăreți ai Angliei, de căpitanul Middleton, zis Bay (a cărui apropiere de Elisabeta va da naștere la multe bîrfe și care va muri mai târziu de pe urma unei sărituri peste obstacol). Supușii săi cei mai sportivi și mai eleganți par să fie aspirați de vîrtejul creat de ea și-și urmează suverana în Anglia : conții Kinsky, Clam, Larisch, prințul Rudolf de Liechte- stein, contele Anton Apponyi. Elisabeta se poate ține cu ușurință șase ore în șa și poate parcurge într-o zi pînă la două sute de kilometri. Călărește fără mănuși, cu mîinile însîngerate. Petrece doi ani la rînd în Irlanda (« Marele avantaj al Irlandei, spune ea, este că aici nu există prinți!»), dar va trebui să renunțe, căci englezii, vexați, o acuză că înclină balanța în favoarea *Home* Rn/e^-ulului. Deplasările ei îl costă o avere pe Franz Joseph: 106 516 florini doar ca să se ducă și să cadă de pe cal lîngă Windsor, pe domeniul lui Ferdinand de Rothschild, e cam scump ; 158 337 de florini ca să-1 vadă pe Domino alergînd la Meath, la lady Langford, nu e de ici, de colo.

In 1875, Elisabeta închiriază, pentru ea și pentru suita ei de nouăzeci de persoane, în Seine-Maritime, la Sassetot-le-Maucon- duit, o proprietate unde își aduce caii favoriți, pe Mahomed și pe Shadow, precum și dogii preferați. Nu iese din castel pe poartă, ci face un salt cu calul peste șanțul de apărare. Spre uimirea țăranilor, pe care-i și înfurie (ca toți călăreții, se miră că țăranilor nu le place să călărească cineva pe ogoarele lor), galopează nebunește peste cîmpuri și se oprește brusc la marginea falezei înalte de optzeci de metri. « Multi dintre caii mei au înfruntat moartea pentru mine, spune ea, lucru pe care nici un om nu l-a făcut vreodată. Oamenii

[1] Vînătoare de vulpi (în limba engleză în text).

[2] Contele de... (în limba engleză în text).

[3] Regim de autonomie al Irlandei în cadrul Imperiului britanic, revendicat de irlandezi începînd cu 1870.

ar vrea mai curînd să mă vadă moartă. » Evident, refuză să primească nobilimea locală, ca și tatăl său care, în trecere prin Atena, nu-i făcuse nici măcar o vizită de curtoazie

regelui Otto. Ii privește de sus pe ducesa de la Mothe Houdancourt și pe prințul de Montmorency Luxembourg. Poarta castelului nu se deschide nici pentru arhiepiscopul de Rouen, nici pentru subprefectul din Yvetot. Cînd, în drum spre Viena, împărăteasa trece prin Paris, mareșalul de Mac-Mahon, președintele Franței, își exprimă dorința de a trece să o salute în vagonul ei de dormit. Elisabeta pune să i se răspundă că doarme. La Chantilly, ducele d’Aumale o invită la o vînătoare cu ogari, în costume Ludovic al XV-lea. După ce avusese parte de riturile sportive ale *fox hunting-uhii,* Elisabeta găsește că vînătorii de la Chantilly sînt niște bieți figurând. Lumea din Sassetot își va aduce multă vreme aminte de excentricitățile Elisabetei. Atunci cînd împărăteasa va trebui să stea trei săptămîni la pat după o cădere groaznică de pe cal, vecinii săi din Sassetot se vor răzbuna povestind că ar fi venit în Normandia ca să nască, neștiută de nimeni. Se plimbă uneori prin sate în travesti. Din cînd în cînd, închiriază pe plajă o cabină cu salon, de unde merge pînă la apă printr-un culoar de pînză — cam ca tunelul prin care intră leii în arenă —, ca să n-o vadă turiștii. La Trouville, închiriază un iaht pe care nu urcă decît ea, sau iese noaptea în larg cu pescarii.

Deodată (să fie oare primul semn al unei dereglări?), pe la 1880, caii încetează s-o mai intereseze. Zice că o doare burta cînd călărește. Noua sa pasiune este mersul pe jos. Cele opt sau nouă ore de drum îi zdrobesc de oboseală doamnele de onoare, dar ea bate pasul cu plăcere. La Viena va fi poreclită «locomotiva». Ea, care călărea și trei cai pe zi, își golește grajdurile, își vinde toți caii, chiar și animalele preferate. « Brusc și fără motiv, mi-am pierdut curajul», zice ea. Și mîncarea o dezgustă: în curînd, va ține cele mai absurde regimuri. Nu se mai ocupă decît de sănătatea ei: trece la meniuri incredibile, cu came crudă, sînge de bou și tot felul de înghețate. Nu mai poate tolera dineurile oficiale cu patruzeci și opt de feluri. La Ischl, Wiesbaden, Paris, Amsterdam, consultă rînd pe rînd tot soiul de medici, șarlatani, vraci, alopați și maseuri. Urmează patru sau cinci cure pe an.«Nu trebuie să petreci în casă decît orele indispensabile », declară ea. Iar aceste ore indispensabile nu sînt atît orele de somn, cît cele consacrate masajului, curelor antireuma-

tice (căci excesul de băi marine i-a declanșat sciatica), cîntăritului, pregătirii panaceelor, precum și diminețile petrecute în fața oglinzii, la masa de toaletă.

Constantă rămîne însă oroarea de obligațiile de la Curte, ura pe care i-o inspiră ceremonialul vienez. Rînd pe rînd, își atrage antipatia împărătesei Eugenie - care era totuși foarte dornică s-o întîlnească -, căci aruncă la coș invitația la Expoziția Universală de la Paris, mulțumindu-se să-1 trimită acolo în locul ei pe Franz Joseph (1867), a reginei Victoria, a reginei Portugaliei și a regelui Wilhelm al II-lea, care nu-i iartă că le-a refuzat invitațiile ori că s-a decomandat în ultima cEpă. N-o iubește cu adevărat decît pe fiica sa Valeria - de restul lumii puțin îi pasă.

Se simte din ce în ce mai atrasă de nebuni: în toate țările vizitează azilurile de ahenați, merge la Bedlam și la Briinfeld.«Nefericirea este mai puternică, iar nebunia mai reală decît viața», spune ea. Va participa deci cu elan la cultul fratern pe care i-1 consacră vărul său Ludovic al II-lea al Bavariei. Cei doi Wittelsbach se întîlnesc în secret pe lacul Starnberg. își fac semne cu drapele roșu de pe un mal pe celălalt. Insula Rozelor, a lui Ludovic al II-lea, este vecină cu castelul în care s-a născut Ehsabeta, Possenhofen. Adesea, iahtul lui Ludovic al II-lea, *Tristan,* traversează lacul sub ochii EEsabetei; regele nebun coboară și vine s-o ia la dineurile lui cu valeți mascați (pentru că i-a iubit prea mult, Ludovic al II-lea nu mai suportă să-i vadă) sau invizibih, unde masa așternută cu de toate urcă dintr-o trapă. Un schimb de scrisori mistico-reEgioase are loc între « Vultur » (Ludovic al II-lea) și « Porumbiță » (Elisabeta). Departe de «vorbăria execrabilă a funcționarilor», cei doi suverani se întâlnesc în pasiunea lor comună pentru Grecia. Printr-un ciudat transfer sentimental, regele Bavariei va merge pînă la a se logodi cu Sofia-Charlotte, fiica ducelui MaximiEan și sora mai mică a împărătesei EEsabeta. Dar și-a supraestimat forțele: sosit la Possenhofen pentru a-i face o surpriză logodnicei sale, nu se va putea hotărî să-i vorbească și se va mulțumi să-i pună un buchet de trandafiri pe pian înainte de a fugi. « Văd cu groază cum se apropie ziua căsătoriei», va scrie el. Ceva mai tîrziu, avea să noteze

în *Jurnal :* « Slavă Domnului, lucrul acela îngrozitor nu s-a petrecut! »

Oare Ludovic al II-lea și-a pierdut mințile chinuindu-se să se întoarcă spre iubiri normale ? La puțină vreme după aceea, medicii

lui hotărăsc să-1 interneze. Dus la Berg într-o trăsură specială cu grilaj, reușește să evadeze și dispare. La început nu i s-a găsit decît pălăria; apoi, o barcă trimisă în căutarea lui se izbește de un cadavru: Ludovic al II-lea s-a înecat, împreună cu medicul său. Accidentul a avut oare loc în cursul unei tentative de evadare sau pe cînd încerca să ajungă la Elisabeta, aflată din întîmplare în acea seară pe celălalt mal, la Feldafing ? Una din ultimele scrisori ale corespondenței lor e scrisă de rege, la Hohenschwangau: « Vulturul își pune ultima speranță în Porumbiță... » Vechiul meu prieten Ferdinand Bac, care s-a dus mai tîrziu să-i interogheze conștiincios pe hangiul de la Berg și pe barcagiul Nicodim, mi-a spus că regele s-ar fi aruncat în apă și ar fi fost urmărit de medicul său, doctorul Gudden; Ludovic al II-lea l-ar fi ucis pe psihiatru, lovindu-1 în cap cu o piatră (creierul doctorului a fost găsit plutind pe apă). Bac mi-a mai spus că, în seara morții lui Ludovic al II-lea, Elisabeta ar fi venit să-1 aștepte pe rege în trăsură, pe malul lacului. (Bac adăuga că împărăteasa Eugenie i-a confirmat acest lucru la Cap Martin.) Ferdinand Bac ne spunea că ar fi auzit-o cîndva pe împărăteasa Elisabeta spunînd: « Cînd se va face lumină, lumea va afla cu stupoare că Ludovic al II-lea n-a fost niciodată nebun.»

De doi ani Elisabeta e mereu la drum. Viața ei nu mai este decît un film dement, în care defilează la iuțeală cuvinte însorite — Atena, Corfu, Alger, Bastia, Ajaccio — într-un vîrtej de prospecte de sanatorii — Karlsbad, Lucerna, Zurich etc. Rezistă la toate. « Sînt de piatră », spune ea. Iahtul său de opt mii de tone, *Miramar,* acostează la Malta, la Palermo, la Tunis. Pretutindeni, consulii austrieci, în uniformă de paradă, vin să o salute la bord. Ea stă întinsă sub un pavilion de mătase albastră, «inspirat din cortul Isoldei» - e mereu posomorită și refuză să-i primească. Ca să nu mai fie deran-

jată, închiriază la Dover, sub numele de doamna Nicolson, o navă veche, *Chazalis,* care riscă să se scufunde la prima furtună. Dar Elisabeta adoră primejdia și, cînd marea se dezlănțuie, cere să fie legată de catarg. Trece prin Lisabona, Cintra, Gibraltar, Capri; ajunge la Neapole, unde se îmbarcă din nou pe *Miramar și,* în fine, la Trieste, unde Franz Joseph vine să o implore să se împace cu vienezii. Dar împărăteasa nu mai vrea să părăsească vasul și îi spune: «Viața la bord este o viață pură din punct de vedere chimic, lipsită de con-știința timpului, o viață din care toate neplăcerile și relațiile sînt

alungate... Pe mare, respirația capătă volum, e ritmată de valuri. » Se crede o eroină shakespeariană. Despre regele Lear spune: « Durerea lui este mai puternică decît uraganul pe mare. » Mării vrea să-i încredințeze dezamăgirea sa față de viața trăită pe pămînt: « Marea e duhovnicul meu », explică ea. Ar vrea să nu mai aibă patrie, să plutească, necunoscută, sub un pavilion inventat, «un curcubeu pe un fond azuriu». (Uită că niciodată curcubeul nu apare pe fond azuriu.)

După mare, vînătoare, cure, Elisabeta se apucă să învețe cu pasiune limba greacă. începe cu un avocat, Thermojanis, continuă cu un profesor de limbi orientale, Russopulos, apoi cu un englez din Cairo; în sfîrșit, studiază cu Christomanos, care-i citește din Homer în greacă și e îndrăgostit de ea. Se duc împreună, cu o barcă, la mănăstirea de la Paleocastrizza să depună într-o crăpătură a stîncii perlele din colierul ei care par să se stingă. Elisabeta le uită acolo, unde mai sînt și astăzi... Christomanos îi admiră mîinile «subțiri, fragile, ca niște flori înfrigurate ». Nu-i mai place decît viața sălbatică a Antichității. Reface călătoria lui Ulise. în 1891, se hotărăște să construiască un palat grecesc la Corfu, printre magnolii, chiparoși și mimoze, palatul Ahileion. De îndată ce va fi terminat, nemulțumită ca de obicei, se decide să-1 vîndă.

în fiecare vară, trece dintr-un oraș balnear în altul — Karlsbad, Kissingen, Baden, Ischl — sau merge în stațiunile elvețiene; își petrece iernile la Malaga, Granada, Cadiz,

Alger, Mallorca, singura ei legătură cu împăratul fiind schimbul zilnic de telegrame. îi repetă neobosit: «îmi lipsești», dar nu face nimic pentru a se apropia de el. Franz Joseph, «bătrînul domn» în jacheta sa uzată și pantalonii strimți fără dungă, cu melon, vine să o întâlnească mai sus de Montreux, la Territet, la Mont-Fleuri sau la Veytaux. Priveliștea se întinde de la valea valeziană a Ronului pînă la curba largă a lacului, înspre Geneva. Cele cîteva ore petrecute împreună îi vor fi de-ajuns pentru tot anul. « O viață de student» va fi mereu visul Elisabetei — un student fără examene, fără succese, fără diplome. Ca să scape de supravegherea poliției, împărăteasa iese pe ascuns din marile hoteluri pe scara de serviciu. Viața, de un lux mizerabil, a acestei femei dezamăgite, egoiste și lipsite de ocupație, pe care Barres[1]

[1] Maurice Barres (1862-1923), scriitor francez, intelectual cu vederi naționaliste.

o numea «împărăteasa Singurătății», se scurge între Ungaria și Cap Martin. Sare peste mese, nici nu se mai așază să mănînce, sau asistă la marile dineuri — cu tradiționalele fripturi de căprioară și douăzeci de feluri de aperitive - dacă este obligată să le suporte, dar nu gustă nimic, cere cel mult lapte rece sau ouă crude bătute cu porto. Trei ani la rind stă la Cap Martin, nu departe de împărăteasa Eugenie. « Un pat mic, fără saltea, doar cu o piele de căprioară întinsă pe somieră; se trezește la cinci dimineața și se hrănește la prînz doar cu suc de came; de îndată ce ajunge pe munte, își schimbă fusta lungă cu una scurtă » (M. Gilbert). Dacă boemul său tată nu vine să o vadă, în fiecare an petrece, vara, cîteva zile în Bavaria, la castelul natal. Tatăl ei călătorește întotdeauna cu clasa a treia de la Miinchen la Viena. Uneori, el refuză să o întâlnească. In 1892, ca răspuns la o invitație a împărătesei, îi telegrafiază: «Imposibil să las cîinii singuri. » Elisabeta ripostează : « la-i cu tine ! » Ducele sosește cu ei la Hofburg. Este însoțit de un ceasornicar pe care l-a cunoscut în tren. Cum acesta nu-1 crezuse pe cuvînt cînd îi spusese cine e,

prințul îl aduce fără vorbă multă să cineze la palat.

Elisabeta e obsedată de sănătatea ei: se cîntărește de trei ori pe zi. Are patruzeci și șase de kilograme după atâtea cure, poțiuni, exerciții la trapez, haltere și marșuri forțat^/ Imediat ce ajunge la cincizeci de kilograme, postește.«Regim de jockey », spun medicii, speriați. își notează greutatea într-un registru. Este numai mușchi, bronzată, ridată, nu atîta de drăguță ca altădată, dar foarte stranie și mai frumoasă.

Hoinară, visătoare, fantezistă, indisciplinată, dormind goală în patul de campanie, Elisabeta vorbește atît de mult despre moarte și mizerie umană, încît pare că atrage nefericirea asupra ei. Nu-și va reveni niciodată după drama de la Mayerling. Aflînd despre moartea ducesei d’Alențon, sora ei, arsă de vie la Bazarul de Caritate în mai 1897, prezice: «Toți vom muri de moarte violentă. » După acest șoc cumplit, îi scrie fiicei sale :«Vreau să mor.» Se întoarce la Paris în toamnă pentru a-și sărbători cei șaizeci de ani împreună cu surorile sale: fosta regină a Neapolelui (pe care o admira Proust) și Matilda, contesă de Trani. Cîți morți sînt în jurul ei!

In vara lui 1898, Elisabeta pleacă la Tenitet. Cum baroana de Rothschild o invitase să ia prînzul la frumoasa ei proprietate de la Pregny, pe malul lacului Geneva, se hotărăște să meargă cu trăsura și să se întoarcă la Caux cu vaporul alb care asigura cursa Geneva-

Territet (și care există și azi). Elisabeta refuzase iahtul pe care i-1 punea la dispoziție gazda sa (cum aceasta ordonase echipajului să nu accepte bacșișuri, orgoliul împărătesei fusese lezat). In plus, baroana, vrînd să facă totul cum se cuvine și pentru ca toată lumea să știe, hotărâse să fie arborat drapelul austriac la Pregny; n-o cunoștea, desigur, îndeajuns pe Elisabeta, care o imploră să scoată drapelul.

Elisabeta s-a instalat la Hotelul Beaurivage din Geneva. In seara de 9 septembrie, vorbește cu doamna ei de onoare. Se gîndește să revină la Caux a doua zi, pe 10 septembrie, cu vaporul de la ora unu patruzeci. Se pregătește să urce pe punte, cînd, în fața monumentului lui Carol de Brunswick, se

întîlnește cu destinul: furi- șîndu-se pe după copacii de pe chei, un individ o pîndește, îi taie calea, se apropie de ea, se apleacă puțin pentru a intra sub umbrelă și o lovește cu putere în piept (unde erau oare, în acea zi, polițiștii care o urmăriseră toată viața ?). Refuzînd ajutorul portarului de la Beaurivage, împărăteasa se grăbește să urce la bord și-i spune doamnei sale de onoare, contesa Sztaray: « N-am nimic, hai repede, să nu pierdem vaporul. » In urma ei, pasarela este ridicată și vaporul se îndepărtează de chei. In clipa aceea, Elisabeta se prăbușește. Cei din jur se sforțează să o facă să-și vină-n simțiri, o dezbracă... pe cămașă, o pată întunecată: pumnalul lui Luchesini îi străpunsese inima... Este întinsă pe o targă improvizată din două vîsle. Căpitanul vasului află cine e pasagera și se întoarce la chei. împărăteasa moare în drum spre hotel.

Unele morți sînt în perfectă armonie cu viețile pe care le încheie. Așa a fost și cea a Elisabetei, care spunea adesea:«Aș vrea să dispar din lumea aceasta în zbor, ca o pasăre, ca un fum...» Sfîrșitul ei a fost ca o șuviță de fum ce se înalță pe cerul pur de septembrie.

La Caux, în ajunul fatalei călătorii, îi apăruse Doamna Albă. Elisabeta își amintise de precedentele apariții ale spectrului: 1621, 1740, 1809, 1866. De data aceasta, fantoma era așteptată cu nerăbdare. Avînd-o oare în minte pe Doamna Albă își împărțise deja în stânga și in dreapta toată garderoba de-a doua zi după moartea lui Rudolf ? La Biarritz, cînd facea baie pe furtună, îi îndepărta pe toți cei care o păzeau, spunînd: « Lăsați-mă, vreau să mor singură. »

Ceruse să fie înmormîntată la Corfu. Desigur, nu s-a ținut seamă de dorința sa — în familiile regale, dorințele de dincolo de

mormînt sînt arareori respectate. Protocolul austriac învinge de această data. Frumosul său trup, de care se bucurase atâta, a fost depus, conform ritualului, la capucini, inima a fost dusă la augus- tini, în tradiționala urnă de argint, iar viscerele, la catedrala Sfîn- tul Ștefan.

Moartea se lăsase multă vreme așteptată. Elisabeta o

dorise atât de mult, încît în cele din urmă venise - era singura tiranie pe care o va fi acceptat. O ființă făcută pentru bucuria de a trăi, bucurie pe care însă o refuzase întotdeauna, mînată ca de o dezamăgire înnăscută.

—Ați ucis o disperată, îi spuse judecătorul de instrucție lui Luchesini.

— Credeam că o ucid pe una din fericitele acestei lumi, răspunse italianul.

Doamna Albă o învinsese pe Doamna în Negru.

7 9A

IX

Arhiducele Rudolf sau Nunta interzisă

Mayerling. Situat pe colinele de la poalele masivului Wiener- wald, acest schit al carmelitelor ce se roagă pentru iertarea unui păcat la care trebuie că se gîndesc cu groază este tristul ecou al Vienei cîntărețe, aflate ceva mai jos, în cîmpia Dunării. Valea Helenen- thal coboară spre Baden, unde statul major rus își stabilise cartierul general cu cîțiva ani în urmă. In această vale meditase și Beethoven la *Simfonia a IX-a,* și tot aici se refugiase Maria-Luiza, rușinată că nu fusese invitată la petreceri în timpul Congresului de la Viena. Aici, timpul este suspendat. Orele sînt marcate în vechea stațiune balneară doar de un imens orologiu floral: cadranul e compus din pansele albe; limbile, din pansele albastre. Badenul de astăzi, cu iz de sulf, a redevenit un orășel balnear asemănător celui din Primul Imperiu, unde alți gurmanzi decît cei de pe vremea Mariei-Luiza vin să-și îngrijească aceleași reumatisme, și unde, pe costișele străbătute altădată la galop de Puiul de Vultur parchează astăzi autocare cu turiști care o pornesc spre locul de pelerinaj din apropiere. Deasupra pavilionului de la Mayerling se găsește mănăstirea Heili- genkreuz, lîngă morile lui Schubert; aici își doarme somnul de veci Maria Vetsera, la umbra clopotniței borcănate, al cărei acoperiș coclit strălucește printre brazii de un verde întunecat. Tot aici, mormintele profanate odinioară de turci au fost profanate din nou, în 1945, de alți vandali. în curte, o fîntînă barocă, cu lămpi aurite de trăsură, arată că ciuma a trecut pe aici. Mănăstirea, văruită în galbenul-ocru

al multor palate și monumente austriece, se ascunde în dosul tufelor de liliac înflorit. Totul s-a păstrat intact.

Drumul urcă spre pavilionul în care s-a petrecut tragedia arhiducelui Rudolf. Pavilionul a fost reconstruit după ce fusese dărîmat din temelii la ordinul lui Franz Joseph, care ar fi vrut să distrugă toate urmele dramei, să nu mai rămînă nimic din locul acela blestemat.

Blestemat din ziua în care arhiducele Rudolf ucisese aici un bătrîn cerb alb - o crimă, spun oamenii locului, care atrage întotdeauna după sine moartea vînătorului. Pentru nimic nu are îndurare : nici pentru păsările de pe Dunăre, nici pentru căprioarele din Alpi sau pentru vulturii de la Godolo, și nici pentru fecioarele de 18 ani. în frenezia lui distructivă părea că învie gustul morții pe care-1 avusese strămoșul său Filip al II-lea și demența celor din familia Wittelsbach. Tot ce atinge Rudolf se ofilește. Toate locurile în care a trăit — apartamentul său de flăcău de la Hofburg sau camera sa de la Mayerling - par să fie decorul unei nuvele de Edgar Allan Poe : draperii de catifea roșie, mobilier de abanos, « o perfectă armonie între caracterul locurilor și cel al rasei» (Egdar Allan Poe — *Casa Usher).* Johann Strauss ar fi trebuit să compună celebra sa *Pokă a demolării* nu atunci cînd au dispărut zidurile Vienei, ci la dispariția lui Rudolf.

Dacă Elisabeta este ca o împărătească dintr-un film, fiul său seamănă cu un arhiduce dintr-un roman de George Sand sau Eugene Sue. Născut în 1858, are fizicul lui Tremor din *Lelia,* «înalt și aspru, căutînd în zadar cauza lacrimilor ce se scurg în fundul cupei sale la festinul vieții». Prinții moștenitori sînt adesea contrariul monarhului care domenște: tatăl frînează, fiul accelerează; unul o pornește la dreapta, celălalt se grăbește la stînga, « a cincea roată la căruță», cum spunea un strămoș de-al lui Rudolf. Fiecare are lingușitorii lui, care se supraveghează între ei, se detestă, unii servind puterea de azi, ceilalți pregătind regimul de mîine. «Țapul ispășitor al epocii», cum spunea deja Herder despre Iosif al II-lea.

Arhiducele Rudolf este opusul lui Franz Joseph, acest ultim discipol al lui Metternich. Ascunzîndu-și cu greu resentimentele la tinerețe, prințul moștenitor le va înlocui apoi cu etalarea pasiunilor duse la paroxism cu ajutorul morfinei. Franz Joseph credea că fisurile edificiului austriac puteau fi încă reparate; pe Rudolf, viitorul îl aducea la disperare. împăratul administra Austria ca pe

un bun al familiei; era harnic, onest, conștiincios, egal, potolit, atent la virgule. Rudolf e un individualist, o fire nervoasă, un bolnav — are poate tuberculoză sau sifilis - dotat cu o inteligență iute și superficială; cîteva injecții cu morfină vor fi de-ajuns pentru a-1 face să-și piardă bruma de echilibru; amestecă sentimentele în toate cele - în politica internă, ceea ce e regretabil, și în politica externă, ceea ce e catastrofal. E mai degrabă militar decît soldat, așa cum tatăl lui e foarte «sergent-major »; de la mamă a moștenit inteligența, temperamentul, incoerența, pesimismul, nevoia de libertate și de autodistrugere.

In primele sale teme de școlar se găsesc aceste cuvinte profetice : « Regalitatea nu este decît o imensă ruină care se va prăbuși la prima furtună. » Dar el se va prăbuși înaintea ei. Intr-o Austrie care se apăra lent, el s-a diluat rapid, în ciuda unei educații solide și a celor cincizeci de profesori care n-au reușit să-1 învețe să stăpî- nească nici Austria, nici propria-i persoană.

La 8 ani, a doua zi după bătălia de la Sadova, se refugiază împreună cu mama lui în Ungaria. Micul Rudolf care fuge de trupele prusace înțelege deja că Austria a fost alungată rușinos din Germania de această Prusie pe care Metternich are marea vină de-a o fi repus pe picioare în 1813. Rudolf știe că viitorul Austriei se află de-acum în altă parte, pe Dunăre; înțelege că rolul său va fi acela de a aține calea Rusiei dinspre Răsărit. La 17 ani, va scrie pe această temă una din primele sale dizertații. Inspector al infanteriei (1886), face un întreg plan de campanie împotriva Rusiei, «principiu asiatic al despotismului, adversarul cel mai de temut al civilizației ». Rudolf este antireacționar, antirus, antimoșier, antiprusac, certat cu Wilhelm al II-lea, de care îl legase o mare prietenie la Berlin, pe vremea cînd acesta era Kronprinz; îl detestă pe Bismarck; este ferm hotărît să domnească la stânga. Deși anglofil, nu va reuși niciodată să-1 facă pe prințul de Wales să-1 ia în serios; cît despre francofilia sa, ea se va împiedica de o scurtă și descurajantă întâlnire cu Clemenceau.

Ajuns colonel la 20 de ani, impulsivul moștenitor se va repezi la Bruxelles pentru a cere mîna prințesei Stephanie a

Belgiei. După logodnă, îi telegrafiază vestea împărătesei Elisabeta. Mama sa, neîncrezătoare, ține telegrama în mînă, fără s-o deschidă: « Sper că nu s-a întâmplat vreo nenorocire... », spune superstițioasa suve-

rană. Apoi citește telegrama și adaugă: « Să dea Dumnezeu să nu fie o nenorocire ! »

Sub nasul lui Rudolf apar buzele groase ale lui Filip cel Frumos[1], moștenite, se spune, de la o prințesă portugheză. Despărțit de mama sa de către neînduplecata Sofia, Moștenitorul - Rudi — a avut parte de educația severă rezervată arhiducilor, mai întâi de cea a generalului conte de Gondrecourt. Acesta se străduia prin toate mijloacele să-1 sperie: îl închidea laolaltă cu animalele, pentru că băiatului îi era teamă de cîini, sau punea să se tragă focuri de armă în jurul lui, pentru că zgomotul îl speria. Căutînd să-1 lecuiască de spaime, nu reușea decît să-i distrugă nervii, pînă cînd împărăteasa Elisabeta interveni și-1 impuse ca profesor pe colonelul Latour von Thumberg. Rudolf caută compania damnaților, a anarhiștilor, precum arhiducele Ioan de Toscana, cel mai bun prieten al lui, un iahtman comunist, care nu-i suportă decît pe jurnaliștii evrei, pe nihiliști. Totul se amestecă în mintea lui slabă: exaltarea romantică a damnatului, orgoliul, viciul, umilința, *mea culpa* și problemele financiare. « Este un campion al acțiunii împotriva capitalului, ceea ce nu-1 împiedică să-1 pună pe baronul Hirsch să-i plătească datoriile, așa cum Cassel le plătește pe cele ale lui Eduard al VII-lea, iar Ballin, pe cele ale lui Wilhelm al II-lea» (Saint-Aulaire).

După ce s-a interesat de probleme militare, dispus să le încerce pe toate, face o pasiune pentru chestiunile politice. Bate Orientul în lung și în lat, împărtășind oroarea de Curte a mamei sale. Ține un jurnal de călătorie. Are relații cu persoane dubioase. E în strînse legături cu publiciști democrați, Frischauer, Futtaki și mai ales Szeps, a cărui fiică este căsătorită cu Paul Clemenceau; ea îi va face cunoștință cu Georges Clemenceau (1886), căruia îi expune vastele și naivele sale planuri de acțiune antiprusace și

antirusești, precum și marele său proiect de alianță a Austriei cu Vestul Europei împotriva Estului. (Clemenceau îl refuză categoric: acest vis este irealizabil atâta vreme cît Alsacia și Lorena nu sînt franceze.) Și totuși, trebuia găsită rațiunea coexistenței Austriei cu popoarele sale. Teama de turci fusese cea care salvase aceste rase și națiuni diferite. Turcia europeană se prăbușea după un secol de decadență; de-acum

[1] Filip I cel Frumos (1478-1506), suveran al Țărilor de Jos și rege al Castiliei. A fost tatăl lui Carol Quintul și al lui Ferdinand I.

înainte, popoarele Dublei Monarhii trebuiau să se emancipeze, dar nu împotriva Habsburgilor, ci prin ei. Să fie Rudolf cel chemat să joace acest rol imens ?

Nesigur, Rudolf amestecă ideile sale politice, adesea profunde și bazate pe intuiții juste — a presimțit trădarea italiană din 1916, iar despre Wilhelm al II-lea spunea: « Foarte probabil că va trece în curînd bătrîna noastră Europă prin foc și sabie, e omul potrivit pentru asta.»-, cu dezgustul lui de viață, cu spaimele lui copilărești, cu groaza de ereditatea lui încărcată, cu neliniștea la gîndul că va trebui să domnească într-o zi peste cele nouă naționalități neguvemabile ale imperiului. Arhiducele moștenitor are nenumărați dușmani - la Curte, e detestat; și-a atras antipatia pangermaniștilor; îi disprețuiește pe funcționarii de la Ballplaz, care îi răspund cu aceeași monedă; e atacat pînă și de la tribuna Parlamentului (1888). Drumont[11], în *SJîrșitul unei lumi,* nu-1 menajează deloc. Soț rău, arhiducele Rudolf îi face arhiducesei Stephanie scene de o rară violență — o amenință deja că o va omorî și că pe urmă se va sinucide. Ca și mama sa, acest om îmbătrinit înainte de vreme are mereu pe buze cuvîntul « moarte » — moartea l-a bîntuit și pe el toată viața. Intr-o zi, i-a propus chiar unei tinere actrițe să moară împreună cu el; dar acea fată simplă,

11 Edouard Adolphe Drumont (1844-1917), ziarist și scriitor francez.

care nu citise nici o carte în viața ei, l-a refuzat categoric. « Am urmat o altă cale decît majoritatea rudelor mele», spune Rudolf în testamentul său din 1879, cu zece ani înainte ca drama să se producă. « Reacțiunea este acum pretutindeni... Iar cei care o susțin sînt dușmanii mei cei mai periculoși. » Iar după ce a luat această atitudine politică arît de înaintată, se gîndește la altceva: «Un ultim sărut tuturor vienezelor drăguțe, pe care le-am iubit arît. »

Gusturile sale se îndreaptă spre levantine, evreice, spre brune, țigănci. Dar se însoară cu blonda Stephanie, «țărăncuța flamandă », cu șapte ani mai rînără decît el, lipsită de farmec, și care, după ce dă naștere unei fetițe, nu mai poate avea copii. Rudolf se plictisește repede de ea, frecventează locuri deocheate și, dacă ar fi să dăm crezare interpelării deputatului Pemerstorffer, «în urma unei josnice orgii împreună cu tovarășii săi de desfrîu, oameni importanți la rîndul lor, îi duce pe aceștia în odaia soției sale ». (Aceeași poveste

va fi pusă mai tîrziu pe seama lui Otto.) îl admiră pe viitorul Wilhelm al II-lea, apoi îl detestă; după ce denunță Rusia, așa cum am văzut, devine brusc rusofil, iar atunci cînd trebuie să-și însoțească tatăl la Berlin, propune să se meargă la negocieri la Sankt Petersburg. (Să fie oare aici influența lui Ioan Salvador, viitorul Ioan Orth, care, temîndu-se de Germania, spunea că « Rusia este singurul nostru refugiu » ?)

Aceleași smuceli și în dragoste, aceeași nevoie de a se autodistruge distrugîndu-i pe ceilalți. Rudolf face cunoștință cu o tînără, Maria Vetsera, unguroaică după tată, un mic nobil, și grecoaică după mamă, a cărei familie, originară din Smirna, se mutase în multiubita Vienă, prima capitală a civilizației pe care o întîlnesc orientalii în drumul lor spre Vest. Maria are 16 ani. Frumoasa brunetă cu ochi albaștri este o apropiată a contesei Wallersee Larisch, verișoara intrigantă a prințului moștenitor, care îi va înlesni amorurile. Sinistra codoașă, născută din căsătoria morganatică a lui Ludovic de Bavaria, fratele mai mare al Elisabetei, cu actrița Henriette Mendel, este autoarea unor amintiri defăimătoare despre împărăteasă, binefăcătoarea sa. Ea i-a prezentat-o pe Maria lui Rudolf în 1887. Tînără nu

făcuse cunoștință cu Rudolf, dar îl iubea, în imaginația ei, nebunește, ca mai toate fetele din Viena, și face în așa fel ca el să afle, îndrăgostirii se întîlnesc mai întîi la bal, apoi la Prater, apoi la Hofbug, în secret (cel puțin așa cred ei, ca și cum ar fi putut exista secrete la Hofburg!), în apartamentul de flăcău al lui Rudolf, pe care acesta l-a păstrat și după căsătorie, apartament situat în aripa opusă apartamentului conjugal. în scurt timp, cei doi servitori ai lui Rudolf, vizitiul Bratfisch și valetul Loschek, nu vor mai fi singurii care să știe că, în 13 ianuarie 1889, cei doi îndrăgostiți au devenit amanți. împăratul Franz Joseph a aflat și el foarte repede. Și, odată cu el, toată Curtea.

Maria Vetsera a mai avut o aventură, una singură, la Cairo, cu un ofițer englez, dar sufletul i-a rămas virgin. Cînd arhiducele primește primele scrisori de dragoste ale fetei, această cucerire îl amuză. îl trimite în taină pe Bratfisch pe strada Marocins să o căute pe Maria, iar acesta o va aduce cu trăsura la Hofburg, în fața portiței de fier a palatului. Acolo o așteaptă Loschek, care o conduce pe tînără la arhiduce (la începutul lui noiembrie 1888 sau, după contesa Larisch, în ianuarie 1889).

Toată Viena e la curent. într-o seară, la Operă, Maria apare plină de bijuterii. Din toate lojile, privirile se îndreaptă spre ea. Stephanie se uită la ea de-a dreptul. « O adevărată diavoliță », îi mărturisește Rudolf verisoarei sale. Baroana Vetsera, încîntată, se preface că nu știe nimic (știe tot, zice contesa Larisch). Vrea să se ajungă la o căsătorie morganatică, după ce se va fi anulat căsătoria arhiducelui moștenitor.

Fiica refuză să-și însoțească mama la un spectacol de gală și rămîne acasă, sub pretext că trebuie să se spele pe cap, dar, după plecarea părinților, aleargă la întâlnire. Baroana închide ochii.

Familia Vetsera a cumpărat un palat pe strada Salezienilor, în mijlocul cartierului diplomatic, aproape de reședințele Metternich, Hoyos și Schwarzenberg. Prin relații onorante, mama se străduiește să pătrundă în lumea bună. Unchii fetei, frații Baltazzi, degeaba câștigă *derby-ul* în

Anglia și se țin după împărăteasă la vînătorile de vulpi, căci rămîn, cum spune contesa Festetics, « oameni introduși prin contrabandă și care se strecoară cu de-a sila peste tot», niște bancheri din Smirna. Evident, nu au acces la Curte, nu se pot apropia de acest Olimp decît la balurile de caritate sau pe terenul neutru al ambasadelor străine. Cunosc pe toată lumea, dar nu sînt primiți nicăieri; nu sînt *hoffahig.*

Pe 27 ianuarie 1889, la recepția prilejuită de aniversarea lui Wilhelm al II-lea la reședința ambasadorului Prusiei la Viena, prințul Heinrich de Reuss, toată lumea vine să o salute pe arhiducesa Stephanie, care-i ține locul împărătesei absente. Maria nu-1 scapă din ochi pe Rudolf, în uniforma de paradă a ulanilor germani, care o însoțește pe arhiducesă. Orgolioasă, Maria Vetsera refuză să facă obișnuita reverență. Baroana, mama ei, trebuie să o forțeze să se încline în fața soției lui Rudolf. Cele două femei se privesc « ca două tigroaice gata să sară ». Scandalul e atît de mare încît, a doua zi, arhiducele este chemat la împărat.

Ce s-a întîmplat în cursul lungii întrevederi din 28 ianuarie 1889 ? Nu se știe. Dar dialogul a început așa:

— O tânără despre care se spune că ar fi îndrăgostită de tine și-a permis să-ți insulte soția și, prin ea, întreaga noastră Casă, pe care soția ta o reprezenta oficial, ieri-seară, la o ambasadă străină.

— Eu n-am nici o vină.

— Tu ești căsătorit și ești mai în vîrstă decît fetișcana asta. Te consider răspunzător de tot ce s-a petrecut.

Cearta se întețește; Franz Joseph îi reproșează fiului său că își distruge poziția de arhiduce moștenitor, compromisă deja prin intervenții oculte, înfierează viața descreierată pe care o duce de ani de zile. Ii cere oare să rupă legătura cu Maria ? Foarte probabil. «l-am interzis să o mai vadă pe Vetsera », i-ar fi spus Franz Joseph împărătesei a doua zi. Istoricul Ciuppi afirmă că Rudolf i-a promis tatălui său că va renunța la această legătură, obținînd totuși îngăduința de a cina a doua zi, pentru ultima oară, cu amanta sa.

Franz Joseph are și alte reproșuri să-i facă

moștenitorului său ? S-a spus că Rudolf plănuise să fie ales rege al Ungariei, invocînd precedentul împăratului Ferdinand. Dar Ferdinand era slab de minte, iar Casa imperială voise doar să-1 scutească de greutățile pe care i le-ar fi putut face ungurii la urcarea pe tronul imperial. Prin bietul lui creier n-ar fi putut niciodată trece ideea de a face vreo politică în Ungaria. Cu Rudolf, în schimb, pericolul era evident. Oricum, scena între tată si fiu trebuie să fi fost de o violentă extraordinară, pentru că împăratul a leșinat, după cum a raportat aghiotantul său, generalul Margutti.

E sigur însă că, ieșind de la împărat, arhiducele hotărîse să se sinucidă. In *Amintirile* sale (mai mult decît suspecte), Maria Larisch afirmă că Rudolf și-a anunțat sosirea la Grand Hotel pentru a-i preda în taină o casetă cu documente confidențiale pe care ea trebuia să le pună la adăpost, ca să nu fie găsite la o eventuală percheziție. Să fie vorba de complotul maghiar pus la cale de contele Ștefan Karolyi ? (Familia Karolyi le va fi fatală Habsburgilor!)

« Dacă mi se întâmplă ceva, i-ar fi spus Rudolf doamnei Larisch, să știi că va veni un bărbat să-ți ceară caseta. Să i-o dai. Parola este » »

RIVO. » Contesa Larisch va spune mai târziu că misteriosul vizitator nu era nimeni altul decît arhiducele Ioan de Toscana, pe care îl recunoscuse, deși venise deghizat.

Din acest moment, lui Rudolf i se pierde urma. Intendentul de la Hofburg a afirmat că arhiducele și-ar fi petrecut noaptea în apartamentul său, cu Mitzi Kaspar, actrița pe care o lua cu el și la manevre. Istoricii neagă această versiune. Ei pretind că, a doua zi după recepția de la ambasada germană, Rudolf a dispărut. Nimeni nu știa unde se află în acea zi de 28 ianuarie, după ce plecase de la Hofburg la unsprezece dimineața. Plecarea sa fusese grăbită de o telegramă misterioasă.

Cît despre Maria, în jurul aceleiași ore a plecat de la părinți și nu s-a mai întors niciodată. Se va duce la Mayerling, unde este așteptată: papucii, cămașa ei de noapte sînt pregătite lîngă pat...

La sfîrșitul acestei după-amieze deznodămîntul tragic se apropie. Dacă Rudolf a hotărît să se sinucidă, nu din

dragoste o va face — decizia lui are cu totul alte motive. N-a iubit-o niciodată pe Maria. Nu i-a mărturisit el contesei Larisch că voia să o rupă cu tînăra, dar « nu putea să o secere astfel dintr-o dată»? Se spune că s-a îndrăgostit de o prințesă rusoaică. Are o legătură cu actrița Mitzi Kaspar. Va face aluzie la «o situație intolerabilă», vorbind cu verișoara lui — să fie oare vorba de faptul că și-a trădat și abandonat partizanii unguri la Budapesta? Să fi intrat în combinații financiare dezastruoase ? E sigur însă că Rudolf nu i-a împărtășit Măriei hotărîrea lui de a se sinucide decît atunci cînd aceasta devenise de nestrămutat. Ii va cere, în chip egoist, « să-i ușureze sarcina », însoțindu-1 în moarte. Ea acceptă cu cea mai mare naturalețe ; acceptă, ca o eroină shakespeariană, ca să-1 aibă pe iubitul ei numai pentru ea. Nu mai e tînăra exaltată care, în seara în care i se dăruia pentru prima oară, spunea:«Ne-am pierdut capul amîn- doi, acum ne aparținem trup și suflet. » Maria îi arată prietenei sale Larisch un portțigaret, primit în dar de la arhiduce, pe care sînt gravate cuvintele: «Iți mulțumesc pentru fericita dată » (13 ianuarie 1889). Acum este perfect conștientă, calmă, hotărîtă. La 18 ianuarie își scrie testamentul. Cîteva zile mai târziu, cînd i se fac fotografii, spune: «Acestea vor fi ultimele... »

Rudolf își scrie scrisorile de adio: mamei, soției, surorii. Nu-i scrie tatălui său. In scrisoarea către împărăteasă se poate citi însă această frază: « Știu prea bine că n-am fost demn de a fi fiul lui. » Lui Stephanie îi scrie : « Ești izbăvită de-acum de prezența mea și de blestemul care am fost. » Valeriei îi adresează propoziția: « Mor împotriva voinței mele » — cuvinte stranii, rămase pînă azi de neînțeles. Aceste vorbe, precum și telegrama care l-a făcut pe Rudolf să părăsească Viena în mare grabă, apoi cele două întrevederi cu Szeps și o altă telegramă primită la Mayerling în seara accidentului îngroașă pe veci misterul...

Arhiducele intră în pavilionul în care, la primul etaj, îl așteaptă Maria. Acolo mai sînt doar Filip de Coburg și contele Hoyos, cei doi apropiați ai lui, care vor pleca la vînătoare fără el, căci Rudolf

este răcit. întors de la vînătoare, prințul de Coburg, care trebuie să meargă la cină, la Viena, la masa imperială, ia ceaiul și pleacă degrabă, prin zăpada mare — pavilionul este înconjurat de polițiști deghizați în țărani, care îl văd ieșind. Rudolf îi telegrafiază soției sale că nu se va întoarce la Hofburg. Cinează apoi cu Hoyos. După cină, credinciosul Bratfisch vine, ca de obicei, să-și distreze stăpînul cu iodlerele lui și să-i cînte melodia lui preferată: *Nu-i dedt o Viena pe lume...*

Rudolf se retrage apoi în apartamenul lui, unde îl așteaptă Maria Vetsera. Ea tocmai îi scrie mamei sale: « Sîntem acum foarte curioși să aflăm cum este alcătuită lumea cealaltă... lartă-mă, dar nu puteam rezista iubirii... » A mai scris și alte scrisori: surorii sale, căreia îi spune « că va fi foarte fericită » ; unui frate mai mic ; lui Bragrance, fostul său logodnic...

Pe o scrumieră s-au găsit aceste cuvinte, scrise cu cerneală violetă : « Mai degrabă revolverul decît otrava, e mai sigur. »

A așteptat oare Rudolf ca amanta lui să adormă pentru a o ucide sau a strins-o în brațe în timp ce-i punea ușurel revolverul la tîmplă ?

Rudolf pune o pernă pe fața moartei și se dă jos din pat. Iese din cameră și-i cere lui Loschek să nu-1 deranjeze orice s-ar întâmpla, nici dacă-1 cheamă împăratul la telegraful interior, să-i pregătească micul dejun pentru a doua zi la șase și jumătate, iar trăsura să fie gata la aceeași oră. Se întoarce apoi fluierînd în apartamentul său. Se așază într-un fotoliu și scrie ultimele instrucțiuni pentru prietenul său Szdgyeny și pentru valet: « Să nu telegrafiați la Viena; să trimiteți după un călugăr de la mănăstirea vecină, Heiligenkreuz.» Arhiducele își toarnă coniac în pahar (paharul va fi găsit, pe jumătate plin, lîngă el). Ia o oglindă și, cu mîna sigură a unui bun trăgător, de aproape, așa cum țintea și urșii, își înfige țeava revolverului în tâmpla dreaptă. Privește moartea în față, ca un Habsburg adevărat, ca și unchiul său Maximilian în fața plutonului de execuție mexican. Craniul îi explodează... După zgomotul dopurilor de șampanie, detunătura revolverului: ca în Eugene Sue[1].

Dimineața, valetul găsește ușa încuiată. Bate în zadar. Intră în panică și aleargă să-1 trezească pe contele Hoyos. Hotărăsc să-1

[1] Eugene Sue (1804-1857), romancier francez, autorul romanului-foi- leton *Misterele Parisului.*

aștepte pe Coburg, care trebuie să se întoarcă la ora opt. Cei trei sparg ușa cu toporul, în timp ce afară sună cornul de vînătoare,:.

Hoyos aleargă la gară. Primul tren care trebuie să trecă pe acolo este expresul Trieste-Viena. Șeful de gară refuză să-1 oprească. Hoyos îndrăznește să-i spună: « Kronprinz-ul a murit. »

Odată ajuns la Viena, Hoyos aleargă la Hofburg, să-1 vadă pe Bombelles, marele maestru al palatului, apoi pe contele Paar, primul aghiotant. Nimeni nu vrea să-i anunțe vestea împăratului. Hoyos se duce atunci la împărătească, împreună cu baronul Nopsca. O înștiințează de cele întîmplate pe Ida de Ferenczi, care intră tremurînd în camera împărătesei. Elisabeta îl ascultă pe profesorul ei de greacă citindu-i din Homer, în timp ce cameristele o piaptănă.

— O veste foarte proastă pentru Maiestatea Voastră..., spune Nopsca.

Elisabeta va fi cea care-i va anunța lui Franz Joseph moartea fiului lor. Nimeni nu e în stare să dea amănunte : a fost un accident ? E vorba de otravă ? Cînd Hoyos a plecat de la Mayerling, în cameră era încă întuneric. își amintește doar că pe masă era un pahar pe jumătate plin.

împărăteasa se va duce singură la soțul ei; o va chema apoi și pe doamna Schratt — abia de vor reuși amîndouă să-1 ajute pe împărat să îndure cumplita lovitură. « N-am fost scutit de nimic », geme Franz Joseph. Se constituie imediat o comisie de medici care pleacă la Mayerling.

Cîteva ore mai târziu apar primele ediții ale ziarelor. Drama a devenit publică pentru că șeful de gară de la Mayerling a vorbit. Calea ferată din sudul țării aparține familiei Rothschild, căreia șeful de gară i-a telegrafiat imediat vestea. Unii cred că a fost un accident de vînătoare, alții se gîndesc la un atentat, sînt și din cei care vorbesc despre un acces de demență. Poliția confiscă în grabă aceste

prime ediții. Circulă zvonuri din cele mai fanteziste : Maria Vetsera era însărcinată; Maria Vetsera era sora amantului ei! Vetsera a tras prima... Arhiducele a murit lovit cu sticle în cursul unei orgii... S-a sinucis fiindcă Papa a refuzat să-i anuleze căsătoria etc. Iarăși ca în Eugene Sue !

Toată Curtea a intrat în panică. Audiențele au fost anulate, împăratul telegrafiază vestea tuturor șefilor de state: moartea fiului

său a survenit « probabil ca urmare a unei crize de apoplexie ». A doua zi, pe 31 ianuarie 1889, medicii își prezintă concluziile: dublu suicid.

Rudolf a cerut să fie înmormîntat la mănăstirea Heiligenkreuz, alături de Maria, dar rămășițele sale sînt duse la Hofburg.

Dincolo de durere, împăratul își ascunde cu greu revolta: credea că « Rudolf a murit ca un ucenic croitor ». Sîngele Habsburgilor nu e făcut să înroșească ultimul act al unei jalnice melodrame. Dacă Maria Vetsera ne emoționează, dacă ea se arată demnă de mormîn- tul unei Juliete, Rudolf, în schimb, nu este decît un biet ratat romantic, un personaj ce nu-și atrage nici măcar simpatia galeriei.

Moartea Măriei Vetsera este *LiebestocO-ui* Isoldei; sinuciderea lui Rudolf este sfârșitul unui dezechilibrat, al unui obsedat care vorbește neîncetat despre trecerea în lumea celalaltă și care-i invidiază pe toți dispăruții. în timpul marilor manevre, le spune aghio- tanților săi: « Eu nu voi fi niciodată împăratul Austriei; acela va fi împărat»și—1 arată cu degetul pe Franz Ferdinand. De unde și perpetua, irepresibila disperare a împărătesei, care se simte răspunzătoare pentru ereditatea încărcată a neamului Wittelsbach. De unde și minciuna convențională a împăratului care, pentru a-și acoperi fiul rirît de nebunie în atîtea rătăciri, îi scrie, în ciuda evidenței, doamnei Schratt, confidenta sa: «Rudolf, cel mai bun dintre fii și cel mai credincios dintre supușii mei... »

Baroana Vetsera aleargă într-un suflet la prefectul

poliției. Fiica sa a dispărut de trei zile. Unde este ? Funcționarul nu vrea să spună nimic, o sfătuiește pe baroană să meargă la Hofburg. Aceasta se duce la doamna Schratt, prin intermediul căreia obține o audiență la împărăteasă. Baroana, cu lacrimi de disperare și satisfacție snoabă, se aruncă în brațele Elisabetei.

La 5 februarie au loc funeraliile arhiducelui. împărăteasa EEsabeta nu asistă la înmormîntare, pentru a nu-și afișa durerea. Ea, care așteaptă în fiecare zi vizita Doamnei Albe, îl iartă și îl înțelege pe Rudolf, dar nu-i acceptă gestul: este din rasa ei, un revoltat care a mers pînă la capăt în revolta lui. în capelă, masca de ceară cu care a fost acoperit chipul mortului se topește la căldura luminărilor — o altă sudoare a agoniei.

[1] Moarte din dragoste (în limba germană în text).

Elisabeta și-a pierdut somnul și nu mai suportă povara durerii. La 9 februarie, se trezește în puterea nopții și o apucă pe culoarele supraîncălzite de sobele albe ale Hofburg-ului. Nimeni n-o va împiedica să meargă să stea de vorbă cu umbra fiului ei care doarme atît de aproape, sub lespezile palatului. împărăteasa cere să fie însoțită pînă la cavoul capucinilor și să i se deschidă ușa prin care se coboară în criptă. Portarul o recunoaște cu greu. Pășind în urma omului care duce o torță, împărăteasa geme pe sub bolțile văruite, înnegrindu-le cu umbra ei, și strigă : « Rudolf! Rudolf!»

La Mayerling s-a luminat de ziuă foarte tîrziu. Acum e abia patru după-amiaza și deja se întunecă. O sanie așteaptă la poarta pavilionului de vînătoare (raportul prefectului Habreda). Iată o apariție extraordinară: Maria Vetsera înaintează, ca înviată, sprijinită de unchiul ei, Alexandre Baltazzi, și de contele Stockau, șeful poliției din Viena, care au sosit către prînz. Cei doi o urcă pe Maria în trăsură și o așază între ei. Vizitiul ia hățurile; caii, cu potcoave pentru gheață, o pornesc prin furtuna de zăpadă spre mănăstirea

Heiligenkreuz. Maria stă dreaptă, nemișcată între cei doi bărbați. Legat zdravăn de un baston, trupul aproape copilăresc, îmbrăcat în grabă la zece seara, tresaltă printre fulgii de zăpadă, în întuneric, la toate hurducăturile drumului desfundat. Cade cînd pe umărul unuia, cînd în brațele celuilalt, ca o piatră. Fantoma țeapănă pare să fie mîndră că intră în Istorie, fie și pe ușa din dos, a scandalului. Pămîntul e atît de tare, încît nu s-a putut săpa un mormînt: țărîna refuză să primească acel trup prea tînăr.

Șapte persoane au cunoscut toate detaliile dramei: împăratul, Elisabeta, contele Hoyos, Bratfisch, Loschek, primul-ministru Taaffe și un funcționar de la Afacerile externe, Szdgyeny, prieten intim al arhiducelui, cel căruia Rudolf i-a adresat ultima sa scrisoare, scrisă cu cîteva clipe înainte de detunătura fatală. *Nici una dintre ele nu a vorbit.*

Franz Joseph a cerut ca dosarul dramei să nu intre în arhivele familiei, ci să fie înmînat președintelui Consiliului, contele Taaffe. Dosarul a fost deschis în 1912 : conținea numai file albe...

209

Doamna Albă a Habsburgilor

Franz Joseph a spus odată o vorbă care li s-ar potrivi tuturor pretendenților: « Fiecare epocă are în stoc cîte un Filip Egalitate[1].» Rudolf a fost un Filip Egalitate care avea să-și voteze propria moarte. Vînătorul nepedepsit de la Godblb, ucigașul de vulturi, avea să doboare cu propriile-i mîini vulturul bicefal.

[1] Louis Philippe Joseph, duce de Orleans, zis Filip Egalitate (1747- 1793) - tatăl regelui Ludovic Filip —, a îmbrățișat ideile republicane ale Revoluției. A murit pe eșafod, ca și Ludovic al XVI-lea, a cărui moarte o votase.

Franz Ferdinand sau Nunta de sînge

Odată cu dispariția lui Rudolf, succesiunea la tron îi revenea arhiducelui Franz Ferdinand d'Este. Tatăl lui, care ar fi trebuit să-1 preceadă, murise de febră tifoidă pentru că ținuse, în marea-i credință, să bea din apa Iordanului. Prin mama sa, Maria-Annunziata de Bourbon-Sicilia, Franz Ferdinand era din spița regelui Neapo- lelui, cumplitul « Rege-Ghiulea », a cărui plăcere supremă era să vadă cu ochii lui cum sînt ferecate lanțurile la picioarele condam- nărilor politici. Trebuie că unele trăsături ale acestui simpatic strămoș au reapărut la nepot, căci arhiducele era iute la mînie, răzbunător și arogant. Franz Ferdinand, care avea să fie asasinat, era mai degrabă asasin de animale decît vînător. Vînătorile sale sînt niște măceluri: mare ucigaș de cerbi (are vreo cinci mii pe conștiință), împușcă într-o singură zi două mii o sută patruzeci de animale. Țeava puștilor lui nu se răcește niciodată. Trage în orice, din senin, pînă și pentru a doborî o creangă. Se spune că ar fi tras și în hăitasi, și că puțin a lipsit să nu-1 împuște și pe împărat la vînătoare. In palatele și castelele sale magnifice — căci e extraordinar de bogat, stăpîn peste întreaga avere a familiei d'Este — nu se găsește nici un obiect de artă; pe pereți se văd doar rămășițele milioanelor de vietăți nevinovate, împăiate cu grijă și avînd înscrisă alături data morții. Dar nu e tot: într-un vechi turn de la Konopischt a amenajat un muzeu cu vechi instrumente de tortură - înspăimîntător! E posibil să i se fi închinat Sfîntului Gheorghe, căci posedă trei mii șapte sute cincizeci de reprezentări ale acestuia: picturi, sculpturi

și bibelouri — cele mai multe sînt înfricoșătoare. Să fi servit toate acestea la îmbunarea demonului care l-a distrus ? Va fi încercat să evite astfel sfîrșitul tragic pe care i l-a prezis o ghicitoare ?

Nu știm dacă, asemenea multor vînători, si el iubește anima- lele pe care le ucide; în orice caz, urăște și disprețuiește speța umană, iar la el, mefiența caracteristică Habsburgilor ajunge la paroxism.

Nu i-a iertat niciodată Curții disprețul cu care aceasta i-a întors spatele atunci cînd, atins de tuberculoză, a fost considerat incapabil să domnească. Strânsese atunci din dinți, hotărit să se vindece cu orice preț, și se vindecase.

Ca să fim echitabili, trebuie să-i recunoaștem acestui prinț atît de dezagreabil cîteva calități majore: curajul, energia, puterea de muncă. Mult mai inteligent decît unchiul său, cu vederi mai largi, era și mai apt decît acesta să sesizeze primejdia pe care o reprezentau națiunile scăpate din fiîu și caracterul desuet al unicei lor legături, dinastia imperială. Dar violența lui strica totul. « E mai degrabă exploziv decît impulsiv », se spunea despre el.

Dar chiar și așa, toată Europa îl voia ca ginere. Soția arhiducelui Frederic, născută Isabelle de Crouy, se străduia să-1 apropie de una din fiicele ei, iar Franz Ferdinand dădea curs cu bucurie invitațiilor sale. Tinerele arhiducese aveau ca doamnă de onoare — aproape o guvernantă — pe fiica unei vechi familii cehe cu pretenții, o creatură modestă și ștearsă (nu trebuie să te încrezi niciodată în persoanele șterse). E vorba de contesa Sofia Chotek.

Intr-o zi, văzîndu-1 pe prinț tremurînd de frig, alergă să-i aducă un sal. Franz Ferdinand, care știa că nu e iubit, neiubindu-si, la rîndul lui, decît frizerul și valetul, fu mișcat de acel gest mai mult uman decît protocolar și căută mai atent la insignifianta doamnă de onoare: o ființă oarecare, înaltă, masivă, dar deloc insignifiantă — avea ochi foarte inteligenți.

Idila se înfiripă în taină, cu plimbări nocturne prin parc, și dură ani de zile... pînă cînd arhiducele, la o partidă de tenis, își uită pe masă lanțul de la ceas de care era prins un medalion. Arhiducesa Isabelle îl găsi, îl deschise plină de speranță... și dădu cu ochii de miniatura guvernantei. Furioasă, făcu un scandal monstru și o alungă pe doamna

Chotek. Mare gafă: Franz Ferdinand era un om mîndru și, în plus, ținea enorm la chestiunile de onoare. Se prinse deci în joc și-și anunță logodna cu Sofia Chotek.

Indignarea, amărăciunea și furia lui Franz Joseph sînt ușor de imaginat. Dogma sacrosanctă a *Ebenburtigkeit-uiui* (egalitatea originilor) era violată chiar de acela care ar fi trebuit s-o apere. împăratul îi impuse arhiducelui logodit un an de reflecție și ceru ca logodnica să fie chestionată de înalții ierarhi; aceștia se treziră în mare încurcătură, căci Chotek le spunea că avea misiunea divină de a salva sufletul lui Franz Ferdinand. (Le va purta apoi ranchiună ani de-a rîndul.) Au fost multe femei în istorie care s-au sacrificat din rațiuni de stat, dar Sofia Chotek nu era dintre ele. Cît despre arhiduce, natura lui încăpățînată îi cerea să reziste. Se spunea că împărăteasa Elisabeta, care avea o slăbiciune pentru revoltați, l-ar fi încurajat: « Să nu te lași, Franzl. » E însă greu de crezut...

După răgazul de un an, Franz Ferdinand obținu consimțămîn- tul împăratului, dar cu ce preț! Căsătoria va fi morganatică, iar soția lui nu va fi niciodată împărăteasă; nici ea, nici copiii ei nu vor avea rang la Curte și nici dreptul la Coroană. Franz Ferdinand trebuia să se angajeze public, sub jurămînt, că acceptă și respectă aceste condiții.

Renunțarea solemnă se pronunță la 28 iunie 1900, la Hof- burg, în prezența tuturor arhiducilor și înalților demnitari. O ceremonie sinistră, care aducea cu o înmormîntare. împăratul, cu un aer sumbru și parcă îmbătrînit, ceru pe un ton aproape amenințător ca moștenitorul tronului să depună jurămîntul - acesta repetă cu o voce stinsă formula impusă.

Două zile mai tîrziu Franz Ferdinand se căsătorea la castelul Reichstadt cu aleasa lui. Nu încape îndoială că a iubit-o din toată inima și că ea i-a dăruit trei copii superbi. Să fi fost ea cea care l-a inițiat pe omul care nu avusese nici o aventură, cea care a știut să trezească bărbatul în ființa aceea slabă ?

Contesa Chotek n-are nimic de vampă — este o

provincială distinsă si la locul ei. El, cu umerii lui lati si cu mustățile uriașe, pare — spunea un diplomat — « un polițist deghizat în arhiduce ». Acest cuplu, deloc atrăgător la prima vedere, se înțelege de minune și este foarte fericit... sau, mai degrabă, ar putea fi, dacă soția morganatică nu s-ar găsi într-o situație imposibilă, ceea ce o face să părăsească Viena, plină de mînie. Poziția ei în lume nu era prea clară. La Curte, lucrurile stăteau chiar mai rău : primul șambelan, prințul de Montenuovo, nepotul Mariei-Luiza și al lui Neipperg, care se

considera în chip neoficial Habsburg și suferea că nu e oficial recunoscut, veghea cu atît mai aprig asupra prerogativelor imperiale cu cît el însuși nu avea acces la ele. Nu scăpa nici o ocazie de a o umili pe fosta guvernantă: cînd intră arhiducele, se deschid cele două canaturi ale ușii; cînd intră soția lui, unul se închide. Cînd își însoțește soțul la gară, are dreptul să ia caleașca imperială; cînd se întoarce singură de la gară, trebuie să se mulțumească cu o caleașcă fără blazon. Nu este invitată la Londra, la ceremonia de încoronare a lui George al V-lea, ci e chemată doar, în trecere, la o vînătoare la Windsor.

Intre tinerii căsătoriți și împărat se declanșează războiul rece: arhiducele face în așa fel încît împăratul să fie atacat în presă; împăratul îi refuză arhiducelui - supremă injurie - accesul la Consiliul de Coroană.

Cuplul a fost nevoit să aștepte vizita kaizerului pentru a avea unele satisfacții. Doritor să obțină prietenia prințului moștenitor, pînă atunci destul de reticent, Wilhelm al II-lea ceru să-i fie prezentat contesei Chotek, îi sărută mîna și o tratá cu multă considerație, ceea ce îl impresionă și pe Franz Joseph. La intervenția kaizerului, Franz Ferdinand fu numit inspector general al armatei, iar soția sa fu ridicată la rangul de prințesă, apoi de ducesă de Hohenberg. Căpătă astfel un loc la Curte, dar ce loc! Era ultima la masă. In orice cortegiu, împăratul se afla în frunte, Franz Ferdinand venea imediat după el, iar ducesa de Hohenberg, în coada alaiului, după micile arhiducese de treisprezece ani, în

fustițe scurte, ca o învățătoare...

Franz Ferdinand răspunde la ură cu ură. De altfel, știe să urască. Numai Germania îi intră în grații — diplomația kaizerului și-a făcut efectul. Dar, în afară de Germania, iubește oare ceva ? Pe Papă nu, căci n-a fost prea favorabil căsătoriei lui; nici pe calviniști, nici pe ruși, nici pe israeliți, nici mai ales pe unguri, pe care-i detestă, și nu chiar pe nedrept — maghiarii profitaseră de compromisul austro-ungar în detrimentul monarhiei, exercitîndu-și tirania asupra slavilor din Croația și a românilor din Transilvania și provocînd astfel nenumărate conflicte care subminau Coroana. Dualismul austro- ungar, care păruse o necesitate și fusese, de altfel, susținut de Germania, îl exasperează pe arhiduce, ferm hotărît să renunțe la el după moartea unchiului său și să creeze o monarhie tripartită. Acest proiect, un pericol de moarte pentru Ungaria, o amenințare și pentru

Serbia, care pierde astfel pentru totdeauna pe slavii din sudul Austriei — supuși multdoriți, a căror agitație permanentă îi hrănea visul Marii Iugoslavii viitoare, binevenită în locul micului regat sîrb. In Bosnia-Herțegovina, recent anexată de Austria, se înmulțeau organizațiile iredentiste și comploturile, luau naștere societăți secrete. Aceste mișcări pot explica multe. Și, mai întîi de toate, atentatul.

în iunie 1914, în Bosnia au loc mari manevre avînd drept scop un eventual atac împotriva Serbiei. Arhiducele moștenitor, inspector general al armatei, hotărăște să viziteze provincia. Ducesa de Hohenberg, însetată de onoruri din pricina situației sale false și a ambițiilor nesarisfacute, voind să se afle mereu aproape de omul pe care-1 iubește, cere să plece cu soțul ei, care nu-i refuză niciodată nimic. Și de aceea vor muri. Căci împăratul s-ar fi opus nu doar prezenței ducesei, ci chiar călătoriei moștenitorului undeva la marginea imperiului, într-o provincie aflată în fierbere. Dar, în ciuda tuturor regulilor care le interzic arhiducilor să se deplaseze fără autorizația

împăratului, Franz Ferdinand va face după capul lui.

Sarajevo ar vrea să-i pregătească arhiducelui moștenitor o primire triumfală. Fără îndoială, lucrul o încîntă pe ducesă. Pentru această vizită este aleasă — culme a imprudenței (sau a premeditării) — data aniversării provinciei Kosovo, unde, în secolul al XIV-lea, se prăbușise puterea sîrbească.[1]

Parcă cineva ar fi vrut să adune cît mai multe provocări la un loc.

Pe 28 iunie, cînd intră în oraș automobilul arhiducelui, o primă bombă ricoșează și cade pe capota mașinii, rănindu-1 pe colonelul Merizzi, care este transportat la spital. între timp, autorul atentatului, Gavrilovici, care încercase să scape aruncîndu-se în apă, e linșat de mulțime. Arhiducele își continuă drumul de-a lungul cheiului și sosește la primărie, unde strigă furios: « O să mai avem parte și de alte bombe ? » Guvernatorul Bosniei, Potiorek, care pare să nu aibă habar de starea de spirit din provincia sa, îl asigură pe Franz Ferdinand că nu mai e nici un pericol, iar șeful poliției, doctorul Gerde, îi garantează că așa stau lucrurile. La ordinul arhiducelui, merg cu toții să viziteze rănirii la spital, dar deplasîndu-se pe

[1] Era data înfrângerii sîrbilor de către turci în 1389, în bătălia de la Cîmpia Mierlei — Kossovopolje («. *cons.).*

Appelquai, ca să nu mai traverseze orașul plin de lume. Și acum are loc inexplicabilul incident. Ducesa îl imploră pe Franz Ferdinand s-o ia cu el, iar Potiorek insistă să i se permită să ia loc în mașină în fața arhiducelui. Contele Harrach, în ciuda protestelor prințului, rămîne tot drumul, în picioare, pe scara automobilului, pentru a-i asigura arhiducelui protecția. Mașinile urmează itinerarul indicat cînd, deodată, la intrarea pe strada Franz Joseph, pe care se înțeleseseră s-o evite, prima mașină, în care se găseau primarul orașului Sarajevo (un musulman slav) și doctorul Gerde (un ungur care joacă un rol suspect), virează brusc la dreapta și intră pe strada primejdioasă. Șoferul arhiducelui urmează mașina din față. « Ce faceți ?!»strigă Potiorek.

Mașina oprește o secundă în fața unei cafenele ; o mînă, care a ochit bine printre uniforme și căști cu pene de cocoș, descarcă revolverul înspre mașină (o tragică vechitură cu roți de lemn, pe care o putem vedea și azi la muzeul Armatei din Viena). Franz Ferdinand e atins în coloana vertebrală; ducesa primește un glonț în pîntece.

— Nu-i nimic..., strigă arhiducele.

Se apleacă apoi spre soția sa, care a căzut în genunchi sub umbrela deschisă.

— Sofia, trebuie să trăim, pentru copiii noștri !

Franz Ferdinand moare, victimă a imprudenței sale, dar și victimă a protocolului austriac și a regulamentului militar, care le interzicea soldaților în uniformă să se alinieze pentru a forma un gard viu în orașe; în sfîrșit, el cade victimă și incredibilei ușurătăți (e un eufemism) a autorităților de la Viena, care erau foarte bine informate despre comploturile ce se puneau la cale în Bosnia. Ministrul Serbiei la Viena făcuse el însuși numeroase demersuri pentru a-1 avertiza pe ministrul Bilinsky, însărcinat cu problemele Bosniei-Herțegovina și dușman al arhiducelui, de care hotărîse să scape. Rapoartele poliției din Zagreb furnizează informații precise despre societățile secrete, *Narodna Obrana* sau « Mîna neagră », și menționează de-a dreptul numele lui Princip, studentul care avea să-1 asasineze pe arhiduce. Lucrurile acestea par să fi fost bine plănuite. Cu siguranță, moartea arhiducelui a fost o ușurare pentru multă lume: ungurii, rușii, sîrbii, pangermaniștii și socialiștii se bucură, ba chiar și Curtea... In orice caz, prințul de Montenuovo profită de ocazie pentru a o defăima, după moarte, pe cea pe care o urîse

cît era în viață. Sofia murise cu mult curaj. Speriată de amenințările care se abătuseră asupra soțului ei de-a lungul întregului an 1914, dar și însetată, vai!, de onoruri, a vrut să se arate în fața armatei, al cărei șef era soțul ei, ca o împărăteasă, chiar dacă trebuia să moară pentru asta.

Primul șambelan s-a folosit de toate finețurile ceremonialului pentru a o dezonora postum pe soția

morganatică. La farsa funebră și-a utilizat din plin minusculul geniu, bazîndu-se pe precedentele protocolului spaniol. A hotărît mai întîi ca trupul ducesei să fie dus la Artstetten. Apoi, cînd, în ciuda voinței sale, s-a decis ca ea să fie inclusă în funeraliile de la Hofburg, a ales pentru ea un dric diferit de cel al arhiducelui; dar a fost nevoit să cedeze și în această privință. Ultima sa răzbunare va fi fost aceea de a instala sicriul ducesei mai jos decît cel al prințului. înainte de ceremonie, mîna lui perfidă avea să pună pe catafalcul ei o pereche de mănuși albe și un evantai, simbolurile cunoscute ale doamnelor de onoare...

XI

Carol si Zita
9
sau Nunta cu lacrimi

lată-ne ajunși la ultimul împărat al acestui neam, Carol I de Habsburg-Lorena. Cum e puțin cunoscut, sîntem tentați să-1 vedem ca pe o umbră ștearsă, un fel de Romulus Augustulus[1], cu care se încheie lungul pomelnic al Cezarilor.

Ei bine, Carol are un nas oarecare, bărbie ovală, mustață cum se purta la 1914 — n-are, adică, un chip potrivit cu destinul său tragic. Cu toate acestea, sub aparențele lui banale de miel sacrificat, acest om, care trece drept un tip slab, nutrește trei idei majore. Prima: în plin război, începînd cu 1916, vrea să încheie pe loc pacea. A doua: dorește să-și transforme imperiul într-un stat federal cu o largă autonomie. A treia : ține să fie întotdeauna gata să răspundă la apelul supușilor săi. Primele două idei vor fi zădărnicite; cea de-a treia îl va costa viața.

Carol este unul din puținii care, într-un secol profan, conferă obligațiilor o aură sacră. (Lucrul este atît de adevărat în ceea ce-1 privește, încît se pune problema să fie canonizat.) Lipsit de ambiții, fără vanități, deloc hedonist, înghițind mîncăruri imposibile și bînd un vin la care invitații lui se strimbă, insensibil pînă și la măreția și gloria Casei sale, Carol nu cunoaște decît datoria lui regală, pentru care trebuie să dea socoteală în fața lui Dumnezeu.

[1] Romulus Augustulus a fost ultimul suveran al Imperiului Roman de Apus *(n. cons.).*

Devenit împărat după moartea lui Franz Joseph, știe că

războiul este pierdut și vrea să facă pace imediat, de preferință pu- nîndu-se de acord cu Germania, iar dacă nu - îndrăzneală fără precedent —, fără acordul ei. La întîlnirile sale cu Wilhelm al II-lea, fiecare vorbește singur, Kaizerul se află sub influența lui Ludendorff[1]. Amiralul german von Holtzendorf, delegat pe lîngă cuplul imperial, se poartă aproape grosolan cu Zita, pe care o simte ostilă. Aceasta îi răspunde rece : « Este foarte ușor să te abții în fața unei mese pline. » Căci în Austria mizeria a devenit atroce: Viena este în zdrențe și în cîrje, înfometată — vienezii spun că numai călușeilor de lemn nu le e foame. O sumedenie de infirmi, bolnavi și mutilați stau la cozi nesfîrșite pe un ger îngrozitor. Din ordinul tânărului împărat, lipițanii — magnificii cai albi ai manejului imperial, mîndria vienezilor - sînt înhămați la căruțele pline cu cărbune; înnegriți, ei poartă deja doliul monarhiei.

Carol este hotărît să încheie o pace separată. Prin intermediul soacrei sale, ducesa de Parma, intră în legătură cu prințul Sixte de Bourbon-Parma, căsătorit cu o fermecătoare și foarte spirituală franțuzoaică. Profund francez în spirit, prințul duce negocieri abile; Briand[2] e la putere și pare favorabil unui acord, dar Briand cade, iar Franța e guvernată de Ribot[3], un bătrînel nobil cu figură de profet, un pseudo-Gladstone[4], timorat și perfid. «Ribot a fost o canalie neglijînd o asemenea ocazie » (Anatole France). De la bun început, Ribot îi povestește totul lui Sonnino, colegul său din Consiliul italian; cum Italia este interesată de dezmembrarea totală a Austro-LJngariei, Sonnino impune condiții atît de exagerate, încît negocierea secretă eșuează. Dacă ea ar fi reușit, pacea s-ar fi încheiat

[2] Erich Ludendorff (1865-1937), general german. A fost coordonatorul strategiei de război germane între 1917 și 1918.

[3] Aristide Briand (1862-1932), om politic francez. A fost de douăzeci și cinci de ori ministru (mai ales al Afacerilor externe) și de unsprezece ori președinte al Consiliului de Miniștri. Socialist și pacifist, s-a arărat favorabil unei politici de reconciliere cu Germania. A fost unul dintre animatorii Societății Națiunilor.

[4] Alexandre Ribot (1842-1923), om politic francez. De cinci ori președinte al Consiliului de Miniștri, a contribuit la realizarea alianței franco-ruse.

[5] William Ewart Gladstone (1809-1898), om politic britanic. Lider al Partidului Liberal, a fost prim-ministru în mai multe rinduri, inițiind reforme cu caracter economic și social.

în 1916 și milioane de vieți omenești ar fi fost cruțate. Europa ar fi scăpat poate de catastrofele hideriste și de atîtea altele, cărora nu le vedem decît începutul.

Philippe Berthelot spunea: « Domnul Poincare știe totul și nu înțelege nimic. Domnul Briand nu știe nimic și înțelege totul.» Clemenceau, devenit, după Ribot, stăpînul Franței, nu știe și nu înțelege decît un singur lucru: « Trebuie eliminați Habsburgii, o monarhie papistașă.»

Popoarele din Austro-Ungaria s-ar fi mulțumit, fără îndoială, cu proiectul federativ al împăratului. Dar guvernele refugiaților, constituite în străinătate începînd cu 1916, îi asaltau pe Aliați, invo- cînd «sclavia fraților lor de același neam », și le smulgeau promisiuni pe care aceștia au fost nevoiți să le onoreze în 1918. Austria a fost condamnată la moarte. Austria, « această capodoperă a diplomației contractuale » (Claudel); Austria, despre care Palacky, deși socialist și ceh pe deasupra, spunea: « Dacă Austria n-ar fi existat, ar fi trebuit inventată pentru binele Europei și al umanității, pentru că ea este singurul obstacol sigur împotriva nesfîrșitelor nenorociri pe care le-ar provoca o monarhie rusă universală. » Dar acest mozaic delicat a fost sfarîmat și s-au risipit care încotro cioburi de minorități nefericite și maltratate. S-au născut state noi, cărora li s-a oferit independența și care n-au știut cum să umble cu acest cadou otrăvit.

Bătrîna Austrie a Hofburg-ului și a Habsburgilor cerea să devină Republică.

Toată lumea îl abandona pe împărat. Este edificatoare povestea prințului Ludovic Windischgrätz, unul din fidelii lui Carol și ministru al Aprovizionării în timpul războiului. Convocat de împărat la Schdnbrunn, găsește palatul cufundat în întuneric : nici o santinelă, nici o *Leibgarde* (gardă a suveranului), nici un lacheu. E unsprezece seara. împăratul e singur în palatul pustiu, a cărui splendoare și-a piedut rostul; e singur, fără curteni, fără miniștri, fără episcopi. în salonul Goblenurilor, Carol stă la biroul care fu- sese al lui Napoleon după bătălia de la Wagram. « L-au asasinat pe Tisza; datoria mea este acum să plec în Ungaria și să restabilesc ordinea. » — « De ce să vă riscați viața, Sire

? Chiar acum se află la Budapesta arhiducele Iosif, un brav soldat, împreună cu trupele sale încercate. » — « Arhiducele Iosif și-a pierdut capul. E manevrat acum de Karolyi, contele roșu !»

Carol și Zita sau Nunta cu lacrimi

Un soldat aduce o cină frugală de la un restaurant din apropiere, și Windischgratz se retrage.

A doua zi, Carol nu mai e singur — o are pe Zita alături. împărăteasa are energia unui bărbat. La căsătoria ei cu Carol, în urmă cu șapte ani, Papa pronunță o binecuvîntare ce aducea mai curînd cu un blestem: «... și va fi împărăteasă, din nefericire pentru ea... » Dar această împărăteasă se va dovedi vrednică de marea ei nefericire. Urmîndu-și soțul pretutindeni, stînd deoparte, pentru a părea că nu se amestecă defel, dar ținîndu-se la curent cu toate, recapitu- lînd datele seara, în biroul împăratului, departe de răuvoitori și de spioni, Zita nu se teme niciodată.

In jurul ultimului Habsburg răsună un concert de urlete : i se cere să abdice, iar arhiducele Iosif, purtătorul de cuvînt al lui Karolyi, îi pretinde și el s-o facă. La telefon, Carol îi răspunde rece: «II destitui pe primul-ministru Karolyi și pe feldmareșal, arhiducele Iosif » (Aceste două fantoșe, periculoase ca toate fantoșele premergătoare revoluțiilor, vor fi măturate în curînd de comuniștii lui Bela Kun[1].)

La rîndul lor, miniștrii vienezi, plini de respect și de tristețe, își imploră stăpînul să cedeze la voința capitalei. Soarta imperiului se joacă în două zile, în 10 și 11 noiembrie 1918. Auzind propunerea de abdicare, împărăteasa protestează, furioasă: « N-ai dreptul să abdici! Prefer să mor aici, împreună cu tine !» Strigă așa de tare, că nimeni nu izbutește să-i explice că miniștrii, care umblă de colo- colo, înnebuniți, în salonul de alături, înspămîntați de masele roșii, nu cer abdicarea, ci un simplu manifest prin care împăratul declară că renunță la orice activitate politică și că se retrage din viața publică pînă cînd poporul său va lua o hotărîre definitivă.

împărăteasa se resemnează, împăratul semnează; cuplul imperial, împreună cu copiii, se instalează apoi în

castelul Eckartzau.

La Viena, un derizoriu Consiliu de Stat decretează Republica și Anschluss-ul[2]. Deja Anschluss-ul!

Firește, Aliații se opuseră rapid acestei inițiative, dar statele succesoare rămaseră neînduplecate. Pentru ele, Habsburgii erau vinovați de toate!

[1] Bela Kun (1886-1938), om politic maghiar, fondator al Partidului Comunist din Ungaria (1918). A instaurat efemera republică a Consiliilor (1919). Refugiat în URSS, a fost executat din ordinul lui Stalin.

[2] Anschluss — uniunea Austriei cu Germania («. *cons.).*

Familia imperială fii anunțată că nu mai este în siguranță la Eckartzau și că ar fi bine să părăsească țara.

Cine avea să le ofere azil acestor persecutați ? Bineînțeles, Elveția, singura țară cu nobilă tradiție ospitalieră.

împăratul Carol și ai săi poposiră pe malul lacului Constanța, la castelul Wartegg, care-i aparținea ducesei de Parma. Castelul era deja plin ochi, din pivniță pînă în pod, de altețe refugiate care renunțaseră la toate bunurile lor si luaseră mai bine drumul exilului » •
decît să-1 renege pe șeful Casei lor, recunoscînd Republica.

Carol si Zita habar n-aveau de administrarea unei averi.
Altii * I
se ocupaseră de asta, dar o făcuseră prost, căci nici un strop de capital din bunurile colosale ale Casei de Austria nu fusese plasat în străinătate. Nu salvară decît bijuterii, și nu pentru multă vreme, căci un escroc în care avuseseră încredere dispăru într-o bună zi cu toate.

împăratul mai avea însă o valoare ce putea fi tranzacționată: trimișii statelor succesoare veniră să-i ofere o sută optzeci și patru de milioane de franci elvețieni în schimbul unei declarații formale prin care renunța, pentru sine și pentru descendenții săi, la toate drepturile asupra Coroanei austro-ungare. împăratul Carol preferă sărăcia.

Era însă o sărăcie relativă: băncile elvețiene acceptară să-i acorde un împrumut. Un bogat industriaș austriac, baronul Veitschberger, puse cîteva milioane la dispoziția

legitimiștilor austrieci care pregăteau restaurația în Elveția.

Familia imperială, locuind acum în castelul de la Prangins, își păstrase automobilul, servitorii, secretarii (căpitanul de corvetă Schonta și baronul Werkmann, autorul interesantei relatări intitulate *Moartea la Madeira).* împăratul primea mereu în vizită oameni de stat, diplomați și mari seniori. în jurul lui se închega o rețea de informații. Nu era nefericit, în ciuda dorului de țară. Ar fi putut chiar să-și sfîrșească liniștit zilele în Elveția, dacă fostele state din imperiu și-ar fi regăsit pacea și echilibrul fără el. Dar Ungaria, abia trezită din coșmarul Bela Kun, era guvernată de o camarilă de profitori, strînsă în jurul regentului Horthy[1] (acel maghiar straniu care nu știa boabă ungurește). Acum poporul îi regreta și îi chema

[1] Miklos Horthy de Nagybanya (1868-1957) - amiral și om politic maghiar. Regent al Ungariei între 1920 și 1944 (n. *cons.).*

înapoi pe Habsburgi. în ciuda tuturor avertismentelor, Carol se încăpățâna să se încreadă în loialitatea amiralului Horthy. I se părea de neconceput să fie trădat de eroul atîtor bătălii navale. Ajunsese astfel să se convingă că simpla sa prezență, cu concursul regentului, va fi suficientă pentru a aduna în jurul lui legitimists, armata și masele populare.

Prințul Windischgrătz, care se întorcea de la Paris cu Orient- Expresul, văzu, la Basel, intrind în compartimentul vecin un tânăr cu capul complet bandajat; acesta coborî la Viena și se îndepărtă, sprijinit de doi bărbați. Nu-i trecu prin minte că falsul bolnav pe care-1 văzuse era chiar împăratul său și că în acele momente începea așa-numitul « puci de Paști». La Paris, prințul avusese o întrevedere secretă, într-o încăpere separată a restaurantului Larue, cu Briand, care i-ar fi spus: « Franța nu se va opune unei restaurații în Ungaria, dacă aceasta reușește.»

Dar putea ea oare să reușească cu Carol, un om delicat, scrupulos, ghinionist, dinaintea căruia obstacolele răsar ca din pămînt (automobile în pană, trenuri întârziate, viscole) ?

Iată—1 pe împărat într-un automobil care gonește de la Viena la Steinamanger (Szombathely), apoi de la

Steinamanger la Budapesta. Se încrede atât de mult în Horthy, încît se duce direct la palatul regal de la Ofen, trece iute prin anticamera plină de figuri perplexe și intră în biroul său, unde-1 găsește pe amiral, stupefiat și descompus. Urmează o discuție de două ore în cursul căreia Carol își cere Coroana iar amiralul i-o refuză, hotărând pentru moment ca împăratul să se întoarcă la Steinamanger și să aștepte acolo măsurile pe care avea să le ia Horthy în vederea restaurației.

La întoarcere, pană de automobil, interminabilă așteptare în plin ger, guturai, început de pneumonie. împăratul cade la pat, cu febră și frisoane.

La Budapesta, regentul dezorientat - pe care geniul său blestemat, ministrul Gbmbos, îl îndemna să reziste — dezvăluia anturajului său, care se vedea deja cu lingurile-n brâu, secretul sosirii împăratului. în zece minute, toată Budapesta era la curent. Capii legitimiștilor aflară ultimii și se întâlniră de îndată la Windischgrătz pentru a discuta în prezența arhiducelui Albert. Or, acest arhiduce era fiul fostei patroane a contesei Chotek, arhiducesa Isabelle. Născută Crouy, avea printre strămoși o Arpad din ilustra dinastie ce

domnise în Ungaria pînă în secolul al XIII-lea. Prin urmare, arhiducele Albert nu era departe de a se crede îndreptățit la Coroana Sfântului Ștefan, iar prietenii îl numeau deja « Konig Arpad[1] ». Ce rol a jucat el în acea seară ? Multă vreme a susținut că nu a întreprins nimic împotriva împăratului. Cert este că a alergat la Ofen să-1 avertizeze pe Gombos că se pregătește un puci legitimist, în timp ce, la rîndul său, Windischgratz alerga la amiral, pe care-1 găsea suspinînd: « Eu, un vechi soldat, mi-am călcat jurămîntul! »

S-a creat o confuzie în toată regula și cîțiva deputați au fost arestați. împăratului i s-a trimis vorbă că afacerea eșuase și că nu-i mai rămînea decît să se întoarcă în Elveția.

Dar si acolo situația se înrăutățise. Asaltat de reclamatii si de » » I II
învinuiri din partea tuturor puterilor, mari și mici, pentru că-i permisese împăratului să părăsească țara, Consiliul

Federal se apără cu fermitate și demnitate. Cu toate acestea, cantonul Vaud refuză să mai acorde azil. Unde să se ducă ? Nici o țară din Europa — nici Franța, nici Anglia, nici Luxemburgul - nu voia să adăpostească asemenea oaspeți periculoși. Tot Elveția acceptă pînă la urmă să-i găzduiască. Pentru a-i ușura sarcina, Carol anunță că nu cerea decît un permis de sejur de trei luni. în plus, fu obligat să-și dea cuvîntul de onoare că nu-și va mai părăsi noua reședință, castelul Herten- stein, din cantonul Lucerna, fără a anunța în prealabil Confederația. împăratul promise, cu o rezervă pe care o păstră pentru el - acest cavaler creștin, cruciat al unei cauze pierdute, nu putea rămîne surd, în nici o împrejurare, la chemarea poporului său.

în octombrie, aventura reîncepu. Și în cel mai mare secret... (secretul lui Polichinelle). Toate cancelariile europene știau că se pregătește o nouă tentativă, iar la Praga, Benes[2], profitând de neînțelegerile dintre Aliați, vocifera, stârnea presa, amenințând, promițând, reclamînd.

împăratul, însoțit de această dată de împărăteasa radioasă, putu să-și ia zborul cu un avion Junker procurat de fidelii săi și să aterizeze la Odenberg, unde-1 aștepta același regiment loial a cărui tendință de a se dizolva provocase chiar plecarea precipitată a lui Carol; cuplul imperial fu primit cu mare entuziasm.

[1] Rege Arpad (în limba germană în text).

[2] Edvard Benes (1884-1948), om politic cehoslovac. A fost ministru al Afacerilor externe, apoi președinte al Republicii (1935-1938 și 1945-1948).

La Budapesta, vestea sosirii iminente a împăratului provoacă panică. îngroziți, partizanii regimului Horthy se ascund cu toții, lăsîndu-1 singur pe amiralul înspăimîntat. Președintele Consiliului, contele Bethlen, care oscila între discursuri promonarhiste și acțiuni horthyste, se hotărăște să facă pe bolnavul și cade la pat. Contele ministru Teleky, inițiatorul mișcării cercetase din Ungaria, se rătăcește pe drum; ministrul Afacerilor externe, contele Banfiy, cheamă în ajutor Mica Antantă[1], apoi dispare subit la țară. între

timp, regentul Horthy, nemaiștiind încotro s-o apuce, ordonă să fie în- șeuați caii pentru a se duce, cu pompă, să-și întîmpine suveranul... dar se răzgândește după zece kilometri și se întoarce acasă.

împăratul Carol și împărăteasa, înconjurați de o armată fidelă și de o populație entuziastă, înaintau încet, prea încet, în ovații, sub o ploaie de flori, și se apropiau de Budapesta. Regimul Horhty era pierdut. Dar Gombos îl salvă: strînse în grabă un regiment de elevi de la Școala Politehnică, regiment care-1 asculta orbește, și-1 trimite împotriva trupelor lui Carol. împăratul dădu înapoi, pentru a evita un conflict sîngeros. Trebuia să ordone armatei sale să tragă, împăratul refuză. Acesta fii sfîrșitul.

împăratul, care se dusese la castelul contelui Esterhazy, fu imediat arestat. Amiralul Horthy - care răspunsese cu mîndrie reprezentanților ministrului Angliei: « Nici un ungur nu va ridica sabia împotriva regelui» — consimți, după această farsă, să-și predea suveranul comandantului flotilei engleze pe Dunăre.

împăratul și împărăteasa, singuri, fără escortă, fură transportați pe nava *Glowworm* pînă la Galați, iar de acolo la Sulina. Aici, fură preluați de *Cardiff,* un antisubmarin.

Mica navă de război nu era pregătită să ia pasageri: totul duhnea a petrol, nu era nici urmă de confort ori vreun semn de simpatie. Acești oameni nevinovați nu au avut parte de respect, ci au fost tratați ca niște criminali de drept comun. Nu li s-a spus nimic; nu au știut care este destinația călătoriei lor. Marea era agitată — împăratului îi era rău, dar împărăteasa suportă totul fără să se plîngă. Doar marea lor iubire le mai ținea acum pe aceste două ființe cu totul distruse.

[1] Mica Antantă (Mica înțelegere) — alianță încheiată în 1921 între România, Cehoslovacia și Iugoslavia *(n. cons.).*

La 19 noiembrie, după treisprezece zile de călătorie, nava ajunse la Madeira.

Acolo, cel puțin, clima e blîndă, iar populația și

autoritățile, cu omenia atât de firească a portughezilor, se poartă frumos cu refu- giații. Cuplul imperial simte că renaște. Cinci dintre copiii lor li se alăturaseră...

Napoleon, plecînd spre Sfînta Elena, dispunea de un buget generos - era însoțit de Las Cases, Montholon, Gourgaud, valetul său, de o mulțime de servitori și de medicul său personal, împăratul Carol n-avea pe nimeni și nimic. Conferința ambasadorilor de la Paris hotărise doar detronarea și alungarea lui, fără să se preocupe de cheltuielile lui. Nici o țară nu voia să le plătească. La Paris, discuțiile pe această temă continuau, cînd a sosit vestea că împăratul a murit.

Perechea imperială n-a fost scutită de nici o suferință. Fiul lor, micul arhiduce Robert, rămas în Elveția, avea nevoie de o intervenție chirurgicală complicată și cerea să fie îngrijit de mama lui. Confederația acordă viza, autoritățile portugheze eliberară pașaportul, dar izbucniră imediat protestele Micii Antante. Asurziți și îngroziți, Aliații dădură din nou dovadă de curajul lor obișnuit: ca urmare a unui ordin venit de la Paris, pașaportul fu retras. Ambasadorul Franței la Berna și miniștrii plenipotențiari ai Angliei și Italiei depuseră toate eforturile pentru a obține retragerea vizei și a-i speria pe elvețieni, facîndu-i dinainte răspunzători de orice s-ar fi putut întâmpla. Consiliul Federal respinse toate aceste cereri, dar impuse un regulament sever pe durata călătoriei: împărăteasa trebuia să se lipsească de orice escortă masculină, avea interdicție să meargă la Wartegg și să primească vizite, avea obligația de a sta în clinică și asta numai pînă cînd copilul va fi fost în afara oricărui pericol. împărăteasa acceptă totul. în sfârșit, la 12 ianuarie reuși să ajungă alături de fiul său, care fu operat pe data de 14. Fu tratată cu toată curtoazia de către elvețieni, care nu uitaseră încă indignarea și bătaia de cap de pe urma « puciului din octombrie », dar erau totuși destul de omenoși pentru a acuza inumanitatea Aliaților față de Zita.

Imediat după operația copilului, vociferările reîncepură. Presa de la Praga și de la Belgrad era în fierbere, ploua cu injurii și amenințări. împărăteasa se hotărî să plece. Condițiile de călătorie

impuse de Conferința amabasadorilor de la Paris erau atît de dure, încît ar fi putut pune în pericol viața unei femei însărcinate și bolnave. I se interzise orice haltă — a trebuit să călătorească zi și noapte, să petreacă în tren opririle în toate gările, lipsită de orice tovarăș de călătorie. S-a întâmplat ca un străin « neutru » să se ofere să-i ducă valiza. Cel puțin, de-a lungul drumului, populația elvețiană și franceză, dezgustată de tratamentul la care era supusă, îi arătă Zitei o imensă simpatie și compasiune. în sfîrșit, ajunsă la Madrid, fu tratată ca o suverană: regele Alfonso al XIII-lea, un adevărat cavaler, puse să i se dea toate onorurile.

La Funchal, împăratul, lipsit de mijloace, se văzuse nevoit să renunțe la apartamentul prea scump de la Reid’s și să accepte ospitalitatea unui gentilom portughez, care îi oferise vila sa. Aceasta se găsea la munte, într-o zonă cuprinsă de cețuri. împărăteasa se străduia să facă față situației, fără a se cruța vreo clipă. Starea lor era disperată. Slăbit de privațiuni, împăratul răci și făcu o dublă congestie pulmonară. Delira și o striga pe Zita: « Să ne întoarcem în Austria... Vreau să mă întorc cu tine acasă...» Dar nenorocirea n-are casă.

Ludovic Filip, Napoleon al III-lea, contele de Chambord[1], Wilhelm al II-lea — toti acești exilati au sfîrsit în bunăstare, tratati cu omenie, într-un chip ce nu se poate compara cu agonia descendentului lui Carol Quintul, căruia nu i se putea reproșa nimic. Carol, susținut de Zita, în lumea cețurilor reci, tremură într-o cameră austeră cu miros de mucegai, în aspra iarnă sud-adantică, un anotimp căruia numele Madeirei îi ascunde cu greu adevărata față. Zita, în genunchi, cu degetele amorțite de rufele spălate cu apă rece, se sforțează să aprindă surcelele ude ori să usuce cearșafurile muribundului, mereu umede.

Nu mai rămăsese decît o mare iubire conjugală înfrigurată, împotriva căreia mizeria și moartea nu pot lupta...

La 1 aprilie 1922, împăratul Carol, ultimul dintre Habsburgii care domniseră o mie de ani în Austria, își dădea ultima sulfare. în

[1] Henri de Bourbon, duce de Bordeaux, conte de Chambord (1820- 1883), ultim reprezentant al ramurii vechi a Bourbonilor. După moartea lui Carol al X-lea, devine pretendent legitim la tronul Franței. In 1873, restaurația în favoarea sa va eșua, căci contele de Chambord refuză să recunoască tricolorul francez drept emblemă națională.

uniforma gri de feldmareșal, cu Lina de Aur la gît, după o mică ceremonie în biserica Senhora de Monte, fii așezat într-un sicriu de brad și dus la cimitir pe un căruț tras de oameni. Unde erau cei opt cai negri de la Hofburg, înhămați la carul funebru încununat de Coroana imperială, înconjurat de optzeci de episcopi, de curteni și de garda nobiliară ungară ? Rămășițele lui Carol n-au mai ajuns niciodată în cripta capucinilor, cu cele o sută patruzeci și patru de sarcofage ale sale, pline de osemintele Istoriei. In *Kaisergruft* exilatul este reprezentat de un bust; trupul său a rămas la Funchal, alături de bătrînii colonei ai armatei Indiilor, îmbibați de porto.

Se prăbușesc o mie de ani de istorie — și nu se aude mai nimic... La Madeira, Doamna Albă nu a apărut. Să fi rămas oare legată de Hofburg, în chip de Cerber al criptei sale de infern ?

Doamna Albă nu-i va mai anunța de-acum înainte pe regii lumii că a venit vremea să se pregătească, după obiceiul ei de altădată. Nu va mai avertiza pe nimeni. Acum n-o mai interesează un personaj sau altul, ci mase de oameni. Vrea să apară în fața a milioane de indivizi. Este *ultimul strigăt* planetar.

La Hofburg și la Schdnbrunn, rolul său s-a încheiat. Acolo au pierit și ruinele. N-a mai rămas nimic, doar portrete înrămate, molii prin tapițeriile de mătase, candelabre fără luminări, fotolii de damasc purpuriu întinzîndu-și în zadar brațele aurite, sobe rococo fără foc. Obiectele s-au oprit pe buza prăpastiei, dar oamenii — împă-rații, arhiducii, șambelanii, ofițerii — au alunecat cu toții în hău, în tăcerea absolută care se lasă după accidentele

mortale. De aici înainte, Hofburg-ul este o Vale a Regilor.

[1] Cripta regilor (în limba germană în text).

LN "RL* MMMM

Mediterana

de Panait Istrati

« Cele două cărți care compun ciclul *Mediterana* sînt ultimele scrise de Panait Istrati. împlinea, împlinise cînd le-a scris, 50 de ani, avea însă în urmă doar zece de carieră literară, e adevărat că una ieșită din comun.»

(Mircea lorgulescu)

208 pagini Preț : 76 000 lei

Jurnal 1915 de

Martha Bibescu

, un jurnal a cărui inimă bate într-im âfhde cumpănă

: încoronate, nobili, diplomați, politicieni, militari și

iar din culisele istoriei.

_iei Preț : 77 000 lei

În seria contemporani

de autobiografie și

conte ani a editurii.

Întîlnire la Paris

Unsprezece povestiri

explicit acel iînivers care ni sejpBi.pare încă

iusă tuturor ritea la fijmul prîWWal ultimelor

, cu copilăria anilor '50 și recente inserturi

lesc decît cel livresc, acela bine digerat.

dintr-un

112 pagini Preț : 33 000 lei

Simion liftnicul *Roman cu îngeri ți moldoveni*

de Petru Cimpoeșu

Inedit și tulburător, pentru țară. Capete ies cu un pas fâmili

176 pagi

Zodia scafamfau^ROMAN INEDIT
d^4y-cea
Ultiîhulwman al lui Mircea Nedelciu - amalgam intertextuală- deschide seria de. scriitori români

152 pagini Preț : 45 000 lei

Adriana Bittel scrie implicit. Și e strani decenii comuniste,

Iată romanul tranziției, poate chiar romanul ultimului deceniu de care abia scăparăm! O compoziție de metafizică și umor. Citim perplecși, de multe ori rizînd în hohote, fără să băgăm de seamă că într-un bloc din Bacău s-a produs supranaturalul. Spre deosebire de majoritatea concetățenilor săi, Petru Cimpoeșu reușește « să rupă definitiv cu trecutul», să scrie altfel, «liberal». După o prea lungă încremenire, viața se pune din nou în mișcare. Ca într-o adevărată, superbă poveste.

296 pagini Preț : 69 000 lei

în seria *figiMri, &, cLip-t,*

Sfîntul Pavel
de Marie-Franțoise Baslez

Biografia Sântului Pavel reconstituie lumea primelor comunități creștine și face portretul impresionant al unui om căruia nu i se cunosc nici numele complet, nici data nașterii, nici împrejurările morții.

288 pagini Preț : 127 000 lei

Napoleon de
Jean Tulard
Jean Tulard este mai important istoric al Franţi mpenale şi cel incontestabil ei napoleoniene. Igţţit işi expertul cît şi al epop de istorie cest volum un Napoleon « complet», vor găsi în
000

Cărţi-eveniment

INEDI

laolaltă semnele concret® ale
personalităţi ştiinţifice româniţi la prima expediţieJntenţţţională dp isto Intr-o frumoasă haină grafică
Volutnul evocă, prjjpntermediul documente de epocă, experienta şi figura undj cărţi româneşti plar, explicătcje ce
specii de animale şi
354 pagini Preţ :
urnele lui. ,.
mult

Prima ediţie integralăIttabiltt&di
Cu o prefaţă de vier ţi
poleon către Josephine
Cele 269 de scrisori
lor istoric şi însoţite de'un solid aparat critic. Eruditi şi conservatori au ţesut astfel vălul rupt al uneia din cele mai frumoase poveşti de dragoste ale lumii modeme.
296 pagini Preţ : 67 000 lei

Pentru informaţii ţi comenzi (-10 % prin colet poştal, cu plata ramburs,
taxele fiind achitate de editor), adresaţi-vă Editurii Compania
Str. Prof. Ion Bogdan Nr. 16, Sector I, 71149 Bucureşti
Tel.: 211 59 64 Fax: 211 59 48 e-mail: compania@fx.ro
Departamentul difuzare Tel.: 210 66 90 210 61 94